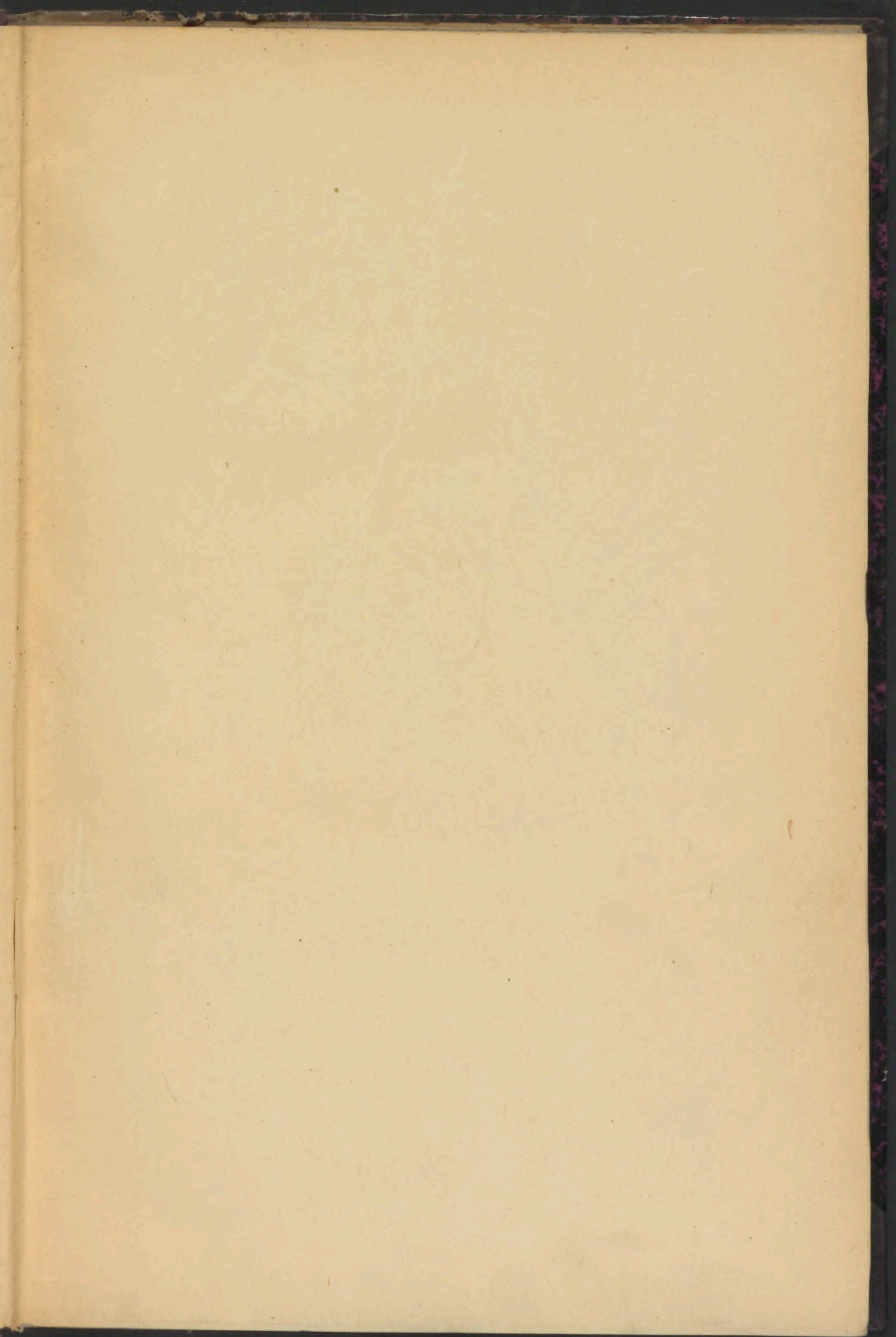

894

L. IV. 5

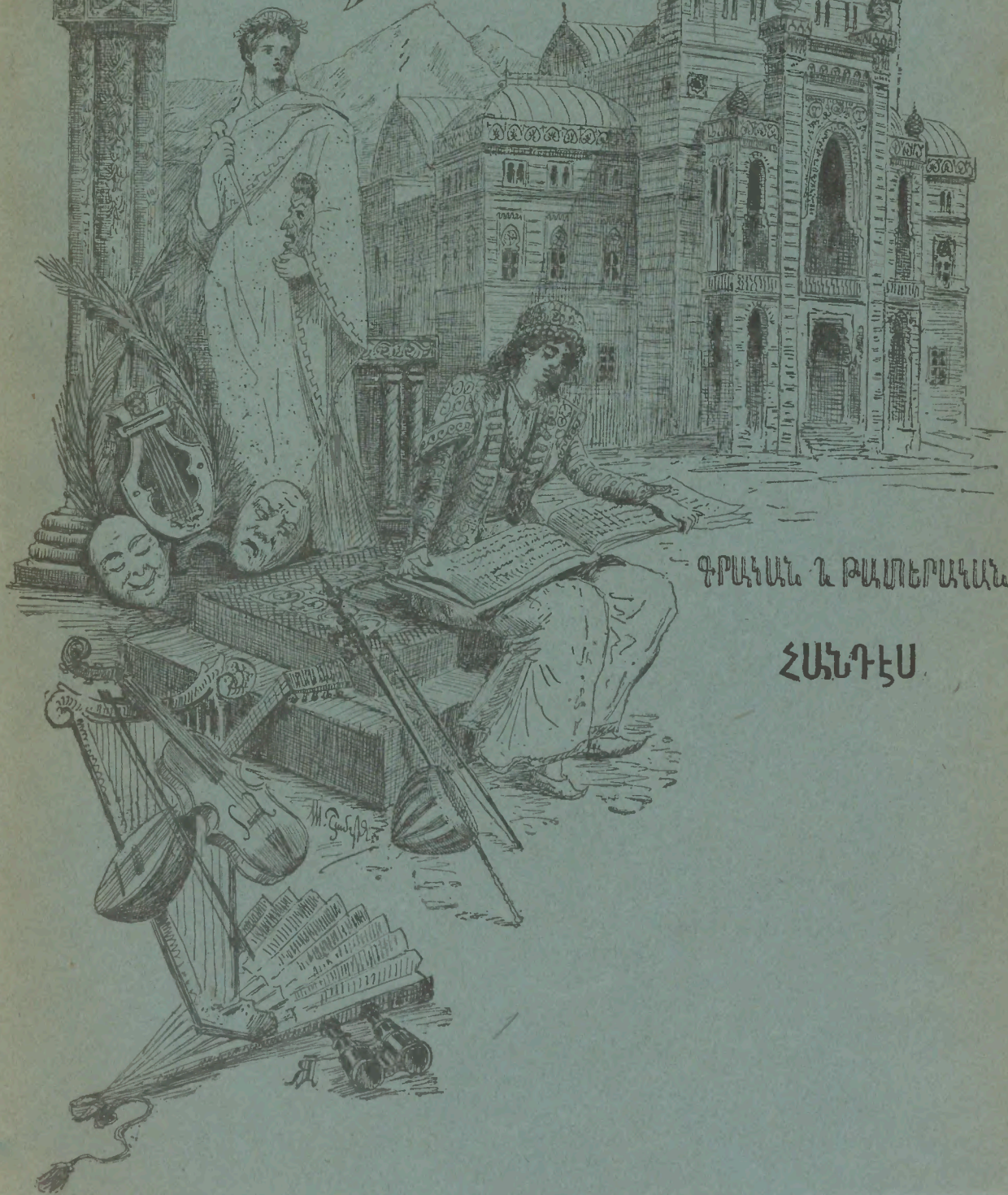

Գոթիկա

Քաղաքացի

ԳՐԱԿԱՆ և ԲԱՍՏԵՐԱԿԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Չ

Տպարան «ՀԵՐՄԵՍ», Մոսկաթ. փող, № 15.

1905

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երես

— Հոսանք, դրամա 4 գործ. հեղին. Վ. Փափազեանի	5
— Խորհրդաւոր մեռելը, ոտանաւոր, Յով. Թումանեանի	64
— Արգար Յովհաննիսեանի կենսագրութիւնը	65
— Փունջ, կամեղ. 1 գործ. հեղին. Յ. Ն. Պօտապենկոյի թարգմանութիւն թաւ. Կանկանեանի	77
— Ոգնհարցութիւն, թատերգ. 3 արարուածով. հեղ. Վիկ- տօրիէն Սարգսի, թարգմ. Լ. Մելիք-Աղամեանի .	91
— Ժօրժ Դանդէն, հեղ. Մօլիէրի, թարգ. Գ. Սունդուկեանի	120
— Միրզա-Շաֆիի երգերից	131
— Բարեկամութիւն, թարգմ. Դէորդ Բարխուդարեանի . .	132
— Արջայ եւ քանաստեղծ, թարգմ. Ա. Սարգսեանի եւ Ա. Մուրադէզեանի	133

1905 թ. ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆ Մ ա յ ի ս

Թ Ա Տ Ր Ո Ն

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ա Չ Ա Ր Դ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍ

(ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Дополнено изданием 13-го мая 1905 г.

№ 2

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ԳԻՐԳ Ժ

ԹԻՖԼԻՉ

Տպարան „ՀԵՐՄԷՍ“ Մաղաթ. փող. № 15.
1905

1905 г. 13-го мая

№ 123

ИЗДАНИЕ

ПЕРВОЕ

(1905 г.)

Дозволено цензурою. Тифлиси, 13-го мая 1905 г.

2 34

1905 г. 13-го мая

ИЗДАНИЕ
1905 г.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	ԵՐԵՍ
— Հոսանք, զբամա 4 գործ. հեղին. Վ. Փափազեանի	5
— Խորհրդաւոր մեռելը, ոտանաւոր, Յով. Թումանեանի	64
— Արգար Յովհաննիսեանի կենսագրութիւնը	65
— Փունջ, կոմեդ. 1 գործ. հեղին. Յ. Ն. Պօտապենկոյի թարգմանութիւն թաւ. Կաճկաճեանի	77
— Ոգեհարցութիւն, թատերգ. 3 արարուածով. հեղ. Վիկ- տօրիէն Սարգսի, թարգմ. Լ. Մելիք-Աղամեանի	91
— Ժօրժ Դանդէն, հեղ. Մօլիէրի, թարգ. Գ. Սունդուկեանի	120
— Միրզա-Շաֆիի երգերից	131
— Բարեկամութիւն, թարգմ. Գէորգ Բարխուդարեանի . .	132
— Արքայ եւ քանաստեղծ, թարգմ. Ա. Սարգսեանի եւ Ա. Մուրադբեգեանի	133

ԳԵՂԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ

192	— Ա. Մանուկյանի
132	— Արմենյանի, Բաղդ. Գևորգյանի, Բաղդ. Գևորգյանի
131	— Արմենյանի, Բաղդ. Գևորգյանի, Բաղդ. Գևորգյանի
130	— Արմենյանի, Բաղդ. Գևորգյանի, Բաղդ. Գևորգյանի
91	— Արմենյանի, Բաղդ. Գևորգյանի, Բաղդ. Գևորգյանի
77	— Արմենյանի, Բաղդ. Գևորգյանի, Բաղդ. Գևորգյանի
67	— Արմենյանի, Բաղդ. Գևորգյանի, Բաղդ. Գևորգյանի
64	— Արմենյանի, Բաղդ. Գևորգյանի, Բաղդ. Գևորգյանի
2	— Արմենյանի, Բաղդ. Գևորգյանի, Բաղդ. Գևորգյանի

Հ Ո Ս Ա Ն Ք

Դրամա չորս գործողներով

Հնդինակ. Վ. Փափազեան

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

Լեւոն Մովսիսեան. Խմբագիր «Համբաւաբեր» թերթի. հոգաբարձու
տղայոց դպրոցի և նախագահ հոգաբարձութեան. 55 տ.

Լիլեա. Նրա քոյրը. պառաւ աղջիկ 50 տար. սիրում է միշտ շքեղ
հագնուել և զարդերով:

Վիրժին. Լեւոնի մեռած եղբոր այրի կինը. 32 տար. գեղեցիկ. միշտ սև
հագնուած, պարզ և բոլորովին առանց զարդերի:

Սաշա. 14 տ. } Նրա որդիները:
Մարիամ. 16 տ. }

Արամ Սարգսեան. Բանաստեղծ. նախագահ և ղեկավար նոր կազմուած
«Երիտասարդների» միութեան. 36 տ.

Ենովքեան. Անտառապետ. 35 տ.

Օրիորդ Լիզա Սրապեան. Վարժուհի օրիորդաց դպրոցի. Շվէյցարիա
աւարտած. 25 տար. աշխոյժ աղջիկ:

Մսերեան. Քարտուղար դպրոցի հոգաբարձութեան. 40 տ.

Սէֆերեան. Քարտուղար «Երիտասարդների Միութեան». 25 տ.

Փիլիպպոս կամ Փիլիպ Աղայեան. Խմբագիր «Արշալոյս» թերթի, 40
տարեկան, նիհար մարդ:

Խալաֆեան. Աշխատակից «Արշալոյս» թերթի. 30 տ.

Յարէթեան. Սրբագրիչ նոյն թերթի. 35—40 տ.

Առաքելեան. Ինժինէր. 36 տ.

Դասաւարեան. Մի պարապորտ երիտասարդ, միշտ լաւ հագնուած, քիչ
թեթեամիտ. 30 տ.

Ա. ծառայ, Վիրժինի տան մէջ (Գ. արարւածում):

Բ. ծառայ, Ժողովում (Բ. արարւածում):

Ժողովականներ.

Դիւղացիներ:

ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐԻԱԾ

Սրահ Վիրժինի ամառանոցի տան մէջ: Սրահը ետեւի կողմից կամարով բաժանւած է երկուսի: Ետեւի մասը՝ սեղանատուն: Դրւած կայ այնտեղ ճաշի սեղան, վրան սամովար: Կախւած լսմալ: Սրահի առջեւի կողմում պարզ կահ-կարասիք: Մի օրօրուող աթոռ փակ լուսամտուտի առաջ: Կլոր սեղաններ: Լուսամտուտի դիմաց՝ օթոց (դիւան): Մուտքի դուռը սեղանատան և սրահի մէջ տեղում՝ աջ կողմից: Ջախից՝ դէպի ներս գնացող սենեակների դուռը: Վիրժինը նստել է լուսամտուտի առաջ օրօրուող աթոռի մէջ. կողքին կլոր սեղանի վրայ թէյ: Սարգսեան կանգնած նրա մօտ՝ թէյ ձեռքին: Լիլեա օթոցի վրայ՝ սեղանի առաջ՝ գուշակում է խաղաթղթերով: Մարիամ սեղանատան մէջ սեղանի առաջ, ձեռքերով ակնջները փակած՝ կարդում է: Նոր է միսնել: Վառւած են մի քանի լսմալեր: Դրսում անձրև է. կաթիլները ծածուկ են լուսամտուտը: Խուլ-հեռաւոր որոտումներ: Բեմը լուռ է մի րոպէ:

ՏԵՍԻԼ Ա.

Լիլեա, Սարգսեան, Վիրժին և Մարիամ.

ԼԻԼԵԱ. (Թուղթ ըաց անելով): Իրաւ, պ. Սարգսեան, երբեմն մարդ մոռանում է որ բանաստեղծ էք: Բայց սխալը հէնց դրանումն է: Երբէք չը պիտի մոռանալ այդ: (Ժպտելով նայում է նրան): Իսկապէս դուք հաւատում էք այն բոլորին, ինչ որ ասացիք:

ՍԱՐԳՍ. Եթէ գիտենայի որ պիտի կասկածէք, ոչինչ չէի ասիլ:

ԼԻԼԵԱ. Բայց ոչ, ոչ: Շարունակեցէք խնդրեմ: Այնպիսի ոգևորութեամբ երազում էք, որ եթէ նոյն իսկ անհաւատալի բաներ լինին, մարդ ախորժակով է լըսում...—Ի՞նչպէս էիք ասում...— «Մօտ են օրերը, երբ այնտեղ—բարձրերում ամբարնող մաքուր, վճիտ ջրերը— ուղղում էք ասել՝ նոր

մաքերը—կ'աճեն և կը զօրանան»... Իրաւ որ գեղեցիկ է...

ՍԱՐԳՍ. Ծաղրում էք... Թող այդպէս լինի: Հաւատում էք խաղաթղթերի, իսկ հաւատալ չէք կարող նրան, ինչ որ բնական կերպով պիտի կատարւի և գուցէ այժմ իսկ կատարւում է:

ԼԻԼԵԱ. Բայց ես խաղաթղթերին հաւատում եմ, որովհետեւ քոյնի անգամ փորձել եմ: Իսկ ձեր ֆանտազիաներին հաւատալու համար, իրաւ որ, կամ ձեզ նման բանաստեղծ պիտի լինել և կամ գոնէ տեսնել... Յամենայն դէպս բազմաթիւ փորձերով գիտեմ, որ անժամանակ եկող թէ՛ մաքեր և թէ՛ ուղղութիւններ՝ միայն փրատակներ ու աւերակներ են գոյացնում իրենց հետքերի վրայ... (Նայում է դէպի լուսամտուտը): Էլի՞ շարունակւում է այդ անձրևը:

ՎԻՐԺԻՆ. Մինչև իսկ սաստկանում է:

ԼԻԼԵԱ. (Քիչ լուռ՝ թողթ քանալուց յետոյ) Իսկ Սաշան դեռ չը կայ:—Այս անձրեկին և մթնով, ով գիտէ, էլի որտեղեր է բարձրացել:

ՎԻՐԺԻՆ. Անտառագետի մօտ կը լինի:

ԼԻԼԵԱ. (Բարկուծնամբ) Անշուշտ:—Այդ խենթի մօտ վեր է բնկած միշտ:—Ձեմ սիրում, երբ 14 տարեկան երեխան այդպիսի անկարգութիւններ անել է սովորում:

ՍԱՐԻԱՄ. Ենովքեանից Սաշան շատ բան կարող է սովորել:—Անտառագետը խելօք և գիտուն մարդ է:

ԼԻԼԵԱ. (Ժաղրոյ:) Գիտեմ, գիտեմ ես ձեր այդ գիտունին:—Խենթ է, անսթ է ինչ... (Մարիամին:) Մարի, թէյ տուր մեզ... (Տեսնելով որ Մարիամը չէ լսում, աւելի քարծր:) Մարի...

ՄԱՐԻԱՄ. (Ձեռքերը նստէ և բաշտում) Ի՞նչ կայ, հօրաքոյր:

ԼԻԼԵԱ. (Բարկուծնամբ) Այդ ի՞նչ յիմար սովորութիւն է՝ ձեռքերով ականջները փակել... Թէյ լցրու մեզ:

ՄԱՐԻԱՄ. Ձեր խօսակցութիւնը խանգարում է ինձ կարգալու. իսկ ուրիշ սենեակ էլ չէք թողնում գնալ:

ԼԻԼԵԱ. Հազար անգամ ասել եմ, որ հիւրին թողնել-գնալը, ինչպէս և նրա ներկայութեամբ կարգալը՝ մեծ անքաղաքավարութիւն է: Իսկ դու միշտ քո ասածն ես անում: Ձեմ սիրում այդպիսի անկարգութիւններ:

ՄԱՐԻԱՄ. Բայց, հօրաքոյր, ձեր խօսակցութիւնը ինձ չի հետաքրքրում:

ԼԻԼԵԱ. Ասացէք խնդրեմ... իսկ ի՞նչն է քեզ հետաքրքրում. օրիորդ Լիզայի յիմար խօսակցութիւնը... (Խորատական:) Մեծերի խօսակցութիւնը, երբ թոյլ են տալիս լսելու—միշտ օգտակար կարող է լինել ձեզ համար:

ՄԱՐԻԱՄ. (Քիչ մեղմ:) Ես ձեզ հասակակից չեմ. ինչո՞ւ խառնել: Մանաւանդ որ, արդեւել էք խառնելու:

ԼԻԼԵԱ. Ի հարկէ չը պիտի խառնելու. այլ միայն լսել. լսել՝ բան սովորելու համար:

ՄԱՐԻԱՄ. (Կիսաճայն:) Մարդու քունը կը տանի այդպէս:

ՍԱՐԻԱՄ. Ես ինքս կը քնէի այդպէս:

ԼԻԼԵԱ. (Բարկուծնամբ) Խնդրեմ թող պատասխանելու սովորութիւնդ, Մարի. 16 տարեկան ես և արդէն սկսում ես դատել պատասխանել... Բարեհաճիր լուր... (Քիչ յետոյ, նրա մի քանի թողթ էլ է քսոց անում) Իսկ ի՞նչ ես կարդում այդտեղ, ցոյց տուր... Քեզ ասել եմ որ ամեն կարգացած դուռն էս պիտի տեսնեմ... Սկսել ես սանձարձակ դառնալ:—Երեւի մայրդ է թոյլ տալիս:

ՎԻՐԺԻՆ. Հանգիստ թող ինձ, Լիլեա. դու լաւ գիտես որ վաղուց ի վեր որդիներս միայն քո թոյլտուութեամբ են նստում-կանգնում:

ՄԱՐԻԱՄ. Բայց, հօրաքոյր, ես այլ ևս երեխայ չեմ...

ԼԻԼԵԱ. Այդպէս... Արդէն մեծացանք... Ապա ցոյց տուր գիրքը...

(Դրսից լսում են նախ աղմուկ,
յետոյ խօսակցութեան ձայները):

ՎԻՐԺԻՆ. Սաշայի ձայնն է:

ԼԻԼԵԱ. Առանց աղմուկի երբէք
տուն մտնել չէ կարող անպիտանը:

ՍԱՐԳՍ. Ինձ թւում է թէ Ե-
նովքեանն էլ հետն է:

ԼԻԼԵԱ. (Ոտքի է նշնում դէմքը
կնճռած): Ձեմ սիրում ես այդ
մարդուն... Եւ եթէ Վիրժինը կա-
մենար, վաղուց ես նրան...

ՎԻՐԺԻՆ. (Միջամտելով): Ես
յարգում եմ Ենովքեանին և կու-
զէի որ իմ տան դուռը միշտ բաց
լինէր նրա առաջ...

ՏԵՍԻԼ Բ.

Նոյն, որ. Մրապեան, Ենովքեան,
Գասպարեան և Սաշա

(Դուռը ուժգնութեամբ քայքայում
է. ներս է մտնում օր. Մրապեա-
նը, ետևից Ենովքեանը և Սա-
շան. Բոյորը թըջած են):

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Ետովին դէպի դու-
ռը): Շուտ, անտանելի մարդիկ,
փակեցէք դուռը:

ՍԱՇԱ. Իսկ Գասպարեանը:—
Խեղճը մկան պէս թըջած՝ դու-
րում է դրսում:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Փակեցէք ասում
եմ: (Մօտենում է և լծով փակում):
Բարե ձեզ: Ձէք սպասում, (Ձեռք
է տալիս ընդրին): Երեակայիր,
Վիրժին, այսպիսի եղանակին, այս
անտանելի մարդկանց հետ, ան-
տան, հեղեղ, փոթորիկ... Ֆուհ,
յոգնել եմ... (Նստում է):

ՎԻՐԺԻՆ. (Որ մօտեցել էր նրան):
Էլի՛ երեխայութիւններդ սկսել ես,
Լիզա. չէս վախենում հիւանդա-
նալուց:

ՕՐ. ՍՐ. Ե... (Ժիծաղում է):
Երկակենցաղ կենդանի եմ ես. ջու-
րը ինձ ոչինչ չէ կարող անել:

ԼԻԼԵԱ. (Սաշային): Դարձեալ
ուշ, պարոն... Իսկոյն ներս գնա և
շորերդ փոխիր, անպիտան երե-
խայ... (Սաշան գնում է):

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Ենովքեանին): Իսկ
դուք, անտանելի մարդ, ի՞նչ էք
ապուշի պէս կանգնել. առէք վե-
րարկուս... (Լսում է դռան ձայն):
Ահա և Գասպարեանը... Ֆուհ, ի՞նչ
տղամարդ է... Երեւի այժմ լաց է
լինում:

ԳԱՍՊ. (Ներս է մտնում դողա-
լով և դռան մօտից): Ներեցէք,
թըջած եմ բոլորովին... Սոսկալի
է, մինչև ոսկորներս թըջել եմ:

Գ. ՍՐԱՊ. Ի՛նչ-հի՛նչ... Ապա
մէկ լաց եղէք... Երեխայ, հալւեցի՛ք,
ինչ է:

ԳԱՍՊ. Ախր ո՞վ խթեց ձեզ այս
անձրեկին դուրս թռնել և մեզ էլ
ձեզ հետ քարշ տալ... (Նստում է):

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Ինչո՞ւ եկաք. խնդրե-
ցի՞ն:— Ես պարզ կերպով ասացի.
«Ո՞վ կը գայ ինձ հետ»... Դուք էլ
եկաք. — զայրացէք սւրեմն ձեզ
վրայ:

ԼԻԼԵԱ. (Ժաղրով): Երեւի պ. ան-
տառապետի պալատումն էիք:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Բայց ո՞չ:— Ֆիլիպի
մօտն էինք: Շատ ձանձրացանք:
«—Ո՞վ կը գայ ինձ հետ Վիրժինի
մօտ»,— գոչում եմ ես: Ենովքեա-
նը վեր է թռնում և այդ լալկանն
էլ մեզ հետ... Ի գէպ, ձեր Սաշան
էլ Ենովքեանի մօտն էր, Վիրժին.
կարող ես հանգիստ լինել:

ԼԻԼԵԱ. Իսկ մենք հանգիստ
չէինք:— Ձէ կարելի վերջապէս, այդ
հասակի տղային քարշ տալ ամեն

տեղ... Եթէ հօրեղբայրը իմանայ...

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Երբ մայրը վստահ է... (Վիրժինին) Եւ այդպէս, Վիրժին, ես դուրս եմ թռնում և այս պարոններն էլ ինձ հետ: «Կեր ուրեմն» մտածում եմ ես, նետում ու նետում սրանց էլ անձրևի տակ...

ԼԻԼԵԱ. Յիմար ֆանտազիա և անվայել մի օրիորդի, այն էլ վարժուհու համար... Սաշային էլ դեռ ձեզ հետ...

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Նո՛ւ, նո՛ւ, տատիկ... Խնդրեմ խրատներդ թող: Ես, ինչպէս գիտես, քիչ խենթ եմ: — Ֆիլիպի մօտ էլ ձանձրալի էր: Միշտ և յաւիտեան իր լրագիրն ու դրպրոցը, ընտրութիւններ ու կատաղի խօսքեր եղբօրդ դէմ... Կինն էլ յոգնել էր նրա ու Ենովքեանի անհատնում վէճերից... Իսկ դրսում՝ կայծակ, հեղեղ, անձրեւ... Անտառը սքանչելի էր... (Սարգսեանին): Իսկ դուք, պ. Սարգսեան, ի՞նչ էք ցցւել-մնացել այստեղ. երևի վախենում էք դուրս ելնել այսպիսի եղանակին: — Եւ դեռ բանաստեղծ էք... Մէկ գնացէք անտառը և տեսէք ի՞նչ հրաշալի տեսարան է այնտեղ... — Ջրի հոսանքները մեծացած, թաւալազրոր ժայռեր մղելով իրենց առջևից՝ շառաչում են այս-այն կողմ, ծառերը կռացած՝ իրենց թաց ճիւղերով ծեծում են իրար, գետը մեծացել՝ մոռնում է... Ա՛հ, ինչո՛ւ ես գրել չը գիտեմ...

ՍԱՐԳՍ. Փորձեցէք. հոգով բանաստեղծ էք արդէն:

ՎԻՐԺԻՆ. (Գասալարեանին) Կը հիւանդանաք, պարոն. օրիորդը և պարոնը վերարկուներ են ունեցել, իսկ դուք բոլորովին թրջւած էք:

Անցէք խնդրեմ Սաշայի սենեակը և տէք ձեր շորերը չորացնելու:

ԳԱՍԱՐ. (Ելնում է): Այո, շնորհակալ եմ... (Կէս ճանապարհին կանգնում է և վախեցած): Իսկ պէ՛ս խմբագիրը, մի՞թէ այնտեղ չէ:

ԼԻԼԵԱ. Ոչ. եղբայրս դեռ չէ եկել: Երևի այս անձրևին չի էլ գալ... (Գասալարեանը հանգստացած՝ գնում է):

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Հա՛... Շատ աւելի լաւ: Մի քանի ժամ գոնէ ազատ կը լինենք լրագրի, դպրոցի, ընտրութիւնների և սատանան գիտէ թէ ուրիշ ինչ խնդիրներ մասին արւած անվերջ վէճերից:

ԼԻԼԵԱ. (Կծու): Որոնք ո՛չ մէկը հասկանալի չեն քեզ... Եւ դեռ վարժուհի ես:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Այո, չի հետաքրքրում ինձ ձեր այդ վէճերը... Ձեմ կարող տանել կրկնւած մտքերը, անձնական դարձած և հայհոյանքների նմանող կռիւները... Բացատրել չեմ կարող, բայց մի խօսքով՝ տանել էլ չեմ կարող... Իսկ եղբայրդ ուրիշ ոչինչ չէ ասում, եթէ ոչ՝ սրան անասուած, նրան՝ խառնակիչ, միւսին՝ ըմբոստ... Փո՛ւ... Դուք բացատրեցէք, պ. Ենովքեան:

ԵՆՈՎՔ. Հասկանալի են ձեր ասածները: Երբ մարդ սիրում է շարժուն ջուր, տաքնել չէ կարող ճահճի տեսքը:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Այո, տանել չեմ կարող անշարժութիւն, չնչինութիւն... Դալար, միշտ կանաչ և թարմ կեանք տէք ինձ:

ՎԻՐԺԻՆ. Բնական է, թարմ ծաղիկը չէ կարող շնչել աշնանային օդ:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Այո, այո... Եւ յե-

տոյ, գիտէ՞ք... (Նկատելով յանկարծ Մարիամին) Ախ, դու ճշգնաւոր... (Վազում է դէպի նստ, զրկում նւ ըստծրացնում) Դու այստեղ ես և ձայն չես հանում... էլի՞ կարդում ես... Ի՞նչ է կարգացածդ... (Նայում է) Դօբրօ-լիւ... օհօ:

ՄԱՐԻԱՄ. (Վախեցած՝ փակում է նրա ընկալը) Մա. Ի սէր Աստուծոյ... (Նայում է Լիլեայի կողմից նւ ըստծր) Տուրգենեւի է, Լիլայ:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Հը՛մ... Դէհ, լաւ, ապա այժմ փակիր դիրքը և եկ ինձ հետ... Երբ ես գալիս եմ ձեր տուն, չեմ ուզում թթւած, ճգնաւորի դէմքեր... Ապա մէկ ամուր ծիծաղիր:

ՄԱՐԻԱՄ. (Ծիծաղում է) Բայց Լիլայ... (Վախեցած նայում է հօրաբորջ)

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Ձեռ ուզում ծիծաղել... Ապա, լսիր թէ քեզ ինչ կը պատմեմ... (Սկսում է փսխալ նրա դիմաց)

ԼԻԼԵԱ. (Ենտկեանի) Սաշային շատ երես մի տաք, պ. Ենովքեան, և այդքան երկար մի պահէք ձեզ մօտ... Առանց այն էլ շատ յանդուգն և աներես է դարձել:— Հօրեղբայրը նեղանում է: Բացի դրանից, երեսան վերաքննութիւններ ունի, մօտենում են օրերը:

ԵՆՈՎՔ. Դատարկ բաներ... Սաշան եկել է թարմանալու՝ դպրոցի հոտած օդից յետոյ:— Թողէք որ բնութեան հետ շփւի աւելի մօտից: Բնութիւնից լաւ դասագիրք չը կայ:

ԼԻԼԵԱ. Խօսք չունիմ ի հարկէ... Ասկայն, գիտէ՞ք, կարող է կարը-

ւել, մնալ նոյն դասարանում... Նրա հայրն էլ հարստութիւն չի թողել:

ՎԻՐԺԻՆ. (Միջանոքում է) Սաշան չի կտրել. ընդունակ և աշխատող տղայ է:

ԼԻԼԵԱ. (Նեղացած միջանոքում է) Խնդրեմ ինձ մի ընդհատել, Վիրժին... Այդպէս, պ. Ենովքեան, հօրեղբայրը անցեալ օր էլ ասում էր, որ հարկաւոր չէ նրան այդքան երկար թրե դալ անտանդնութիւն:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. և ՄԱՐԻԱՄ. (Յանկարծ ըստծրածայն քրքում են)

ԼԻԼԵԱ. (Մարիամին) Մարի, այդ ինչ նոր բան է:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Ե՛ս եմ ծիծաղեցնում... Երեւակայի, Վիրժին, տղան, մարդ խօ չէ այդ Գասպարեանը... Հէնց այդ էի պատմում Մարիա մին... Դողում էր, գրեթէ լաց էր լինում... Այնպէս վախկոտն է... Մի անգամ էլ երեսի վրայ գորտի նման, այսպէս (ցոյց է տալիս ձեռքով) Փուկեց խոտերի վրայ... Չընկատեցիք, բոլոր շորերը ցեխոտել էին:

ՎԻՐԺԻՆ. (Ծիծաղելով) Խեղճ մարդ...

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Ա՛յ, Ենովքեանը՝ դա ուրիշ բան է. Իսկական անտառի մարդ է: Ցատկում է, ոռնում. ոչ մի արգելք, ոչ մի հեղեղ նրան չէր կանգնեցնում:

ԵՆՈՎՔ. Դուք էլ պակաս չէիք, օրինորդ... Հաւատացէք, տիկին, կեանքումս այդպէս քաջ աղջիկ չէի տեսել:— Վազում է, թռչում ջրերի վրայից. յետոյ, յանկարծ կանգ է առնում անձրևի տակ, բռնակներով դիտում անտառը, խաօսը, ջրերի հոսանքը:

ԼԻԼԵԱ. (Կծու: (Փոխադարձ կոմպլիմենտներ... Այդ բոլորը լաւ, եթէ միայն երեխան չը հիւանդանայ ձեր հրճանքների շնորհիւ:

ԵՆՈՎՎ. Դատարկ բաներ... Ես Սաշային վարժեցրել եմ չարքաշ կեանքի: Վարժեցրել՝ թռչելու, ոստնելու, հոսանքներով հրճելու... Սաշան լաւ և առողջ աղայ պիտի դառնայ:

ՍԱՐԳՍ. (Հնգնօրէն նայելով կիսովին Լիլեային:) Իսկ ի՞նչ կասի «Համբաւաբերի» պ. խմբագրը, եթէ իմանայ իր եղբոր-որդու կրթութեան այդ ազատ ձևը:

ՎԻՐԺԻՆ. Սաշայի մայրը կ'ուրախանայ և շնորհակալ կը լինի:

ԵՆՈՎՎ. Կարծում եմ որ պ. խմբագիրն էլ գոհ պիտի լինի, որ իր եղբոր-որդուն վարժեցնում են շարժելու, բնութիւնը սիրելու...

ԼԻԼԵԱ. (Կծու:) Ինձ թւում է որ պ. Ենովքեանը ի գուր է յանձն առել դաստիարակի դերը, երբ նրան այդ չեն խնդրել:

ՎԻՐԺԻՆ. Այդ էս եմ խնդրել:

ԼԻԼԵԱ. (Բարկացած նայում է նրան, յետո՛յ՝ քոնսպրօսիկ քրքիջով:) Հա՛, հա՛, հա՛... Անտառապետ և վարժապետ, դաստիարակ:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Է՛հէ, տատիկ, դարձեալ սկսում ենք խրատ ու ծաղր և բարոյախօսութիւն... Ո՞վ է նեղացրել այսօր տատիկին:

ԼԻԼԵԱ. (Նրան բարկութեամբ:) Թող խնդրեմ այդ յիմար ձեւերդ, Լիզա. չեմ սիրում երբ քո հասակի աղջիկները մոռանում են յարգանք և պատկառանք... (Մարիամին:) Իսկ դու գնա՛ դուրս և տես ի՞նչ է անում եղբայրդ:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Մի քան է փսփր-

տա՛) Մարիամին եւ թողնում որ դուրս գնայ:

ԼԻԼԵԱ. (Ոտքի է նլնում:) Կարծեմ անձրեղ դադարեց: Ես գնամ: **ՎԻՐԺԻՆ.** (Միտնեցին:) Թէ՛յ կը կամենաք անշուշտ: Գնանք սեղանի մօտ:

ԵՆՈՎՎ. Օ՛, ուրախութեամբ:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Սեղանի մօտ գնալիս՝ Լիլեային:) Դէհ, տատիկ, մենք թէ՛յ կը խմենք, իսկ դու ինձ համար մի լաւ թուղթ բաց արա՛, (Ժծաղկով աչքով է անում միտնեցին եւ նստում սեղանի մօտ:)

ԼԻԼԵԱ. Ասում եմ, յիմարութիւններդ թող... (Վերժինին:) Ես ուզում եմ դուրս գնալ, Վիրժին: **ՎԻՐԺԻՆ.** Ինչպէս կուզես... Իսկ եթէ Լեոնը գայ:

ԼԻԼԵԱ. Եթէ գայ՝ ծառային ուղարկիր ետեւիցս. Բօգայի մօտ կը լինեմ:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Նրան:) Ա՛հ, նամէր երկրորդ տատիկի մօտ:

ԼԻԼԵԱ. (Բարկացած նայում է նրան:) Բարի գիշեր, պարոններ... (Դուրս է գնում զայրացած:)

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Նրա Լիլեան դուրս է գնում:) Հա՛, հա՛, հա՛: (Ժծաղկ:) Ա՛յ, տատիկ կասեմ... Կատարեալ թթու վարունգ է հոտում այսօր:

ՎԻՐԺԻՆ. Լիզա, քիչ լեզուդ քեզ քաշիր... Կը բարկացնես և գիտես էլի, Լիլեային. մի օր էլ դուրս ցոյց կը տայ քեզ:

ՍԱՐԳՍ. Հը՛մ, եթէ կարողանար՝ վաղուց կանէր. ո՛չ միայն օրիորդին, այլ և ինձ, Ենովքեանին... (Մի քսալէ լուռ քոլորն էլ թէյ մն խմում:)

ՍԱՇԱ. (Ներս է մտնում:) Հօրաքոյրը՝ գնաց, իսկ հօրեղբայրը եկաւ:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Ա՛հ, եկա՛ւ... Ի՛նչ անպիտան բաղդ է այս. հազիւ տատիկից ազատւեցինք և այժմ պապիկին պիտի վայելենք:

ՍԱՇԱ. Մի ինչ որ հաստ մարդ էլ կայ հետը. (Նստում է:) Կարծեմ Մսերեանն է, հոգաբարձութեան քարտուղարը... Տաք-տաք վիճում են:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Ա՛յ, այ... կուսակցական փամփուռաները գալիս են... Վիրժին, իսէր Աստուծոյ, սենեակդ անցնենք, թէ չէ այժմ դուռը կը բացւի և ինչքան զեղնած տերեւ կայ, տրաքոցներով ներս կը թափւի:

ՍԱՇԱ. (Որ թէյ է խմում:) Իսկ զիտէք ինչ է անում Գասպարեանը:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Ա՛հ, իրաւ. բոլորովին մոռացանք նրան:

ՍԱՇԱ. Քնել է. պարզել է իմ անկողնի վրայ և խռմիացնում է:

ՄԱՐԻԱՄ. (Ներս նն գալիս նրանիս սիգար ձեռքին:) Ռէվիզորը գնաց:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Ո՛վ... ռէվիզոր... (Քրքջում է:) հա՛, հա՛, հա՛... Տատիկի անունն է դա:

ԵՆՈՎՔ. Սրամիտ է:

ՍԱՐԳՍ. Այստեղ այդպէս են կոչում նրան:

ՄԱՐԻԱՄ. (Լիզային:) Ահա ուղածդ սիգարները:

ՎԻՐԺԻՆ. (Լիզային:) Դարձեալ ծխել սկսեցիր:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Երբեմն: Այժմ շատ ախորժակ ունիմ. և ռէվիզորի— հա՛, հա՛, հա՛, իրաւ որ սրամիտ անում է— ռէվիզորի սիգարները լաւն են... Երեւակայիր, Վիրժին, անտառում ծխել կամեցայ և այս անտանիկի մարդը (ցոյց է տալիս

Ննովեանին) չէ ծխում անգամ:

ԵՆՈՎՔ. Յիմար բան է ծխելը... Սաշան էլ ծխում էր և ես...

ՎԻՐԺ. (Միջահատելով:) Ա՛յ, այ, Սաշա. միթէ էլի ծխում ես... Ասենք ես գիտէի, բայց գիտէի նաև որ քանի արդելեմ՝ այնքան վատ է:

ՍԱՇԱ. Թողի, մայրիկ, էլ չեմ ծխում:

ԵՆՈՎՔ. Յիմար բան է ծխելը, երբ մարդ թարմ օդ ունի թոքերի մէջ լիաբերան մղելու համար: Այնպէս չէ, Սաշա:

ՍԱՇԱ. Ի հարկէ: Մարդ անտառում սկի ծխել չէ ուզում: Եւ մանաւանդ ո՞վ ժամանակ ունի ծխելու վրայ մտածել, երբ շուրջդ այնքան բան կայ հետաքրքիր:

ՍԱՐԳՍ. Ապրիս... Ննովեանը բանաստեղծ է դարձրել քեզ ևս: Եղիր ուրեմն բանաստեղծ բարեկամս, եթէ հաց չը տայ քեզ, գոնէ կ'ազատի ծխախոտից:

ՄԱՐԻԱՄ. Մ'ա՛ս... Հօրեղբորս ձայնն է: (Ոտքի է ելնում):

ՍԱՇ. Ուրեմն գալիս են այստեղ:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Դէհ, այժմ կ'սկսւի: Ես առազաստներս ժողովում եմ... Թէյ տուր ինձ շուտ, Մարի:

ՏԵՍԻԼ Գ.

Նոյնք, Լեւոն Մովսիսեան և Մսերեան

ԼԵՒՈՆ. (Դրսից:) Այդ կէտում դուք իրաւացի չէք. (Մտնում է. նտելից Մսերեանը: Նրան դարձած)... Իմ հայեացքներն աւելի կարուկ և որոշակի են: Ես յապաղումներ և անտեղի խոհեմութիւն չեմ սիրում... (Նկատելով Տիգրանին:) Ա՛հ... հիւրեր կան... Պ. Ե-

նովքեանը... Պատիւ ունիմ, պ. անտառապետ... Օ', մեր Լիզան էլ այստեղ է... Ապա, օրիորդ վարժուհի, թաթիկներդ (թոթում է մօտեցող Լիզայի ձեռքը) Միշտ նոյն ծիծաղկոտ և ուրախ թիթեռն ենք:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Այնպէս չէ՞, պ. խմբագիր. իմ ծիծաղկոտ դէմքը շատ այլանդակութիւն է ձեր տխուր տան մէջ, այս ամպամած մթնոլորտում:

ԼԵՒՈՆ. Բայց ոչ, ոչ, օրիորդ, ի գուր մի վատնէք ձեր ալեգօրիաները... Պ. Ենովքեանը բոլորիդ վարակել է անտառների հովերով... Ահա, ահա և պ. Սարգըսեանը: Ուրախ եմ որ այստեղ էք: —Այսօր խմբագրատուն չ'երևացիք բոլորովին:

ՍԱՐԳՍ. Առաւօտեանից ի վեր այստեղ եմ:

ԼԵՒՈՆ. Ուրախ եմ, միշտ ուրախ՝ իմ լաւ աշխատակցին տեսնելով իմ տան մէջ... Դէհ, պարոններ, ով ծանօթ չէ, թող ծանօթանայ պ. Մսերեանի հետ:

ՍԱՐԳՍ. Մենք ծանօթ ենք:

ՄՍԵՐ. (Գլուխ է տալիս) Մեր շնորհալի բանաստեղծն է:

ԵՆՈՎՔ. Իսկ ես վաղուց գիտեմ այդ պարոնին: (Առանց ձեռք տալու, ետեւն է դարձնում եւ սեղանի մօտ գնում):

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Հը՛մ, սա է նշանաւոր Մսերեանը, այնքան խոշոր փամփուշտներ, փքլած փուչիկներ, տրաքեցնողը... (Զննում է նրան ոտից մինչեւ գլուխ):

ՄՍԵՐ. (շփոթւած) Օրիորդ... պատիւ չունիմ:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Եւ շատ կարելի է... Օրիորդ Սքապեան — վարժուհի:

ԼԵՒՈՆ. Օրիորդաց դպրոցի նոր և զւարթ վարժուհին է, Մսերեան, լսած կը լինիք: (Ժաղրով) Շվէյցարիա ուսած... Եւ յետոյ, գիտէք, մեր այն նոր, սանձարձակ սերունդի զաւակներից է. այն որ դուրսը կորցրած՝ վազում են ուղիղ դէպի անդունդը... (Գնում է դէպի օթոցը) Դէհ, այժմ մեզ թէյ տւէք... Նստենք այս կողմը, Մսերեան: (Միւսներին) Խնդրեմ, խնդրեմ գրաւեցէք ձեր տեղը և շարունակեցէք ձեր թէյը: — Բարեկէք եկել... Իսկ դուք, պ. Սարգըսեան, քիչ դէպի մեր կողմն եկէք. գուցէ մեր խօսակցութիւնը ձեզ հետաքրքրի:

ՍԱՐԳՍ. (Գնում է դէպի սեղանը) Այնտեղից էլ կը լսեմ...

ՄՍԵՐ. (Նկատելով Վիրժինին, գնում է դէպի նա եւ ըստնում)

ԼԵՒՈՆ. Իսկ քոյրս ռոտեղ գնաց:

ՎԻՐԺ. Բոգայի մօտ. քեզ չէր սպասում: Ուղարկեմ կանչելու:

ԼԵՒՈՆ. Աւելորդ է... (Մսերեանին) Հա, շարունակենք... Ի՞նչ էի ասում...:

ՄՍԵՐ. Որ ձեր հայեացքները կտրուկ են և որոշակի: — Այդ ես գիտեմ... (Կիսաձայն) Բայց, կարելի է այստեղ ազատ խօսել: (Ակնարկում է հիւրերին):

ԼԵՒՈՆ. (Բարձր) Կարող էք... Ենովքեանը իր անտառից դուրս ոչինչ ճանաչել չէ ուզում: Ոչ մի կուսակցութեան պատկանել չէ սիրում... Գիտէք էլի — այն նոր մարդկանցից է, որոնք իրենք իրենց բարձր են համարում եղած կուսակցութիւններից:

ԵՆՈՎՔ. (Սեղանի մօտից) Այո... Ամեն ճահճացած և ճահճացող ջրից:

ԼԵՒՈՆ. (Միջահատելով:) Լսել ենք, լսել, բարեկամ... Թող ձեր ասածը լինի, ձեզ հետ վիճել չէ կարելի... (Մսերենանին:) Իսկ պ. Սարգսեանը, ինչպէս գիտէք, մեր թերթումն է գրում. մեզնից է:

ՕՐ. ՄՐԱՊ. Ահա թէ ինչ: Նորութիւն է դա ինձ համար:—Ուրեմն պ. Սարգսեանը պահպանողական-յետադէմ կուսակցութիւնից է:—Շնորհաւորում եմ:

ԵՆՈՎՔ. (Ուսերը թոթելով:) Այդպէս է: Երբ մարդ իր ժանիքները ցոյց չէ տալիս, նրան իւրաքանչիւրը իր կողմից է համարում:

ՍԱՐԳՍ. (Անտարքերութեամբ:) Որ ես գրում եմ «Համբաւաբերում»—դա ճիշտ է. բայց որ ես պատկանեմ մեր մէջ եղած այս կամ այն կուսակցութեան—դա դեռ մեծ հարց է:

ՄՍԵՐ. Հը՛մ... անգոյնութիւն:

ԼԵՒՈՆ. (Լուրջ:) Գրել «Համբաւաբերում»,—նշանակում է մեզնից լինել:

ՎԻՐԺԻՆ. Խօսեցէք վերջապէս, պ. Սարգսեան, ձեզ մեղադրում են:

ԼԵՒՈՆ. (Ձարկութեամբ:) Մեղադրում եմ... Ի՛նչ յիմար բաներ ես ասում, Վիրժին. ես ո՛չ թէ մեղադրում եմ, այլ փաստն եմ յայտարարում:

(Բոլորը լուռ են: Վիրժինը մօտենում է Սարգսեանին և տաքութեամբ խօսում նրա հետ):

ՍԱՐԳՍ. (Ուսերը թոթելով:) Թողէ՛ք... Ամենքը գիտեն իմ հայեացքները:

ԼԵՒՈՆ. Անշուշտ, ամեն մարդ ազատ է որոշ հայեացք ունենալ այս կամ այն խնդրի մասին: Հար-

ցը այս կամ այն պարզած դրօշի տակ մտնելու մէջն է:

ՍԱՐԳՍ. Ես իմ դրօշն ունիմ—գեղարուեստի ազատ դրօշը, որ չէ ծուռում կասկածելի գոյներով դրօշների առաջ:

ՎԻՐԺ. Այդ այդպէս է: Արծիւը չէ թռչում մանր թռչունների հովանու ներքև:

ԼԵՒՈՆ. (Ժաղրով:) Ըստ երևոյթին ենովքեանը վարակել է բոլորիդ անհամ ալիգորիաներ շինելու ախտով... Է՛հ բայց, գիտէ՛ք, պարոններ, ես չեմ սիրում փքուն ֆրագներ, դատարկախօսութիւններ... Մենք Մսերեանի հետ խօսելիքներ ունենք: Ես յարգում եմ հիւրասիրութիւնը իբր արևելցի: Եթէ ձեզ հաճելի չէ մեր ընկերակցութիւնը—տանս մէջ իմ թշնամին էլ աչքիս վրայ տեղ ունի—համեցէ՛ք մի ուրիշ սենեակ... Այսպէս ուրեմն, պ. Մսերեան:

ԼԻԶԱ. (Ելնելով:) Գնանք քո սենեակը, Վիրժին:

ԵՆՈՎՔ. Կարծեմ մենք չենք խանդարիլ նոցա, եթէ այստեղ-սեղանի մօտ նստած մնանք: (Աչքով է անում Լիզային մնալու)

ԼԵՒՈՆ. Ձեր հանգիստը նայէք: Ես ինչ որ խօսում եմ, ծածուկ չէ, որովհետև նոյնը հրապարակով էլ կրկնում եմ... (Մսերենանին:) Այո, պ. քարտուղար: Իբր նախագահ հոգաբարձութեան և մանաւանդ իբր ղեկավար մեր հասարակութեան ողջամիտ և խոհական մասի կարծիքների, իմ հայեացքներն այդ մասին որոշակի են և կտրուկ: Յապաղումներ և յետաձգումներ այդպիսի խնդիրներում վատ հետևանք կարող են ունենալ:—Թոյլ

տալ որ դպրոցում սկսեն մուտք գործել ըմբոստութիւնների և այդ պարտականութիւնների կատարելուն հսկող վարչութեան դէմ— անկարելի է: Անկարելի է հանդուրժել որ այդ ոտնաձգութիւններով խախտւեն յարգանք ու պատկառանքը դէպի կրօնն ու նրաներկայացուցիչները:— Ո՛չ մի զեղծում. ապա թէ ոչ՝ վատ օրինակները վարակիչ են լինում և կարող են դպրոցի բարոյական հիմքը խախտել...

ՄՍԵՐ. Անշուշտ. դա մեր համոզմունքն էլ է:

ԼԵՒՈՆ. (Շարունակում է)... Այդ իսկ պատճառով, ես այլ ևս անհրաժեշտ եմ գտնում պաշտօնավարութեան մէջ թողնել այդ երկու ուսուցիչներին, որոնք իրենց վարմունքով և վատ օրինակով քաջալերում էին աշակերտների ըմբոստութիւնը... Ես չեմ կարող պաշտօնի մէջ թողնել այնպիսի մարդկանց, որոնք համարձակւում են խռովիչ, վրօնի և նրա պաշտօնեաների դէմ գրւած գրքերը ցրել աշակերտներին և մինչև իսկ ասել թէ— «լաւ գրքեր են, կարդացէք»... Դա արդէն աններելի է:— Մոլորեցնել նոր սերնդին, ջնջել նրանց մէջ ամեն պատկառանք դէպի նւիրական իրերն ու պարտքերը— դա անբարոյականութիւն է:— Պատճառ լինողները պիտի արձակւեն աւելի առաջ, քան թէ նրանց հետևող և մոլորւած աշակերտները...

ՄՍԵՐ. Սակայն, գիտէ՞ք. նորա ազդեցութեան տէր ազգականներ ունին...

ԼԵՒՈՆ. (Երեսմանով) Ո՛չ մի խնամիականութիւն: Կրթական

գործը չը պիտի աչքի առաջ ունենայ այդպիսի շահեր... (Քիչ լուռ:) Եւ, մի անգամ ընդ միշտ վերջ տալու համար եղած անկարգութիւններին, ես կը պնդեմ որ գործադրւի իմ առաջարկած ծրագիրը:— Դուք նրան կը տեսնէք տպւած և մեկնաբանած՝ «Համբաւաբերի» նոյն իսկ վաղւայ համարում... Այո...

ՕՐ. ՄՐԱՊ. (Սաշային եւ Մարիամին:) Լաւ լսեցէք, նոր սերունդ, այնտեղ ձեզ համար էլի նոր շղթաներ են պատրաստում:

ԼԵՒՈՆ. (Բարկուլթեամբ՝ դէպի նա:) Խնդրեմ, օրիորդ, եղէք ինքներդ ինչ որ կուզէք:— Եղէք սանձարձակ, արտակեղծոն և նոյն իսկ խենթ՝ եթէ այդ ձեզ հաճելի է, սակայն մեր որդիների կրթութեան հոգսը թողէք մեզ... Մենք ոչ թէ նոր շղթաներ ենք պատրաստում, այլ սանձեր, որպէս զի ուսանող սերնդին չը թողնենք փշանալու ձեր Շվեյցարիաներից բերւած այլանդակութիւններով:

ԼԻԶ. (Ժիծաղով:) Ա՛հ, պ. հոգաբարձու, մենք— ուսանող սերունդս որքան երջանիկ պիտի լինինք, երբ սախալէք մեզ ձեր նաբեկներով և Վարք-սրբոցներով դրում դարձնել մեր գլուխները...

ԼԵՒՈՆ. (Անլի բորբոքւած:) Այո, օրիորդ, երջանիկ համարեցէք ձեզ, եթէ կարողանաք հասկանալ և կրթւել այդ գրքերի ոգով...

ԼԻԶ. (Վրայ տալով:) Եւ լինել հրաշագործ նարեկացու նման, օրինակ, եփած աղաւնին կենդանուցնելու:

ՄՍԵՐ. Կարծեմ օրիորդը թոյլ է տալիս իրեն՝ անտեղի կատակ-

ներ անել նիւթական բաների մասին:

ԵՆՈՎՔ. (Ժաղրով:) Ներեցէք, օրիորդ դեռ չը գիտէ թէ որոնք են այն բաները, որոնց դուք նւիրական էք կոչում...

ԼԵՒՈՆ. (Արհամարհաբար:) Ի զուր է պ. անտառապետը միջամտում ծաղրերով: Անտառը և դըպրոցը նոյն բաները չեն:

ԵՆՈՎՔ. Իրաւունք ունիք: Անտառը շատ աւելի լաւ դըպրոց է, քան ձեր բոլոր ունեցածները... Բայց, շարունակեցէք, մենք չենք խանգարի ձեր ծրագիրը: (Նշան է անում Լիզային լսելու):

ԼԵՒՈՆ. Ի զուր էլ կը լինին ձեր ջանքերը: (Մսերեանին)... Ես ձեզ, պ. Մսերեան, այժմ կասեմ մեր այդ ծրագրի էական կէտերը:—Օրինակ. նախ և առաջ՝ բացարձակ յարգանք դէպի կրօնն ու եկեղեցին...

ՄՍԵՐ. Այո... «Սկզբն իմաստութեան երկիւղ Տեառն է»...

ԼԻԶ. (Բարձրաձայն ծիծաղով:) Նոմէր առաջին...

ԼԵՒՈՆ. (Խստութեամբ նրան:) Ստիպւած պիտի լինիմ, օրիորդ, չը թոյլ տալ ձեզ լսելու նոմէր երկրորդը... Տէր Աստուած, որպիսի սանձարձակ, այլանդակւած սերունդ... Եւ դեռ սա վարժուհին է... (Մսերեանին:) Ուրեմն, պ. Մսերեան, նախ այդ, Երկրորդ՝ խիստ դիսցիպլինա, հնազանդութիւն, մինչև իսկ կուրօրէն, այո, առանց քննելու՝ զինուորական հպատակութիւն... Դըպրոցն ևս բանակ է: Բանակ, ուր զինուորը պարտաւոր է անալայման հպատակութիւն դրւած օրէնքներին, նշանակւած

վարչութեան...—Հարկաւոր է վերջապէս մեր որդոց կարգ ու կանոն սովորեցնել, Հարկաւոր է դըպրոցը ուսման միայն ծառայեցնել և ոչ թէ յեղափոխիչ մտքերի, աւանդական ամեն սրբութիւն ծաղրող և ոտնակոխ անող ուղղութիւնների...

ՄՍԵՐ. Իրաւացի է, թէ չէ՝ մեր աշակերտներից իւրաքանչիւրը Միրաբօ է դարձել:

ԼԵՒՈՆ. Այո, մեզ Միրաբօները վնասակար են. մեզ պէտք են խաղաղ ու համեստ հայեր՝ կրթւած բարոյականութեան և համբերատարութեան մէջ... Ես միանում եմ Ասրեանի և Ֆէրմանեանի առաջարկին. համաձայն եմ դըպրոցը մաքրելու այն աշակերտներից, որոնք յանդգնել են վարչութեան դէմ ցոյցեր անել և ըմբոստութեան նշաններ ցոյց տալ...

ԵՆՈՎՔ. (Յուզւած:) Դա արդէն չափազանց է... (Ոտքի է նլնում:) Ուրեմն իրաւ է որ դուք դըպրոցից վճռուեմ, ուսումից զրկում և ամբողջ ապագան ոչնչացնել էք կամենում 22 երիտասարդների, որովհետև նրանք համարձակւել են քննական հայեացքներ ունենալ, ազատ մտածել և վերջապէս՝ ըստ ձեզ՝ Միրաբօներ լինել... Բայց տւէք մեզ հէնց այդպիսի սերունդ, պարոններ, Խուէք մեզ կուռղներ, ողնաշարը չը ծողղներ, ճշացողներ ու բողբոջներ տւէք մեզ և ոչ թէ ստրուկ, գծուծ և ոչխար եղած նախիրային արարածներ...

ԼԵՒՈՆ. (Միջահատում է ծաղրով:) Դարձեալ, պ. անտառապետ, Բայց դուք միշտ մոռանում էք որ

դպրոցը անտառ չէ... Դէհ ուրեմն, մի անգամ ընդ միշտ լսեցէք թէ ձեզ ինչ կը սովորեցնեն։—Դպրոցի աշակերտը, լսում էք, դըպրոցի աշակերտը իրաւունք չունի ունենալ իր սեփական հայեացքներն ու կարծիքները. նա պիտի ունենայ այն կարծիքները միայն, ինչ որ ներշնչում է նրան դպրոցական վարչութիւնը... Այո՛ւ. Այդ է միակ միջոցը պատնէշ քաշելու դրսից ներս հոսող պղտոր, ապակաւ հոգ ջրերի առաջ, արգելելու անբարոյականացնող մտքերի մուտքը։

ԵՆՈՎՔ. (Միջանատ եւ զայրացած.) Դուք անբարոյականութիւն էք համարում ինքնուրոյնութիւնը, ազատ մտքի արտայայտութիւնները...

ԼԵՒՈՆ. (Միջանատում է.) Բայց այո, այո... Ի՞նչ կը լինէր մի բանակի վիճակը, եթէ ամեն զինուոր ազատութիւն ունենար զնալ՝ ուր կուգէր, անել՝ ինչ կամենար և դատէր... Ուզում էք ուրեմն դըպրոցից Բաբելոն շինել... Թողնենք որ այդ երեխաները սովորեն արհամարհել, ոտնակոխ անել ամեն սրբութիւն... Այդպիսի ազատութիւն, պարոն, կոչւում է անբարոյականութիւն... (Ուղի է նշնուլ.) Մարդս ծնւում է չար ինստինկտներով... Այո՛ւ. և, պարտաւորութիւնների ոչնչացումը, ոտնաձգութիւնը աւանդական սրբութիւնների դէմ—նշանակում է ապականել սերունդը։

ԵՆՈՎՔ. Ոչ ոք չէ ասում թէ ոչնչացրէք պարտականութիւնը (Աւելի հանդարտ.) Այլ բան է բռնութեան տակ ստիպել մէկին անելու իր չուզածը, այլ բան է

համոզելով, հասկացնելով անել տալը... Խնդիրը նրանումն է, որ դուք դպրոցը զինուորանոց էք համարում և ինքնուրոյնութիւնն ու մտքի ազատութիւնը վնասակար ձգտումներ։

ԼԵՒՈՆ. Բայց, այո, պարոն. եթէ կամենում էք օրինաւոր մարդիկ պատրաստել նոր սերնդից, այդպիսի անսանձ ազատութիւնը չարիք պիտի համարէք... Ի՞նչ կասէիք օրինակ՝ եթէ տգէտ մարդուն օրը լէր ազատութիւն ամեն բան անելու։—Եւ որովհետեւ տգէտ ու յիմար մարդիկ թւով եռապատիկ շատ են, քան խելօքները, ձեր մեթօդով՝ չէր անցնիլ 50 տարի և ազգը կը բաղկանար անբարոյակաւ նութեան մէջ սնւած, միմեանց ուտող և միմեանց ճնշող տգէտ մարդկանցից... Ի՞նչ կասէք սրան, պարոն։

ԵՆՈՎՔ. Կասեմ որ, եթէ դուք կը ճնշէք մտածութեան ազատութիւնն ու թռիչքները երիտասարդութեան մէջ, այն ժամանակ ոչ մի խելօք մարդ չի յառաջանալ նոր սերնդից և, աւելի շուտով կը հասնի տգիտութեան և յիմարութեան թագաւորութիւնը ձեր ձեռք առած միջոցների շնորհիւ։

ՄՍԵՐ. Բայց... քայց մենք ոչինչ դէմ չունինք, եթէ արդէն խելահաս մարդը դատէ, քննէ ինչ որ թոյլատրւած է քննելու և դատողութեան ենթարկելու։ Մենք չենք ասում, որ ձեր ասած ձգտումները պիտի ճնշել նաև խելահաս մարդկանց մէջ։

ԵՆՈՎՔ. Դուք ասում էք այդ ոչ միայն ասում, այլ պնդում էք։—Ի՞նչ կերպ որ կրթէք դալար

ծառին, նա պնդէս էլ կ'աճի... Ճնշեցէք նոր բուսնող ծառը և նա կ'ամ կը մեռնի և կ'ամ միշտ կը մնայ թզուկ, ողորմելի...

ԼԵՒՈՆ. Իսկ եթէ թողնենք նրան իր կամքին աճելու՝ նա կը ծովառնի, կ'ալլանդակւի, հրէշ կը դառնայ:

ԵՆՈՎՔ. Կատարելապէս սխալուում էք: Դուք անտառը, բնութիւնը չէք ճանաչում: Իսկ ես ձեզ կասեմ, որ ոչ մի բոյս, ոչ մի ծառ ծուռ չի բուսնիլ, այլանդակած չի աճիլ, եթէ արգելք չը լինին զանազան խոչընդոտներ—գլորւող կոպիտ ժայռեր, միշտ միակողմանի փշող խիստ քամիներ, մօտ աճող կոշտացած և դալարների լոյսը ստւերող ծառեր ու փշեր, շուրջը կիսուած ճահճի կոյտեր...—Դրէք դալար ծառին լաւ պայմանների մէջ, լաւ շրջանում, հեռացրէք գլորւող ժայռը, կոշտացած և լոյսը արգելող ծառն ու խեղդող պարագիտները, տէք լաւ, մարսելի մսուկ, միշտ նրա վրայ կապէք հոսող թարմ ջուր: ազատ պահէք միակողմանի քամիներից—և նա կ'աճի ու կը մեծանայ ուղիղ, առողջ, դալար, ու կը ժպտի ձեզ իր երիտասարդ, զեղուն կեանքով...—Ահա թէ ինչ կասի ձեզ բնագէտը—անտառի մարդը... Իսկ դուք...—Գլորում էք ժայռեր նրա շուրջը, նրա առկը ճահճ գոյացնում, անմարսելի մսուկ տալիս, իրեն էլ շրջանակների մէջ շղթայում, կաշկանդում... Օ՛, ես կը կամենայի ձեռքովս փլեցնել այդ ձեր բոլոր դպրոցները, որոնք իրենց կապերով ու կոշտութիւններով ծովառնում, այլանդակում և

թզուկ են դարձնում ինչ որ դալար է, ինչ որ աճեցուն է...

ՄՍԵՐ. Բայց պարոն, դպրոցը հէնց նրա համար է, որ ոչնչացնի նոր սերնդի մէջքին ձեր պորած ժայռերը, ձեր փշած վտանգաւոր քամիները... Եւ մենք հոգ կը տանենք հաստ պատեր դնելու նրա շուրջը, որ ձեր քամիները ներս չը թափանցեն:

ՕՐ. ՄՐԱՊ. Եւ միևնոյն ժամանակ դուք ձեր այդ ամուր պատերով կ'արգելէք թարմ օդի հոսանքը և կը հոտեցնէք ներսի օդը...

ԼԵՒՈՆ. Դարձեալ, դարձեալ այդ անտանիկի ուլեգօրիաները... Խրնդրեմ հանգիստ թողէք մեզ. մենք գիտենք մեր անելիքը և խորհուրդների պէտք չունինք:

ՄԱՐԳՍ. (Որ Լեւոնի խօսելու ժամանակ մօտեցել էր:) Այդ ճիշտ է, պ. խմբագիր, որ ձեր թերթի վաղւայ համարում պիտի տպւի դպրոցական այդ երկաթէ ծրագիրը:

ԼԵՒՈՆ. Այո: Արդէն տւել եմ շարելու:

ՄԱՐԳՍ. Եւ այդ նոյն թերթում կը տպւեն և միևնոյն ժամանակ իմ բանաստեղծութիւնները:

ԼԵՒՈՆ. Անցեալ օրւայ ձեր տրւածը կը տպւի վաղւայ համարում:

ՄԱՐԳՍ. Այդպէս... Իսկ կարդացել էք այդ բանաստեղծութիւնը՝ շարել տալուց առաջ:

ԼԵՒՈՆ. (Քիչ շփոթւած:) Ճշմարիտն ասել՝ ժամանակ չ'ունեցայ... Բայց ինչ հարկ. դուք միշտ լաւ էք գրում և ես ուրախութեամբ տեղաւորում եմ իմ թերթում: Դուք մեր թերթին պատիւ բերող աշխատակից էք:

ՄԱՐԳՍ. Շնորհակալ եմ:—Սա-

կայն, ինձ թւում է որ այս անգամ ձեզ հարկաւոր էր մասնաւոր ուշադրութեամբ կարգալզրւածքս, մասնաւոր երբ նոյն համարում դուք տպագրում էք ձեր այդ երկերի ծրագիրը:

ԼԵՒՈՆ. (Կասկածով:) Այո... Սպասէք, ինձ թւում է թէ յիշում եմ վերնագիրը... Բնչպէս էր...

ՍԱՐԳՍ. «Հոսանք»:

ԲԵՒՈՆ. Այո, այո... Մի քանի տող էլ կարդացի: Բանաստեղծական բան է... «Հոսանքը վերից գալիս է կատաղաբար»...

ԵՆՈՎՔ. Հոսանքը առհասարակ միշտ վերից է գալիս:

ՍԱՐԳՍ. (Ժպտնլով եւ շնչունլով:) Այո, բայց այս անգամ կատաղաբար:

ԼԵՒՈՆ. (Ոտքի է ելնում հանդարտ:) Ասկայն ինչո՞ւ այդ հարցը, պարոն Սարգսեան:

ՍԱՐԳՍ. Հրմ... տեսնում էք... Ես ուզում էի ասել որ... Բնչպէս բացատրել ձեզ:—Այստեղ երկու արգելք կայ և այն էլ երկու կողմից՝ որ այդ բանաստեղծութիւնը կամ այդ ծրագիրը չը տպւեն ձեր թերթում:—Երկուսից մէկը:

ԼԵՒՈՆ. Ի՞նչպէս, բացայայտ խօսեցէք:

ՍԱՐԳՍ. Փորձեմ:—Նախ՝ իմ բանաստեղծութիւնը այդ ձեր ծրագրի հետ տպւել չէ կարող, որովհետեւ մէկը խօսում է ճահիճի գովասանքը, միւսը՝ հոսող ջրի...

ԼԵՒՈՆ. Թողէք խնդրեմ անհամարեգործան... զգեցրեց...

ՍԱՐԳՍ. Բայց այդ այդպէս է: Ձէի ցանկալ տեսնել իմ բանաստեղծութիւնը այն ծրագրի կողքին, որ գովասանք է ճնշման,

բռնութեան, շղթայի... Հակասութիւններ կը լինին նրանք, դուրս միմեանց կողքի... Եւ դուք էլ այդ չէիք ցանկալ, եթէ կարդացած լինէիք:—Իմ բանաստեղծութիւնը մի օրհներգ է ազատութեան, քննադատական ոգու. մուրճ է՝ փշրող ձեր կուած շղթաների. փոթորիկ՝ բնաջինջ անելու. նոր սերնդին սպառնացող ամեն յետամնաց ձրգտում... (Ժպտում է եւ հեղինակութեամբ նրան նայում):

ԼԵՒՈՆ. (Չայրացած մի ըտպէ լուռ է: Յուզած են ըտրորը, Վիրժինը եւ Լիզան ընծում են Սարգսեանի ձեռքը: Լեւոնը գունատ նայում է նրանց, յետոյ ցնցելով, սաստիկ զանգահարում է: Մտնում է մի ծառայ:)—Շնտ... վազիր քաղաք» տպարան գնա... (Քայլում է դէպի դուռը:) Բայց ո՞չ, սպասիր... Շուտով մի կառք գտիր մեզ քաղաք տանող... (Դռան մօտ կանգ է առնում եւ դառնում է Սարգսեանին:)—Իսկ դուք, պարոն, որ կարծեմ այժմ պարզ է ձեզ համար, այսուհետեւ ձեր առաջ փակ կը լինի իմ թերթը, ինչպէս և... այս տունը:

ՎԻՐԺԻՆ. (Անվրդով՝ նրան:) Պ. Սարգսեանը միշտ ցանկալի հիւր կը լինի իմ տանս մէջ...

ԼԵՒՈՆ. Վիրժին...

ՎԻՐԺ. (Շարունակում է:). . . Այնպէս՝ որպէս նաև օր. Լիզան և պ. Ենովքեանը:

ԼԵՒՈՆ. (Որ թիչ հանգստանում է, ծաղօրէն քարկում է:) Մնում է ուրեմն ինձ ոտք չը կոխել այնտեղ, ուր ընդունւում են իմ դէմ գործողներ...

ՎԻՐԺ. (Գունատ եւ լուռ՝ նոյնպէս գլուխ է տալիս:)

Գնանք, Մսերեան... (Դուրս է գնում Մսերեանի հետ:)

(Մի վայրկեան ընդհատ լուռ են:)

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Մզտ է գնում:): Դէհ,

լաւ... Տխրելու ոչինչ չը կայ, պարոններ. տունը մի քիչ մաքրւեց, ահա բոլորը...

Վ ա ռ ա գ օ յ ր

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱՐԻԱԾ

Սարգսեանի սենեակը: 3—4 աթոռ. մի գրասեղան անկիւնում, լուսամուտի առաջ, վրան՝ տակն ու վրայ թղթեր և գրքեր. կողքին՝ գրադարան: Պատերի վրայ շատ պատկերներ և մի քանի քարտէզներ: Խորքում մի մահճակալ: Աջ կողմը մի օթոց: Հագուստ կախելու տեղը՝ դռան մօտ: Կէսօրից յետոյ է և աշնանային մի պայծառ օր:

ՏԵՍԻՆ Ա.

Սարգսեան և Սեֆերեան.

ՍԱՐԳՍԵԱՆ. (Լուսամուտի մօտ կանգնած և մտախոհ:)

ՍԷՖԵՐԵԱՆ. (Հաւաքում է զրասեղանի վրայից թղթեր, դնում պօրտֆելի մէջ և ելնում:): Այսօր իսկ կը ցրեմ հրաւիրաթղթերը. — Սակայն չէք կարծում որ այստեղ ձեր սենեակում անյարմար կը լինի հաւաքելը:

ՍԱՐԳՍ. (Կիսովին նրան դառնալով:): Ինչո՞ւ:

ՍԷՖԵՐ. Նախ որ սենեակը փոքր է: Յետոյ՝ դրացիները կարող են անհանգիստ լինել. ժողովը դուցէ երկար տեւի, աղմկալից լինի:

ՍԱՐԳՍ. (Քիչ լռելուց յետոյ:): Թատրոնական սրահը պիտի խընդրել: — Ինձ թւում է որ պէտք չէ ծածկել մեր այդ ժողովը:

ՍԱՐԳՍ. Ծածկելու մտադրու-

թեամբ չէ: Թատրոնական սրահը խնդրելու համար հարկաւոր կը լինի դիմել դպրոցի հոգաբարձութեան:

ՍԷՖԵՐ. Ինչո՞ւ. — Թատրոնական սրահը գտնուում է միմիայն թատերական ընկերութեան տրամադրութեան տակ:

ՍԱՐԳՍ. Այո. սակայն ընկերութեան վարչութիւնը բաղկացած է այնպիսի անձերից... Բայց, ինչպէս կուզէք: — Խնդրում եմ աշխատէք որ ձեռնադրութիւններ շատ չը լինին:

ՍԷՖԵՐ. Կ'աշխատեմ: (Պօրտֆելը դնում է թեւի տակ և հագնւում:): Եթէ, այնումենայնիւ, սրահը չը տւին, այստեղ — ձեզ մօտ կը հաւաքւենք... — Ուրիշ ոչինչ չունիք ասելու: — Յտեսութիւն ուրեմն:

ՍԱՐԳՍ. (Դիտով ընդունում է:): Յտեսութիւն (ՍԷՖԵՐԵԱՆԸ զընում է:)

ՏԵՍԻԼ Բ.

Սարգսեան, Խալաֆեան, Յաբէրեան

(Քիչ յետոյ դուռը քաղկում են։)

ՍԱՐԳՍ. Մտէք... (Դէպի դուռն է դառնում։)

ԽԱԼԱՖԵԱՆ. (Մտնում է Յաբէրեանի հետ, վերադառնալու ու գրկաբերելու համար, շարժում մահճակալի վրայ։) Բարեւ, Սարգսեան։

ՍԱՐԳՍ. (Մտնոյ։) Բարեւ... Հագուստ կախելու տեղ կայ այնտեղ։ (Ցոյց է տալիս։)

ՅԱԲԷՐ. (Հանում է։) Իսկ գարեջուր կը տամ մեզ, Սարգսեան։ (Մօտենում է։) Բարեւ (Ձեռք է տալիս։)

ՍԱՐԳՍ. Կ'ուզարկեմ գնելու։

ՅԱԲԷՐ. Դէ լաւ սւրեմն. վետեցէլի և սառը։

ՍԱՐԳՍ. Նստեցէք։ (Դնում է ղէպի դուռը։)

ԽԱԼԱՖ. Նո՛ւ, յոգնել եմ։ (Ուզում է նստել մահճակալի վրայ։)

ՍԱՐԳՍ. Ո՛չ այդ տեղ։ Այս կողմ — աթոռի վրայ։

ԽԱԼԱՖ. Ի՞նչպիսի ցերեմօնեաներ հին ընկերներդ հետ։

ՅԱԲԷՐ. Մաքրասէր է. ես հաւանում եմ։ Իսկ դո՛ւ — խոզի պէս ամեն տեղ թաւալում ես։

ԽԱԼԱՖ. Լաւ, սրբազրութիւններդ թող։ (Սարգսեանին։) Դու գարեջրին նայիր։

ՍԱՐԳՍ. (Ձանգահարում է եւ մտնող ծառային փող տալիս։) Երկու շիշ գարեջուր բեր խնդրեմ։

ՅԱԲԷՐ. (Ծառային։) Վետեցէլի գարեջուր։

ԽԱԼԱՖ. (Որ ման է եկել սենեակում եւ կանգ առել զրադա-

րանի մոտ՝) Վաղճեց է այս սեռեանկումն ես, Սարգսեան։

ՍԱՐԳՍ. Երկու ամսից ի վեր — Ինչո՛ւ ես հարցնում։

ԽԱԼԱՖ. Ոչինչ. առաջ ուրիշ տեղ էիր... Այնուամենայնիւ այժմ աւելի լաւ ես տեղաւորել։ (Մօտենում է գրասեղանին։) Հայ գրագէտի համար... գիտե՞ս...

ՍԱՐԳՍ. Այո՛. սա մեծ բան է... — «Համբաւաբերը» չէր թողնում ինձ՝ կարօտութիւն զգալու։

ԽԱԼԱՖ. Իրա՛ւ... (Սկսում է սկստիկները զննել։)

ՅԱԲԷՐ. Զարմանալի է։ Նա, որ պէս ասում են, այնքան էլ շատ եկամուտ չունի։

ՍԱՐԳՍ. Այնուամենայնիւ ես լաւ էի վարձատրւում։

ԽԱԼԱՖ. (Դէպի Սարգսեանը՝ կիսովին։) Այո՛... — Լսել եմ որ երբեմն էլ սե աշխատանքներ էիր կատարում խմբագրատան մէջ... (Դիւրք է վերցնում եւ թղթատում։) Քաղաքական լուրեր, խառն լուրեր...

ՍԱՐԳՍ. Պատահել է. — Դորա մէջ ի՞նչ կայ որ։

ԽԱԼԱՖ. Եւ ի հարկէ, զուցէ աւելի վարձատրւել ես այդ աշխատանքի, քան հեղինակութիւնների համար։

ՅԱԲԷՐ. Որքան մենք լսել ենք, «Համբաւաբերի» խմբագիրը հեշտութեամբ չէ վարձատրւում հեղինակների։

ՍԱՐԳՍ. Ես վարձատրւում էի իբր հեղինակ։ (Քիչ լուռ են։) Խալաֆեանը ջղածգօրէն զիջք է թողթատում։)

ԽԱԼԱՖ. (Յաբէրեանին։) Ձեր միութեան քարտուղարը չէ՞ր որ դուրս

գնաց) երբ մենք մտնում էինք:

ՍԱՐԳՍ. (Վառում է սլապիրոս):

Նա էր:

ՅԱԲԷԹ. Ասում են որ շուտով ժողով կունենաք:— Երևի դուք էլ պատրաստութիւններ էք տեսնում յառաջիկայ ընտրութիւնների համար:

ԽԱԼԱՅ. Նո՛ւ, միթէ արդէն այդքան կազմակերպւել էք... Մինչև իսկ իբր առանձին մարմին ուղում էք գործել...

ՍԱՐԳՍ. Երիտասարդութիւնը կամենում է իր ընտրելիներն էլ առաջարկել:

ԽԱԼԱՅ. Երիտասարդութիւնը... Յոյս ունիմ որ մեզ ծեր չես համարիլ...

ՍԱՐԳՍ. (Ժպտելով): Հասակով երիտասարդներ էք դեռ:

ԽԱԼԱՅ. Եւ սրտով էլ... Կարծեմ դու այնքան նեղսիրտ չես լինիլ՝ ծեր համարելու այն ամենին, որ դուրս է ձեր նոր կազմած միութիւնից...

ՍԱՐԳՍ. Ո՛չ: Մեր միութիւնը հայ թերթի խմբագրութիւն չէ:

ԽԱԼԱՅ. (Շարունակելով): Եւ, որքան ես քեզ, քո գրածքները գիտեմ, որքան գիտեմ նաև այդ միութեան անդամներին, բոլորդ էլ ուղղութեամբ ազատամիտներ էք, որպէս մենք:

ՍԱՐԳ. (Ստոնովածամբ): Դձուք... Յետոյ, ասելիքդ ինչ է:

ԽԱԼԱՅ. (Գիտքը թղթատելով): Իսկ ինչ դէմ ունիք դուք մեր առաջարկած թեկնածուներին:

ՍԱՐԳՍ. (Զիչ լուռ, խուսափողալան): Դեռ թեկնածուներ մենք չենք որոշել:— Յետոյ, ժողովից յետոյ կը յայտնւի այդ:

ՅԱԲԷԹ. (Փորձիչ կերպով): Իսկ

«Համբաւաբերի» թեկնածուները, նրանց ինչ կասես:

ՍԱՐԳՍ. Հներն են դարձեալ:

ԽԱԼԱՅ. (Գիտքը ցած է դնում եւ մեկնում օթոցի վրայ): Հին մարդիկ միշտ հին բաներ են սիրում, որքան և դուք այս կամ այն միջոցով, խորամանկութեամբ կամ հնարքներով՝ կամենայիք նրանց նորասիրութեան հրաւիրել:

ՍԱՐԳՍ. Ի՞նչ ես ուզում ասել:

ԽԱԼԱՅ. Ոչինչ ի հարկէ:— Փորձեցիր, օրինակ, «Համբաւաբերի» մէջ գրել և ազատամիտ գրածքներովդ, համոզելով կամ անմիջապէս՝ յետադէմ թերթը յառաջագիմականի վերածել. սակայն անյաջող հանդիսացար... Այժմ գուցէ համոզւեցար, որ սապատողին միայն գերեզմանը կարող է ուղղել:

ՍԱՐԳՍ. (Ննդացած): Դու սխալուում ես: Ես այդպիսի յետին մըտքերով չէր որ աշխատակցում էի «Համբաւաբեր»-ին:

ՅԱԲԷԹ. Ի՞նչու նեղանալ: Նպատակը այստեղ արդարացնում է գործածւած միջոցին:

ՍԱՐԳՍ. Միշտ կեղտոտ առած է դա: Նպատակը այն ժամանակ միայն արդարանում է, երբ դէպի նրան դիմած ճանապարհը ուղիղ է և ազնիւ:

ԽԱԼԱՅ. (Զրքջալով): Եւ դու կարծում էիր թէ կը յաջողէիր ուղիղ ճանապարհով: Կը յաջողւէիր, օրինակ, եթէ «Համբաւաբերի» խմբագրատուն մանելիս՝ ասէիր այն ծեր աղէսին— «պ. Մովսիսեան, խմբագիր յետադէմ թերթի. ես գալիս եմ ձեզ աշխատակցելու այն մտադրութեամբ, որ ձեզ հանեմ ձեր խաւարից, դնեմ

ոյսի մէջ, մի խօսքով ձեր թերթը, այսպէս, շուտ տամ, ազատամիտ շինեմ...

ՍԱՐԳՍ. Ես այդպիսի մտադրութիւն էլ չեմ ունեցել:

ԽԱԼԱՖ. Ուրեմն ի՞նչն էր գրողում քեզ մանել այնտեղ: Միթէ չը գիտէիր որ թերթն էլ խմբագրի նման յետագէմ է:

ՍԱՐԳՍ. Գիտէի:

ԽԱԼԱՖ. Գիտէիր և համաձայնեցիր գրել...

ՍԱՐԳՍ. Գիտէի որ նա մի թերթ էր այնպէս, ինչպէս և միւս հայ թերթերը: Համաձայնեցի գրել «Համբաւաբերում» այնպէս, ինչպէս և կը համաձայնէի գրել «Արշալոյսի» մէջ:

ՅԱԲԷԹ. Այո՞. Իսկ ինչո՞ւ չէիր գրում «Արշալոյս»-ում:

ՍԱՐԳՍ. Որովհետեւ նրանից առաջարկ չ'ստացայ:

ԽԱԼԱՖ. Շատ հասկանալի է: «Համբաւաբերում» գրողը այլևս թող չ'երազի գրել «Արշալոյսում»: — Բայց, ինչդերը այդ չէ, այլ այն, թէ ի՞նչ են նշանակում քո սոյն խօսքերը՝ «նա մի թերթ է, ինչպէս և միւս հայ թերթերը»: Դու գանազանութիւն չե՞ս գտնում «Համբաւաբերի» և «Արշալոյսի» մէջ:

ՅԱԲԷԹ. Ինչո՞ւն է, օրինակ, քո կարծիքով՝ գանազանութիւնը: Չը լինի՞ նրանում, որ մէկը փոքրագիր է, իսկ միւսը անկողնի սալանի է նմանում:

ՍԱՐԳՍ. (Չոր կերպով:) Խնդրեմ տափակ սրախօտութիւններդ թող որ գրեւ ձեր թերթում:

ԽԱԼԱՖ. (Բարոտքած նշում է:) Բայց ուրեմն ի՞նչ է ասածդ, բա-

րեկամ, երբ ասում ես որ «Համբաւաբերն» էլ սիւսների նման մի թերթ է: — Այդ ենթադրել է սալիս որ դու գանազանութիւն չես գտնում յետագէմ և առաջագէմ թերթերի մէջ:

ՅԱԲԷԹ. (Միջանատում է:) Գարեջուրն է, լսում եմ ծառայի ոտնաձայնը. քիչ սպասէք...

ԾԱՌԱՆ. (Լուռ մտնում է, դնում սեղանի վրայ երկու շիշ զարնջուր, մի խցահան, 3 քաժակ և դուրս է գնում:)

ՅԱԲԷԹ. (Շտապով քաց է անում և խմում:) Ու՛ֆ, ի՞նչ սառն է...

ՍԱՐԳՍ. (Խօսում է խալաֆին:) Ասա՛ցի որ գանազանութիւն գտնում եմ «Արշալոյսի» և «Համբաւաբերի» մէջ... Ասեմ մի քանի խօսքով... Երկուսն էլ ազատամիտ են կամ պահպանողական՝ երբ դա պահանջում է իրենց շահերը, այսինքն երբ կամենում են...

ԽԱԼԱՖ. Այդպէ՛ս... Իսկ ի՞նչն է որ նրանց չէ գանազանում:

ՍԱՐԳՍ. Ասացի... Աւելի պարզը կուզես՝ չնչինութիւնը...

ՅԱԲԷԹ. Այսինքն:

ՍԱՐԳՍ. Այսինքն այն, որ երկուսն էլ ողորմելի, անհամ և մեռնող թերթեր են:

ԽԱԼԱՖ. (Ժիծաղելով:) Հը՛մ... Եւ դու գրում էիր այդպիսի թերթերից մէկում:

ՍԱՐԳՍ. Երբ հրաւիրում են քեզ թարմ ջուր կապելու չորացող մարզի մէջ՝ չը պէտք է մերժել... (Ժիծաղում է:) Դու ենովքեանին ճանաչում ես:

ՅԱՖԷԹ. Այդ ի՞նչ ենովքեան է:
ՍԱՐԳՍ. Անտառապետը... Կըտ-
րուկ, ուղղամիտ և կուռղ մարդ:

ԽԱԼԱՖ. Ճանաչում եմ... Ան-
գոյն և մի քիչ էլ խենթ մարդ.
Ինքն իրեն բարձր է համարում
ամեն կուսակցութիւնից:

ՍԱՐԳՍ. Այսինքն այն կուսակ-
ցութիւններից, որոնք կոչւում են
«Արշալոյսական» և «Համբաւարե-
րական»:

ԽԱԼԱՖ. Եւ որոնք ներկայացու-
ցիչներ են ազատամտական և պահ-
պանողական կուսակցութիւնների:

ՍԱՐԳՍ. Ածականների և բացա-
յայտիչների մէջ չը սխալւենք: Մէ-
կը ներկայացուցիչ է յետադիմու-
թեան, զուտ յետադիմութեան,
իսկ միւսը... միւսը՝ ազատամտու-
թեան հին շորերը հագած յետա-
դիմութեան... — Սակայն զիտեմ
ինչու յիշեցի Ենովքեանին: — Այդ
մարդը այս ամառ այնքան կերա-
կրեց մեզ իր ալեգորիաներով, որ
ես էլ վարակւել եմ: — Ահա դրա
համար ալեգորիայով ասացի, որ
եբբ կանչում են թարմ ջուր կա-
պելու չորացող մարդի մէջ՝ չը
պէտք է մերժել...

ԽԱԼԱՖ. (Ժաղրով:) Իսկ կարե-
լի է իմանալ նոյնպէս այդ Ենով-
քեանի ալեգորիայով՝ թէ ի՞նչու
դադարեցիր ջուր կապելուց՝ այդ
չորացող մարդի մէջ:

ՍԱՐԳՍ. Նոքա ուղեցին իմ ջու-
րը գործածել ճահիճ գոյացնելու
համար:

ՅԱՖԷԹ. Այդպէս... Մենք բարի
բաներ ենք լսել:

ԽԱԼԱՖ. Մեզ ասել են որ իբր
թէ նա ուղեցել է քեզ դուրս ք-
նել իր տնից...

ՍԱՐԳՍ. (Ոտքի ելնելով տառ-
նութեամբ:) Հաւ լրտեսներ ու-
նիք... բայց այդ ճիշտ է:

ԽԱԼԱՖ. (Ուսերը թոթելով:)
Եւ այդ բոլորից յետոյ դու դար-
ձեալ պաշտպանում ես այդ ծեր
աղուէսին... Զարմանալի և ան-
հասկանալի է արածդ:

ՍԱՐԳՍ. (Ննդացած:) Բայց դի-
տեմ որ դու ինձ յոգնեցրիր ար-
դէն... Մի ժամ է, արագադի նման
փետուրներդ ցցած կանչում ես
ու կանչում հեռուից և դեռ մօտ
չեկար և չ'աւացիր թէ ի՞նչ ես
կամենում ինձնից: — Զ'ասացիր ա-
մենից առաջ, թէ օրի կողմից ես
այդպիսի հարցաքննութեան են-
թարկում ինձ. «Արշալոյսի» խմբա-
գրի, թէ քո — Խալաֆեանի կողմից:

ՅԱՖԷԹ. Ֆիլիպը և ոչ մի խօսք
չէ խօսել քո մասին, որքան ես
զիտեմ: Թէև, ի հարկէ, ուրախ կը
լինէր, եթէ դու սկսէիր աշխա-
տակցել մեր թերթին...

ԽԱԼԱՖ. (Միջանտեսելով նրան՝
Սարգսեանին:) Ես, որպէս ընկեր,
այս բոլորը խօսում եմ իմ կողմից
և ցանկութիւն յայտնում, որ մօ-
տենաս մեր թերթին:

ՍԱՐԳՍ. Դէմ ոչինչ չունիմ.
Ինձ գրելու տեղ է հարկաւոր: —
Բայց քանի դեռ հրաւէր չեմ ստա-
ցել...

ԽԱԼԱՖ. «Արշալոյսը» հրաւիրե-
լու սովորութիւն չունի...

ՍԱՐԳՍ. (Ննդացած:) Ուրեմն էլ
ի՞նչ ենք աւելորդ խօսում: — Ինձ
մօտ եկաք՝ համեցէք. հին ընկեր-
ներ ենք և դուռս միշտ բաց է ձեզ
համար:

ԽԱԼԱՖ. Շնորհակալ ենք: Բայց
այդ չէ ամենը: Ես կուզէի քեզ

այսուհետև տեսնել աշխատակից
մեր թերթին:

ՍԱՐԳՍ. Ինչո՞ւ ոչ:—Պատրաս-
տի նիւթեր էլ ունիմ:

ԽԱԼԱՖ. Ունի՞ս, Ռոստոմա-
նէր:

ՍԱՐԳՍ. Այո՞... Հէնց այն բա-
նաստեղծութիւնը, որ ետ առի
«Համբաւաբեր»-ից:

ԽԱԼԱՖ. (Ձեռքերը շփելով):
Այո՞... Շատ լաւ, հէնց այդ բանաս-
տեղծութիւնը լաւ է. սկզբում մենք
սի ծանօթութիւն էլ կ'աւելացնենք
նրան... Ապա, տուր տեսնենք:

ՍԱՐԳՍ. Ինչո՞ւ...

ԽԱԼԱՖ. (Վրայ տալով): Վաղ-
ւայ համարում իսկ կը տպենք...
(Քիչ տակի ժախտելով): Բայց, գի-
տե՛ս, գրանից առաջ... Նո՛ւ, հար-
կաւոր է ընթերցողներին հասկա-
ցնել թէ բանը ինչու՞ն է... Պէտք
է մի ուրիշ բան էլ գրել:

ՍԱՐԳՍ. Ինչ:

ԽԱԼԱՖ. Այնպէս, գիտե՛ս էլի...
Մի փոքրիկ բացատրութիւն...
(Յանկարծ մօտենում է գրասեղա-
նին): Ապա, արի նստիր և գրիչը
ձեռքդ առ... (Տալիս է սեղանի
վրայից մի կտոր թուղթ նսւ):
Ահա և թուղթ... Այժմ գրիր ինչ
որ կասես...

ՅԱԲԷԹ. (Խմելով): Մի երեսի,
միայն մի երեսի վրայ գրիր...

ՍԱՐԳՍ. (Քիչ զարմացած՝ նը-
րան): Ի՞նչպէս...

ՅԱԲԷԹ. Ասում եմ միայն մէկ
երեսի վրայ գրիր. գրաշարի համար
աւելի հեշտ է լինում շարելը...

ԽԱԼԱՖ. Այո, դա ճիշտ է... Ու-
րեմն...

ՏԵՍԻԼ Գ.

Նոյնի եւ Վիրժին

(Յանկարծ դուռը ուժգնութեամբ
բացում է եւ Վիրժինը արագ ներս
է մտնում: Գլխարկով է, սեւ հագնի-
ւած, սեւ շղարշով: Հիւրերին տես-
նելով՝ շփոթւած կանգ է առնում):
ՎԻՐՃԻՆ. Ա՛հ, ներեցէք... (Ու-
զում է նստ գնալ):

ՍԱՐԳՍ. Վիրժին... (Վեր է ծըռ-
նում եւ մօտ գնում): Մտէք, մտէք,
խնդրեմ (Բռնում է ձեռքից եւ ժի-
կողմ): Դուքով կը խօսենք, կեղծ
անուն կը տամ... (Բարձր): Հա-
մեցէք, տիկին... Իմ հին ընկեր-
ներից են... Խնդրեմ ծանօթանալ:—
Տիկին Մարտիրոսեան... Յարէ-
թեան և Խալաֆեան—աշխատա-
կիցներ «Արշալոյս» թերթի: (Բո-
լորը թօթում են միմեանց ձեռքեր):

ՍԱՐԳՍ. (Վիրժինին): Համեցէք
այս կողմ, գրասեղանի մօտ... Տը-
ւէք ինձ ձեր գլխարկը:

ՎԻՐՃԻՆ. Ո՛չ, ոչ, ես մի բո-
ւրով... Մի գործի համար...

ԽԱԼԱՖ. (Դէպի դուռն է գնում):
Մենք գնանք. յետոյ կը մանենք:

ՎԻՐՃԻՆ. Բայց ոչ... Առանձին
ոչինչ չունիմ ասելու: Մնացէք,
ուրախ եմ որ ծանօթացանք... Հա-
մեցէք խնդրեմ... (Նստում է):

ՍԱՐԳՍ. Նստեցէք, պարոններ.
տիկինը ոչ միայն մեզ չի խանդա-
րել, այլ և գուցէ հետաքրքրւի մեր
խօսակցութիւնով... (Վիրժինին):
Մի բաժակ գարեջուր:

ՎԻՐՃԻՆ. Այո... Արագ եմ ե-
կել, ծարաւ եմ... (Անում է): Շնոր-
հակալ եմ. (Հանդարտ խմում է):

ՍԱՐԳՍ. (Քիչ լզուով խնդրելով յե-

տոյ:) Այսպէս ուրեմն, խաղափեան,
ասում էիր որ միայն մէկ երեսի
վրայ գրեմ:

ՅԱԲԷԹ. Այդ ես էի ասողը...
(Վերժինին:) Տիկինը արդեօք Ի-
վան Սերգէիչի տիկինը չէ:

ՎԻՐԺ. Ո՛չ. իմ ամուսինը մե-
զած է:—Շարունակեցէք խնդրեմ
հեր խօսակցութիւնը: Ներեցէք որ
ընդհատեցի ձեզ:

ՍԱՐԳՍ. Ոչինչ... Այս պարոնը,
որ «Արշալոյսի» մի աշխատակիցն
է, եկել է ինձ համոզելու, որ աշ-
խատակցեմ իրենց թերթին: Ոչինչ
դէմ չունիմ ի հարկէ... Միայն, հաս-
կանում էք, հարկաւոր է սպա-
սել հրաւէցի խմբագրի կողմից:
Գուցէ նա սկիւ էլ ցանկութիւն
չունի ինձ իր թերթի աշխատա-
կիցը տեսնել:

ԽԱԼ. Դատարկ բաներ ես խօ-
սում... Ե՛նձ եմ ասողը որ դու պի-
տի գրես վեր թերթում: Ինքդ հա-
մոզմունքներով և ուղղութեամբ
ազատամիտ ես, «Արշալոյս»-ն էլ
ազատամիտների օրգանն է...

ՍԱՐԳՍ. Ինչ որ էլ լինի, առանց
հրաւէրի...

ԽԱԼ. (Դարձնալ մօտենում է
զրքասնդանին և զօրեղ վերցնում:)
Դու մէկ ասածս արա: Նախ և
առաջ այս գրիչը վերցրու: Ահա:
Նստիր այժմ: Լաւ, ահա այդ թղ-
թի վրայ գրիր, ինչ որ կասեմ:

ՍԱՐԳՍ. (Ժպտելով անում է ջո-
լորը:) Կուգէի սակայն իմանալ թէ
ո՞ւմ պիտի գրեմ և ի՞նչ:

ԽԱԼ. Կիմանաս... Գլխին գրիր՝
«Խմբագրութիւն Արշալոյսի»...

ՍԱՐԳՍ. (Գրելով:) Հը՛մ... Յե-
տոյ...

ԽԱԼ. (Ընչացքը ոլորելով:) Սպա-

սիր... Ի՞նչ ձևով գրել, որ լինի
կարճ, բայց ամեն բան ասւած...

(Մտածում է:)

ՅԱԲԷԹ. (Գարեջուր խմելով:)
Ռուսերէն մտածիր:

ԽԱԼ. (Խեղձ նրան:) Հայերէն
էլ կարող եմ մտածել:

ՍԱՐԳՍ. (Այդ միջոցին՝ ցածր
վերժինին:) Ի՞նչ է պատահել...

ՎԻՐԺԻՆ. (Նոյն կերպով նրան:)
Դեռ դրանց հետ զործդ վերջացրու:

ՍԱՐԳՍ. (Խաղափեանին:) Ապա.
չո՛ւտ, ի՞նչ պիտի գրել:

ԽԱԼ. Ահա... Այո... Նո՛ւ, այդ-
պէս լաւ է... Գրեցի՛ր «Խմբագրու-
թիւն Արշալոյսի»:

ՍԱՐԳՍ. (Կարդում է:) «Արշա-
լոյսի խմբագրութեան»:

ՅԱԲԷԹ. Որ աւելի հայերէն է՝
բան «Խմբագրութիւն Արշալոյսի»:

ԽԱԼ. (Նսեմ նայում է նրան և
շարունակում՝ Սարգսնանին դառ-
նալով:) Գրիր... Սրանով յայտա-
բարում եմ, որ... որ ամեն յարա-
բերութիւն կտրած լինելով «Համ-
բաւարներ» թերթի հետ... Բայց
դու չես գրում:

ՍԱՐԳՍ. Այո, առաջ ուղում եմ.
բոլոր ասածդ լսել:

ԽԱԼԱՅ. Գրիր ասում եմ. պիտի
տեսնես որ լաւ բան դուրս կը գայ:

ՍԱՐԳՍ. Ո՛չ. առաջ ամբողջը
լսել եմ ուղում:

ԽԱԼ. (Շարունակում է թելա-
դրելու նրան:)... «Կտրած լինելով
մի թերթի հետ, որ ընկղմել է խա-
ւարի և յետադիմութեան մէջ...

Մի խմբագրի հետ, որ ոչ միայն
ծրագիրներով, այլ իւրաքանչիւր
վարձուքով դպրոցը խալիֆայարա-

նի է վերածում... Մի կուսակցու-
թեան հետ, որ խարդախութիւն-

ներով է առաջնորդուում... հրա-
ւէր եմ կարգում երիտասարդու-
թեան՝ հետեւել իմ օրինակին և
գալ ժողովելու «Արշալոյսի» պար-
զած մաքուր ազատամիտ դրօշի
տակ... Յայտարարում եմ որ ես
սխալմամբ էի ընկել «Համբաւա-
բերի» մէջ և...

ՍԱՐԳՍ. (Միջանկախում է, գրի-
չը ցած ձգում և ոտքի ննջում
ըստ կացած:) Ահա թէ ինչ... Այդ
է բոլորը:

ԽԱԼ. այդքան միայն բաւական
է: Գրիբ, դատարարի և տուր
տպենք... Այնուհետեւ «Արշալոյսը»
բաց կը լինի քեզ համար և, ա-
պահով կաց, նա քեզ «Համբաւա-
բերից» աւելի կը վարձատրի գրը-
ւածքներիդ համար... Նո՛ւ, գրիբ...

ՍԱՐԳՍ. (Խստութեամբ մի քայլ
գնում է դէպի նա:) Դու յիշում
ես արդեօք թէ որտեղ կախեցիր
գլխարկդ ու վերաբերուդ...

ԽԱԼ. (Գունատ և տ է քաշում:)
Ի՞նչպէս... դո՛ւ...

ՍԱՐԳՍ. (Աւելի խստութեամբ:)
Ահա, համեցէք... (Յոյց է տալիս
դուրը):

ՅԱԲԷԹ. (Շտապով հագնում է
վերաբրկուն և շփոթւած:) Ինձ...
ինձ էլ ներեցէք... Յետաւթիւն,
Սարգսեան:

ՍԱՐԳՍ. (Սպառնալից գնում է
դէպի նա:) Իսկ դո՛ւ... Դո՛ւ էլ հա-
մաձայն ես որ պիտի գրել այդ
աղտոտ նամակը:

ՅԱԲԷԹ. (Ետ-ետ քաշւելով:)
Ե՛ս... Բայց իմ ի՛նչ իմ գործն է:
Կը գրէք, կը տան շտրելու, ես էլ
կը սրբագրեմ...

ՍԱՐԳՍ. (Ժիծաղում է:) Այդ-
պէս լաւ է... Բարի ճանապարհ,

բարեկամ, մտիւր երբեքս գարե-
ջուր խմելու...

ՅԱԲԷԹ. (Շտապով:) Ուրախու-
թեամբ... Ձե՛ս գնում, Խալաֆեան:

ԽԱԼ. (Որ հագել էր վերաբ-
րկուն:) Գնանք... «Համբաւաբերը»
ըստ երևոյթին ազգել է այս պա-
րոնի վրայ:

ՍԱՐԳՍ. (Նրա՞նք զարոյթով:)
Ազատիւր ինձ քո ներկայութիւ-
նից... (Յանկարծ դառնում է դէպի
Յարէթեանը:) Մի խօսք ևս, Յա-
րէթեան: Անկեղծ եղիր— «Արշա-
լոյսի» խմբագիրը գիտէ այս բժ-
լորի մասին: Անկեղծ եղիր— ա-
սում եմ:

ՅԱԲԷԹ. (Շփոթւած:) Ֆիլի-
պը... Ո՛չ, հաւատացնում եմ... Սա-
մեր, միայն մեր մտածութիւնն էր:

ՍԱՐԳՍ. Իսկոյն երեւում է: (Ժի-
ծաղելով:) Յաճախ պարագիտները
աւելի նախանձախնդիր են օրգա-
նիզմի պարարտացման համար, քան
Բաւական է. այժմ ներդէթիւն
կրիւր դուռը բաց անել Խալաֆեա-
նի առաջ:

ԽԱԼ. (Գնալով:) Իսկ մենք կար-
ծում էինք դեռ թէ դու ազատա-
միտ ես և մեզ գաղափարակից...

ՍԱՐԳՍ. (Բարկութեամբ:) Ի դուր
ես ինձ քեզ ընկեր համարել: Ես
խեղկատակների ընկեր չեմ... (Չնո-
քով դուռն է ցոյց տալիս):

(Յարէթեանը և Խալաֆեանը
դուրս են գնում):

ՏԵՍԻԼ Դ.

Սարգսեան և Վիրթին

ՍԱՐԳՍ. (Նրանց Ետեւից, նրք
դուռը փակում է:) Ազատամիտ...

Եւ սոքա իրենց ազատամիտ են համարում... Երբէք մեծ գաղափարը այսքան պղծութեան չէր ենթարկուել... Լսեցիր, Վիրժին...

Վիրժին. (Որ ոտքի էր նշլճ գրկում եւ համընդունում է նրան.) Մի բոպէ վախեցայ որ պիտի գրէիր այդ անպատիւ համակը:

ՍԱՐԳՍ. (Ժպտելով.) Ցաւում եմ որ մի բոպէ իսկ մտածել ես... Աւելի շուտով այդ գրիչը ես նրանց կուրծքը կը մղէի:

Վիրժին. Նստիր, յուզւած ես... Ես ինքս յուզւած եմ: Երբէք չէի սպասում «Արշալոյս»-ի կողմից...

ՍԱՐԳՍ. Անկման նշաններ են... Գոչէ մինչև իսկ իրենց պարագլուխը տեղեկութիւն ունի այս բոլորից. Ֆիլիպը հեռու չէ գնացել իւրայինների ապականութիւններից... Երբ ջուրը հոտում է, իսկայն գեռոններ են գոյանում նրա մէջ, որոնք աւելի արագացնում են նեխումը... Այդ կուսակցութիւնը սկսում է նեխել, ցեխը կոխել իր հիմնադրի պարզած մաքուր դրօշը: Հիմնադիրը չը կայ՝ յաջորդները ապականում են սկըւածը... Եւ շատ բնական է. տասնեակ տարիներ միևնոյն մտքերը, միևնոյն ինտրիգաները... (Լուռ քիչ) Թողնենք այս բոլորը... Դժու ինչու ես յուզւած եւ այս ժամին, այսպէս անսպասելի եկար... Նոր բան է պատահել:

Վիրժին. Այո... Էլ ոչ ոք չի գալ քեզ մօտ (Գլխարկը հանում է):

ՍԱՐԳՍ. Կարող եմ գալ... (Գլխում է դէպի դուռը.) Դուռը փակեմ եւ ծառային ասեմ որ ոչ ոքի չ'ընդունի:

Վիրժ. Ահ, ոչ, ոչ. սնեցիք տեսան իմ մտնելը: Դուռը բաց թող. եկողը թող գնայ... Նստիր քիչ հեռու եւ եթէ եկողները ինձ ծանօթ չեն, շարունակիր կեղծ անուն տալ... Նստիր, հետաքրքրիւ բաներ ունիմ քեզ պատմելու:

ՍԱՐԳ. (Նստում է.) Խօսիր: Միթէ վատ բաներ են տեղի ունեցել տանը:

Վիրժ. (Մի քիչ լուրջ յետոյ՝ տխուր.) Վատ բաներ... Մի քանի օր է որ մեր տուն չես եկել:

ՍԱՐԳՍ. Այս երեկոյ սպասում էի քեզ: Մէկ էլ, ընկիզօրի երեսը տեսնելը... Գիտե՞ս. (Ձգւանօք) անտանելի է:

Վիրժ. (Ժպտելով.) Իսկ եթէ այժմ հանդիպես ընկիզօրին... Կարծեմ պատրաստ կը լինէր երեսդ մի լաւ ճանկուտելու...

ՍԱՐԳՍ. Ինչպէս... (Ելնում է վախեցած.) Ձը լինի...

Վիրժ. (Իսկույն.) Այո... Ամեն բան իմացել է:

ՍԱՐԳՍ. Բայց ի՞նչպէս... Խօսիր:

Վիրժ. Մեղաւորը ես եմ... Քեզ նամակ էի գրել եւ գրպանս դրել, որ ուղարկեմ... Ձը գիտեմ ինչպէս է եղել—երևի թաշկինակը հանածս ժամանակ—ցած է ընկել... ընկիզօրը գտել է...

ՍԱՐԳՍ. (Հետզհետէ յուզւած.) Յետոյ...

Վիրժ. Երէկ ինձ հրաւիրում է միասին պարտէզ գնալ. ախտեղ մի ծառի տակ նստում ենք: Նա, տխուր, երկարացած գէմքով մի բոպէ նայում է ինձ, յետոյ յանկարծ, սկսում է լաց լինել եւ ասում է կցկցտուր... — «Վիրժին, ուրեմն իրաւ է, դու սիրում ես

նրան և նա, նա էլ քեզ է սիրում»... Ես, ի հարկէ, նախ շփոթեցի, ուղեցի ուրանալ, ծածկել... Բայց սարսափով տեսնում եմ, որ հանում է գրպանից նամակս և պարզում ինձ:—«Աւելորդ է ծածկել այլ ես»—մտածում եմ և խոստովանում ճշմարտութիւնը... Ու սկսում է արտասուլից խրատ, բարոյախօսութիւն... Զարմանալին այն էր, որ արտասուում էր: Այդ ես չէի հասկանում:—Փոխանակ զայրանալով՝ արտասուել:

ՍԱՐԳՍ. Ես ինքս չեմ հասկանում:—Յետոյ:

ՎԻՐԺ. Ամեն բան պատմեցի. ուրիշ հնարք չը կար: Սկսում է քեզ հայհոյել՝ «կեղտոտ, կեղծաւոր» անուանել: Ես, ի հարկէ, հետըզհետէ ուշքի եմ գալիս, սկսում եմ քեզ պաշտպանել, յայտնում եմ որ մենք վաղուց սիրում ենք միմեանց... Եւ դա աւելի զայրացնում և արտասուեցնում էր նրան:

ՍԱՐԳՍ. Պէտք էր յայտնել որ մենք կ'ամուսնանանք:

ՎԻՐԺ. Ստեղծ պէտք չը կար: Դու գիտես՝ որ եմ այդ չեմ ուզում:

ՍԱՐԳՍ. Բայց, Վիրժին, այժմ այլ ես անկարելի է չանել: Հարկաւոր է, հասկանում ես. հարկաւոր է չը թողնել որ նրանք սկանդալներ սարքեն:

ՎԻՐԺ. (Գլուխը ցնցելով): Ո՛չ մի սկանդալ հանել չեն կարող. իրաւունք չունին իմ անձի վրայ:—Իսկ ամուսնանալուն ես դէմ եմ. այսպէս շատ աւելի երկար կը սիրենք միմեանց, եթէ միայն չես կասկածում ինձ վրայ:

ՍԱՐԳՍ. Աւելորդ խօսքեր. ես կատարելապէս վստահ եմ:

ՎԻՐԺ. (Տխուր ժպիտով): Իմ հասակի կանայք վերջին անգամն են սիրում. մանաւանդ ես, որ քեզ սիրել եմ առաջին և վերջին անգամը: այս կը լինի իմ միակ և մինչև մահը տեղդ սէրը:—Ամուսնու չեմ սիրել՝ այդ բոլորը գիտես. 14 տարեկան ինձ կապել են նրա հետ... Բայց ինչ որ է. թողնենք այս. աւելորդ է երկարել. այլ ես ոչ մի խօսք ամուսնութեան վրայ: Դիտես որ երբ յամառեցի, համոզել անհնար է: (Մեծ շունչ է առնում): Յոգնեցի... տանջեցին ինձ երկար այդ ընտանիքում... Զուր տուր ինձ:

ՍԱՐԳ. (Շտապով լեցնում է ըստալը): Դուցէ թէյ կուզես:

ՎԻՐԺ. Ոչ:—Ժամը քանի՞ն է:

ՍԱՐԳ. Զորսը:

ՎԻՐԺ. Մի ժամ էլ կարող եմ մնալ... Ընկողորդ Մարիամի հետ զբօսնելու գնացին:

ՍԱՐԳ. Իսկ Լեւոնը... Իմացել է նա:

ՎԻՐԺ. Կարծում եմ: Այս առաւօտ ընկողորդ նրա մօտ էր գնացել. պատմած կը լինի...

ՏԵՍԻԼ Ե.

Նոյն, Առաքելեան, յետոյ Գասպարեան

Դուռը ծեծում են: Սարգսեանը իսկոյն թոթում է իրեն եւ նշանով հանգստացնում Վիրժինին. սա իսկոյն ջրի ըստալն է ձևոր առնում:

ՍԱՐԳ. (Դէպի դուռը): Ո՞վ է այնտեղ: Մտէք:

ԱՌԱՔ. (Դռսից): Ուրեմն դեռ տանն ես... (Մտնում է): Ա՛հ, նե-

բողոքներն... (Ուզում է նտ դառնալ:)

ՍԱՐԳ. Մտէք, մտէք խնդրեմ...

ԱՌԱՔ. Անյարմար ժամանակ...

ՍԱՐԳ. Բոլորովին ոչ... Հանիր վերարկուդ... Բարե, այս ուր ես, հազիւ քեզ տեսնել կարելի է... Խնդրեմ ծանօթանաս. տիկին Մարտիրոսեան. (Վիրժինին:) Ինժինէր Առաքելեան, իմ ծանօթ-բարեկամներից:

ՎԻՐԺ. (Ժպտում:) Շատ ուրախ եմ: Պարոնը այն Առաքելեանը չէ, որ երբեմն յօգւածներ է գրում «Արշալոյսի» մէջ:

ՍԱՐԳ. Նա է: (Ժպտում:) Յաճախ հետաքրքիր բաներ է գրում:

ԱՌԱՔ. (Երկուսին էլ գլուխ է տալիս:) Թողցիկ յօգւածներ... (Սարգսեանին:) Գիտե՞ս, Սարգսեան, այս ըոպէիս Խալաֆեանին պատահեցի բուլվարում:

ՍԱՐԳ. Ան... Յետոյ:

ԱՌԱՔ. Բարկացած էր քեզ վերայ: Ասում էր որ դու իբր թէ չես կամենում աշխատակցել «Արշալոյսին»... Մինչդեռ, գիտե՞ս, մենք բոլորս, երբ լսեցինք որ յարաբերութիւնդ կտրել ես «Համբաւբերի» հետ—շատ ուրախացանք և սրտատրոփ քո յօգւածներին ենք սպասում մեր թերթում:

ՍԱՐԳ. Ասել եմ արդէն Խալաֆեանին:—Հրաւեր չեմ ստացել աշխատակցելու:

ԱՌԱՔ. Ուրեմն իրաւ է, ինչ որ ասում էր... Որ դու իբր թէ սպասում ես պաշտօնական հրաւիրագրի: (Ժիծաղելով:) Դա ի՞նչ հարսանիք հրաւիրելու կարմիր խնձորին նմանեց: Այնպէս չէ, տիկին:

ՎԻՐԺ. Ինչ թւում է թէ հար-

սանիք չեն գնում առանց հրաւերի, թէկուզ այդ հրաւերը կարմիր խնձորով արտայայտւէր:

ԱՌԱՔ. Ի հարկէ... Բայց գրական աշխարհում, մանաւանդ մեր կուսակցութեան մէջ, ուր ամենքը ընկերներ են—ձեռքանութիւններ չը կան... Կը գրէք, կ'ուղարկէք և ահա ամեն ինչ... Սարգսեանի պահանջը իսկապէս բուրժուազական է:

ՍԱՐԳ. Իսկ եթէ առաջարկում են քեզ ոչ միայն հրաւերի չը սպասել, այլ և մի պարսաւագիր և խնդրագիր գրել, հայհոյել դիմացիներն, խնդրել շնորհելու թերթի մէջ մի անկիւն...

ԱՌԱՔ. Երեւի Խալաֆեանին սխալ ես հասկացել, Սարգսեան. նա առաջարկել է մի բացատրութիւն գրել, իսկ մեղայագիր՝ դա ես չեմ կարծում... (Դուռը ծնծում նն:)

ՍԱՐԳ. Մտէք:

ԳԱՍՊ. (Մտնում է:) Այդ ես եմ... Ա՛հ, ներողութիւն, տիկին կայ այստեղ:

ՍԱՐԳ. (Սառն:) Ոչինչ, մտէք... Դուք կարծեմ ծանօթ պիտի լինիք տիկին Վիրժինի հետ:

ԳԱՍՊ. Ահ, ուրեմն տիկին Վիրժինն է... (Չարմացած:) Բարե ձեզ, տիկին... (Ջսպում է իրեն նւ ծնորը թղթում:) Վաղուց է որ չենք հանդիպել:

ՎԻՐԺ. (Որ ստաջ շփոթւել էր, զսպում է իրեն:) Այո... ամառանոցում, մեր տանը՝ ձեր քնելուց յետոյ...

ԳԱՍՊ. (Ժիծաղելով:) Այո, այո... Իրաւ որ. այն երեկոյ քունս սաստիկ տանում էր: Եւ յետոյ, գիտէք, օրիորդ Սրապեանը սեզ լաւ

տանջեց անտառում... Ի՞նչ չարածձին է... (Թոյթում է Սարգր-սեանի ձեռքը) Բարե... Այս ի՞նչ է, դեռ չե՞ն եկել Ենովքեանն ու օրիորդ Սրապեանը:

ՍԱՐԳ. Ոչ, մի՞թէ պիտի գային:

ԳԱՍՊ. Կարծեմ. առաւօտեան ասում էին որ կէսօրից յետոյ ձեզ մօտ պիտի գան:

ՎԻՐԺ. (Ոտքի է ելնում եւ զըղ-խարկը հագնում) Ես գնամ, ուշանում եմ... Այդպէս ուրեմն, պ. Սարգսեան, սպասում եմ խընդ-րածս գրքին:

ԳԱՍՊ. Բայց, տիկին, կարծես ես ձեզ փախցնում եմ: Ի սէր Աստուծոյ, եթէ կամենաք՝ ես կ'երթամ... Իսկոյն կերթամ:

ՎԻՐԺ. Ի գուր էք այդպէս մտածում:— Մի ըոպէս մտել էի խընդ-րելու պ. Սարգսեանին, որ որբերի հոգաբարձութեան վերաբերեալ օրինազիրքը գտնէ և բերէ ինձ...

ԳԱՍՊ. Մեզ կը վիրաւորէք, եթէ այսպէս շուտ գնաք, տիկին. վաղուց է որ չենք տեսնուել: Ի՞նչպէս են ձեր որդիները, այն չար Սաշան...

ՎԻՐԺ. (Միջանկախում եւ ղէպի դուռը գնալով) Շնորհակալ եմ, լաւ են... Ցտեսութիւն:

ԳԱՍՊ. (Արգելելով կարծես նրան գնալու) Մի ըոպէ ևս, տիկին. լուր չը տւիք ինձ թէ ի՞նչպէս է օրիորդ Մարիամը, յարգելի օրիորդ Լիլեան...

ՎԻՐԺ. Լաւ են, լաւ են բոլորը... (Անհանգստանում է եւ գնում է ղէպի դուռը)

ՍԱՐԳ. Նստեցէք, տիկին. պատ-ւեցէք մեզ թէ խմելով մեզ հետ: Պարոնները նոյնպէս ուրախ կը լինին:

ԱՌԱՔ. Անշուշտ:

ԳԱՍՊ. Ի հարկէ, մանաւանդ որ ես դեռ շատ բաներ ունիմ ասելու ձեզ, տիկին Վիրժին...

ՎԻՐԺ. Ո՛չ, ոչ, ես շտապում եմ... Ցտեսութիւն, պարոններ, (Առանց ձեռք տալու շտապում է ղէպի դուռը)

ՍԱՐԳ. (Որ գնում է նտուից եւ դռան մօտ ցած ձայնով) Շատ ես շտապում:

ՎԻՐԺ. (Անհանգստութեամբ) Բայց չե՞ս տեսնում որ Բայդ անպիտանը դիտմամբ ինձ ուզում է բռնել այստեղ: Ով գիտէ ի՞նչ կայ՞ որի՞ն է սպասում... Ո՛չ, ես գնամ, վաղն առաւօտեան կը գամ: Զգոյշ կաց այդ մուկից...

ՍԱՐԳ. (Ժպտում է) Գիտեմ. ապահով կաց:

ՎԻՐԺ. (Դուռը կիսովին քանա-լով) Այսպէս ուրեմն, պ. Սարգր-սեան, կը սպասեմ օրինազրքին: Զանազէք փաստաբանի հետ ևս տեսնուել այդ մասին:

ՍԱՐԳ. (Խոնարհելով) Անպատ-ճառ, այս օրերս լուր կը բերեմ ձեզ: (Բացած դռնից, յանկարծ ղէմ առ ղէմ նն գալիս օր. Սրապեան եւ Ենովքեան: Վիրժինը վախեցած՝ «Ա՛հ» է անում եւ նտ քաշում: Գասպարեանը Առաքելեանին աչքով է տնում եւ ծիծաղում)

ՏԵՍԻԼ 2.

Նոյն, ննովեան եւ օր. Սրապեան

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Ա՛ն, Վիրժին. դո՛ւ այստեղ... (Զարմացած կանգ է առնում, յետոյ յանկարծ քարձրա-

ծայն ծիծաղում է:) Այո, այո, հասկանում եմ... Նույն, գիտես որ Լիզան քեզ շատ է սիրում... (Գրկում է նրան:) Էլ ուր ես փախչում: Դարձիր, դարձիր մի քիչ էլ ինձ հետ նստենք... (Բռնում է ձեռքից նւ ներս ընդունւմ:) Բարե, Սարգրսեան (Ձեռք է տալիս:) Հը՛մ, ահա և մուկը... (Գառապարեանին:) Երևի իւզոտ բանի հոտ էք առել այստեղ, հը՞ (Արհամարհաբար զըլխով է անում նրա քարեւին:) Իսկ այս միւսը...

ՍԱՐԳ. Ինժինէր Առաքելեան... Միթէ ծանօթ չէք:

ԼԻԶԱ. Յիշում եմ. մի անգամ պատահել ենք (Ձեռք է տալիս:) Բարե ձեզ:

ԵՆՈՎԻՔ. Բարե, Առաքելեան. հազիւ կարելի է ձեզ հանդիպել:

ԱՌԱՔ. Գործեր, պ. Անտառապետ:

ԵՆՈՎԻՔ. Գիտեմ, գիտեմ. այժմ էլ երևի կուսակցական գործերով էք շաա զբաղւած:—Այս ի՞նչ է, պ. Սարսեան, այսքան հիւրեր էք հաւաքել և թէյ անգամ չունիք:

ՍԱՐԳ. Այս բոպէիս... (Ջանգահարում է:) Նստեցէք խնդրեմ, տեղաւորւեցէք: Այն կողմը նստիր, Առաքելեան:

ԱՌԱՔ. Հանգիստ եղիր. Գառապարեանի հետ զթոցի վրայ կը նստենք:

ԼԻԶԱ. (Վերթինին, որին մի կողմ էր քաշել նւ կամաց խօսում էր, այժմ ըարձը:) Այդպէս... բէվիզօրը... Նու, բայց թքիր դու այդ բոլորի վրայ. անկախ կին ես և ոչ ոք իրաւունք չունի քեզ վրայ բռնանալու... (Շարունակում է փսփսալ նւ զրկում է:) Շատ,

շատ ուրախ եմ... (Տեսնելով որ միւսները իրենց նն նայում:) Ի՞նչ էք մեզ նայում, պարոններ, խօսելիք չէք գտնում դուք ձեր մէջ:—Ենովքեան, զբաղեցրու այդ խեղճերին, մենք այստեղ դեռ միմեանց ասելու շատ բան ունինք: (Սարգրսեանին:) Թէյ ասացի՞ք, պարոն բանաստեղծ: (Ժպտում է նրան:)

ՍԱՐԳ. Որ խօսում էր մտնող ծառայի հետ:) Այո, այս բոպէիս: (Շարունակում է պատուէրներ տալ ծառային:)

ԵՆՈՎԻՔ. (Գառապարեանին:) Ապա, պարոն Գառապարեան, ձեզ մօտ միշտ նորութիւններ է լինում. առաւօտեան ձեր ասածներից յետոյ ի՞նչ նոր բան կ'աւելացնէք... Ի՞նչ դրութեան մէջ են ընտրութիւնները, հը՞...

ԳԱՍՊ. Բայց... (Շփոթւած:) Ես ձեզ առաւօտեան ոչինչ չեմ ասել: (Աչքով է անում Ենովքեանին՝ լըռութիւն խնդրելով:) Եւ... և նոր լուրեր չունիմ ոչինչ... (Վեր կենում նւ գլուխը թափահարելով գնում մի կողմ:)

ԱՌԱՔ. Դուք ընդհատեցիք մի հետաքրքիր խօսակցութիւն, որ տեղի էր ունենում իմ և Սարգրսեանի միջև... (Սարգրսեանին:) Ապա, պ. Սարգրսեան, անցնենք մեր խնդրին: Ասում էիք որ իբր թէ «Արշալոյսի» խմբագրութիւնը ձեզնից մի ինչ որ խնդրադիր, մեղայագիր է պահանջել՝ որպէս զի ընդունի ձեր աշխատակցութիւնը (Ակամայ քրքջում է:) Հա, հա, հա... Իրաւ որ լաւ կատակներ գիտէք անել: (Լըջով ծնամը:) Կարող եմ ասել, որ «Արշալոյսի» խմբագիրը երբէք այդպիսի ձեւերով մի

գրողի ստորացնել չէ կարող...
Այլ բան է մի բացատրութիւն...

ՍԱՐԳ. (Միջահատում է:) Ես
խմբագրի մասին ոչինչ չեմ ասել,
թէ և շատ կասկածում եմ այդ ա-
ղասամտութեան յետին մնացորդի
խառնած լինելու մասին... Նրա
աշխատակիցը սակայն, որ քիչ ա-
ռաջ այստեղ էր, առաջարկում էր
գրել այդպիսի ստորացնող մեղա-
յագիր:

ԵՆՈՎՔ. (Օր. Սրապեանին:)
Հսկում էք, օրիորդ, եկել են ար-
դէն...

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Ընդհատելով վեր-
ժինի հետ խօսակցութիւնը:) Ի՞նչ,
եկե՛լ են... Տեսա՞ք որ ես իրաւունք
ունէի, երբ այդպէս էի մտա-
ծում... Պ. Սարգսեանը ներկայա-
ցուցիչ է մի խոշոր ոյժի: Յիմար
կը լինէին, եթէ չը դային... Բայց
ի՞նչ է եղել, տեսնե՞ք...

ԱՌԱՔ. (Բողոքող ծայնով:) Բայց
հաւատացնում եմ քեզ, Սարգսեան,
որ դու ի վուր ես այդքան վատ
խօսում Ֆիլիպի մասին. թէ նա և
թէ «Արշալոյսի» կողմնակիցներից
շատերը և ոչ իսկ լուր ունին Սա-
լաֆեանի այդ առաջարկից... Այս-
տեղ մի թիւրիմացութիւն է տե-
ղի ունեցել:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Մօտենում է նրանց:)
Ի՞նչ է եղել, ինձ էլ ասացէ՛ք:

ԵՆՈՎՔ. (Նրան:) Եկել են Սար-
գրսեանին առաջարկել գրելու մի
մեղայագիր, մի խնդրագիր, որ
թոյլատրեն աշխատակիցելու «Ար-
շալոյսին»... Հասկանո՞ւմ էք գրա-
ւելու այդ նոր ձևը:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Վարպէտ են եղել...
Բովանդակութիւնը յայտնեցէ՛ք մեզ,
պ. Սարգսեան:

ՍԱՐԳ. Յիմար խօսքեր, նստ-
րացնող յայտարարութիւն:

ՕՐ. ՍՐ. Ո՛չ, ոչ, աւելի ման-
րամասն:

ԱՌԱՔ. Բայց, պարոններ, կըրկ-
նում եմ որ Սալաֆեանը իր գլխու
է խօսել այստեղ յիմարութիւններ...

ԳՍԱՊ. Այո, ի հարկէ:

ՍԱՐԳ. Քողէք որ լիջեմ առա-
ջարկը... Այո, հարկաւոր էր գրել,
ստորագրել և տպւած տեսնել, որ
ես կտրում եմ յարաբերութիւնս
մի թերթի հետ, որ հետզհետէ
ընկղմւում է խաւարի մէջ...

ԵՆՈՎՔ. Այդ ոչինչ. յետոյ.

ԱՌԱՔ. Տեսնում էք, դրա մէջ
ոչինչ չը կայ...

ՍԱՐԳ. (Շարունակում է:) Յե-
տոյ՝ որ կտրել եմ յարաբերու-
թիւնս խարդախութիւններով լի
մի կուսակցութեան հետ, որ հրա-
ւէր եմ կարդում բոլորին՝ հեռւել
իմ օրինակին, մտնել «Արշալոյսի»
իրը թէ մաքուր դրօշի տակ... որ
ես սխալւած եմ «Համբաւաբեր»-ին
աշխատակիցելով, որ ես գղջում
եմ... Մի խօսքով այդպիսի բա-
ներ...

ԱՌԱՔ. Հաւ, Սարգսեան, աստ
խնդրեմ, այդ բոլորը ճիշտ չէն.
դու մերժում ես, որ այդ կուսակ-
ցութիւնը յետամնաց է, որ հար-
կաւոր է դպրոցը ազատել նրանց
ձեռքից...

ԵՆՈՎՔ. Իսկ ասացէ՛ք նաև, պ.
Սարգսեան, յայտնի՞ են ձեզ այդ
«Արշալոյսականների» մեծագոյն ա-
ղաղակների իսկական աստառները:

ՍԱՐԳ. Աստառներ... Ո՛չ. մի՞թէ
աստառներ էլ ունին նրանց՝ յա-
նուն գաղափարի հանած աղմուկ-
ները:

ԱՌԱՔ. Է՛հ, պ. Անտառապետ, սաստիկ կասկածոտ մարդ էք երևում. ամեն բանի մէջ յետին մտքեր էք որոնում:

ԵՆՈՎՔ. Բայց այո՛, պ. ինժինէր, այո՛. և որոնելով՝ գտնում եմ իրականութիւնը... (Սարգսեանին): Դուք երեւի այն էլ չը գիտէք դեռ, որ այդ կուսակցութիւնը արդէն որոշել է իր հոգաբարձուները, այլ և տեսուչը. տեսուչն էլ դեռ իր ծրագիրն է յայտարարել...

ԱՌԱՔ. (Ձէ թողնում շարունակելու): Բայց, պարոններ, դուք այդտեղ զանազան այլանդակ բաներ էք ասում... Կրկնում եմ որ Խալաֆեանը յիմարութիւններ է խօսել... Իբր հին ընկերներ գուցէ քիչ աւելի պարզամիտ են եղել... Այո՛...

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Գասպարեանին): Իսկ դ՞ուք... Երեւի դ՞ուք էլ իբր հին ընկեր եկել էք պարզամիտ կերպով խօսելու...

ԳԱՍՊ. Ե՛ս... Այո՛... Խալաֆեանը... (Շփոթւած՝ լռում է):

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Նա է ուղարկել ձեզ... լրտեսելու չէ՞...

ԳԱՍՊ. Բայց, օրիորդ...

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Լռեցէք... զգեալի դերեր էք կատարում:

ԱՌԱՔ. (Սարգսեանին): Լսիր ինձ, Սարգսեան, երգւում եմ քեզ որ պ. Ենովքեանը սխալւում է...

ՍԱՐԳ. Բայց վերջապէս կասէք ինձ թէ ինչ կայ: Ես դեռ ոչինչ չեմ հասկանում այս բոլորից:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Ենովքեանին): Տեսա՞ք լաւ գիտէի որ պ. բանաստեղծը կոյր է խլուրդի նման, երբ իր տարածութիւնից դուրս է գտնւում: Պարզեցէք ուրեմն նրան ամեն բան:

ԵՆՈՎՔ. Իսկոյն (Ետ է մղում

Առաքելեանին և ընդունւ է Սարգսեանի թնւր): Ես կը պարզեմ ձեզ: Եւ երկար չի լինիլ:— Ինչպէս գիտէք՝ «Համբաւաբերը» իր հին թեկնածուներն է առաջարկել, յայտարարելով Լեոնի նոր ծրագիրը և իբր տեսուչ՝ այն հաստիկ Մսերեանին՝ իր «Սկիզբն իմաստութեան երկիր Տեառն»-ով... Այդ գիտէք:— Հակառակ կողմը. «Արշալոյսականները» որ իրենք իրենց ազատամիտ են հռչակում— առաջարկում են իրենց թեկնածուները: Այդ էլ երեւի գիտէք:— Բայց չը գիտէք, թէ այդ կուսակցութիւնը, համոզւած է որ իրենց մարդիկ ընտրւելու են անպատճառ, գաղտնի խորհրդի են նստել և ընտրել նաև իրենց տեսուչը...

ՍԱՐԳ. Մի՛թէ... նոքա այդ մասին չեն յայտարարել սակայն:

ԵՆՈՎՔ. (Ժպտում): Բաց-բերան չեն. սիւրպրիզ են ուզում անել յետոյ... Բայց՝ ծածուկ ոչինչ չէ մնում. լինում են թռչուններ, որոնք լուրերը դուրս են տանում, այնպէս էլի, ներքին մատնիչներ...

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Կրկնակի դեր խաղաղացող մատնիչներ... (Գասպարեանը քաշւում է հեռու):

ԵՆՈՎՔ. Այդպէս, այս առաւօտ ինձ իմացնում են ոչ միայն տեսչի անունը, այլ և այդ տեսչի յայտարարած ծրագիրը:

ՍԱՐԳ. (Ձարմացած): Եւ ծրագիր արդէն... Հետաքրքիր է:

ԱՌԱՔ. (Ետ է քաշւում և գնում է դէպի իր գլխարկը, բայց օր. Սրապեանը ժպտով քարտու է նրան և Առաքելեանը այդպիսով ստիպւում է, գլխարկը ձեռքին, կանգնած մնալ:

ԵՆՈՎՔ. (Շալուռնակում է:) Ի հարկէ հետաքրքիր է. և մանաւանդ շատ հետաքրքիր, որովհետեւ այդ «Արշալոյսականները» հասկացած ազատամտութեան հաւատամքն է պարզապէս այդ ծրագրով... Բայց ամենից առաջ հետաքրքիր է դեռ տեսուչը... Ապա, կարող ես՝ երեւակայիր. ով լինի տեսուչը, որ հաւանես:

ՍԱՐԳ. (Ժիծաղելով:) Երևի «Արշալոյս»-ի խմբագիրն—ինքը, սիրում է նա պաշտօններ ունենալ:

ԵՆՈՎՔ. Դա փառք կը լինէր. մարդը հին համալսարանական է դոնէ, թէ և ոչինչ չէ մնացել նրա վրայ համալսարանական. բայց գոնէ մի բանի նման է... Դէհ, ես քեզ կասեմ ուրեմն, թէ ով է այդ տեսուչը... (Փնտրում է Գաւալարեանին:) Հա, ամենից առաջ դեռ պէտք է գիտենալ որ մեր այս յաւիտենական պարագորտն էլ պաշտօն է ստանալու... Նո՛ւ, պ. Գաւալարեան, 600 ռուբլի ռոճիկ և գրապահութեան նման հեշտ պաշտօնը, գիտէ՞ք, վաս զործ չէ... (Ժիծաղում է:)

ԳԱՍՊ. (Հնուից:) Խնդրեմ հանգիստ թողէք ինձ:

ԵՆՈՎՔ. Իսկ տեսուչը, պ. բանաստեղծ, ձեր հին, լաւ բարեկամ և Օլիմպոսի բարձունքներից թրոնող Խալաֆեանն է նշանակւած... Ձէք հիանումա՞ւ:

ՍԱՐԳ. Ինչ, Խալաֆեանն... (Ժիծաղում է:) Կատակ էք սնում:

ՕՐ. ՍՐՊ. Բայց ո՛չ, պ. բանաստեղծ, իրականութիւն է այդ. Խալաֆեանը տեսուչ, 2000 ռուբլի ռոճիկ... Նո՛ւ, և եթէ դուք էլ մտնէք «Արշալոյսի» դրօշի տակ,

այն ժամանակ ապահովաբար եկող տարի...

ՍԱՐԳ. Բայց ո՛չ, հազար անգամ ոչ... (Նայում է Առաքելեանին:) Եւ դո՛ւ, Առաքելեան, դու այդ գիտէիր ու եկել էիր ինձ ևս քաջելու այդ ընտրողների մէջ: Խօսիր, դու իջար անքան, որ այդ Խալաֆեանին...

ԱՌԱՔ. Հաւատացիր, Սարգըսեան, որ ես մասն չունիմ այդ խնդիրների մէջ: Ես և շատերն ինձ հետ մտել են այդ գործում՝ միմիայն դպրոցը ազատելու համար «Համբաւաբերի» խմբի ձեռքից:

ԵՆՈՎՔ. Այո՛. և ձգելու մի ուրիշ խմբի շահագործութեան ձեռքը: Այդ ճիշտ է... Իսկ ձեզ, օրինակ, յայտնի չէ՞ այդ նոյն տեսչի ծրագիրը... (Տալիս է մի թուղթ Սարգսեանին:) Ահա նա...

ԱՌԱՔ. Կարգացել եմ: Եւ ի՞նչ կայ այդ ծրագրի մէջ, որի դէմ բան ունենաք ասելու, տեսնէ՞ք...

ՍԱՐԳ. (Լուռ կարդում է:)

ՕՐ. ՍՐՊ. (Գաւալարեանին:) Նո՛ւ, պարոն ապագայ գրապահ, շինէք ձեզ համար մի փոշի մաքրող գործիք, երևի հարկաւոր կը լինի բաւական փոշի հանել ձեր գործի սկզբում:

ԳԱՍՊ. Օրիորդ, դուք չափը անց էք կացնում արդէն. ես կարող եմ վերջապէս բարկանալ...

ՕՐ. ՍՐՊ. (Ժիծաղելով:) Այ, այ, բարկանալ էլ զիտէք: Ապա, ապա մէկ բարկացէ՛ք՝ տեսնենք ինչ դէմք էք ստանում...

ՎԻՐԺ. (Օր. Սրպ.) Բաւական է, Լիզա, չէ կարելի այդքան ծաղրել մի մարդու, ով որ էլ լինէր նա...

ԳԱՍՊ. Ահա. կրկնեցէք այդ յաճախ, տիկին, թէ չէ՝ ինչի՛ է նման այս. ամեն տեղ, ամեն բոլորէ...

ՍԱՐԳ. (Որ կարդում էր, յանկարծ զայրացած՝ դառնում է դէպի Առաքելականը) Ասում ես քեզ յայտնի՞ է այս ծրագիրը. գուցէ ինքդ էլ մասնակից ես եղել նրա կազմելուն, հա՛...

ԱՌԱՔ. Մասնակից՝ ոչ: Բայց տեսնե՛ք, ինչ կայ այդտեղ՝ որ դէմ լինի ազատամիտների ուղղութեան:

ՍԱՐԳ. (Բարկացած) Թող խընդրեմ «ազատամիտ» բառը. որ սկի չի սաղում ձեր կասկածելի գոյն ունեցող ուղղութեան... Ի՞նչ կասես, օրինակ, սոյն կտորին. լսիր.. (Դարդում է) — Դպրոցը կը դեկավարւի «Արշալոյսի» կուսակցութեան որոշած ծրագրով և մի մագաչափ չի շեղւել այդ ուղղութիւնից: Դուրս կը վռնգւեն դպրոցից այն բոլոր իւսուցիչները, որոնք չեն պատկանում մեր կուսակցութեան: Կը հրաւիրւեն միմիայն մեր մարդկանցից... Հարկաւոր էր ծածկել, խիստ ծածկել գոնէ այսքան ցինիկաբար ասած ամօթալի խօսքերը...

ԱՌԱՔ. Ինչպէ՛ս, դու դէմ ես...

ՍԱՐԳ. (Խստութեամբ միջանտում է և թուղթը տրորելով ունի ծգում) Բայց, այո՛, պարոն, այո՛, սահմանափակ, նեղմիտ ուղեղներ... Բանտը միշտ բանտ է, շղթան միշտ շղթայ է, թէկուզ նա ձեր շինածը լինի... Բայց այո՛, պարոն, զգւելի է, զգւելի է սահմանափակել, կաղապարի մէջ սեղմել նոր սերնդի մտքերը ձեր մի օրինակ և նոյնպէս անշարժ, նեղ գաղափար-

ներով... Սա հասկանալի չէ՞ ձեզ... Ո՛չ մի կապանք, ո՛չ մի սահմանափակում մտքերի, ըմբռնում էք...

ԳԱՍՊ. Դա արդէն ո՛չ թէ ազատամտութիւն է, այլ սառնանի գիտէ թէ ի՛նչ բան է:

ՍԱՐԳ. (Նրան՝ արհամարհաբար) Եթէ այդ ճարտկած թղթումն է ձեր ազատամտութեան հաւատածքը — դուք շատ հեռու չէք գնացել յետադէմներից... Կապերի գաճաղանութիւն... Ահա բոլորը: Բայց կփպը, շղթան... նա նոյնն է մընում և ծայրը ձեզ նման ողորմելիների ձեռքն անցած... — Բայց ես ի գուր եմ այս բոլորը ասում ձեզ... (Քիչ յուռ) Այդպէս ուրեմն, պարոններ, դուք եկել էք ինձ էլ քարշ տալու, գործիք դարձնելու ձեր շահերին, ձեր ստրկային պատարաստութիւններին... Ձեզ հարկաւոր է նոր — թարմ երիտասարդութեան ձայնը: Գեղեցիկ. նա կը լսւի շուտով և կը լսւի մեր ուղածի նման... Իսկ առ այժմ, պ. Առաքելեան, կարող էք վերջացած համարել ձեր այստեղ գալու պատճառը...

ԱՌԱՔ. (Դնում է գլխարկը և ուղտի դուռը զնում) Յաւում եմ, Սարգսեան, մենք միմեանց չենք հասկանում:

ՍԱՐԳ. Մի կեղծիլ, Առաքելեան, քաջութիւն ունեցիր անկեղծ լինել:

ԱՌԱՔ. Ես կատարելապէս անկեղծ եմ:

ՍԱՐԳ. Ուրեմն աւելի վատ քեզ համար... Մնում է ինձ ցաւել քո ողորմելի աշխարհայեցողութեան վրայ...

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Դապարտեանին)

Դուք էլ էք գնում, չէ՞... Լաւ չէ ձեր ընկերին մենակ թողնել, քանի որ ինչի համար եկել էիք՝ տեսաք...

ԳԱՍՊ. (Ննդացած՝ հագնուով է) Գնում եմ, գնում... Դուք արդէն ստիպում էք ինձ խուսափել ձեզնից ամեն տեղ...

ՕՐ. ՍՐՊ. Լաւ կանէք, ճիրաններս բաւական սուր են... (Ժիծաղում է) Բայց, գիտէք, եթէ էլի ուէ լուր կունենաք, օրինակ ձեր ընկերների ծածուկ արածները...

ԳԱՍՊ. Ը՛ր՛մ... Ցտեսութիւն, պարոններ: (Դուրս է թողում)

(Առաքելեանը մի վայրկեան ատշած մնում է այդ լսելով, յետոյ յանկարծ դուրս է գնում)

ՍԱՐԳ. Եւ միթէ դրանից դուք իմացաք այդ բոլորը...

ՕՐ. ՍՐՊ. Ինչպէս և նրանք դրանից կ'իմանան մեր գաղտնիքները...

ՍԱՐԳ. (Ննուլքեանին) Ինչ որ է, շնորհակալ եմ որ եկաք... Բայց, եթէ նոյն իսկ չը լինէր նոցա այդ դաւը, ես զարձեալ չէի գրիւ և ստորագրել ոչ միայն մեղայագիր, այլ և ուէ նախատական բառ Լեւոնի գէմ: Մեռածների մասին կամ լաւ, կամ ոչինչ... Լեւոնի կուտակցութիւնը մեռած մարմին է. ես

խիստ եմ միմիայն կենդանիների և ասպարէզի վրայ գործողների գէմ:

ԵՆՈՎՔ. Այո, սակայն մեզ դեռ երկար հարկաւոր է կուել Լեւոնի գէմ: Հոսանքը հեշտութեամբ սրբում է ջրակոյտերի, բայց դժարութեամբ է խարխուլում գետնի մէջ խորապէս մղած ժայռերի... Լեւոնը այդպէս մի ժայռ է:

ՕՐ. ՍՐՊ. Նոյ, պարոններ, երկուսդ էլ արժանացաք պարզենքի... Եւ արժէք որ ձեզ համբուրեն... (Բռնում է Սարգսեանի թևից և տանում՝ դէպի Վերժինը) Ապա, ալ. բանաստեղծ, պոաջ դուք...

ՍԱՐԳ. (Վախեցած ետ է քաշում) Օրիորդ... Ինչէր էք ասում:

ՕՐ. ՍՐՊ. Բայց ես ամեն բան գիտեմ, կոյր մարդ, հասկանում էք... (Մղում է դէպի Վերժինը) Օրինակ առէք գոնէ ինձնից, որ շատ և շատ ուզում եմ այս բուպէիս համբուրել... (Ընկնում է Ննուլքեանի գիրկը)

ՍԱՐԳ. (Չարմացած) Ա՛ն... Ահա թէ ինչ:

ՎԻՐԺ. (Ժիծաղելով) Արդէն... (Բոլորն էլ զւարթ ևւ քարծրաձայն ծիծաղում են)

Վ ա Ր ա գ ո յ Ր

ԵՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐԻԱԾ

(Երեւ ամսից յետոյ)

Ժողովի մեծ սրահ:—Այ կողմը շարած են 10—12 կարգ աթոռներ և նստարաններ:—Ձախ կողմը երկար ամբիոն, վրան մի սեղան, մի բազկաթոռ և մի հասարակ աթոռ:—Սեղանի վրայ գրելու պարագաներ:—Մուտքը աջ կողմից—հասարակութեան մօտ եղող ծայրից:—Մօտը մի փոքրիկ սեղան, թուղթ, թանաքաման:—Մի ծառայ կանգնել է այնտեղ և մտնողներին ստորագրել է տալիս ներկայութեան ցանկը:—Սրահը լուսավորւած է կախած և պտին խփած լամպերով:—Բեմի վրայ կին 5—6 մարդիկ, 2—3 խմբակների բաժան-
չած: Լուսութեամբ խօսում են միմեանց հետ զանազան տեղեր նստած:

ՏԵՍԻՆ Ա.

ԼԵՆԻՆ, Եկա՞ցի կերպով նիհարած ու փոխւած, ինչու է, գլուխը բաց է, սեռ-
տուկով, եւ Մ ո Վ Ս Ի Ա Ե Ա Ն, նոյնպէս սեռ-
տուկով, պօրճեկը թեւի տակ: Երկուսն
էլ մտնում են եւ ամբիոն ելնում:

ԼԵՆԻՆ. (Մի վայրկեան յետոյ,
ստանց Մսերեանին նայելու, նըս-
տում է. Մսերեանը կանգնած է
մնում կողքին:) Համարատուութիւ-
նը, Մսերեան, շատ երկար է
գրած: Հարկաւոր էր կրճատել
նրան, երէկ գիշեր ես ժամանակ
չունեցայ. պէտք էր մի քանի օր
առաջ յանձնել ինձ:—Այժմ դուք
կարող էք ներս գնալ. մինչև մարդ-
կանց հաւաքւելը կաշխատեմ ես
զրանով զբաղւել:

ՄՍԵՐ. Ինչո՞ւ. նա բաւական
երկար է գրւած և մանրամասն:

ԼԵՆԻՆ. Կրկնողութիւնները չա-

փազանց են... (Փորձիչ կերպով
նրան է նայում եւ ծանր:) Կար-
ծեա ղիտաւորութեամբ քաջջշած
է և երկարացրած...

ՄՍԵՐ. (Միտմտօրէն:) Աչքի է
խփում այդ... Չեմ կարծում. ես
աշխատել եմ աննկատելի զար-
ձնել այդ ղիտաւորութիւնը:

ԼԵՆԻՆ. Այո՞... Իսկ եթէ բոլո-
րովին կրճատէր...

ՄՍԵՐ. Բայց չէ՞ որ հոգաբարձու-
թիւնը վճռեց այդպէս երկար գրել:

ԼԵՆԻՆ. Հը՛մ... Ասում էք այդ-
պէս է վճռել հոգաբարձութիւնը...
(Յանկարծ:) Յից տուր ինձ այդ
վճռի արձանագրութիւնը...

ՄՍԵՐ. (Բիշ շփոթւած:) Ի՞նչ-
պէս... Դուք լաւ գիտէք որ այդ
մասին արձանագրութիւն չէ կազմ-
ւած...

ԼԵՆԻՆ. Ուրեմն կասկածներս ի-
րաւացի էին... Ե՛րբ եղաւ այդ վը-
ճիւր:

ՄՍԵՐ. (Սկսում է կատկածել:) Հը՛մ... Կարծում էի թէ դուք էլ գիտէիք. ինձ այդպէս ասացին... Բայց... բայց չէ որ դուք էլ մտածում էիք որ հարկաւոր էր չը թողնել ազմկելու այդ խռովարարներին:

ԼԵՒՈՆ. Այդպէ՛ս... (Նսայում է նրան հետաքննելին:) Այդպէ՛ս էք հասկացել իմ ասածը:— Միւսներն էլ երեւի այդպէս են հասկացել. չէ՛:

ՄՍԵՐ. Բայց այո՛... (Շփոթւած:) Զը գիտեմ իրաւ... Ինձ հրամայել են այդպէս գրել... (Յախոռն կերպով:) Բայց զարմանալի էք դուք, պ. Մովսիսեան. չէ՛ որ դուք էլ ցանկութիւն յայտնեցիք այդ տեղեկագիրը մանրամասն անելու:

ԼԵՒՈՆ. (Շարունակում է նրան նայել:) Այո՛... Ի՞նչ էք կարծում, քանի ժամ կը տեւի նրա կարգաւր... Երկու ժամ անպատճառ, չէ՛...

ՄՍԵՐ. (Ժպտելով:) Կարծում եմ... Եւ երկու ժամ բաւական կը լինի շատերին քնեցնելու, միւս մասին էլ յոգնեցնելու...

ԼԵՒՈՆ. Ուրեմն այդտեղ էլ ես ճիշտ եմ մտածել... (Յանկարծ խառութեամբ դէպի նա:) Կարող էք գնալ ներս առ այժմ...

ՄՍԵՐ. (Լուռ իջնում է եւ գլուխը թափահարելով Վինչեւ դուռը գնում. այնտեղ էլ մի քիչ՝ նայում է Լեւոնին եւ դուրս գնում):

ԼԵՒՈՆ. (Ինքն իրեն կարծես:) Այդպէս ուրեմն. ահա էլի մի կասկածս, որ ճշտում է... Սարսափելի է, երբ մտածում եմ, որ գուցէ ամբողջ 3 տարի այդ մարդիկ, օգտւելով իմ վստահութիւնից, խաբել են ինձ և ո՞վ գիտէ, ինչեք անել տւել... Եւ ինչո՞ւ այս-

քան ուշ իմացայ, Աստուծ իմ... Մի՞թէ այսքան կուրացել էի... (Քիչ լուռ:) Ահա թէ ինչպէ՛ս յաճախ լաւ մտադրութիւնները խաբախւում են և չարագործութեան գործիք դառնում... (Քիչ լուռ:) Ո՛չ, չեմ կարող ծածկել այս բոլորը...

(Գլուխը ձեռքերի մէջ է առնում եւ մտախոհ մնում է երկար, ցոյց տալով կնճառ, տխուր, վրշտալի դէմք:)

ՏԵՍԻԼ Բ.

Նոյն ժողովականներ, Ենովեան, օր.
Մրապ. եւ այլն

(Հետզհետէ մանում են նախ մի քանի արհեստաւորներ, յետոյ վաճառականներ. մի քանի կանայք, որոնք առանց ստորագրելու, իբր հանդիսատես՝ գնում են ետեւի նստարանների վրայ նստելու: Ըսկում է խօսակցութիւն, շփոթ, խմբակներ են կազմում: Շփոթը եւ աղմուկը միշտ շատ մեղմանում են, երբ խօսում են ուրիշները:)

(Մանում են օր. Մրապեան եւ Ենովեան:)

ԾԱՌԱՆ. (Ենովեանին:) Ստորագրեցէք: (Տալիս է գրիչը:)

ԵՆՈՎԷ. Այս բոլորէիս (Լիզային:) Լեւոնն նայի՛ր, Լիզա...

ՕՐ. ՄՐԱՊ. (Դառնում է ամբիոնի կողմ:) Օ՛հ... Այդ ի՞նչ է եղել խեղճը: Երեւի զգում է որ տապալակւելու են իրենք:

ԵՆՈՎԷ. (Գլուխը թափահարելով՝ կէս կանգնած ստորագրում է եւ Լիզայի հետ անցնում, միշտ պչըր Լեւոնին:) Կարծես մի քանի

օրւայ մէջ 5—6 տարով ձերացել է:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Եւ մտածում է... Խիղճս գալիս է այդ մարդը: (Մըտնում են Գասպարեան, Առաքելեան, Խալաֆեան, Յաքէթեան եւ 5—6 երիտասարդներ աղմկալից խօսելով, սակայն սրահի մէջ իսկոյն լռում են, խոնաժ ստորագրում:)

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Նստած տեղում՝ Ենովքեանին:) Եկան ահա... Ով գիտէ սրանց սիրտը ինչպէս է բախում այժմ...

ԵՆՈՎՔ. Միմիայն Խալաֆեանի սիրտը... Դողում է անպիտանը: Սարգսեանի յայտարարութիւնից և երիտասարդների միութեան ժողովից յետոյ գուցէ դա էլ զգում է որ իր տարեկան 2000 ըուբլի ուճիկը ջուրն է ընկնում:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Յայտնել են նրանք իրենց թեկնածուների անունը:

ԵՆՈՎՔ. Երիտասարդների միութիւնը:—Ինձ յայտնի չէ գոնէ: Ըստ երևոյթին Խալաֆեանը զգում է որ իր ոտքի տակի հողը երերւում է:

ԳԱՍՊ. Հեռուից քարնում է նրանց, յետոյ ըստ ծր՝ Առաքելեանին:) Ո՞ր կողմը նստենք... (Խօսելով անցնում են սրահի խորքը:)

ԼԵՒՈՆ. (Յանկարծ ելնում է, մի քիչ՝ շուրջը նկողներին է նայում, յետոյ իջնում է ամբիոնից եւ դուրս գնում:)

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Ենովքեանին:) Սուկալի է նայել այդ մարդու երեսին. եթէ գիմանայ մինչև ժողովի վերջը՝ մեծ բան է:

ԵՆՈՎՔ. Զարմանալի է. նա այդքան թուլամորթ չէր. ով գիտէ ի՞նչ նոր բան է պատահել, որ դորան այդքան ընկճեւ է (Մըտ-

նում են հետզհետե ուրիշ մարդիկ: Սրահը սկսում է լցուել, աղմուկը շատանալ: Խմբակներ են կազմուել: Գասպարեանը և միւսները տաքութեամբ խօսում են, Խալաֆեանը թիկն է տուել խորքի պատին և ջղաճգութեամբ ընչացքը ոլորելով սրան-նրան է նայում: Ենովքեան և օր. Սրապ. ելնում են և սկսում ճեմել ամբիոնի առաջ:)

ՅԱԲԷԹ. (Ժողովընդմէկին, որ սկսել է քննել:) Դուք էլ եկել էք. աւելի լաւ չէ՞ ուղղակի անկողին գնալ:

ԳԱՍՊ. Է՛, ոչինչ, երեւի շուտով մենք էլ կ'սկսենք քնել:

ԱՌԱՔ. (Խալաֆեանին:) Խըմբագիրը ուշանում է:

ԽԱԼԱՖ. Կը գայ. դեռ մեզնից շատերը չը կան: (Մտնում են Սարգսեան, Սեֆէրեան եւ մի խումբ երիտասարդներ ու ստորագրում: Յետոյ մօտենում են օր. Սրապ. և Ենովքեանին և նրանց քալելում, խօսում, ծիծաղում:)

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Սարգսեանին:) Ահա և դուք, պ. բանաստեղծ: Մի րոպէ կարծեցի թէ էլի կուից փախչելու էք:

ՍԱՐԳ. Ո՛չ այս անգամ: Ոչ-զուրկ ենք մեր ճիրանները ցոյց տալ այդ հին և նոր գայլերին:

ԳԱՍՊ. (Իրենց խմբին:) Պարոններ, օպոպիցիան եկան...

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Սարգսեանին:) Իսկ Վիրժինը կը գայ:

ՍԱՐԳ. Կը գայ, կարծեմ ըէվիզօրն էլ հետը կը լինի... Զգոյշ կացէք, չը մօտենաք տատիկին:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Ծիծաղելով:) Անպատճառ կը մօտենամ և քիչ էլ

այս-այն կողմից կը կծոտեմ ներան... Դա իմ քեֆն է:

ՍԱՐԳ. Տատիկը շատ կատաղած է. ասում եմ, զգուշացէք:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Աւելի լաւ որ կատաղած է. ես աւելի կը կատաղեցնեմ: Սիրում եմ երբ նա աչքերը ոլորում է և բարկութիւնից ձեռքերն է կոտրտում:

ԵՆՈՎՔ. Չոր ես, Լիզա. նա քեզ խօսի մի վատութիւն չէ արել:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Այո, բայց Վիրժինի և երեխայոց հոգին է հանում: Նրանց վրէժն եմ հանում ես... Ըհ, ահա պապիկը նորից գալիս է... (Մտնում են Լեւոն (աւելի տխուր) Մսերեան եւ ամբիոնն են քարծրանում):

(Մտնում են Ֆիլիպ եւ մի քանի ուրիշ պարոններ, յառաջանում է մի շարժում: Փիլիպը ստորագրում է, յետոյ զննում սրահը եւ շրջապատողների հետ խօսակցելով նստում է առաջին կարգի վրայ:) Խալաֆեանը մօտենում է նրան եւ կոստում՝ մի քան փոփսում:

ՖԻԼԻՊ. (Բարձր, խալաֆեանին:) Լաւ, լաւ. այդ կը տեսնենք... (Դր շրջապատողներին:) Ինձ թւում է որ ժամանակն է նիստը բաց անել:

ՉԱՅՆԵՐ. (Բարձր:) Այո, այո, ժամանակն է:

ԼԵՒՈՆ. (Մի քիչ լուսթիւնից յետոյ, սառը հայեացք է ձգում ժողովականների վրայ, զանգահարում եւ առանց տեղիցը ելնելու խօսում է:) Պարոններ, մեծամասնութիւն կայ, նիստը բացւած եմ յայտարարում... (Քիչ լուռ:) Ձեռնարկում ենք զպրոցի նոր հոգաբարձութեան ընտրութեան... Եթէ թոյլ կը տաք, նախ մի քանի խօսք

կասեմ հին հոգաբարձութեան գործունէութեան վերաբերեալ...

ՄՍԵՐ. Բայց այդ մասին մենք տեղեկագիր ունենք պատրաստած, այդ կը կարդանք:

ԼԵՒՈՆ. Ո՛չ... Հարկ եղածը ես բերանացի կասեմ:

ՖԻԼԻՊ. Ո՛չ. նախ և առաջ պէտք է այս ընդհանուր ժողովին նազան ընտրել:

ՉԱՅՆԵՐ. Այո, այո, նախադան ընտրել:

ԼԵՒՈՆ. (Չանգահարում է եւ կիսովին ելած:) Շատ լաւ: Ընտրենք նախագահ... Լսեցէք խնդրեմ... Ի՞նչպէս կը կամենար ժողովը բաց քւէարկութեամբ թէ՛ փակ—տոմսակներով:

ՉԱՅՆԵՐ. Բաց քւէարկութեամբ:

ՉԱՅՆԵՐ. Փակ քւէարկութեամբ:

ԽԱԼԱՖ. Խօսք կուզեմ, պ. նախագահ:

ՍԱՐԳՍ. Աւելորդ են խօսքերը... ժողովը դեռ նախագահ չունի... Տոմսակներով քւէարկութիւն անել...

ԼԵՒՈՆ. (Չանգ:) Ինձ ես թւում է որ բաց քւէարկութիւնը կարծի է թիւրիմացութիւններ յառաջացնել... Տոմսակներով կանենք... Տէք նախ ընտրելիների անուններ:

ՄԻ ՉԱՅՆ (Խորքից:) Լեւոն Մովսիսեան.

ՄԻ ՈՒՐԻՇ ՉԱՅՆ. Փիլիպպոս Աղայեան.

Ա. Չ. ԿՈՂՄԻՑ. (Խառն ի խուռն:) Աղայեան... Խալաֆեան.

ՍԱՐԳՍ. (Բարձրաձայն:) Առաջարկում եմ Ենովքեանին:

ԵՆՈՎՔ. Ի՞նչ... ո՛չ, ո՛չ...

ՍԱՐԳ. (Նրան:) Ի՞րաւ է. ես մոռացել էի... Ջնջեցէք Ենովքեանին... Խօսք կուզեմ, պ. նախա-

դահ... Այս հարցին վերաբերեալ է:
ԼԵԻՈՆ. (Զանգ:) Խօսքը պ. Սարգսեանինն է:

ԽԱԼԱՖ. Աւելորդ են խօսքերը...

ՍԱՐԳ. Աւելորդ չեն, որովհետեւ ինձ հարկաւոր է յիշեցնել ժողովին՝ կանոնադրութեան մի կէտը: — «Ընդհանուր ժողովին նախագահողը չէ կարող հոգաբարձական ընտրելի ներկայանալ»... Անսխալ կանոնադրութիւն է, բայց օրէնքը այդ է... Յիշեցնում եմ այս նրանց, որոնք ձգտում են ընդհանուր ժողովի նախագահ ընտրուել... (Փայտում է:) Այժմ շարունակեցէք» (Տիրում է լռութիւն: Խալաֆեանը շտապով գնում է սրան-նրան եւ արագ՝ մի խօսք փոխում):

ԼԵԻՈՆ. (Զանգ:) Լռութիւն, պարոններ... Պ. Սարգսեանի ասածը ճիշտ է: Խնդրում եմ ի նկատի ունենալ այդ օրէնքը եւ ըստ այնմ տալ ընտրելիների անուններ... Պ. քարտուղար, գրեցէք... Պ. Աղասեանին...

ԶԱՅՆԵՐ՝ Ո՛չ, ո՛չ...

ՖԻԼԻՊ. Ես հրաժարւում եմ:

ԶԱՅՆԵՐ. Լիոն Մովսիսեան, գրեցէք...

ԼԵԻՈՆ: (Զանգ:) Մի քանի բոպէ ինձ լսեցէք... (Լռութիւն:) Դուք առաջարկում էք ինձ՝ լինել նախագահ ընդհանուր ժողովին... Շնորհակալ եմ, թէ եւ որոշ դիտանքութեամբ է այդ առաջարկւում: Սակայն ես չեմ ընդունում եւ պատճառն էլ ծածկելու պէտք չունիմ: Հրաժարւում եմ նախագահութիւնից, որովհետեւ իմ թեկնածութիւնը դնում եմ հողաբարձութեան... (Շշուկներ եւ ծիծաղներ Խալաֆեանից:

Ֆեանի խմբի կողմից. Լեւոնը դադարում է նրանց խտրութեամբ:) Դուք ծիծաղում էք. լաւ է այդ. ծիծաղը պարզում է ձեր իսկական դէմքը... Բայց ոչինչ չը կայ այստեղ տարօրինակ: Նոր սերնդի կրթութեան եւ դաստիարակութեան գործը սրտիս այնքան մօտ եւ սիրելի գործ է, որ ես ուրախութեամբ կը թողնէի ամեն այլ պատիւ եւ պաշտօն՝ կարողանալու համար ինձ նւիրել միմիայն դրան... Բայց, չեմ ուզում որ մտածէք թէ ես փոխւել եմ եւ կամ նոր, այլ խոստումներ եմ անում ձեզ, կամ թէ իմ անձնական շահերն ունիմ դրանում:—Ո՛չ. իմ ուղղութիւնը անփոփոխ յայտնի է: Յայտնի են իմ հայեացքները եւ սկզբունքները կրթութեան գործի մէջ: Ես դարձեալ կ'աշխատեմ—եւ այն անգամ այնպէս կ'աշխատեմ, որ այլ ես ոչինչ չի սպրտի աչքիցս—կրթել նոր սերնդին կրօնական-բարոյական ուղղութիւնով, սիրող իրենց եկեղեցին, լեզուն եւ պատկառանքով՝ դէպի նւիրական մագորդները... Սա իմ ուղղութիւնն է եւ ես ո՛չ մի դէպքում—ինչ որ լինէր, ով էլ որ կամենար աղափարել նրան—այս անգամ խտրութեամբ հետեւելով, մի մազաչափ չեմ շեղւիլ:—Հակառակ ուղղութիւնները ես փոստակալ, ապականիչ եմ համարում...—Այս կողմից ուրեմն պարզ է իմ անելիքը:—Նւիրական շահ չունիմ. ոչ ոք չէ կարող բիծ դնել բաց ճակատիս վրայ... Ուրեմն, ես դնում եմ իմ թեկնածութիւնը եւ հետեւապէս հրաժարւում ընդհ. ժողովի նախագահութիւնից:

ԶԱՅՆԵՐ. Կեցցէ... մի լինիք նախագահ...

ԼԵՒՈՆ. (Չանգ:) Լուսին. Կեցցէներ չեմ ուզում: — Առաջարկեցէք այժմ ձեր ընտրելիները:

ԽԱԼԱՅ. Առաքելեան...

ՍԱՐԳ. Առաքելեան, այո...

ՄԻ ԶԱՅՆ. Ենովքեան...

ԶԱՅՆԵՐ. Ենովքեան, Ենովքեան:

ԵՆՈՎՔ. (Ոտքի է նշնում:) Ասացի որ հրաժարում եմ:

ԱՌԱՔ. (Ժողովուրդ:) Ի՞նչ, չը լինի թէ պ. անտառապետը ուզում է հոգաբարձու ընտրել: (Ժիծաղներ, նրա շրջապատում են):

ԵՆՈՎՔ. (Բարձրաձայն:) Ծիծաղեցիք, այժմ լսեցէք ինձ ես: (Լուրս են ել լուրս:) Ես, իրաւ է, մինչև այժմ ոչ մի միտք չունէի ընտրել ու է պաշտօնի — հոգաբարձութեան, տեսչութեան կամ գրապահութեան — այդ միևնոյնն է... Սակայն այժմ, երբ պ. Մովսիսեանը դնում է իր թեկնածութիւնը, իմ մէջ ես փափագ ծաղեց լինել հոգաբարձու (ծիծաղներ խալաֆեանի, Առաքելեանի եւ նրանց խմբի կողմից) ... Այո, ծիծաղում էք, պարսն թեկնածուներ տեսչութեան եւ գրապահութեան... (Ժիծաղներ, Սարգսեանի եւ նրա խմբի կողմից:) Լաւ, միթէ կարծում էք որ անտառապահը ընդունակ չէ լինել հոգաբարձու նոր սերնդի դաստիարակութեան գործին... Այդտեղ դուք սխալուում էք: Ծառերն էլ, նոր աճող ծառերը՝ ունին իրենց դաստիարակութիւնը՝ շատ նման մարդկային աճող սերնդի դաստիարակութեան... Բայց, խնդիրն այստեղ գլխաւորապէս այն է, զր ես կու-

զէի դէմ առ դէմ — կուերո՞ւ հաւմար — նստել այն պարոնին (Յոյց է տալիս Լեւոնին:) որ ուզում է հոգաբարձու լինել՝ ճշշելու համար նոր սերնդի մէջ մտային թռիչքները, քննադատական ոգին եւ նոր սերնդից խաւախակներ, ծիծաղելի ու զորմեկներ պատրաստելու համար...

ԶԱՅՆԵՐ. Կեցցէ... Կեցցէ Ենովքեանը:

ՖԻԼԻՊ. Պարոններ, ի զուր ժամանակ ենք կորցնում ֆրագներ արտասանելով: Խնդրին անցնենք...

ԶԱՅՆԵՐ. Այո, այո, նախագահի ընտրութիւնը...

ՄԻ ԶԱՅՆ. Առաջարկում եմ Սարգսեանին:

ԶԱՅՆԵՐ. Առաքելեան... Խալաֆեան... (Մի րոպէ խառն ծայնեց: Լեւոնը երկար զանգահարում է:)

ԼԵՒՈՆ. (Երբ լուրս են:) Պարոններ, այժմ չորս ընտրելիներ կան... Կարդացէք, պ. քարտուղար:

ՄՍԵՐ. (Կարդում է:) Առաքելեան, Սարգսեան, Խալաֆեան, Ենովքեան...

ԵՆՈՎՔ. (Բարկութեամբ:) Ասացի որ հրաժարում եմ, ջնջեցէք իմ անունը:

ՄԻ ԶԱՅՆ. Գրեցէք Սէֆէրեանին...

(Դարձեալ աղմուկ: Աղմուկի մէջ Լեւոնը եւ Մսերեանը շտապով թողնեն նա կտրտում եւ ցրտում: Բոլորը իրար խառնաւ՝ գրում են եւ տղմակները տանում դնում Լեւոնի մօտ: Լեւոնը հաւաքելուց յետոյ՝ քաց է անում: Լուսում են ազգանուններ, աւելի շատ Առաքելեանի անունը: Ամբողջ վրայ են կուսցնել՝ Դաստիարեան, խալաֆեան. շրջապատել են ուրիշ մարդիկ: Աղմուկը մեծանում

է: Սարգսեանը Ննովքեանի եւ միւսների հետ խօսում է:

ՎԻՐԺԻՆ և ԼԻԼԵԱ. (Լուռ մըտնում են եւ աննշմարելի անցնում կտեսնում նստում):

ԼԵՒՈՆ. (Քիչ յետոյ ելնում է եւ երկար զանգահարում): Պարոններ... Լուսթիւն... Լսեցէք քէտարկութեան արդիւնքը... (Զանգ): Բայց լուսթիւն, պարոններ... (Լռում են)... Յայտարարում եմ պ. Առաքելեանին նախագահ... 27 ձայնով...

ԶԱՅՆԵՐ. Կեցցէ... Առաքելեան, ամբիոն բարձրացիր...

ԵՆՈՎԲ. (Սարգսեանին): Ինչպէս. թոյլ տւիք որ այդ մարդը ընտրւէր:

ՍԱՐԳ. (Ժպտելով): Ես ինքս նրան առաջարկեցի... Թող ապահովւեն քիչ որ յաղթութիւնը իրենցն է լինելու:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Որպէս զի աւելի լաւ ջարդւեն... Այ, այ, ահա պ. բանաստեղծը, որ պատերազմական խորամանկութիւններ է գործ դրնում... (Յանկարծ նկատելով Վիրժինին): Ահա և Վիրժինը բէվիզօրի հետ: Ես գնում եմ նրանց մօտ. (Ելնում եւ գնում է):

ԼԵՒՈՆ. (Ամբիոնից): Պարոններ, յայտարարելով պ. Առաքելեանին նախագահ ընդհանուր ժողովի, խնդրում եմ նրան ամբիոն բարձրանալ... Գուցէ ժողովը կը կամենար նաև նոր ատենապետ ընտրել:

ԶԱՅՆԵՐ. Ո՛չ, ո՛չ. թող Մսերեանը մնայ: (Խօսակցութիւնների մէջ՝ Առաքելեանը ժպտող դէմքին ամբիոն է ելնում: Լեւոնը տալիս է նրան մի քանի թղթեր, մի քանի խօսք է ասում եւ ելնում նըս-

տում է առաջին կարգի վրայ):

ԱՌԱՔ. (Մի քաղէ խօսում է Մսերեանի հետ, ստանում է նրանից մի թուղթ, քիչ զննում, յետոյ աջ ձեռքով, կիսովին ելած՝ զանգահարում է երկար: Տիրում է լուռ թիւն): Պարոններ. նախ քան նոր ընտրութիւնների ձեռնարկելը հարկաւոր էր քննել հին հոգաբարձութեան հաշիւները: Բայց, այդ բանի համար, իմ կարծիքով լաւ է ընտրել մի յատուկ մասնագէտով... (Հաւանութեան նշաններ. — «Լա՛ւ, լա՛ւ» ձայներ): Սակայն, այստեղ կայ կարգալու մի ուրիշ բան ևս: (Ժպտում է): Մի տեղեկագիր է այս, թէ ինչ է արել դպրոցի նախկին հոգաբարձութիւնը՝ իր երեք տարւայ գործունէութեան ժամանակ և թէ ինչ դրութեան մէջ է եղել դպրոցը... Այնպէս չէ, պ. քարտուղար... (Մսերեանը գլուխով դրախան նշան է անում)... Սա մի շատ հետաքրքիր տեղեկագիր պիտի լինի և մենք կ'իմանանք վերջապէս հոգաբարձութեան մեկնութիւնը, թէ ինչո՞ւ կատարւեցան վերջին դէպքերը դպրոցում և թէ ինչ էին նրանց պատճառները... Ինձ թւում է թէ անպատճառ հարկաւոր է կարգալ այս տեղեկագիրը... Ինչպէս է կարծում ժողովը...

ԶԱՅՆԵՐ ԱՄԵՆ ԿՈՂՄԻՑ. Կարգալ, կարգալ...

ՖԻԼԻՊ. Ի հարկէ պէտք է կարգալ: — Հարկաւոր է վերջապէս ցոյց տալ մեզ եղածների իսկական լուսանկարը:

ԼԵՒՈՆ. (Ոտքի է ելնում): Խօսք կուզեմ, պ. նախագահ:

ԱՌԱՔ. Բայց, պ. Մովսիսեան,

ինձ թւում է որ ձեր խօսելիքն արդէն կը լինի այս տեղեկագրի մէջ:

ՁԱՅՆԵՐ. Կարդա՛լ, կարդա՛լ...

ԼԵԻՈՆ. Ո՛չ, կրկնում եմ. ես խօսք եմ ուզում... Ինձ հարկաւոր է մի բացատրութիւն ապա՛ նախ քան կարդալը:

ԱՌԱՔ. Թողէ՛ք, պ. Մովսիսեան, աւելի լաւ է կարդալ և յետոյ կանցնենք բացատրութիւններին:

ԽԱԼԱՖ. (Ցատկում է տեղից):

Կարդացէ՛ք, խօսելը աւելորդ է:

ԱՌԱՔ. (Ջանգաճարում է եւ նկողացած): Լռեցէ՛ք, դուք խօսք չունիք:

ԼԵԻՈՆ. Պնդում եմ երբորդ անգամը, պ. նախագահ, թոյլ տւէ՛ք մի քանի խօսք ասել... (Շշուկ... «ՇՇՇՇ» աննկող արգելում են նըրան խօսել): Միայն մի քանի խօսք... (Երբ տեսնում է որ չեն լընում, գոռում է): Այդ տեղեկագիրը չը պիտի կարդացւի...

ՁԱՅՆԵՐ. Ի՞նչ... ինչո՞ւ...

ԼԵԻՈՆ. (Գոռալով): Լսում էք, չը պիտի կարդացւի. այդ ես եմ ասում, նախկին հոգաբարձուներից մէկը... Թողէ՛ք ինձ խօսել... (Լընութիւն է տիրում. ամենքը զարմացած են: Մի քանի հոգի ակններու կերպով աշխատում են աղմուկ հանել, նրանց լռեցնում են: Մտերեանք յուզած՝ թուղթը կորզում է Առաքելեանի ձեռքից եւ ուզում է կարդալ):

ՄՍԵՐ. Ես սկսում եմ, պարոններ...

ԱՌԱՔ. Ձեռքը դնում է թղթի վրայ եւ միջանադրում է: Սպասեցէ՛ք դեռ... (Ձանգ, Լեւոնին): Բացատրեցէ՛ք ձեր միտքը, պ. Մով-

սիսեան... Դուք գէ՛մ էք այս տեղեկագրի կարգալուծն:

ԼԵԻՈՆ. Վերջապէս թողնում էք ինձ խօսելու... (Տիրում է լուծիւն): Այո՛, գէ՛մ եմ այժմ, չը նայելով՝ որ այս-կամ այն կերպ ես էլ մասնակից եմ եղել նրա կազմելուն... Նա չը պիտի կարդացւի ոչ թէ որովհետեւ արժանի չէ կարդացւելու, այլ... որովհետեւ նա գրած է շատ երկար, գրած է կրկնողութիւններով լի և... և որովհետեւ նրա կարգալը երկու ժամից աւելի կը տեւի...

ԱՌԱՔ. (Ձնում է տեղեկագիրը): Այո՛, շատ երկար է... Բայց, չէ՞ որ սա գրել էք կարգալու համար... Բայց յայտնեցէ՛ք մեզ վերջապէս, թէ ինչո՞ւ չէք կամենում որ կարդան, երբ դուք գրել էք հէնց դրա համար...

ՄԻ ՔԱՆԻ ՁԱՅՆԵՐ. Կարդա՛լ... Ի դուր խօսքեր են...

ԱՌԱՔ. (Ներդացած զանգաճարում է): Ո՛չ մէկին ձայն չեմ տալիս, լռեցէ՛ք: Այստեղ մի ինչ որ մութ բան կայ, որ պիտի պարզել... Միջանադրին ստիպւած կը լինեմ սրահից դուրս հանել տալ... (Նկատում է որ 2—3 հոգի ուզում են դուրս գնալ): Ո՛ւր էք գնում, պ. հոգաբարձուներ, պարզեցէ՛ք մեզ նախ այս հարցը:

ԼԵԻՈՆ. (Ոտքի է նլնում նորից): Ես կը պարզեմ այդ և թող լինի՛ ինչ որ լինելու է. չեմ կարող դիմանալ որ խաբէութիւնը գործադրի և գուցէ իսկ յաջողութիւն գտնի... Այո՛, այդ տեղեկագիրը, չը նայելով որ պատրաստել է իմ համաձայնութեամբ ևս, բայց առանց իմ գիտութեան, նա երկա-

բաձկնած է դիտաւորութեամբ. նրա այդքան երկար կազմած լինելու նպատակն է նախ յոգնեցնել ժողովին, յետոյ ձանձրացնել, թուլացնել և ջլատել նախօրօք պատրաստած ու լարած մտքերը... Դուք ըմբռնում էք ի հարկէ, որ երկու ժամ անշարժ նստելուց և միօրինակ ձանձրալի ընթերցում լսելուց յետոյ, մարդու մէջ այլ ևս ախորժակ չի մնալ վիճելու, պայքար մղելու և շատ շատերը ձեզ նից, յոգնած, անփոյթութեամբ պիտի թողնեն լինի՝ ինչ որ կը լինի և պիտի շտապեն շուտով ու է մէկին քէ տալ ու դուրս թռչել սրահից... Ամենքս յոգնած ենք արդէն, իսկ 2 ժամայ ընթերցումը կը թմրեցնի մեզ... Ինչպէս տեսնում էք, լաւ հաշիւ է առնւած յետեւագրի թողած հետեւանքը... Կազմողները ենթադրում են որ այդպիսով կը յաջողին նորից իրենց պահել հոգաբարձութիւնը... (Զիչ լուռ) Բայց, լսեցէք ինձ մինչև վերջը, պարոններ... Դուք տեսնում էք ձեր առաջ մի մարդ, որ ստիպւած է պատուել իր գործակիցների դիմակը, որովհետև այդ մարդը, որ նոր ըմբռնեց նրանց արածը, չէ կամենում անագնիւ միջոցներով յաղթանակը տանել... (Շշուկներ և ձայներ են ընթանում)

ԱՌԱՔ. (Ձանգ:) Լուսին, կըկնում եմ, թողէք որ պ. Մովսիսեանը վերջացնի, այստեղ ինչ որ խաբէութիւններ են երևան գալիս... (Տիրում է նորից լուսին)

ԼԵՒՈՆ. (Շարունակում է:) Այո, դուք տեսնում էք ձեր առաջ մի

մարդ, որ կարմրելով լինի կամ ոչ, ստիպւած է խոստովանել որ գուցէ ամբողջ 3 տարի գործիք է դարձել մի քանի հոգու վարպետութեամբ, ագնիւ դիմակի տակ թագնուող խաբէութիւնների... Խիստ չեմ խօսում, ոչ... (Դէպի հոգաբարձուները դարձած:) Այն քարը, պարոններ, որի վրայ հիմնւած էր իմ հաւատքը դէպի ձեզ—իմ ընկերները, խախտեցաւ երեկանից ի վեր... մեքենայի ծայրը երևաց և այժմ, ես արդէն սկսում եմ կասկածել որ դուք միշտ խաբել էք ինձ... (Բողոքող ձայներ հոգաբարձուների մէջ):

ԱՌԱՔ. Լուսին... ով առարկելու բան ունի, կարող է ձայն խնդրել և այնպէս խօսել... Վերջացրիք դուք, պ. Մովսիսեան. Ենք սկսում ենք ի հարկէ հասկանալ, որ դուք զղջում էք ձեր անցեալ սխալ գործունէութեան համար...

ԼԵՒՈՆ. (Խոստովանում միջանաւում է:) Բայց ոչ, հազար անգամ ոչ... Դուք ինձ չէք ուզում հասկանալ... Ես անձամբ, ես չեմ զրդջում ոչնչի մէջ... Միայն գուցէ նրանում որ ես բացարձակապէս վստահել եմ իմ ընկերների ագնուութեանը և նրանց կարծել եմ անկեղծ ու նւիրւած գործողներ... Ո՛չ, ես ինքս ոչինչ չունիմ զրդջալու... Իմ վստահութիւնից, իմ հաւատքից օգտւել են միայն—ահա բոլորը... Այժմ ես ձեզ պարզեցի նրանց մի գործը... Մերժում եմ ես այդպիսի գներով ձեռք բերւելիք յաղթանակը և յայտարարում որ ես խառն չեմ այլ ևս այդ գործում և չեմ ուզում մասնա-

կից լինել այդ խարդախութեան...

ՉԱՅՆԵՐ. (Հոգաբարձութեան կողմից:) Բայց լռեցրէ՞ք դրան... հայհոյում է... ստո՞ւմ է...

ՄՍԵՐ. (Դողալով:) Բողոքում եմ... զրպարտում եմ մեզ...

ԱՌԱՔ. (Չանգահարելով:) Ո՛չ մի խօսք... Պահանջում եմ թողնել խօսելու պ. Մովսիսեանին, նա դեռ էլի բաներ պիտի պարզէ մեզ... (Տիրում է աղմուկ, շփոթ:))

(Հոգաբարձուները յաջողում են դուրս գնալ աննշմարելի:))

ԵՆՈՎՔ. (Բարձր:) Ասուած է վկայ, ոչինչ չեմ հասկանում դեռ:

ՖԻԼԻՊ. (Որ լսել էր՝ բարձր:) Իսկոյն կը հասկանաք, պ. անտառապետ:

ԱՌԱՔ. (Չանգ:) Լռութիւն, պարոններ, թողէ՛ք պ. Մովսիսեանը վերջացնիք:

(Տիրում է լռութիւն: Եւ նրա Մովսիսեանը սկսում է խօսել, այդ ժամանակ Ֆիլիպը նշանացի մօտ է կանչում Խալաբեանին եւ մի քանի խօսք է փոխում նրան: Յետոյ խալաբեանը իսկոյն գնում է դէպի ամբիոնը եւ բարձրաձայնով մի քանի խօսք է ասում նախագահին. ուս մի զարմացած «ա՛ ա՛»... է անում եւ հեգնորէն սկսում է լսել Լեւոնին:)

ԼԵՒՈՆ. (Առանց այդ բոլորը նկատելու, խօսում է ժողովրդին:) Ես, պարոններ, խոստովանում եմ որ կարող եմ նրանք գուցէ և շատ բաներում խաբած լինել ինձ... Ժամանակ չունեցայ քննելու այդ, բայց կ'աշխատեմ իմանալ և երդւում եմ, որ հրապարակ կը հանեմ, թէկուզ ինձ յիմարացրած լինին նոքա միշտ, Յ տարի շարու-

նակ ննդամ... Իսկ առ այժմ, կըրկնում եմ, պահանջում եմ չը կարդալ այդ տեղեկագիրը... Սակայն, դուք դիտէ՛ք, կարդացէ՛ք, միայն ի նկատի ունեցէ՛ք նրա դիտաւորութիւնը...

ՄԱՐԳ. (Նրան:) Ուրեմն այդ միջոցին է դիմել հրաբարձութիւնը՝ խեղդելու կամ ջատակու մեր բողոքող այժմ:

ԼԵՒՈՆ. (Նրան:) Ո՛չ ես, ոչ ես... երդւում եմ որ միայն երէկ սկսեցի հասկանալ այդ և վճռեցի չը թողնել իրազործելու... Դուք ասացէ՛ք, յայտնեցէ՛ք պարոններ, (Դառնում է հոգաբարձուների նկատմամբ կողմը, բայց չը տեսնելով նրանց, զարմանում է:) Ա՛նա... Գնացին...

ԵՆՈՎՔ. Այո, աղուէսները փախել են:

ՍԷՖԵՐ. (Դողում է:) Չը կարդալ այդ տեղեկագիրը:

ՉԱՅՆԵՐ. Չը կարդալ, չը կարդալ... (Դարձնաք շփոթ, աղմուկ մօտ մի բուլէ, քրի ընթացքում Առաքելեանը կոացած ամբոնից՝ խօսում է մօտ եկած Փիլիպի հետ: Յետոյ նա ուղղում է եւ նրա ֆիլիպը հեռացել է, սկսում է նրկար զանգահարել եւ ժախտը դէմքին՝ սպասում է որ լոնն: Կամաց-կամաց տիրում է խոր լռութիւն:)

ԱՌԱՔ. Այժմ թողէ՛ք ինձ պարզել այս բոլորը... Նախ՝ շնորհակալութիւն պէտք է անել պարոն Մովսիսեանին, որ ազաջն առաւ մի կատարուող խաբէութեան... Անշուշտ հասարակութիւնը այլ ևս իր բէն չի մտլ այն մարդկանց, որոնք երեք տարի ով գիտէ ինչ պիտի խաբէութիւններ եղարել և

այսօր էլ ուզում էին խաբել իրենց ընտրող անձերին... Պ. Մովսիսեանը խոստովանում է ուրեմն որ այս 3 տարւայ ընթացքում և մանաւանդ վերջերս դրպւրոցում կատարւած դէպքերը... օրինակ հէնց 22 աշակերտների վռնտելը՝ կատարւել են գուցէ ոչ կրթական գործի շահերի, այլ ով գիտէ որպիսի դիտումների համար... Ի հարկէ (Հնգնօրէն:) Պ. Մովսիսեանը—ինքը զո՞հ է ներկայանում. երկի նրան միշտ յաջողւել են խաբել որ այդ բոլորը պիտի կատարւէր յանուն դպրոցի շահերի, յանուն կրթական գործի...

ԼԵՒՈՆ. Այո, այո... Սկսում եմ այդպէս մտածել (Ցնցելով՝ ոտքի է նլնում:) Բայց ոչ... Ես ինքս կարդացի տեսչի տեղեկագիրը, մանկավարժական ժողովի եզրակացութիւնը...

ԽԱԼԱՖ. (Տարութեամբ եւ կծու:) Ա՛հ, տեսչի տեղեկագիրը... Ձեր խարդախ ընկերների տեսուչը, ձեր կազմած ուսուցչական խումբը...

ԼԵՒՈՆ. (Յուզւած եւ վրդովւած:) Այո... գուցէ... (Ընկնւած:) Աստուած իմ, միթէ և նոքա, այդ բոլորը միասին համաձայնւել են ինձ խաբելու:

ՖԻԼԻՊ. «Համբաւաբերի» պ. խումբագիրը, ինչպէս երևում է, ամբողջ 3 տարի պարզամիտ խաղալիք է եղել... (Ժիծաղելով:) Ի՞նչ սուրբ միամտութիւն!... (Ընդհանուր ծիծաղ նրան շրջապատողների մէջ:)

ԱՌԱՔ. (Շարունակում է:) Ուրեմն, հոգաբարձութիւնը ունեցել է իր շահերը... ուսուցչական խումբը,

տեսուչը—գործել են հոգաբարձութեան հետ միաբանած. միակ մարդը, որին ամեն ինչ վարդագոյն են ցոյց տւել և որը ամենաազնիւն է եղել, եղել է ամենամիամիտը... Եւ դեռ այդ հարց է, արդեօք նա, իր այդ միամտութեամբ աւելի վնասներ չէ տւել... անգիտակցաբար...

ՍԱՐԳ. (Բռնն շարժւամբ ոտքի է նլնում:) Խօսք, պ. նախագահ... Կարգով խօսենք... Խօսք տւէք ինձ:

ԱՌԱՔ. Ինձնից յետոյ. ես դեռ չը վերջացրի... Ուրեմն... Խնդրեմ հանգստացէք, պ. Սարգսեան, ինձնից յետոյ խօսքը ձերն է... Ուրեմն, պ. Մովսիսեանը խոստովանում է որ եղել են խարդախութիւններ, որ եղած դէպքերը չեն ունեցել կրթական գործին օգտակար հիմքեր, այլ անձնական շահեր... (Նկատելով որ Լեւոնը ելնում է՝ ըողորնելու:) Հանգարտեցէք, պարոն, ես գուցէ եմ ասում... գուցէ... (Յետոյ ծանր, շեշտելով եւ խորհրդաւոր:) Սակայն, պարոններ, այս բոլորը արդեօք մի լաւ խաղացող կոմեդիա չէ...

ԼԵՒՈՆ. (Ցնցելով եւ զարմացած:) Ինչպէս... (Գունատ՝ մի քայլ առաջ է դնում:) Կոմեդիա... Ի՞նչ էք ուզում ասել:

ԽԱԼԱՖ. (Բորբոքւած վրայ է տալիս:) Այո, այո, կոմեդիա:

ՖԻԼԻՊ. (Նրան:) Լոեցէք, մի ընդհատէք նախագահին. (Ժպտւելով գլխով է անում նախագահին՝ շարունակելու:)

ԱՌԱՔ. (Քաջալերւած:) Ես ասցի կոմեդիա... բայց կասեմ մօդէվիլ... Արդեօք պ. Մովսիսեանի

արածը մի մանէօվը չէ՞ ուրիշներին ամբաստանելով՝ ինքն իրեն ազնիւ և լաւ երևացնելու համար...

ԼԵՒՈՆ. (Կատաղի, քռունցքները սեղմած՝ յարձակում է դէպի ամբիոնը:) Դու համարձակե՞լ ես... Ցած, ստոր... (Խառնաշփոթով լինելով, քոլորը ոտքի են նշնում և խառնում միմեանց ու խառն ի խոռոն գոռում, խօսում:)

ՉԱՅՆԵՐ. (Գոռալով:) Դուքս, դուքս նախագահին...

ՈՒՐԻՇ ՉԱՅՆԵՐ. Ճիշտ է քչդ... Կոմեդիա...

ԵՆՈՎՔ. (Բռնում է Լեւոնին:)

Պ. Մովսիսեան, զսպեցէք ձեզ...

ԼԵՒՈՆ. Կեղտոտներ... Կեղտոտ մարդիկ... (Գոռում է:) Ա՛հ, դուք կարծում էք որ ես Կոմեդիա եմ խաղում այստեղ... (Քիչ լուրջիւն է տիրում:)

ԽԱԼԱՖ. (Հեռից՝ նրան:) Այո, դուք համոզւել էիք, տեսնում էիք որ ձեզ չեն ընտրիլ այլ ևս և այժմ ազնիւ մարդու դեր էք կախարում, որպէս զի ընտրւէք...

ՍԱՐԳ. (Գոռում է նրան:) Լռեցէք, ամբոխային մարդ...

ԼԵՒՈՆ. (Նրան:) Ո՛չ, թողէք ասի... թողէք այդ մարդիկ աւելի պարզեն իրենց ազոտոտ դէմքը... Ա՛հ, դուք ուրեմն Կոմեդիա էք համարում իմ արածը...

ԱՌԱՔ. (Չանգահարում է ևս գոռում:) Լռութիւն, պարոններ, լռութիւն... (Բարձրանում է աթոռի վրայ:) Ես յատարարում եմ... Բայց քիչ լռեցէք, Տէր Աստուած...

ՍԱՐԳ. (Նրան՝ ամբիոնի կողմից:) Ցած իջիր, յիմար, ցած այս բոլորիս... Ի դուր չէր որ քեզ անմիտ էի համարել ես...

ԼԻԼԵԱ. (Ծօռնում է եղբորը և թնւր վերցնում:) Գնանք եղբայր, գործ չունիս այս հայհոյող վատ ամբոխի մէջ:

ԼԵՒՈՆ. Թող ինձ, քոյր, հայհոյանքը կարող է վերաւորել միայն նոցա, որոնք արժանի են նրան, (Ժողովրդին՝ գոռալով:) Քաղաքացիք... Լսեցէք ինձ մի բոլորէ ևս...

ԽԱԼԱՖ. և ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ. Լռութիւն... Շ՛շ՛շ... չը թողնել խօսելու... (Աղմկում են:)

ԼԵՒՈՆ. (Ընկճւած՝ ընկնում է աթոռի վրայ:) Նոքա կասկածում են որ ես կեղծում եմ. նոքա ինձ դերասան են հռչակում...

ԵՆՈՎՔ. (Նրան:) Գնանք, պ. Մովսիսեան, ձեզ այստեղ մնալ այլ ևս աւելորդ է: (Տիրում է կամաց-կամաց քոլորովին լուրջիւն:)

ԼԵՒՈՆ. (Լռութեան մէջ տաքութեամբ:) Գնալ... Բայց ոչ, հազար անգամ ոչ... Ես պիտի մնամ. մնամ և ապացուցանեմ, որ այդ բոլորը, այդ նախագահը—այդ երիտասարդ ղեռուներին խումբը... այդ կեղծ ազատամիտները... (Թուլանում է, իսկ նոր սկսող շշուկը չի թողնում ձայնը լսելու:)

ԱՌԱՔ. (Որ շարունակ զանգահարում է:) Պարոններ, ստիպւած կը լինեմ նիստը փակել...

ԽԱԼԱՖ. (Ցատկում է դէպի նա:) Չը համարձակւես... Շարունակիր, մենք դեռ ասելու բաներ ունինք... Խմբագիրը ուզում է խօսել, շուտ, լռութիւնը վերականգնիր:

ԱՌԱՔ. Իմ ուզածն էլ այդ է: (Բարձրանում է աթոռի վրայ և ընդուն զանգահարում:) Պարոններ, «Արշալոյսի» խմբագիրն է ուզում խօսել, լռութիւն...

(Տիրում է խոր լռութիւն։)

ՍԱՐԳ. (Որ ետեւը ամբիոնին է դարձրել, առանց ուշք դարձնելու, լռութեան մէջ, ասում է մի քանիսնների։) Ես ձեզ կրկնում եմ, որ սա մի դաւ է այդ Խալաֆեանի կողմից, որովհետեւ նա զգում է որ իր տեսչութիւնը կործանւում է...

ԽԱԼԱՖ. (Որ լսում էր։) Ստո՛ւմ ես, Սարգսեան, սա դաւ է ձեր կողմից...

ՖԻԼԻՊ. (Ընդհատում է նրան։) Լռեցէք... Թոյլ տւէք ինձ խօսելու... (Սարգսեանին կեղծ ժպիտով։) Թոյլ կը տա՞ք... (Ամբիոն դարձած)։... Ես գտնում եմ, այս բոլորն ի նկատի առնելով, որ պահպանողական կուսակցութիւնը մի անգամ էս—էս յոյս ունիմ որ իր գոյութեան վերջին անգամը—ապացուցեց թէ ինչպէս է ղեկավարւում իր պրինցիպներով։—Այդ կուսակցութիւնը, ինչպէս երևում է, զգալով որ իր ոտքի տակը հողը փլում է, վճռում է այսօր մի պատերազմական յոսանատական մանէօվ։—Ձո՛հ է տալիս իր մի քանի գլխաւոր անգամներին, գոնէ ազատելու համար՝ գլխաւոր ղեկավարին։—Խաղը լաւ յաջողեց ըստ երևոյթին։—Հնարւեցաւ մի ինչ որ տեղեկագրի դիտմամբ երկարացնելու խնդիր. ղեկավարը ցեխ շալըրտեց իր ընկերների երեսին, ներկայացրեց ինքն իրեն որպէս զո՛հ խարդախութիւնների... Այս բոլորը շատ լաւ սարքւած էր՝ փրկելու և հերոս ցոյց տալու համար իրենցից գոնէ մէկին։—Եւ, եթէ մենք կամենանք միամիտներ լինել՝ այդ «մէկը» ներկայացնում է որպէս

ասպետ, մաքուր ցանկութիւններով մի հերոս գործիչ...

ԼԵԻՈՆ. (Ցատկում է տեղից Սւ մի քայլ գնում դէպի Փիլիպը։) Ֆիլիպ, դու ցածահոգի մարդ ես դարձել. դու այլ ևս ամաչել չը գիտես... Դու լաւ զգում ես որ սըրտումդ այն չէ, ինչ որ բերանդ է խօսում, դու համոզւած ես որ ես կոմեդիա չեմ խաղում, այլ անկեղծ եմ, բայց ճշմարտութիւնը ոտնակոխ ես անում քո չնչինացած կուսակցութեան չնչին շահերի համար... Ֆիլիպ, դու ցածահոգի մարդ ես դարձել։ Դու ստորակ ես եղել քո կուսակցութեան ինտորիզաներին... Այդ ինտորիզները քեզ մանրացրել են, պատկացրել... և շատ ամսոս, որովհետեւ կար ժաւմանակ, երբ ես չէի ամաչում քեզէմ գաղափարների կռիւ մղելու... Այժմ ամաչում եմ, Ֆիլիպ, որովհետեւ դու ընկել ես... (Ընկնում է նորից աթոռի վրայ։ Տիրում է խոր լռութիւնը քորորը լարւած՝ լքում են։)

ՖԻԼԻՊ. (Գունատ է եւ լուռ մի րոպէ. յետոյ ցնցում է, կարմրում եւ զրեթէ զոռալով։) Թողի որ խօսեն, թողի որ հայհոյեն ինձ... (Դողդոջիւն։) Բայց ես չեմ վերաւորւում արատաւորւած մարդի հայհոյանքներից...

ՍԱՐԳ. Եւ սակայն հողիդ վերդովւեցաւ, պարո՛ն խմբագիր «Արշալոյս» թերթի...

ՖԻԼԻՊ. (Աւելի զայրանցած։) Ինչո՞ւ են բնդհատում ինձ... Կրկնում եմ, որ մի արատաւորւածի հայհոյանքը...

ԵՆՈՎՔ. (Որոտալից ձայնով ընդհատում է։) Լռութիւն, ճահճացած

հոսանք... (Բողոքը նայում են նրա կողմը):

ԼԵՒՈՆ. (Քրոջը:) Այժմ դուրս գնանք այստեղից, քոյր իմ, առիժները զեռուն են դարձել և դա շատ ծանր է ինձ, որովհետև այլ ևս կուեմ չեմ կարող նրանց դէմ... (Լուծիւն է խոր: Լեւոնը նշնում է, նայում է ժողովին եւ յանկարծ)... Սակայն, թողէք ինձ էլի մի քանի խօսք... Յոյս ունիմ որ այստեղ կան դեռ մաքուր սրտեր... և երևում է որ կան... (Յոյց է տալիս Ենովքեանին ու Սարգսեանին)... Նոքա կ'զգան անշուշտ, որ ես դերասան չեմ, և որ ես գրեթէ ընկճւած իմ ընկերների խաբէութիւնից, սակայն զգանօք դէպի նոցա, չուզեցի այդպիսի յաղթանակ. գրեթէ դաւաճանեցի իմ կուսակցութեան... (Ձևոքը թափահարում է եւ տաքութեամբ): Ո՛չ. այդ չէ՛ իմ կուսակցութիւնը. ես խաբեբանների ընկեր չեմ... Իմ պարզած դրօշը, իրաւ է, հին է, բայց ազնիւ կտորից է շինած և մաքուր է ու մաքուր կը մնայ, թէկուզ միայն ես մնամ նրա տակը... (Քրոջը:) Այժմ գնանք, քոյր իմ... Երբ մարդ այսքան մեծ յաղթութիւն է ձեռք բերում, յոգնածութիւնը բնական է: Ես յոգնած եմ... (Քայլում է դէպի դուռն քրոջը կողմնաձի: Սրահում խորին լռութիւն է: Դռան մօտ Լեւոնը յանկարծ կանգ է առնում, դառնում է նորից ժողովրդին)... Հա... գուցէ դուք կարծէք, որ այս բոլորից յետոյ ես կը հրաժարեմ և ետ կը վերցնեմ թեկնածութիւնս... Ո՛չ... (Ամուր ծայնով): Ո՛չ. զրեւ եմ իմ թեկնածութիւնը: Սեպրէք ինձ—

ոչինչ: Կան ձեր մէջ մարդիկ, որոնք կըմբռնեն իմ այսպիսի յամառութեան միտքը... Զէնքս վար չեմ նետում. ջարդեցէք ինձ: — Հարւածներ ստանալուց առաջ՝ ընկել չեմ ուզում... (Գնում է քրոջ հետ: Մի քաղէ եւս խորին լռութիւն է սրահում):

ԽԱԼԱՖ: (Մի քիչ յետոյ՝ խզում է լռութիւնը): Բաւական է վերջապէս, վերջ տւէք այս կոմեդիաներին, որ դրամայի փոխւեց... Սկսե՛ք ընտրութիւնները:

ԱՌԱՔ. (Ամբիոնից:) Ուրեմն չը կարգա՛նք տեղեկագիրը:

ՍԱՐԳՍ. (Ելնում է:) Խօսքը իմն է, պ. նախագահ, և ես ուզում եմ խօսել...

ԱՌԱՔ. Այո, խօսեցէք... Միայն ի սէր Աստուծոյ շնորհ եւ կարճ...

ՍԱՐԳՍ. Թոյլ տւէք, ես վաղուց է որ սպասում եմ ասելու այն, ինչ որ կուզէի այս բոլորից առաջ ասել: — Ես համոզւած եմ, որ պ. Մովսիսեանը իսկապէս զոհ է իր ընկերների խարդախութեան և արժէ ցաւակցութեան և յարգանքի... (Եկատելով խուլ շշուկ Խալաֆեանի կողմից, խիստ ծայնով զուշում է:) Պահանջում եմ լռութիւն և չընդհատել ինձ... (Շանթահար նայում է նրանց. լռում են): Ես գտնում եմ, այո, որ նախագահը և շատերը այստեղ, իրենք-իրենց թոյլ տւին անվայել վիրաւորանքներ հասցնելու մի մարդի, որ երկար տարիներ գործիչ է եղել մեր հասարակութեան մէջ և ախոյեան իր ժամանակների ոգու, անձնւէր և ազնիւ գործիչ՝ իր ուղղութիւնով... Նոր ժամանակը նրան հնացրել է այնպէս, ինչպէս ապագայ

ների մէջ դուք չէք գտնում առաւելութիւններ և բարոյական բարձրութիւն...

ՍԱՐԳ. Գտնում էի և այժմ քննադատում եմ, որովհետև նրանք էլ սկսում են փտել: Ես դատում եմ կենդանիներին և հարւածում նոցա, եթէ ուզում են փտել: Չարդում եմ, եթէ արդէն փտել են և հասարակական օրգանիզմն են ուզում փտեցնել... (Քիչ լռութիւն): Բայց, թողնեմ այս բոլորը, բաւական է ինչ որ ասացի: Անցնենք այժմ ընտրութիւնների... Մեզ հարկաւոր չէ կարգաւ այդ երկար տեղեկագիրը:— Թող կարգան նրան ապագայ հոգաբարձուները և եթէ կարող են, թող օգտուեն նրանից:— Ընտրենք մենք մարդիկ, որոնք լինին անձնէր և ոչ իրենց շահերի համար հասարակական գործը ապականող: Ընտրենք ճշմարիտ, իսկական ազատամիտներ, այդ մեծ դրօշը չ'աղարտող, անշահախնդիր և ազնիւ մարդիկ... Դէն ձգէք այն անձնական կոիւններն ու դիտումները, որոնք սողոսկել են արդէն մեծ գաղափարների դրօշի տակ:— Հնանում են այն ամեն կուսակցութիւնները, որոնք այլ ևս դուրս են եկել գաղափարների հողի վրայից և այդ իսկ պատճառով դրամայի է փոխւել նրանց կեանքը. գերեզմանի հոտ է գալիս այժմ նրանցից... Ընտրենք ազատ, ամեն մի թայֆայական կապերից ազատ գործող ու մոռածող մարդիկ, որոնք ներկած չը լինին ազատամրտութիւնը խեղկատակութիւն դարձնող անձերի գոյներով...

ԽԱԼԱՅ. Խօսք կուզեմ, պ. հաւաքահ. անկարելի է լռել, երբ

այդպէս կոշտ և ուզողի ակնարկութիւններ էն անո՞ւմ ազատամիտների հասցէին...

ՍԱՐԳ. (Նրան): Ազատամիտների հասցէին՝ ոչ... Դուք ազատամիտներ չէք. ոչ մէկդ:— Դուք միայն ոլորմելի մարդիկ էք, որ ձեր շահերին էք ծառայեցնում ազատամտութեան դրօշը... Թողէք վերջացնեմ... Այո, կրկնում եմ, դուք ազատամիտներ չէք, այլ աւելի վատ՝ քան պահպանողականները... Շահագործում էք դուք ազատամրտութիւնը, ցեխոտում նրա դրօշը... Ես և ինձ նման մոռածոյները այսքան խիստ ենք դէպի ձեզ, որովհետև Մովսիսեանը դիակ է իր դրօշի մէջ փաթաթւած, իսկ դուք խաղալիք էք դարձրել այն դրօշը, որ պիտի խլի ձեր ձեռքից և միայն ուղղամիտ, անշահասէր անձերի գլխին ծածանւի... (Նկատելով վրդովումներ ֆիլիալի, Խալաֆեանի և նրանց կողմնակիցների կողմից): Ահ, դուք վրդովւում էք, կարծում էք որ հայհոյում եմ... Լաւ ուրեմն, թող այս ժողովի արձանագրութեան մէջ մտնի, որ ես— Սարգսեանը և ինձ հետ շատերն այստեղ յայտարարում են ձեզ նոյնպէս խաբեբաներ... դուք դպրոցի ոռճիկները վաղօրօք բաժանել էք ձեր մէջ, մի ինչ որ Խալաֆեանի տեսուչ նշանակել... մի նոր շայկա էք կազմել շահագործելու կրթական գործը և այն էլ ազատամրտութեան դիմակը գործածելով... Արդարացէք, եթէ կարող էք...

(Տիրում է սաստիկ աղմուկ, որ սկսել էր Սարգսեանի այդ խօսակցութեան կէս տոնից: Բոլորը

վեր են թռնում. Խալաֆեաներ աթոռներ գլորելով՝ վազում է դէպի Սարգսեանը. սա, Ենովքեանը եւ ուրիշները՝ սպառնալից՝ դիմադրում են նրան: Բոլորը խառնուում են միմեանց, նախագահը սկըում է սաստիկ զանգահարել)...

ՖԻԼԻՊ. (Գոռալով:) Դուքս գընանք, պարոններ, մեզ հաւաքել են այստեղ՝ վերաւորելու, հայհոյելու...

ԵՆՈՎՔ. Ինչպէս դուք եկել էիք նոյնը անելու Մովսիսեանին... (Փիլիպ եւ մի քանի հոգի շտապով դուրս են գնում:)

ՕՐ. ՄՐԱՊ. (Ժափահարելով եւ շուր ձայնով:) Բըավօ, Սարգսեան, բըավօ...

ԱՌԱՔ. (Զանգահարում է:) Պա-

րոններ, ի սէր Աստուծոյ... Նիստը կը փակեմ...

ԽԱԼԱՖ. Ձը համարձակես, ես ուզում եմ խօսել...

ԱՌԱՔ. Ադա դէ կորիւր, է... Ինչ ես զահէս տանում... Այս բոլորը քո եփած ապուրն է...

ՉԱՅՆԵՐ. Ընտրութիւններ, ընտրութիւններ... (Մեծ շփոթ եւ աղմուկ խառն ի խոռն:)

ՅԱԲԷԹ. (Թռնում է աթոռի վըրայ եւ ձեռքերը շեփորած եւ դնում ընդհին:) Էը-ոճ-թիւն... (Գլորում է աթոռի հետ եւ աղաղակում:)

ԱՌԱՔ. (Միաժամանակ Յարէթեանի հետ եւ խիստ զանգահարելով:) Պանրոններ... (Շփոթ, աղմուկ)...

Վ ա Ր ա գ ո յ Ր

ԶՈՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐԻԱԾ

(6—7 ամիս յետոյ)

Գիշեր ամառանոցում: Մեծ պարտէզ՝ խիտ ծառերով. խորքում, մի պատըշգամբաւոր տերրաս, որի տակը գետն է (լուում է միայն ձայնը), հեռուն՝ անտառապատ լեռներ: Աւելի մօտ, երկու մեծ ծառերի վըրայ կախւած են երկու լապտերներ: Մի քանի նստարաններ. մի կողմը մի բաղկաթոռ, մօտը կողք սեղան:—Մութ գիշեր է:—Վարագոյրը բարձրանալիս, Լեւոնը կատարեալ հիւանդ, նիհար եւ աւելի ծերացած, քիչ հազալով, փաթաթւած շալի մէջ, գըլխարկը գլխին կամաց բեմ է մտնում ձախ կողմից: Ետեից գալիս է Լիլեան մի շալ թևի վըրայ. մի ծառայ մի ձեռքին ափսէով թէյ եւ միւսումն էլ լապտեր, որ դնում է սեղանի վըրայ:

ՏԵՍԻԼ Ա.

Լեւոն եւ Լիլեա

ԼԵՒՈՆ. Որքան լաւ է այստեղ... (Ժառային:) Այսքան լոյս պէտք

չէ. հանգըրն այդ լապտերը: (Ժառան հանգընում է սեղանի վըրայ լապտերը:)

ԼԻԼԵԱ. Գիշերը շատ մութն է... Նստիւր ոտներդ ծածկեմ, եղբայր...

Ի զուր ես ուզում նստել այստեղ:

ԼԵՒՈՆ. Է՛հ, բաւական է, քոյր: — Ամառուայ գիշերներին օդի պէս առողջարար և անուշ բան չը կայ... (Նստում է կիսովին լնոններին դարձած:) — Որքան գեղեցիկ են այդ մութ կոյտերը հեռում... (Ժառային:) Կարող ես գնալ... (Ժառան գնում է)... Եւ ջրբը, Լիլեա... Լսում ես, կարծես գետը այսօր սովորականից աւելի է ձայն հանում:

ԼԻԼԵԱ. Երեկայ անձրևներն են պատճառը... Գետինը դեռ խոնաւ է... Թող փաթաթեմ ոտներդ... (Զոգում է եւ փաթաթում իր քնած շաւուկ:)

ԼԵՒՈՆ. Ինչպէս կուգես... Այո, կարծես քիչ թարմ է օդը:

ԼԻԼԵԱ. Ներս գնանք ուրեմն. կը մրսես.

ԼԵՒՈՆ. Դատարկ բաներ... Թէյը ինձ տուր:— (Անում է:) Սաշան դեռ չեկաւ:

ԼԻԼԵԱ. Ոչ... Հնաճ չը կայ այդ տղային ստիպելու որ մթնանալուն պէս տուն մտնի... Ի զուր այս տարի էլ այստեղ եկանք. այդ Ննովքեանը կատարեալ խենթացնում է նրան, իր նման դարձնում:

ԼԵՒՈՆ. Ննովքեանը խենթ չէ, Լիլեա:— Նա խելօք և կըթւած մարդ է, թէև վայրենի է, անսանձ...

ԼԻԼԵԱ. Եւ այդպիսի մարդուն հոգաբարձու ընտրեցին:

ԼԵՒՈՆ. Այնուամենայնիւ նա շատ աւելի բարձր է, քան այն բոլոր շահասէր եղբորները, որոնք իրենց ազատամիտ են կոչում:

ԼԻԼԵԱ. Բայց դպրոցը... Արդէն ինչ որ սանձաւճակ բաներ են կա-

տարւում այնտեղ:— Մի ամբողջ գրադարան այնպիսի գրքերի... Թոյլ է տրւած ամեն լրագիր կարդալ, ամեն լալոտ դատում է...

ԼԵՒՈՆ. (Մտախոհ:) Այո... Ժամանակները փչացնում են սերունդին... Սերունդը ապականւում է...

ԼԻԼԵԱ. Դու կազդուրւիր և դարձեալ կը մտնես կուլի մէջ, դէմ դնելու այդ վատ հոսանքներին...

ԼԵՒՈՆ. Ո՛չ. մարդ չը կայ, որի դէմ կարելի լինի ագնիւ կոխ մղել... Եւ բացի դրանից, (տխուր) Սարգսեանը իրաւունք է ունեցել ժողովում ինձ այդպէս անւանելու — ես դիակ եմ այլ ևս... (Քիչ լուռ) Ո՛չ, իմ դարը կարծես անցաւ այլ ևս...

ԼԻԼԵԱ. (Քիչ յետոյ՝ մեղմ:) «Համբաւներն» էլ նոր հրատարակչի և նոր խմբագրի ձեռքում՝ սկսել է գոյնը փոխել...

ԼԵՒՈՆ. Գիտեմ... Ի զուր ծախեցի. հարկաւոր էր մեռնել նրա հետ... Բայց, ոյժ չը կար... (Ոգևորւած:) Ա՛հ, եթէ կազդուրւէի: — Կը հրատարակէի մի նոր թերթ, կը տպագրէի այն բոլորը, ինչ որ այժմ գրում եմ... (յանկաւոր:) Լիլեա, նորից խնդրում եմ քեզ, անձամբ մաքրիր իմ պաւիլիօնը. ծառայի մի մտցնիլ այնտեղ... Իմ բոլոր փայտայած մտքերը — իմ այն ընդարձակ աշխատութիւնը, որ ես սիրում եմ բոլոր գանձերից աւելի, դեռ կիսատ, այնտեղ է... Պահպանիր նրան:

ԼԻԼԵԱ. Անհոգ կաց, եղբայր... — Ինձնից բացի ոչ ոք չէ մտնում այնտեղ... (Քիչ լուռ:) Այս գիշեր ի հարկէ չես գնալ այնտեղ:

ԼԵՒՈՆ. Կ'երթամ:— Առանց դը-

խան չեմ կարող:— Կեանքիս միակ նպատակն այժմ միայն այդ աշխատութիւնն է:— Վերջացնէի՝ յետոյ ոչինչ— Թող մահը գար:— Միայն մի ամիս եւս եւ գործը կ'ուղարկեմ ապագրութեան:

ԼԻԼԵԱ. Իսկ ինձ զեռ ոչ մի տող չես կարդացել նրանից:

ԼԵԻՈՆ. Հարկաւոր չէ:— Թող վերջանայ՝ յետոյ:— Այսքանով բաւականացիր, որ այդ գլուխդ եւս զրել եմ իմ ամբողջ մտածութիւնները, զգացմունքներն ու յոյսերը— իմ ամբողջ էութիւնը... Նրանով արտայայտել եմ եւս իմ տեսութիւնները դպրոցների, առհասարակ կրթական գործի, լուսաւորութեան մասին...

ՏԵՍԻԼ Բ.

Նոյնք եւ Մարիամ

ՄԱՐԻԱՄ. (Ներս է գալիս):

Հօրաքնոյր, Բօզան է եկել:

ԼԻԼԵԱ. (Ոտքի ելնելով): Հա:— Ինչո՞ւ այստեղ չեկաւ:

ՄԱՐ. Մի ըրպէով է եկել եւ շտապում է գնալ. մայրիկի եւ Լիզայի հետ խօսում են:

ԼԻԼԵԱ. Լաւ, գալիս եմ: Իսկ դու այստեղ — հօրեղբորդ մօտը մնա մինչեւ ես վերադառնամ:

ԼԵԻՈՆ. Աւելորդ է: Ես այժմ պաւիլիօն կերթամ... (Լիլեան եւ Մարիամը գնում են):

ԼԵԻՈՆ. (Բիշ մտախոհ՝ թէյ է խմում, յետոյ նշնում է, ոչն է չարտում շալը եւ հանդարտ՝ զրնում է դէպի տնըրասը. քիչ կռացած դէպի գետն է նայում եւ ապա վերադառնում)... Զուրը մե-

ծացել է... (Թէյի զղալով ծնծում է ըստակը): Ո՞վ կայ այդտեղ:

ԾԱՌԱՆ. (Մտնում է լուռ):

ԼԵԻՈՆ. Լապտերը վառիր եւ առաջ ընկիր:— Յետոյ կը գաս ու այս բոլորը ներս կը տանես:— Հիւրերը գնացին:

ԾԱՌԱՆ. Ո՛չ, մի ուրիշ հիւր էլ եկաւ— պ. Սարգսեան:

ԼԵԻՈՆ. Լաւ. կասես մերոնց, որ ես պաւիլիօնումն եմ: (Գնում են դէպի խորքը եւ աջ կողմի ծառերի մէջ անհետանում: Բնմը դատարկ է մի ըրպէ. լուռ է գետն աղմուկը, որ հետզհետէ մեծանում է):

ՏԵՍԻԼ Գ.

Վիթին եւ Սարգսեան

ՍԱՐԳ. (Մտնում է մենակ, նայում շուրջը եւ ուզում է վերադառնալ):

ՎԻԹ. (Դէմն է գալիս եւ զըրկում նրան): Լեւոնին ես փնտռում. պաւիլիօն գնաց, ես հեռից տեսայ:

ՍԱՐԳ. Իսկ քո բացակայութիւնդ չի նկատւի, որ դուրս եկար:

ՎԻԹ. (Նրա թնոյր մտնելով): Թող նկատւի... Լիզան խօսքի է բռնել ըէվիզօրին եւ Բօզային, որ ծածկի իմ ուշանալը:

ՍԱՐԳ. Պատեական աղջիկ է Լիզան... Սակայն դու չես նկատում, թէ ինչպէս ըէվիզօրը ուղղակի երեսիս նայել չէ կարողանում եւ երբ ինձ տեսնում է, դէմքը ծամրում է:

ՎԻԹ. Նրան ոչ ոք չէ ստիպում դուրս գալու դէմք. քանի

անդամ ետ այդ ասել եմ իրեն:— Առանձին սենեակ ունի, թող մնայ տյնտեղ:

ՍԱՐԳ. Ձէ կարող. ուզում է տեսնել թէ մենք ինչպէս ենք բռնում մեզ իր ներկայութեամբ:— Իմ մասին այլ ևս ոչինչ չէ խօսում... (Այդ միջոցին ծառան լատտերով նրանում է խորքից: Վիրժինը եւ Սարգսեանը ծածկում են մի ծառի նոսն: Ծառան գալիս է, թէյի քաժակը վերցնում եւ ներս գնում: Վիրժինը եւ Սարգսեանը թաքստոցից դուրս են գալիս:)

ՍԱՐԳ. Պաւլիթունում է... Աշխատում է այնտեղ... Ես գեռ չեմ կարողանում բացատրել, թէ ինչպէս այդ մարդը համաձայնեց նորից մտնել և նոյն իսկ բնակել այն տանը, ուր, ինչպէս ինքն էր ասում—ընդոճում են իր դէմ գործողները...

ՎԻՐԺ. Ես բացատրում եմ:— Նախ որ նա այլ ևս մենակ, առանց բրոջ ապրել չէ կարող:— Հիւանդ է:— Եւ երկրորդ, որ նա քեզ այժմ իր դէմ գործող չէ համարում. ոչ քեզ և ոչ էլ ենովքեանին:

ՍԱՐԳ. Այո, հասկանում եմ:— Ընտրութիւնների ժամանակ նա երևի հասկացաւ, որ մենք եթէ դէմ ենք—դէմ ենք միայն իր ուղղութեան և սկզբունքներին և գիտենք ազնիւ կռիւ մղել բացառապէս զաղափարի հողի վրայ:— Այդ հողից դուրս մենք նրան բարեկամ ենք և յարգում ենք իբր համոզած, բնաւորութեան տէր մարդու:

ՎԻՐԺ. Հասկացել է այդ:— Քահիցս լսել եմ որ քրոջս տան է թէ «ենովքեանն ու Սարգսեանը

ազնիւ են և ես լաւ եմ համարում ազնիւ թշնամին, քան վատ բարեկամը»...

ՍԱՐԳ. Իսկ մեր յարաբերութիւնների մասին:— Կարելի է կարծել որ չը գիտէ:

ՎԻՐԺ. Գիտէ, բայց և ոչ մի ակնարկով չէ հասկացնում այդ:— Երևի մտածում է, որ ոչինչով դէմ չէ կարելի դնել սիրոյ:

ՍԱՐԳ. (Քիչ լուռ ծնւում է:) Ափսոս, Վիրժին, ափսոս որ այդ մարդը հին գաղափարների մարդ է և հին դրօշը թողնել չէ ուզում ձեռքից:— Ձէ ըմբռնում, որ 50 տարի միևնոյն ճշմարտութիւններով չէ կարելի կերակրել մի հասարակութեան... Եթէ կարողանար նա ըմբռնել ժամանակի ոգին!... (Տեսնելու է Լեւոնը, որ խիստ մտախոհ գալիս է խորքից:)

ՎԻՐԺ. Ներս գնանք, Լեւոն է... Բայց գուցէ ուզում է իր խօսել նրա հետ:

ՍԱՐԳ. Ո՛չ, հէնց այնպէս... ներս գնանք առ այժմ... (Քիչ քաշւած՝ նայում են Լեւոնին:)

ՎԻՐԺ. Խեղճ մարդ... (Գնում են:)

ՏԵՍԻԼ Դ.

Լեւոն (մենակ)

ԼԵՒՈՆ. (Մտախոհ և գլուխը կախ՝ ստաշ է գալիս մինչև սեղանը, ուր մի քիչ լուռ եւ նրազող՝ մնում է)... Եւ մտածել որ մի առ մի փլում է շուրջդ ամեն բան...— Այլ ևս գրել չեմ կարողանում:— Այնտեղ ինչ որ այլանդակութիւններ խփեցին աչքիս...

ե՞ս եմ փոխում, թէ՞ գրածներս փոխառութիւններ են... (Ճնմում է յուր) ... Եւ մտածել որ այդ նոր հովերը, ազգը վնասող, վատասիւսերող մտքերը կարծես ուզում են սրտիս, գլխիս մէջ մտնել... — «Հոսանք, նոր հոսանք» կրկնում են քեզ — «Նոր հոսանքը բնական է, ժամանակի պահանջն է, յառաջագիմութիւնից բղիտող ոգին»... Այո, գուցէ... Բայց և լինում են պղտոր, աղտոտ հոսանքներ. և բացի դրանից, մի՞թէ մի ազգի բազմը կարելի է յանձնել այս-այն անկիւնից հոսող ուղղութիւնների, ո՞ր է անդեկ նաւակի նման... (Հռում է, յետոյ ծանր ու կցկտուր՝ կարդալով նման:) Գրեա՛ծ է. — «Ազգը, որ պէս մի ամբողջութիւն, ինքն է ստեղծում իր համար՝ իր սեփական կատարելագործման, յառաջագիմութեան ֆակտորները»... — Այդ ես եմ գրել... Բայց մի՞թէ ես գիշերաշրջիկ եմ... Եւ ես, որ այդ գրել եմ, դիմադրում եմ այդ ֆակտորներին՝ համարելով նոցա անըարոյականութեան արտադրութիւն... Օ՛, ո՛չ, համարել այդ մարդկանց իբր ֆակտորներ յառաջագիմութեան, այդ խմբին իբր կատարելագործման առաջնորդներ... ո՛չ, այստեղ է ահա որ ես չեմ կարող... (Հռում է քիչ:) Եւ սակայն կան նրանց մէջ ազնիւ, ճշմարիտ մարդիկ... Քո բանակն է, որ կարծես բոլորովին վատասեւել է, խաբեբաներով լեցւել, իսկ այն բանակը, որը դու ասել ես և որի դէմ կռւում ես, տալիս է ասպետ, ազնիւ մարդիկ... (Ճնմում է յուզմամբ, յետոյ յանկարծ կանգ առնում եւ դարձեալ կարդալով նման:) —

— «Այն ամեն դադափար, կրօն, ճշմարտութիւն, որ սկսում է իր մէջ պառակտել և դոյացնել շահագործող աղանդներ, սկսում է ընկնել, փչանալ և նրան վիճակւած է մահ, ոչնչացում»... — Այդ էլ ես եմ գրել... Գրել եմ՝ ինկատի ունենալով նրանց — հակառակ բանակին... Եւ սակայն պառակտել է իմ բանակը, աղտոտում մեր դրօշը, մեր հաւատալիքը... Սոսկալի է... Կուզէի ջնջել այժմ այդ տողերը... Կուզէի համոզւել որ ուղիղ չեն այդ տողերը... Բայց նոքա ուղիղ են... Եւ դու որ տարիներով դրօշդ ձեռքում կոււել ես, յանկարծ զգում ես որ մատներդ ցեխոտւած են և դրօշդ աղտոտւած... (Քայլում է դէպի տնորասը շատ ծանր եւ մտախոհ:) —

ՏԵՍԻՆ Ե.

Նոյն, Ենովբեան եւ Սաւա

(Լեւոնին դէմ առ դէմ նն գալիս պաւլիօնի կողմից Ենովբեան՝ անտառապահի հագուստով եւ Սաւա՝ երկար կօշիկներով:)

ԵՆՈՎԲ. (Որ նկատում է Լեւոնին:) Մենք ձեզ պաւլիօնումն էինք կարծում, պ. Մովսիսեան:

ԼԵՒՈՆ. (Կանգ է առնում եւ ուղափոխւում:) Ա՛ա... այդ դ՞ուք էք... համեցէք ներս հիւրերի մօտ, այստեղ են Սարգսեանն ու Լիզան, (Յետոյ քիչ Սաւային նայելով:) Իսկ դու՝ դարձեալ ուշ ես տուն վերադառնում: — Լաւ չէ այդ:

ԵՆՈՎԲ. Դուք ուզում էք դարձեալ պաւլիօն գնալ:

ԼԵՒՈՆ. Այո՛, (Ուզում է գնալ:) Բարի գիշեր:

ԵՆՈՎՔ. Մի բոպէ պ. Մովսիսեան... մի քանի խօսք:

ԼԵՒՈՆ. (Առաջ է գալիս:) Բան ունիք ասելու... խօսեցէք:

ՍԱՇԱ. Հօրեղբայր, գետի ջուրը արագ կերպով մեծանում է:

ԼԵՒՈՆ. Լաւ. յետոյ:

ԵՆՈՎՔ. Եւ դեռ կը մեծանայ: —Նա արգէն հեղեղի է փոխել և ձեր այգին է լեցւում:

ԼԵՒՈՆ. (Ժպտելով:) Այդ էր ձեր ասելիքը:—Բայց դուք մոռանում էք, բարեկամ, որ այգին մերը չէ:—Տէրը, անշուշտ, հոգում է այդ մասին: Մենք միայն վարձուներ ենք:

ԵՆՈՎՔ. Իսկ ձեր պաւիլիօնը:

ԼԵՒՈՆ. (Ջարմացած:) Իմ պաւիլիօնը... Բայց չէ՞ որ նա դերքով բարձր է գետից:

ԵՆՈՎՔ. Այո, սակայն չէք վախենում որ ու է հոսանք, այնտեղ—լեռներից յանկարծ պոկ գայ և ոստնի սրբելու այդ ձեր հին շէնքը:

ԼԵՒՈՆ. Երեսայական բաներ էք ասում: Նախ որ, իմ պաւիլիօնը բոլորովին նոր շէնք է:

ԵՆՈՎՔ. Այո, բայց հին տախտակներով շինած:

ՍԱՇԱ. Հօրեղբայր, մենք լեռներից ենք գալիս. այնտեղ հոսանքներ են կազմակերպւել:

ԼԵՒՈՆ. Է՛հ, թողէք խնդրեմ ձեր հոսանքները: Թող կազմակերպւեն, ինչքան կուզեն. նոքա այս կողմը դործ չունին... Եւ վերջապէս ի՞նչ գիտէք որ այս կողմը կարող են գալ: Հոսանքների ուղղութիւնը պուշակել դժւար է:

ԵՆՈՎՔ. Դուք մոռանում էք որ հոսանքները միշտ գէպի ցած են

իջնում—դէպի նետեր ու ձորեր և վտանգաւոր են հին շէնքերի համար:

ԼԵՒՈՆ. (Տխուր ժպտով:) Դարձեալ ալեգորիաներ:

ԵՆՈՎՔ. Ոչ, այս անգամ իրականութիւն... Չգուշացնում եմ ձեզ, պ. Մովսիսեան. աւելի լաւ է իսկոյն հաւաքէք, ինչ որ ունիք պաւիլիօնում:

ԼԵՒՈՆ. Ոչ, ես այնտեղ միայն ինձ լաւ եմ զգում իմ հին—լաւ ժամանակների հետ: Այնտեղ զգում եմ ինձ հեռու այն բոլորից, ինչ որ ապականում է այս հասարակութեան...

ԵՆՈՎՔ. Դուք դեռ չէք մոռացել ձեր յաղթելը:

ԼԵՒՈՆ. (Բիշ յուզւած:) Ես յաղթած չեմ, այլ զինադադար արած: Իսկ երբ քիչ կը հանգստանամ, նորից գէնքը ձեռք կառնեմ և նոր բանակ կը կազմեմ:

ԵՆՈՎՔ. (Դուխը թափահարելով:) Դժւար... Նոր հոսանքը կը ցրւի և գուցէ երբէք էլ չի թողնիլ ձեզ կատարելու այդ:

ԼԵՒՈՆ. Կը տեսնենք... Այդ ձեր նոր հոսանքը սակայն ես գտնում եմ բաւական թոյլ և իմ բանակով կերթամ նրա դէմ:

ԵՆՈՎՔ. Ոչինչ չէ կարող դէմ դնել հոսանքին: Նա փշրտում է ամեն բան, որովհետեւ բարձրից է գալիս և իր գնացքի մէջ՝ հետզհետէ աւելի է կատաղում:

ԼԵՒՈՆ. Ո՛չ միշտ: Յաճրում դուք ունիք ճահիճներ, որոնք սակայն հոսանքներից են յառաջացել:

ԵՆՈՎՔ. Եւ որովհետեւ ճահճանում են, նոքա այլ ևս հոսանք չեն: Հոսանքը միշտ պիտի քայլի. կանգ

առնողը ճանճանում է: Իսկական, թարմ հոսանքը, պ. Մովսիսեան, կը գայ բարձրից, բարձր և մաքուր տեղերից. և որքան բարձրից — այնքան կատաղի... Դիմադրել նրան՝ անմտութիւն է, զգուշացնում եմ ձեզ. նա կը փշրի ամեն ինչ՝ որ հնացել է կամ ճանճացել, ամեն ինչ՝ որ անշարժ է մնում: — Դուք կարգացել էք էրկման-Շատրիանի մի վէպը:

ԼԵՒՈՆ. (Նստում է:) Անոնը:

ԵՆՈՎՔ. Ձեմ յիշում: Նկարագրւած է թէ ինչպէս մի ծեր, աւանդապահ դարբին, զայրացած իրենց երկրից անցնող նորամուտ մեքենայի — երկաթուղոյ գնացքի դէմ, դարբնում է մի հաստ ձող, յետոյ ելնում գնացքի դէմ, ձողը ցցում, կուրծքը դէմ տալիս և կամենում է արդելել, ոչնչացնել յառաջադիմութեան այդ առաջին քայլին... Եւ այդ քայլը կոխում, ջարդում է աւանդապահ յամառին. ջարդում, տրորում ու անցնում...

ԼԵՒՈՆ. Այո, արիւնոտելով իր առաջին հետքերը... անա՛ ձեզ նոր հոսանքի յաղթութեան դափնիները:

ԵՆՈՎՔ. Դժբաղդաբար այդպէս է լինում, երբ հնութիւնն ու աւանդապահութիւնը յամառում է և տեղի չէ տալիս... Ամենամեծ խոհեմութիւնը նրան ճանապարհ տալն է, ապա թէ ոչ, միւսնայն է, նա կը խլի այդ ճանապարհը:

ԼԵՒՈՆ. Խոհեմութիւն, այո, բայց ոչ քաջութիւն: Պէտք է իր դիակով թումբ շինել նրա աղտոտութիւնների դէմ:

ԵՆՈՎՔ. Բարձրից եկող հոսանքը, պ. Մովսիսեան, աղտոտ չէ լինում: Ցածրերումն է նա ժողո-

վում աղտ, բայց եթէ նա հոսանում է, տանում ցրւում է այդ ժողոված աղբը և կիտում մէկ կողմ՝ փոշի դառնալու... Հոսող հոսանքը կեղտ չէ վերցնում, այլ սրբում, քշում է նրան:

ԼԵՒՈՆ. Իսկապէս, պ. Ենովքեան, երբեմն մարդ ախորժում է ձեր այդ ոգևորութեամբ աւաճած ալեգորիաները լսելով... Դուք իրաւ որ բանաստեղծ էք... Սաշային էլ դարձնում էք ձեզ նման. տեսե՛լ է նա օրինակ այդպէս, ձեր նկարագրած մաքուր հոսանք:

ԵՆՈՎՔ. Դեռ ոչ. կը տեսնի՞ր Միայն մի քանի տարի՝ և անշուշտ նա էլ կը կազմի նոր հոսանքը շարժող ոյժերից մէկը:

ԼԵՒՈՆ. Աստւած ոչ անի... Տեսել ենք մենք այդ հոսանքները... բաւական գեոուներ կան նրանց մէջ... առիւծն իսկ այնտեղ գեոունի է փոխել...

ԵՆՈՎՔ. Եւ այդ իսկ պատճառով կը ոչնչանան նրանք... Նոր հոսանքը ամենից առաջ նրանց կը ջարդի և շատ աւելի հեշտութեամբ:

ԼԵՒՈՆ. Հը՛մ... Իսկ ժայռերի, ամուր խրճած և ճուր ատամներով ժայռերի...

ԵՆՈՎՔ. Նոյնպէս. դժւարութեամբ՝ բայց կը ոչնչայնի:

ԼԵՒՈՆ. (Ժպտելով:) Դժւար: Ամուր կանգնած, ոյժով կուրծքը դէմ տւող ժայռի ոչ մի հոսանք չէ կարող խախտել տեղից:

ԵՆՈՎՔ. Այդպիսի գէպքում հոսանքը կ'ողողի նրան, կը ստանի նրա գլխի վրայից և կամ կը թողնի նրան մեռնելու անշարժութեան, և չորութեան և... անուշադրութեան մէջ:

ԼԵՒՈՆ. (Խիստ յուզւած՝ ոտքի է նշնում) Այդպէս... — Է՛հ, բայց, գիտէ՞ք... զգւեցրի՞ք դուք ինձ ձեր ալեգօրիաներով... Հասկացէ՞ք ուրեմն որ ես կուրծք ունիմ, որ դէմ կը տամ այդ հոսանքներին և կը ջարդւեմ, բայց չեմ վնասւորանց հետ... Կարծում էի որ արդէն գիտէիք այդ։ (Քիչ յոռւմ են նրկումն էլ) Լեւոնը յուզւած՝ ձեռնում է։)

ԵՆՈՎՔ. Պ. Մովսիսեան, ալեգօրիա չէ յայտնածս՝ ձեր պաւիլիօնի մասին։ Կրկնում եմ, ջրերը ցած կը գան և կը քշեն ձեզ, ձեր աշխատութիւնները, վերջապէս ձեր այն գրւածքը...

ԼԵՒՈՆ. (Կանգ է առնում) Ահ, դուք գիտէ՞ք այդ... Ո՛չ, ես նրան չեմ տալ հոսանքի բերանը... (Մօտենում է ծանր՝ Ենովքեանին)։ Բայց լսեցէ՞ք, դուք կատակ չէ՞ք անում. այս գիշեր կարող է հոսանք իջնել բարձրերից։

ԵՆՈՎՔ. Հաստատ ոչինչ չեմ կարող ասել... Առ այժմ այսքան գիտեմ որ ջրերը այնտեղ կիտւել և յուզւած են, աշխատում են հոսել, թումբերը պատուել... Իսկ եթէ պատուեցին, մնացածը մի քանի բոպէի բան է... Այլ ևս անհրաժեշտ է ու է բան ազատել նրանց բերանից։

ՍԱՇԱ. Հօրեղբայր, մի գնաք այնտեղ, չէ՞ք լսում, գետը արդէն մոնչում է։ (Լսում է լուռ թնդիւններ, քսմի վրայ փչում է քամի)։

ԼԵՒՈՆ. (Սաշային) Տո՛ւն գնա, եթէ վախենում ես... (Ալմանջ է դնում ջրերի ծայրին)։ Դա դէտն է... (Վախեցած)։ Այո, կարծես հեղեղ է...

ՏԵՍԻԼ 2.

Նոյն, Լիզա, Գասպարեան, յետոյ Վիր-
ժին, Սարգսեան եւ այլն

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Վազելով նւ աղաղակելով ներս է մտնում, նտելից Սարգսեանը)։ Հեղեղ է գալիս, հեղեղ... մօտից տեսնեսք։

ՍԱՐԳՍ. (Բարեւում է Ենովքեանին)։

ԼԵՒՈՆ. (Սարգս)։ Հեղեղն էք ուզում տեսնել. երեի գւարճութիւն է պատճառում տեսնել թէ ինչպէս հին ծառերը արմատախիլ եղած՝ դիակների նման լողում են պղտոր և ցեխոտ ջրի մէջ...

ՍԱՐԳՍ. Ո՛չ... մարդու սիրտը ճնշում է, բայց եղածը բնական է։ Ես միշտ յարգում եմ ընկնող մեծ ծառերին, յիշելով նրանց անցեալ ծառայութիւնները։

ԼԵՒՈՆ. (Տխուր ժպտով)։ Ինձ էք ակնարկում... Շնորհակալ եմ... Յոյս ունիմ սակայն, որ դեռ դիակ չեմ և դեռ էլի կարող եմ դէմ տալ իմ հին կուրծքը։

ՍԱՐԳՍ. Կասկածում եմ... Հին ծառը այլ ևս ոյժ չունի իր արմատների մէջ և չէ կարող պատւաստ ընդունել գոնէ... Հին մշտքերը նորերի առաջ տեղի են տալիս...

ՕՐ. ՍՐԱՊ. (Որ տերրասի վըրայից նայում է, կանչում է)։ Բայց մօտ եկէ՞ք նայելու... Ահա հեղեղը... Օ՛, ինչ սքանչելի և սոսկալի բան է... (Բոլորը մօտ են գընում. քիչ-քիչ շառաշիւնն ու դղորդինը աւելի մեծանում է)։

ԼԵՒՈՆ. Ի՞նչ մեծ հեղեղ է. այդ գիւղ կէսը կ'ողողի։

ԵՆՈՎՔ. Եթէ ոչ ամբողջը...
Կարող է հասնել և պաւլիթօնին:

ԼԵՒՈՆ. Ո՛չ, նա բարձր է դրանից:

ԵՆՈՎՔ. Այո, եթէ այժմ վերևի ջրերը չեն պատռել իրենց շղթան և չեն գալիս... (Գունատ): Լսեցէք... (Բոլորը դառնում են դէպի աջ, Դորդինը մեծանում է, խառն է որոտ, աղմուկ, ծայթիւն):

ԼԵՒՈՆ. Ա՛հ... Եւ դուք կարծում էք որ...

ԵՆՈՎՔ. (Միջահատում է քար-ծրածայն): Հոսանքն է...

ԼԵՒՈՆ. (Շփոթւած դէն է ջր-պըրտում շալը եւ առաջ վազում): Իսկ իմ պաւլիթօնը, իմ աշխատութիւնները...

ՍԱՇԱ. (Բռնում է նրա դէմը): Հօրեղբայր, ուր էք գնում, հեղեղը արդէն բռնել է ամբողջ ճանապարհը:

ԵՆՈՎՔ. Պ. Մովսիսեան, իսէր Աստուծոյ կանգ առէք: Այժմ այլ ևս չէք կարող դէպի պաւլիթօնը դնալ: Թողէք, գուցէ հոսանքը ուրիշ ճանապարհ բնտրի:

ԼԵՒՈՆ. (Կանգ է առնում): Ա՛հ, իրաւ... Ինչո՞ւ անպատճառ մտածել, որ նա դէպի իմ պաւլիթօնը կիջնի... (Վախեցած լսում է):

ՕՐ. ՄՐԱՊ. (Որ միշտ նայում է տերրասից): Ա՛յ, այ, ջուրը մեծանում է, մեծանում... և ծառեր, թուփեր... (Վիթիւն, Լիլեա, Մաւրիամ եւ Գապարեան յուզւած եւ վազելով գալիս են):

ՎԻՐԺ. Ա՛հ, հեղեղը մեր այգին մտաւ... Աստուած իմ... (Վազում է դէպի տերրասը՝ բոլորը շփոթւած այս-այն կողմն են վազում եւ աղմըկում. ընդմիջաբար լսում է շառաչիւն եւ խուլ որոտումներ):

ԵՆՈՎՔ. Հանգստացէք, վախե-նալու ոչինչ չը կայ այս կողմից...

ՄԱՐԻԱՄ. Օ՛յ, ծառեր է բերում... խոշոր կաղնիներ:

ԼԻԼԵԱ. (Լեւոնին): Ներս գնանք, եղբայր, քամի է այստեղ:

ԼԵՒՈՆ. (Որ շատ վախեցած, աչքը պաւլիթօնի կողմը՝ դողում է): Թո՛ղ, քոյր... (Ենովքեանին): Դուք ասում էիք որ հոսանքը ուրիշ ուղղութիւն կարող է բռնել...

ԵՆՈՎՔ. Չը գիտեմ, տեսնենք...

(Գնում է դէպի խորքը եւ ինչ զննում. բոլորը լուռ են: Քիչ յետոյ մօտ է գալիս՝ գլուխը երեսցնելով)... Եւ ո՞վ ձեզ դրեց անից այդքան հեռու, այն էլ ճիշտ գառիվայրի վրայ շինել այդ պաւլիթօնը:

ԼԵՒՈՆ. Բայց... միթէ հեռու է:

ԵՆՈՎՔ. Բաւական հեռու հասնելու այնտեղ, եթէ յանկարծ հոսանքը մտածի դէպի ձորն իջնել...

Եւ բնականն էլ այդ ճանապարհն է... մինչև իսկ զարմանում եմ թէ ո՞ր կողմը գնաց նա... (Դրսում որոտումները դադարել են, լսում է միայն քիչ խշխշոց խորքից):

ՄԱՐԳՍ. Կարծես վտանգն անցաւ... այլ ևս որոտում և աղմուկ չէ լսում:

ԵՆՈՎՔ. (Գլուխը շարժելով): Դա վատ նշան է... որոտումներից, փոթորիկներից առաջ սիշտ այդքան լուռ է բնութիւնը... (Մօտենում է Լիլեային եւ մի կողմը քաշում նրան): Օրիորդ, շուտով ձեր եղբորը ներս տարէք, շտապեցէք...

ԼԻԼԵԱ. Բայց... միթէ...

ԵՆՈՎՔ. (Միջահատելով): Այո, պաւլիթօնը... շտապեցէք...

ԼԻԼԵԱ. (Վազում է եւ եղբոր թնւը բռնում): Ներս գնանք, եղ-

բայր, այլ ևս ոչինչ չը կայ... այստեղ ցուրտ է, կը մրսես...

ԼԵՒՈՆ. (Որ միշտ լսում է ուշադրութեամբ) Թողէք ինձ հանգիստ. մի՞թէ ես յիմար եմ...

ԼԻԼԵԱ. Բայց հագում ես...

ԼԵՒՈՆ. (Յանկարծ պոկ է գալիս նրա ձեռքից) Թողէք, ես ամեն ինչ հասկանում եմ... այս բոլոր հոսանքը կը գայ... Ո՛չ, ես գրեթե չեմ տալ նրան... (Վազում է, ազատում ընկել կամեցողներին ձեռքից և անհետանում խորքում)

(Այստեղից մինչև վերջ կատարում է շատ արագ)

ԵՆՈՎՔ. Բռնեցէք, ես բերէք...

ԼԻԼԵԱ. (Վազում է Լեւոնի կտուցից) Եղբայր...

ԵՆՈՎՔ. (Նրան) Կանգ առէք, օրհորդ, հեռու մի գնաք... (Յանկարծ մի սաստիկ պայծիւն է լրսում և ջրի մի ընդուն փոշի ցանում է դէպի ընկնում)

ԵՆՈՎՔ. Հոսանքը... պաւիտի... կողմը... (Բոլորը ճշալով նա են փախչում տերրասից)

ԳԱՍՊ. Այս կողմը կը գայ...

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Իսկ խմբագիրը...

Դեռ կանգնել էք, Նոովեան:

ԵՆՈՎՔ. Գնում եմ... (Դուրս է թռնում)

ՍԱՇԱ. (Գողալով վազում է նրա հետ) Հօրեղբայր...

ԼԻԼԵԱ. Բռնեցէք, մի թողնէք... եղբայր (գնում է)

ՍԱՐԳՍ. Եւ ես գնացի... (Ուզում է գնալ)

ՎԻՐԺ. (Բռնում է նրան) Ա՛հ, ո՛չ, ես վախենում եմ, մենակ մի թողնիլ ինձ:

ՕՐ. ՍՐԱՊ. Մնացէք, ձեր սեղ յայտեղ է...

(Աղմուկը մեծանում է, դռնը դռններ մէկ մէկ. դրան հետեւում են դրսում խուլ ծիչեր, փայտի ճարձատիւն, ապա մի հեռաւոր, երկար խուլ և բառմենցուցիչ մարդկային աղաղակ: Բլմի վրայից աղմկելով վազում: անցնում են զինուորացիներ և ծառայողներ ընկնում. մէկը կորչում է լուստերը ծառի վրայից և ընկնում ընկնում փոշի մութ թողնում)

(Վարագոյրը իջնում է այդ խառն և խուլ դռնից մէջ ծանրօրէն)

Վ Ե Ր Զ

Երես 20, Բ-րդ արարուած տեսիլ Ա. սիւնակ առաջին, ներքին 6-րդ տողից անմիջապէս յետոյ պէտք է լինի՝ ՍԱՐԳՍ. Իսկ ռեալ էք գտնում աւելի յարմարը:

Իսկ 5-րդ տողում տպուած ՍԱՐԳՍ. պէտք է լինի՝ ՍԷՖԷՐ.

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Ի Ո Ր Մ Ե Ռ Ե Լ Ը

Ուր որ կանգնում, նրսում եմ ես,
Ամենուրե՛ք, ամենեկի՛ն,
Այ՛իս առջեւ դրած է միշտ
Մի խուռ դազադ քանկագին:

Օ՛, մի՛ հարցնե՛ք այն դազադում
Ո՞վ է դաշնակ այն դիակ,
Կամ քե՛ ինչո՛ւ ես յեմ քաղում
Նրան ընդմիշտ հողի տակ:

Ո՛չ, յեմ կարող ես հաւատալ
Թէ մեռած է նա յաւեհ,
Թէ նա զընաց, էլ ետ չի գալ,
Թէ նա չը կայ էլ ինձ հետ...

Եւ ուր կանգնում, նրսում եմ ես,
Դրած է նա իմ կողմին,
Եւ երբ խօսում, ժպտում եմ ձեզ՝
Աստուծո՛ւ է հմ ճոգին...

Եւ նայում եմ ամեն վայրկեան,
Թէ ուր որ է՝ հիմի նա
Պիտի շրջի ու մանկական
Իր այ՛երը ինձ քանայ...

Յզի. Թումանյան

1902 թ. Արաբոստան

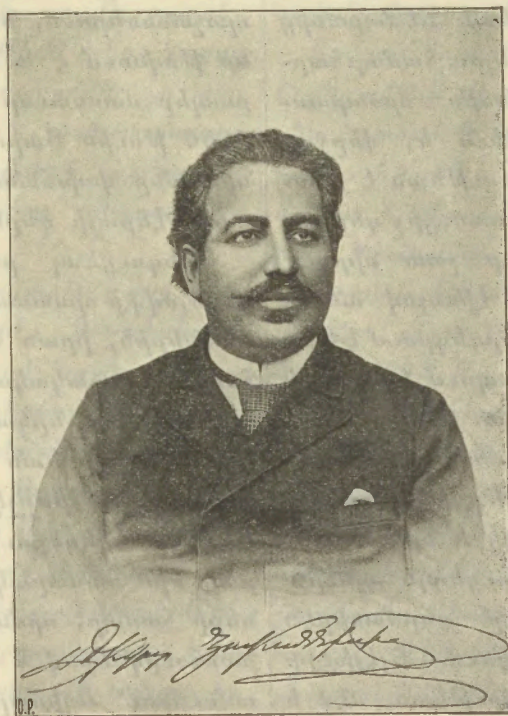

— ԱՐԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Դարձեալ մի անփոխարինելի կորուստ: Ներկայ տարուայ ապրիլի 15-ին Բաթումում դէպի արտասահման ուղևորուելու միջոցին վախճանուեց Արգար Յովհաննիսեանը: Մի կորուստ, որ խորին վշտի մէջ գցեց հայութեան բոլոր խաւերը: Ահա փայլուն հասարակական գործիչի համառօտ կենսագրութիւնը, որ կարող է ծառայել մի անագին հատորի հոմ նիւթ:

Արգար Յովհաննիսեանը ծնուել է Թիֆլիզում, բայց նրա ցեղը ծագումն է առել Հին-Ջուղա-

դը՝ իր համար կեանքի ասպարիզում ճանապարհ հարթելով:

Հին-Ջուղայի մի նահապետական, ոչ հարուստ և ոչ իր ծագումով յայտնի ընտանիքի զաւակ

յում: Հանգուցեալի հայրը իր ժամանակին Թիֆլիզի նշանաւոր քաղաքացիներից մէկն էր, բժշկապետ Յարութիւն Յովհաննիսեանը: Մի շատ լուսամիտ և վերին աստիճանի զարգացած անձնաւորու-

թիւն, որ Թիֆլիսում շատ ազդեցիկ անհատ էր: Ինքն ըստ ինքեան բժշկապետ Յարութիւն Յովհաննիսեանի կեանքը ներկայացնում է բաւական հետաքրքրական պատկեր, որ բնորոշում է հայի բնական ձիրքերը, աշխատասիրութիւնը և անհատական եռան-

Յարութիւնը ութ տարեկան հասակում իր եղբոր՝ Յակովբի ձեռքով բերւում է Հին-Նախիջևան: Այդ Յակովբը ծառայում էր Շերմազանեան եղբայրների առևտրա-

կան գործերում և յաճախ գնում էր Ռուսաստան: Ըմբռնելով իր կրտսեր եղբոր բնական ընդունակութիւնները, Յակովբը նրան իր հետ տանում է Մոսկուա և յանձնում Լազարեան ճեմարանին: Այստեղ Յարութիւնին չեն ընդունում տեղ չը լինելու պատճառով: Յակովբը երեխային թողնում է Մոսկուայում և ինքը գալիս է Կովկաս: Յարութիւնի մասին տեղեկութիւն են տալիս Լազարեանին, և սա հրամայում է ուսումնաժառաւ մանկանը ընդունել ճեմարան:

Աւարտելով գիմնադրական կուրսը, Յարութիւնը փափագում է շարունակել ուսումը: Բայց այդ ժամանակ Լազարեան ճեմարանից համալսարան մտնելու համար հարկաւոր էին առանձին պատրաստութիւն, քննութիւն և, վերջապէս, կապել: Օգնութեան է հասնում ճեմարանի ուսուցիչ գերմանացի Շլէյխէրը, որ շատ սիրում էր Յարութիւնին: Լինելով անորդի, գերմանացին որդեգրում է Յարութիւնին. պարապում է հետը և տալիս համալսարան: Ամբողջ ուսանողութեան ժամանակ Յարութիւնը մնում է Շլէյխէրի բարի ազդեցութեան տակ և նրա շնորհով էր, որ հանգուցեալն այնպէս ազատ տիրում էր գերմաներէն լեզուին: Ապագայում Շլէյխէրը ընկնում է չքաւորութեան մէջ և Յարութիւնը նրան օգնում է մինչև մահ:

1843 թուին Յարութիւնը բժշկի վկայականով տեղափոխում է Թիֆլիզ և անմիջապէս նշանակւում է քաղաքային հիւանդանոցի

բժիշկ (младший ординаторъ) և նոյն թուականին ամուսնանում է Եղիսաբէթ Ղուբալեանի հետ: 1857 թուին Յարութիւն Յովհաննիսեանը Պետերբուրգի բժշկական Ակադեմիայում տալիս է յաջողութեամբ բժշկապետի քննութիւն և վերադառնում է Թիֆլիզ: Այսպէս իր գործունէութիւնը նուիրում է պետական պաշտօններին: Նա նշանակւում է Կովկասի բժշկական վարչութեան գլխաւորի պաշտօնակատար, միևնոյն ժամանակ Կովկասի փոխարքայ Մեծ իշխան Միխայիլ Նիկոլաեւիչըն ընդունում է նրան իր մօտ անձնական բժշկի պաշտօնով: Մօտ տանում էլ տարի ծառայելով այդ պաշտօններում, նա ծառայութիւնը թողնում է և սկսում է պարապել մասնաւոր բժշկութեամբ: 1886 թուին Յարութիւն Յովհաննիսեանը վախճանւում է և թաղւում Վերայի գերեզմանատանը:

Հանգուցեալ բժշկապետը, չը նայելով իր պատասխանատու պաշտօններին, իրան հեռու չէր պահում հասարակական գործունէութիւնից: Նա երկար ժամանակ եղել է Ներսիսեան դպրանոցի հոգաբարձու, բժիշկ, երեցփոխան Մոզնու եկեղեցու: Նրա զոները բաց էին հասարակական գործիչների համար, որոնց օգնում էր իր խորհուրդներով և կապերով: Նրա ամուսնու՝ Եղիսաբէթի աջակցութեամբ և նախագահութեամբ հիմնւում է Գայիանեան ուսումնարանը: Այդ կինը, որ յայտնի էր Թիֆլիզին իր բնական ընդունակութիւններով և աշխոյժ բնաւորութեամբ, մեծ ազդեցութիւն է ունեցել Աբ-

գարի վրայ, որ յաճախ խոստովանում էր, թէ իր ազգային ուղղութիւնը պարտական է մօր ազդեցութեանը:

Բժշկապետ Յարութիւն Յովհաննիսեանը ազատ աւիրում էր գրեթէ բոլոր եւրոպական լեզուներին: Հին լեզուները—յունարէն և լատիներէն նա գիտէր հիմնաւորապէս և ունի գրած մի ամբողջ դասախօսութիւն լատին լեզուով: Իր ուղղութեամբ և ձեռնարկներով հանգուցեալը եւրոպացի էր: Ժիր և վառվռուն մարդ էր, որ իր խորխորութեամբ և համարձակութեամբ գիտէր երկիւղներն չել թշնամիներին և յարգանք բարեկամներին:

Յայտնի բան է, որ մի այդպիսի անձնաւորութիւն չէր կարող իր միակ արու գաւակին չը տալ ընտիր կրթութիւն, մանաւանդ որ նիւթական միջոցների պակասութեան մասին խօսք անգամ չէր կարող լինել:

Յանձնելով Արգարին կարճ ժամանակով Գաբրիէլ Խատիսեանի պանսիօնը, շուտով նրան տեղափոխում են Պետերբուրգ: Այստեղ ստանումէկ տարեկան հասակում, այն է 1860 թ., Արգարը իր մերձաւոր ազգական Մկրտիչ Սանսարեանի խնամքով մտնում է պ. Կարապետ Եղեանի պանսիօնը: Մանուկը շուտով արտայայտում է իր բնական ընդունակութիւնները, իր աշխոյժ բնաւորութիւնը, վառվռուն հոգին և զբաւում է թէ իր ընկերների, թէ դասատուների և թէ մանաւանդ պ. Եղեանի համակրութիւնը և դառնում է առաջին աշակերտը պանսիօնում: Չորս տա-

րուց յետոյ պանսիօնը փակւում է: Արգարը տեղափոխւում է մայրաքաղաքի VI-րդ գիմնազիան: Այստեղ նա մնում է ընդամենը երկու տարի: Նշանաւոր բժիշկ Բօսկինը խորհուրդ է տալիս նրան հեռանալ հիւսիսից, որովհետեւ նրա մէջ թոքախտի նշաններ է գտնում: 1866 թուի ամառը Արգարը վերադառնում է Թիֆլիզ նիհարած ու դեղնած: Բայց և այնպէս նա կամենում է շարունակել ուսումը և մտնում է առաջին գիմնազիայի եօթերորդ դասարանը: Մի տարուց յետոյ աւարտելով ուսումը, նա ուղևորւում է Պետերբուրգ, հակառակ բժիշկների խորհրդին և մտնում համալսարանի իրաւաբանական ֆակուլտետը:

Սակայն այստեղ նա ուսանում է ընդամենը մի տարի: Նրա հոգին ձգտում է դէպի աւելի լուսաւոր երկրներ: Նա գնում է Գերմանիա և սկսում է Լայպցիգում լսել նշանաւոր պրօֆեսորների դասախօսութիւնները փիլիսոփայական գիտութիւնների մասին մինչև 1872 թուականը: Այնուհետև նա վերադառնում է Թիֆլիզ: Բայց նախ քան որեւէ պաշտօնի ձեռնարկելը, գնում է Պետերբուրգ և ուսումնասիրում գործնական ֆինանսագիտութիւն, նոյն իսկ հաշուապահութիւն: Ապա վերադառնում է Թիֆլիզ և անմիջապէս ընտրւում է տեղական առևտրական բանկի դիրեկտօր 24 տարեկան հասակում:

Այդ ժամանակից ահա սկսւում է Արգար Յովհաննիսեանի գործունէութիւնը:

Երիտասարդ, կենսախինդ, օժի-

տուած բնական բազմակողմանի ձիրքերով, նախանձելի արտաքինով, սրախօս և սրամիտ, զուարճախօս և ուրախ սեղանակից, բարի և առատաձեռն ընկեր, նա միանգամից զբաւուած է ընկերական շրջանների ուշադրութիւնը և դառնում Կովկասի մայրաքաղաքի բոլոր շրջանների և ազգութիւնների համար ցանկալի հիւր: Կեանքն ուրախ ժպտում է երջանիկ յատկութիւնների տէր երիտասարդին և լայն բաց է անում իր դռները նրա առջև: Մտաւոր հարուստ պաշարի հետ Եւրոպայից բերած և գրլխաւորապէս իր հոգուց բղխած արտաքին արժանաւորութիւնները — քաղաքավարութիւնը, սիրալիր վարմունքը, ուրիշների կարծիքները ուշադիր լսելու պատրաստակամութիւնը և համբերողամտութիւնը զբաւում են ընդհանուր համակրութիւն:

Մենք շեշտում ենք Աբգար Յովհաննիսեանի այս արտաքին յատկութիւնները ոչ առանց պատճառի: Հայ գործիչները, լինեն նրանք խմբագիրներ, հրապարակախօսներ, ուսուցիչներ թէ ինչ, ընդհանուր առմամբ մի յատկութեւն ունեն, որ յամենայն դէպս չեն կարող համակրելի համարուել: Նրանք անուշադիր են դէպի ընկերական կենցաղավարութեան տարրական վայելչութեան կանոնները: Իբրև ընկերական շրջանների անդամներ նրանք ձանձրալի են և անտանելի: Նրանք չը գիտեն իրանց պահել հասարակութեան մէջ: Բաւական է, որ մի քայլ հեռանան իրանց սեղ բնից և արդէն անգոր են ինչպէս թեքերը կտրուած թռչուններ:

Չենք ասում օտարազգիների մէջ, որոնցից այնքան հեռու են պահում իրանց, այլ նոյն իսկ իրանց հայրենակիցների շրջանում չը գիտեն պահպանել հասարակ մարդավարութեան կանոնները, եթէ այդ շրջանը նրանց սովորական բարեկամներից չի բաղկացած: Անհամբերողամիտ, միակողմանի, զուրկ կանոնաւոր խօսելու և վիճաբանելու ընդունակութիւնից, երբեմն անտեղի կոպիտ, երբեմն մանրքէնի պէս լուռ՝ նրանք ողորմելի տպաւորութիւն են անում կողմնակի դիտողի վրայ: Ով գիտէ քաղաքավարի վարուել, վայելուչ հագնուել, մեղմ խօսել — նրանց աչքում «բուրժուա» է. մի բառ, որի իսկական նշանակութիւնը նրանք սխալ են ըմբռնում, քաղաքավարութիւնը շփոթելով բուրժուականութեան հետ:

Այս դէպքում, հարկաւ, մեծ դեր է կատարում ընտանեկան կրթութեան պակասութիւնը: Մեր գործիչները շատ քիչ բացառութեամբ ժողովրդի ազէտ խաւերից դուրս եկած մարդիկ են: Լաւագոյն դէպքում նրանք կարողանում են զարգացնել իրանց միտքը, իսկ կրթել իրանց բնաւորութիւնը աւելորդ են համարում իրանց համար: Ահա ինչու շատ անգամ մի քիչ մտաւոր պաշարի և տարրական զարգացման հետ հանդիպում ես անսահման զոռոգութեան և անբարտաւանութեան: Եւ այս ցաւալի թերութիւնը բնականաբար ներգործում է մարդկանց ամբողջ գործունէութեան վրայ: Այս է պատճառը, որ աշակերտը հայ ուսուցչի բերանից լսում է հազար տեսակի անվայել

դարձուածներ, ընթերցողը հայ հրապարակախօսի գրուածների մէջ հանդիպում է ամենակոպիտ փոփոցային յիշոցների: Այս է պատճառը, որ հայ մամուլի բանակուիւր հայհոյանք է, հայ քննադատի քննադատութիւնը վիրաւորանք, հայ ժողովների վիճաբանութիւնները անձնական երկպառակութիւն:

Բնաւորութեան կրթութիւնը ահալին ազդեցութիւն ունի մտքի արտադրութիւնների վրայ: Ով ինքն իրան չը գիտէ կրթել, չի կարող ուրիշներին կրթել. ով չը գիտէ իր կրքերը զսպել, չունի իրաւունք ուրիշների կրքերի մասին խօսելու, ով չը գիտէ իրան մարդավարի և վայելուչ պահել, չունի իրաւունք հասարակութեան մէջ դուրս գալու: Կան որոշ օրէնքներ, որոնց արհամարհելը համարուում է սոցիալութիւն: Միայն հանճարներին է ներելի խախտել ընդունուած պատշաճաւորութիւնը: Բայց հանճարներն իսկ այնքան սովորական կարգ ու կանոնների դէմ չեն մեղանշում, որչափ մեր հասարակական գաճաճները: Ահա ինչու նրանք սիրելի չեն իրանց սովորական պարապմունքից դուրս, ահա ինչու նրանք ծիծաղ են յարուցանում իրանց համար քիչ թէ շատ անսովոր շրջաններում:

Արգար Յովհաննիսեանը իր հոգու ամբողջ կազմով իսկական հայ էր և հայ էլ միայն մինչև մահ: Իր ցեղի արժանաւորութիւնների հետ ունէր և նրա թերութիւնները: Նա նոյնպէս հասարակ գերդաստանից էր և չէր կարող պարծե-

նալ իր նախնիքների տիազոտնելով: Բայց իր կամքի ուժով և բնական ճաշակի նրբութեամբ կարողացել էր կրթել իր բնաւորութիւնը, հեռացնել իր հոգուց ասիական կոպտութիւնը և դառնալ հասարակութեան հաճելի անդամ:

Նա այն սակաւաթիւ հայ գործիչներից էր, որոնք գիւտեն, ինչպէս ասում է ժողովուրդը՝ «սկերես» չը մնալ օտարների առաջ: Ոչ ոք չը գիտէր դէպքը պահանջելիս հայ անուան վարկն այնպէս փայլուն ներկայացնել օտարների շրջանում, որպէս նա: Նա ընդունակ էր քչից անգամ օգտուել զարմանալի վարպետութեամբ:

Նրա բնաւորութիւնը լուրջ էր բայց ուրախ: Նրա վիճաբանութեան ձևը նուրբ էր բայց ազդու և երբեմն թունաւոր: Նա այն անձանցից չէր, որոնք մի տարրական միտք յայտնելու համար խորիմաստ փիլիսոփայի քղամիտ են են հագնում և մի հասարակ գաղափար արծարծելիս բառի բուն իմաստով տանջում են: Ընդհակառակը, նա ընդունակ էր շատ անգամ ամենալուրջ միտքն ամփոփել մի որևէ կատակի կամ հեղինական դարձուածի մէջ: Նա խօսքի վարպետ էր և ունէր եւրոպական հռետորի բոլոր արժանաւորութիւնները: Թիֆլիզի քաղաքային խորհրդարանը, որ կարող է պարծենալ շատախօս իրաւասուններով, իր աւելի քան երեսնամեայ գոյութեան ընթացքում հազիւ թէ ունեցած է Արգար Յովհաննիսեանի պէս պերճախօս իրաւասու: Նրա սրամիտ դարձուած-

ները բերանից և բերան էին անցնում և զանազան ընդհանուր սեպահականութիւններն չգէտ չաջող փոխփոխործուած մի բանաստեղծութիւնն են շատ անգամ նրան մի ցանկարծակի արտասանած խօսքի մէջ լինում էր աւելի իմաստ, քան մի ուրիշ հոետորի երկար ճառի կամ մի որեւէ ժաւնալիքի անվերջ յօդուածում: Այս էր պատճառը, որ նա ամենուրեք ընկերական շրջանի հոգին էր և կենդանութիւնը: Եւ իր ներկայութեամբ նախաջնում էր հակառակ իր կամքի, իրանից շնորհալի ներքին անգամ:

Արգար Յովհաննիսեանը կարծես էտի աշխատանքը չէր, որ միայն մի որդը գործով բաւականանար և իր բոլոր ոյժերը նուիրէր պիանական կամ գուտ գրականական գործունէութեան: Նա ծնգած էր հասարակական բազմակողմանի գործունէութեան համար: Նա միշտ ձգտում էր դէպի կենդանի գործ: Անա ինչու լինելով խմբագիր, նա չը դարձաւ լոկ խմբագիր, կամ հրատարակիչ, զանազան պրականական ճաշակ չը դարձաւ գեղարուեստական գրող: Նա չը դարձաւ և՛ սոսկ հայկական գործիչ, որովհետեւ հայ հասարակական կեանքի աստիճանը նեղ էր, նրա հաբ բուստ ոյժերի համար:

Բայց իր բոլոր գործունէութիւններն մէջ միաց հաւատարիմ մի որոշ գեղերունքի՝ «լինել զգտակար նախ և առաջ իմ ազգին» ահա նրա հաւատարմութիւնը և գործարքը, որ քան կարող էր՝ ծաղկում էր:

Արդէն իր գործունէութեան սկզբում, այն է 1873 թուականին,

իր ազգին ծառայելու ջերմ փափագը արնայայտում է գրողական ապարիզում: Իր հաշուով նա հրատարակում է այդ թուականին մի շարք գրքւորականական և մանկավարժական երկեր, ի միջի այլոց և՛ Բաթիլի ցոյտի «Փորձը ջր» երկու հատորով, Շիրէրի Վիշնէլմ Տէլը» Գ. Բարեկեղարեանի թարգմանութեամբ և Ստ. Պարսկանեանի «Քերականութիւն մայրենի լեզուի»:

Բայց սոսկ հրատարակելի գործը, հարկաւ չէր կարող գոհացնել Յովհաննիսեանի նման մի տաղանդաւոր մարդու: Եւ այն 1876 թուականի յուլիսի մէկից նա ձեռնարկ կռւում է մի գործ, որ շատերին այն ժամանակ ցանդահոթութիւն էր թուում: Նա սկսում է հրատարակել «Հիւսիսափայլից» յետոյ առաջին գրականակնն շանդեսը՝ «Փորձը» աւելի ևւրդական ուղղութեամբ «Փորձը» նախ լոյս էր տեսնում երեք ամիսը մի անգամ և ապա երկու տարի անցած գծուղում է կրատարեւլ ամսագիր: Սա յայտնի մագ

Արգար Յովհաննիսեանին շրջապատում են այն ժամանակուայ բոլոր խոշոր տաղանդաւոր գրականական ոյժերը գրեթէ առանց բացառութեան և «Փորձը» չաջողութեամբ է կառարեւալէս երբև գրականորապէս գրականակն հանդէս, «Փորձը» շատ քիչ է գրադռւմ առօրեայ հարցերով, բայց արտիստական ատլիս է հայ գրականութեանը մի շարք խճոր գրականական թէ ինքնաբոյն և թէ թարգմանական գործեր: Այստեղ են տպագրում Պաօշեանցի, Ծերենցի և Պարոնեանի երկերը և Շերալի-

րի ու Շիլլերի մի քանի գործերը Գ. Բարխուդարեանի թարգմանուած են, Ստ. Պալանեանի (Գրիչ) քննադատական լուրջ յօդածները:

«Փորձ»-ի հրատարակութիւնից մի տարի առաջ Արզարը ամուսնացաւ հայաձէլին հետ: Պարսիա Բեթ-խոնդեանի հետ յորձնորատութիւնի հետ բերում է և իւր ընտիր ընտանեկան կըլթութիւնը և հայ կնոջ լաւագոյն յատկութիւնները: Երիտասարդ գոյգը բաց է անում իր հիւրասէր և հարուստ տան դէնքերը հայ գրականական աշխատարարների համար յառանց հայ յեացքների և ուղղութիւնների խոյրութեան: Դա առաջին և վերջին գրականական սալոնն է յիշում հայերի Մէջք ուր մտքերը շիւղում են և աւր խօսակցութեան և քեզապրքերութեան առանցքը զինում է հայ գրականութեան բարգաւաճումը:

Ոմանք իրանց միտքը կըլթում և զգացումները նրբացնում են հայ միակ հայկական սալոնում: Զարկաւ շրջանի կենդրոնը և ողին լինում է ինքը Արզար Յովհաննիսեանը: Որ իր քաղաքագէտ վարդապետութեան շնորհով կարողանում է տարբեր ազդեցութիւնների տէր ամբողջական մէջ հաշտութիւն պահպանել և ստիպել նրանց ծառայելու մի ընդհանուր բարոյական շահի—հայ գրականութեան զարգացման գաւազաններին:

«Փորձ»-ը հայերի մէջ առաջին պարբերական հանդէսն էր, որ գիտաց հայ գրողի աշխատանքը վարձապահութեամբ տրամադրուած իրագործեց: «Փորձ»-ին աշխատակցողները վարձատրուում էին և աչս

է պատճառներից մէկը, որ նրա մէջ ամեն մի անցորդի խակ մտքի արտադրութիւններին տեղ տրուում էր:

Փոքագրաբար, կարճ ժամանակում ամբողջ հայութեանը սիրելի դարձած հարուստ ամսագիրը հրատարակուեց ընդամենը 5 մարտի 1881 թվականին «Փորձ»-ը դադարեց: Պատճառը ոչ այնքան բաժանորդների սակաւութիւնն էր—«Փորձը» դադարելիս ունէր մօտ 700 պատճանորդ—քան ծախքերի շատութիւնը: Սկսելով յայն ժամաց լով՝ Արզար Յովհաննիսեանը իր բնաւորութեան շնորհով չէր կարողանում ծախքերը կրճատել չմինչդեռ կրած դէֆիցիտը արդէն զգալի է դառնում նրա դրամական վիճակի համար:

«Փորձ»-ը դադարում էր բնյց խմբագրի հոգին անհանգիստ է: Նա չէր կարող ապրել առանց գրականական գործունէութեան: Քաղաքային կորհրդարանի եռամսհուն իրաւասուն ընդունակ ֆինանսում կան գործիչը զրեթէ բոլոր հայ ընկերութիւնների անդամու հոսք խագահը: Ներսիսեան գործադիր ֆոգալարձուէքադաքային մի քանի յանձնաժողովների աչդամն ու նա խագահը: Զք հայելով իր բարդ գործունէութեան ձգտում է դէպի գրականութիւն: Եւ այն «Փորձ»-ի դադարումից մի տարի անցած իրաւունք է ստանալ հրատարակելու «Արձագանք» շաբաթաթերթը: Նորից հոս պրականութեան ընտիր ոյժերը շրջապատում են Արզար Յովհաննիսեանին, նորից նրա հիւրընկալ դռները բացում են նրանց առաջ:

«Փորձ»-ում Աբգար Յովհաննիսեանը կատարում էր գրեթէ բացառապէս խմբագրողի դեր: Քննում էր, քննադատում էր և ուղղում ամսագրի մէջ տպուող երկերը: Իբրեւ գրականական ընտիր ճաշակի տէր, նա ցուցմունքներ էր անում հեղինակներին և շեշտում նրանց երկերի գեղարուեստական թերութիւնները: Նա էսթետիկ էր և գիտէր ըմբռնել իրան ներկայացրած վէպերի, բանաստեղծութիւնների մէջ գեղեցիկը և խորշել գոեհիկից և կոպիտից: Այս դէպքում նա իր ժամանակակից հայ խմբագիրների մէջ մրցակից չունէր:

Իբրեւ հրապարակախօս Աբգար Յովհաննիսեանը ասպարէզ է գալիս իսկապէս «Արձագանք»-ի սկզբնաւորութիւնից սկսած:

«Արձագանքի» այն ժամանակուայ աշխատակիցները, որ «Փորձ»-ի աշխատակիցներն էին, շաբաթաթերթում գրելու նախապատրաստութիւն չունէին: Սովորած լինելով երկար մտածողութեան, նրանց համար դժուար էր շուտափոյթ արծարծել օրուայ անցողիկ ինդիւիդներ և հասարակական հրապառակները քննադատել: Միայն Աղէքսանդր Երիցեանն էր, որ արագ գրելու և մի շաբաթաթերթի համար կարևոր աջակիցը լինելու ձիրքն ունէր: Ուստի մի քան ժամանակ մինչև շաբաթաթերթի խմբագրութեան կազմի փոխուելը, մինչև նոր և թարմ ոյժերի երևան գալը Աբգար Յովհաննիսեանը ստիպուած էր շաբաթաթերթի հրապարակախօսական բաժնի ամբողջ ծանրութիւնն իր վրայ ընդունել՝ աջակցութեամբ Երիցեանի և Յարոյի:

Սակայն շուտով պարզուեց, որ խմբագիրն անհասեմատ աւելի սրամիտ ֆելիետոնիստ է, քան վառվռուն հրապարակախօս: Արդարեւ, հայ մամուլը մինչև այդ ժամանակ չէր ունեցել և այժմ էլ չունի Մախլասի պէս սրամիտ ֆելիետոնիստ: Նա գրում էր ոչ կոպիտ ձևով, չէր յարձակւում, այլ քննադատում էր, չէր հայհոյում, այլ խայթում էր: Եւ նրա խայթոցները թունալի էր և կսկիծ առաջացնող: Հակառակորդը կատաղում էր ու փրփրում Մախլասին կարդալիս, մի տողին պատասխանում էր հարիւր տողով, գոռում էր, հայհոյում, բայց դարձեալ չէր հանգստանում, որովհետեւ ստացած հարուածը սուր էր լինում: Մախլասը գրում էր Սվիվթի սառնասրտութեամբ և այս էր, որ կատաղեցնում էր նրա հակառակորդներին և վերջիվերջոյ թուլացնում:

Նոյն թոյնը բղխում էր Աբգար Յովհաննիսեանի և՛ հրապարակախօսական յօդուածներից: Նա քիչ էր գրում, բայց գրում էր բաւական ազդու: Նրա ոճը քաղաքավարի էր, մեղմ, բայց ոչ ճապաղ: Նա քիչ էր յափշտակւում, բայց երբ յափշտակւում էր, գիտէր և յափշտակել: Իսկ երբ կատաղում էր, գիտէր արդէն կատաղել ինչպէս տղամարդ: Բաւական է յիշել նրա «Հայոց ազգի կատաղի թշնամին» վերնագրով յօդուածների շարքը, որոնք ուղղուած էին հայ վաճառանների այն մեծամասնութեան դէմ, որ յանուն իր գրպանի ամենուրեք ապականում է իր ազգի անունը՝ կանգ չառնելով ոչ մի աններելի միջոցի առջև: Լինե-

լով ինքը վաճառականներից իսկ ընտրուած դիրեկտոր Թիֆլիզի փոխադարձ վարկի ընկերութեան, նա յանդգնութիւն ունեցաւ ձեռնոց շարժել իր ընտրողների երեսին և կանչեց նրանց բարոյական դատի: Ծգմարիտ է, այդ յօգուածների առաջին շարքը պատկանում էին «Արձագանքի» այն ժամանակուայ երիտասարդ աշխատակիցներից մէկին, որ ոչինչ կապ չունէր վաճառականների հետ, բայց չէ՞ որ «Արձագանքի» խմբագիրը Յովհաննիսեանն էր և իր կամքով էր տեղ տալիս իր շաբաթաթերթում յարձակումներին. չէ՞ որ յետոյ ինքը ասպարէզ եկաւ իր ամբողջ ստորագրութեամբ:

Սկսուեց կատաղի ընդդիմադրութիւն: Այն բոլոր անձինք, որոնք իրանց խիղճը մաքուր չէին զգում, որոնք իրաւ իրանց ազգի վերաբերմամբ բարոյական ապականիչներ էին, ոտքի կանգնեցին միահամուռ: Կամեցան տապալել Արգար Յովհաննիսեանին: Ապականիչներից մէկը շարադրել էր մի վերին աստիճանի անգրագէտ բրօշուր, որ չը քամահարեց ուրիշների գրպանից նոր դուրս բերած ձեռով դիպչել համարձակ խմբագրի անձնական, նոյն իսկ ընտանեկան պատուին:

Բայց Արգար Յովհաննիսեանին յուսահատեցնելը հեշտ չէր: Տեսնելով ազգային ցեցերի ամօթահար լինելը, նա թողեց հրապարակախօսական ձևը և սկսեց ֆելիետոններով ծաղակոծել նրանց: Կատաղութիւնն աւելի սաստկացաւ: Վերջապէս, անգոր հակառակորդները տեսնելով, որ գրչով

նրա դէմ ոչինչ չեն կարող անել, վճռեցին այլ կերպ իրանց ոխը հանել: Դրա համար ընտրեցին այն միջոցը, որին ընդունակ էին տալ նրան նիւթական հարուած: Շուտով պիտի տեղի ունենար Արգարի ընտրութիւնը իբրեւ դիրեկտորի: Հակառակորդները խօսք մին արին նրան սևացնելու: Բայց այս էլ չը յաջողուեց: Արգար Յովհաննիսեանի վարկը շատ մեծ էր Թիֆլիզում: Նրան տապալելը հեշտ չէր: Վերջապէս, հակառակորդները յաղթահարուած յետ քաշուեցին կռուի ասպարիզից, վախենալով այն էլ կորցնել, ինչ որ ունէին:

«Արձագանքը» շարունակում էր պահպանել «Փորձի» սկզբունքը՝ դրականական աշխատաւորներին վարձատրելու, և պահեց մինչև վերջը, երբ Բաֆֆին հեռացաւ «Մշակ»-ից և մի քանի տարի լռելուց յետոյ նորից սկսեց գրել այս անգամ «Արձագանք»-ում, Արգար Յովհաննիսեանի նիւթական վիճակին արդէն քայքայուած էր: Նա չունէր միջոց իր ուղածի չափ վարձատրելու հեղինակաւոր վիպասանին, բայց և այնպէս նշանակեց աւելի տողավարձ, քան երբեք ստացել էր Բաֆֆին:

Արգար Յովհաննիսեանի վառվռուն բնատրութիւնը սիրում էր փոփոխութիւններ: Նա «Արձագանք» շաբաթաթերթը դարձրեց պատկերազարդ և դարձեալ ահագին նիւթական փնաս ունեցաւ: Ապա թոյլտութիւն ստացաւ օրաթերթ դարձնելու և 1891 թուականից սկսեց լոյս ընծայել շաբաթը երեք անգամ:

Բայց բաւական է «Արձագանքի» մասին: Թողնենք խօսքը ուրիշներին և դառնանք Արգար Յովհաննիսեանին:

Իբրեւ հասարակական գործիչ Արգար Յովհաննիսեանը ուսահայեցի մէջ չունէր նախորդը, չունի առ այժմ և յաջորդը իր անգուզական աշխուժութեամբ, եռանդով վարած պաշտօնների քանակութեամբ ու բազմատեսակութեամբ:

Երեք անգամ նա ընտրուել է պատգամաւոր Վեհափառ Հայրապետների ընտրութիւններին, երկու անգամ Թիֆլիզի թեմից՝ մի անգամ Բրուսայի և Եգիպտոսի հայերի կողմից:

Նա երկու անգամ ներկայ է եղել Արևելագետների համաշխարհային ժողովներին Ստոկհոլմում և Միլանում:

Նա տասնութեց տարի շարունակ վարել է Ներսիսեան հոգևոր դպրանոցի հոգեպարծուի յաշտօն՝ միշտ գլխաւոր ղեկավարողը դերը կատարելով: Նա եղել է հոգաբարձու և ինսամակալ Գայիանեան օրիորդաց դպրոցի երկար տարիչներ և մի տարի միայն Յովհաննեան ուսումնարանի:

Մօտ քսան տարի նա եղել է Թիֆլիզի քաղաքային խորհրդարանի իրաւանու՝ մասնակցելով քաղաքի բոլոր ֆինանսական խնդիրներում և, վերջապէս, հիւանդութեան պատճառով հրաժարուել է պաշտօնից:

Նա եղել է Թիֆլիզի Հայոց Հրատարակչական ընկերութեան վարչութեան անդրանիկ նպիսադահը:

Կից այս բոլոր պաշտօններին և

իր խմբագրական ձանր աշխատող թիւներին, Արգար Յովհաննիսեանը ունեցել է և գրել՝ ոչ-պակաս օգտաւետ պարսպմունքներ: Ութ-սունական թուականների վերջերին նա գերմանացի Արտուր Լայպտի աշխատակցութեամբ վկայում է գերմաներէն լեզուով Լայպցիգում հարտարակել յայտնի «Armenische Bibliothek»-ը, որի նպատակն էր Գերմանիային ծանօթացնել հայ վիպասանութեան և հայ բանաստեղծութեան հետ: Տպւնում էլ հատորներ հրատարակելով՝ յոգնեց մէջ մտել են Պատկանեանի, Բաֆֆիի, Պոօշեանի ընտիր երկերը, Արգար Յովհաննիսեանը մտադիր էր թարգմանել ու հրատարակել նոր հեղինակներից ևս բայց նիւթականի պակասութիւնը խափանեց նրա մտազընթիւնը: Այնուհետև նա երբեմն պարսպում էր թարգմանութեամբ հայերէնից ֆրանսերէն և առանձին գրողիկով հրատարակել է Բաֆֆիի «Մահ-փուշը» և «Բիբի-Շարաբանին»:

Չը նայելով այդքան պաշտօններին և այդքան աշխատութեան, Արգար Յովհաննիսեանը հիւրաւորում էր և աջակցում կովկաս եկող յայտնի եւրոպացի ճանապարհորդներին և գիտնականներին: Անգլիացի կօնքեր և Դիլզնի ֆրանսիացի Շանտր, գերմանացի Ռօբրախ ու Ֆինկ գիտնականները Թիֆլիզից հեռացել են քաղցր տպաւորութեան տակ: շնորհիւ Արգար Յովհաննիսեանի: Եւ բոլորը իրանց գրուածներն մէջ վկայում են հայ գեղեցիկ եւրոպական կրթութիւնը, լեզուագիտութիւնը և հիւրընկալել թիւնը: Իր անձնաւորութեամբ նա ան-

զիտակցութեամբ նպատակ է ծայ ա-
նունը և վարկին օտարներէ աշ-
քում: Իսկ այս մի աշխարհի մա-
ռայութիւն է: որին շատ քչերն են
ընդունակ: ասաց մ յոգրագծման
վերջերս Արգար Յովհաննիսեանը
հրատարակում էր ձինկի գերմա-
ներէն և Հանդէս «Կայապիտութեան»
անունով պարբերական հանդէսը:
Նա պատրաստում էր «Կայապիտան»
անունով ֆրանսերէն թարգմա-
նութիւնը: Բացատրութիւններով,
բաց փաղաքով մահը չը թողեց
նրան՝ այդ գործը չըրացներու:
Նա խեղապէս ժամանակակից լու-
սաւորութեամբ մարդ էր և բազմա-
կողմնաբար գործնական երևակայեցէր
ձեռք: Երբ ժամանակակից բնական
գիտութիւններին (ժամօթ) կենսա-
լիւնդը՝ աշխարհային կենսութիւնը
հաճոյքները վնասելէ առ միջոց ու-
նեցող մարդը գիտէր աղօթել ինչ-
պէս մի նոյնապետական քրիստո-
նէայ: Նա հաւատ ունէր: Եւ այս
հաւատն էր, որ նրան պահպանում
էր շափաղանցութիւններէ և ոյժ
էր՝ տալիս նրան զժամգոյնութիւն-
ներէ ժամանակ չընկճուելու: 1889
թուականին էր, եթէ չենք մոռա-
ցեր, երբ նա երկու ժողովներ ինքնա-
քուս կորցրեց իր երեք արու գա-
ւառներէն երկուսին — Էնոնիկին և
Գրիգորիկին: Նրա բոլոր բարեկամ-
ներն ու ծանօթները հիանում էին
ուրանելով, թէ զոչապէս հայրը՝ որ
պաշտում էր իր գաւառներին, որ-
պիսի հերոսութեամբ է կրում իր
անասելի վիշտը: Դժբաղդութեան
ամենասոսկալի վայրկեաններին
անգամ նա չէր կորցնում իր
հաստատակամութիւնը և խել-
քի արթնութիւնը: Իբրեւ քաղաքա-

կիրթ մարդ իր վշտով ուրիշներին
չը ձանձրացներու համար նա միշտ
ժպտում էր իր ցաւերն ու հոգները
թակցնելով սրտի խորքում:
Արգար Յովհաննիսեանը իբրեւ
էսթետիկ և գեղարուեստասէր,
հարկաւ չէր կարող հեռու մնալ
է հայ թատրոնէ: Նա սիրում էր
հաւ թատրոնը, բայց սիրում էր
այն չափով, որչափ այդ թատրոնը
կարողանում էր գեղողարուեստի հետ
հաշտ նայել: Հայ թատրոնի ա-
մենափայլուն ժամանակամիջոցին,
այն է Եօթանասնական թուական-
ներէ վերջերին և թատերականնե-
րի սկզբին Արգար Յովհաննիսեանը
իշխ: Բէհրուդեանի և իշխ: Ամա-
տունու հետ ամենաբնական դրամա-
տիկոսութիւն ունէր թատրոնական
գործերում: Պետրոս Աղամեանը
մնացած նրան էր պարտական իր
մոտաւոր գարգացումը: Անհեռաւ գե-
ղասանը Արգարի խորհրդով և նա-
ջակցութեամբ «Գեղեց» ուսումնա-
սիրել Եւրոպական կրթական գործած-
ները, որոնց թուում է Եւրոպիոյ
երկերը: Թիֆլիզ գոյիս Աղամեանը
զապափար անգամ չուներ Եւր-
պայի մասին: Պանոնում են, մը
նա ապագին անգամ կարգալով
համալսարանի ըմբռնում նրա ի-
մաստը և հերոսին անուանում է
Պապուշ, այդ այն հերոսին, որի
վրայ ապագայում այնպէս սիրա-
հարեւեց փայլուն գերասանը Նիկո-
պիսի բարերար ազդեցութիւն ուն-
եցել է: Արգար Յովհաննիսեանը
Աղամեանի ժամանակակից և միմե-
բեմական աշխատանքներին վրայ:
Պակաս չի օգնել նա և հայ թարգ-
մանական ռեպրտուարին: Նա ու-
նի ֆրանսերէնից թարգմանած մի

շարք պիւններ, որոնցից մի քանիսն այժմ էլ ներկայացուած են: Բացի բարոյականից, Աբգար Յովհաննիսեանը նիւթապէս էլ աջակցել է բեմին՝ շատ անգամ չունեոր դերասաններին օգնելով փողով:

Իր բազմակողմանի ձիրքերի շնորհով էր, որ Աբգար Յովհաննիսեանը բացի հայերից վայելում էր և՛ օտարազգիների յարգանքը: Գերմանական կրթութեան շնորհիւ, նա գերմանացի էր գերմանացու հետ, ֆրանսիական բնաւորութեան շնորհիւ նա ֆրանսիացի էր ֆրանսիացու հետ և իւրաքանչիւրը ներքան վերաբերում էր ինչպէս իր հայրենակցին: Ֆրանսերէն և գերմաներէն լեզուներին նա տիրում էր կատարելապէս: Ռուսերէն խօսում ու գրում էր ինչպէս բուն ռուս: Նա գիտէր և՛ իտալերէն, որ սովորեց մի երկու շաբաթուայ ընթացքում, երբ հռչակաւոր իտալական ողբերգակ Ռօսսին Թիֆլիզում էր: Կարճ միջոցում Ռօսսին այնպէս սիրեց Աբգարին, որ այնուհետև նրան անուանում էր բարեկամ: Աբգար Յովհաննիսեանը վերջին ժամանակները ուսանում էր անգլիերէն և արդէն բաւական սովորել էր գրել ու կարդալու համար:

Տեղական լեզուներից գիտէր վրացերէն և նրա սրախօսութիւնները յաճախ կրկնում էին վրաց շրջաններում:

Իր այս յատկութիւնների շնորհիւ էր, որ Աբգար Յովհաննիսեանը

նր բոլոր փառահեղ բազմամարդ և արիստոկրատ հանդէսներում միաձայն ընտրւում էր կառավարիչ: Այդ պաշտօնը նրան վաղուց էր ձանձրացրել և շատ հանգէսներից հրաժարւում էր, որպէս զի ստիպուած չը լինի այդ կատարելու:

Երջանկայիշատակ Աղէքսանդր Երրորդ Կայսրը Թիֆլիզ ժամանելիս Աբգար Յովհաննիսեանը քաղաքի երեք ընտրեալներից մէկն էր՝ Նորին Մեծութեանը քաղաքի կողմից արժանավայել ընդունելութիւն ցոյց տալու համար:

Վերջին չորս-հինգ տարիները նա, անողոր հիւանդութեան պատճառով, բոլորովին հեռացել էր հասարակական գործերից և վարում էր միայն Թիֆլիզի փոխադարձ վարկի ընկերութեան կառավարչի պաշտօնը: Արդէն նա մեռած էր և ինքն էլ զգում էր իր մօտալուծ մահը: Այլ ևս չքացել էր նրա վառվռուն դէմքից մշտական ուրախ ժպիտը: Մաշուել էր, ընկճուել, դէմքը կրում էր հողի գոյն, շրջում էր ինչպէս ուրուական՝ իր բարեկամների ցաւակցութիւնը զարթեցնելով:

Նրան չօգնեց ոչ մի բժշկութիւն: Գնաց մի քանի անգամ արտասահման, վերադարձաւ աւելի տկարացած: Նա կամեցաւ վերջին փորձն անել և նորից ուղևորուեց արտասահման: Բայց կէս ճանապարհին մահը բռնեց նրան Սև-ծովի ափին, Բաթում քաղաքում:

Փ Ո Ւ Ն Ջ

ԿՕՄԵԴԻԱ ՄԷԿ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՄՈ

Հեղինակութիւն Յ. Ն. ՊՕՏԱՊԵՆԿՅՈՒ

Թարգմանութիւն ԹԱՄ. ԿԱՃԿԱՃԵԱՆԻ

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ջ Ի Ն Ք

Հիւղմիւս Նիկոլայեւմա Տօպօրցովա, այրի, 28 տարեկան.
Եկատերինա Ալէքսանդրովնա Բօրրովա, նրա քրոջ աղջիկը, 18տ.
Եւգենիա Իվանովնա Պօլինսկոյնա, ծովագնացի կին, 30 տ.
Վլադիմիր Պետրովիչ Րօստովցեւ, գաւառացի կալուածատէր, 33 տ.
Մաշա Տօպօրցեւայի աղախինը:
Թղթատար.

Գործողութիւնը կատարւում է Պետերբուրգում Տօպօրցովայի տանը:

Բեմը ներկայացնում է մի դահլիճ՝ շքեղ զարդարուած:

ՏԵՍԻԼ 1.

Մաշա, յետոյ հիւրանոցի քղրասարը

ՄԱՇԱ. (Պիանայի նօտաները կարգի ձեռնելով) Ո՛հ, ի՞նչ տխուր է: Ամբողջ բնակարանում հինգ կին կայ և ո՛չ մի տղամարդ: Լիւդմիլա Նիկոլայեւնա, Եկատերինա Ալէքսանդրովնա, Եւգենեա Իվանովնա, խոհարարուհի Ավգօսիան և ես... Ազնիւ խօսք, խեղդուել կարելի է. գոնէ մի հատ էլ ամենափափա, ամենատեղ տղամարդ չի-

նէր... Հէնց թէկուզ փոփոխութեան համար: Ատելով ասում եմ կանանց հասարակութիւնը: Նախ կանայք գէպի մեզ սաստիկ խստապահանջ են, որովհետեւ մենք ի՞նչ նշանակութիւն ունենք նրանց համար: Ծառայ ենք, ուրիշ ոչինչ: Նրանցից հէնց միայն լսում ես՝ տո՛ւր, տա՛ր, հագցո՛ւր, հանի՛ր, մօտեցի՛ր, հեռացի՛ր, վերցրո՛ւ, բեր... Իսկ տղամարդիկ միշտ գէպի քեզ յարգանքով են վերաբերում, նամանաւանդ ուշադիր են և ներո-

ղամիտ են լինում, եթէ թշիկներդ կարմիր են, աչքերդ և այլն... Իսկ այստեղ, ոչ ոք չկայ. եթէ պատահմամբ մի հիւր գնայ, նա էլ իսկոյն, անպատճառ տիկիներէից մէկի նտնից կ'ընկնի... Չգիտեմ, արդեօք աւելի լաւ չի լինիլ, եթէ հաշիւս վերցնեմ և հեռանամ: Հինգ կին և ոչ մի տղամարդ: Կարելի է խեղդուել: (Մտնում է թղթատարը մի փունջ եւ այցեւորու ձեռքին:) Խընդրեմ... պարոն... այդ ինչպէս, ուղղակի էք մտել... Եւ մինչև անգամ, առանց զանգահարելու... Ի՞նչ էք կամենում:

ԹՂԹԱՏԱՐ. Ես խոհանոցից անցայ, ներողութիւն: Այնտեղ բաց էր և ոչ ոք չկար: Ես հիւրանոցից եմ եկել: Այս է՝ համար վեց բնակարանը:

ՄԱՇԱ. Այո: Ո՞ւր էք կամենում:

ԹՂԹԱՏ. Իսկապէս ոչ ոքի: Ինձ հարկաւոր է համար վեցերորդ բնակարանը:

ՄԱՇ. Հէնց այս է համար վեցերորդ բնակարանը: Ուրեմն ի՞նչ էք կամենում:

ԹՂԹԱՏ. Ի՞նչ անհամբեր էք: Ներողութիւն, դուք աղախի՞ն էք:

ՄԱՇ. Իսկ դուք, պարոն, ժուլիկ էք: Ինչո՞ւ էք այդպէս շփոթւում: Ի՞նչ էք կամենում:

ԹՂԹԱՏ. Ինչո՞ւ եմ ժուլիկ -- ես հիւրանոցի թղթատարն եմ: 44-րդ համարում բնակուող պարոնը ուղարկեց այս փունջը և այցեւորու:

ՄԱՇ. Ինչ էք զահլէս տանում ձեր համարով: Ի՞նչ է այդ պարոնի անունը:

ԹՂԹԱՏ. Այդ ինձ յայտնի չէ. նրանք մեզանում համարներով են:

Համարեա թէ ամեն օր փոխվում են. ռրտեղից մտքումս պահեմ... Ահա այցեւորու, կարդացէք:

ՄԱՇ. Ամենևին ցանկութիւն չունեմ կարդալու. ինքներդ կարդացէք:

ԹՂԹԱՏ. Ինչպէս երևում է, անգրագէտ էք:

ՄԱՇ. Ա՛յ յիմարութիւն... Անգրագէտ... Ուղղակի չեմ կամենում. և ուրիշ ոչինչ: Իսկ դուք, ինքներդ ինչո՞ւ չէք կարդում:

ԹՂԹԱՏ. Հա... հա... Վաղուց կը կարդայի, բայց չեմ կարողանում ֆրանսերէն է գրած:

ՄԱՇ. Նա ի՞նչ ասաց, փունջը ո՞ւմ համար է:

ԹՂԹԱՏ. Ոչինչ չասաց: Տա՛ր ասում է, Ֆուրշտատսկի փողոց, № 14, բնակարան № 6. միայն այսքան:

ՄԱՇ. Թիւ... ձեր համարները: Փունջը թողէք, և ինքներդ կարող էք գնալ ձեր 44 համարի մօտ:

ԹՂԹԱՏ. (Դնում է սեղանի վրայ փունջը եւ այցեւորու): Տես, ի՞նչ չարածճին է, կարծես բերանումը լեզու չէ, այլ ասեղ է: Յտեսութիւն: (Դնում է ղէպի դուռը):

ՄԱՇ. Իսկ դուք ո՞ր համարն էք:

ԹՂԹԱՏ. (Յետ նայելով) Ես... Ես հինգերորդ համարն եմ:

ՄԱՇ. Յտեսութիւն, հինգերորդ համար:

ԹՂԹԱՏ. Պահ, Աստուած ազատէ, ի՞նչ չարածճին է: (Դնում է):

ՄԱՇ. Հա... հա... հա... հա... 44-երորդ համարը հրամայել է 5-րդ համարին՝ գնալ, ասել է, տուն համարը 14-րդ և

տանր այս փունջը համար 6-րդ բնակարանը... Այ, քեզ օյին: Հաւատացէք, որ ես չգիտեմ որտեղ է աւելի տխուր ապրելը—համարներին հետ, թէ՛ հինգ կնոջ: (Փունջը վերցնելով:) Բայց փունջը շատ լաւն է: Հրաշալի բան է: Կարծում եմ 50 բուբ. կարծեսայ: Եւ այդ ո՞ր խելագարն է այս չնչին բաների վրայ այսքան ծախսում: (Փունջը դնում է ծաղկամանի մէջ:) Պէտք է մի որևէ տեղ դնել: Ահա այսպէս: Յիսուն բուբլի մի փունջի համար: Եթէ այժմ պրպանումս մի այդպիսի ահադին գումար լինէր, իսկոյն կը թողնէի աղախնութիւնս և դուրս կը գայի: Օհ, տիրուհիս երեւի արդէն հապնուել է. պէտք է հեշտաեռը կրակ գցել: (Գնում է:)

ՏԵՍԻԼ 2.

Տայօրցովա եւ Բօբուլա, մնում են ձախից:

ՏՕՊՕՐՑ. Զարմանում եմ քո հնարած բաների վրայ, Կատեան... բոլորովին զարմանում: Քո տարիքի աղջիկը պետք է զուարճանայ, զուարճանայ և զուարճանայ իսկ դու օրական վեց ժամ դաշնամուր ես ածում: Տէր, Աստուած, այդ որպիսի անկարգութիւն է: Այդ Մաշան ինձ կը գժուացնէ. ալբօմը մոմի տեղումն է, մօմը ալբօմի տեղում, նօտաները աթոռի վրայ, բարձր պիանօի: (Առարկաները տեղաւորում է:) Զեմ հասկանում, Կատեան, թէ քեզանում այդ ինչ երեւակայութիւններ է: Քո տարիքումը պէտք է մարդու գնալու մասին մտածել:

ԲՕԲԲ. Մարդու գնալու... Հա... հա... հա... երբէք և ոչ ոքին աշխարհիս երեսին: Լինել ստորակ համ խաղալիք մի ինչ որ կուպիտ, բրդոտ միրուքաւորի ձեռքին: Աստուած ազատէ: Ես կամենում եմ ինքնուրոյն լինել... Ես կամենում եմ ապացուցանել բոլոր մարդկանց, որ կինը կարող է առանց տղամարդու կառավարուել: Ես ընդունակութիւն ունեմ և ես վճռել եմ դառնալ Բէթհովէն, Լիստ, Բուբէն շտէյն:

ՏՕՊՕՐՑ. Բոլորը միաժամանակ:

ԲՕԲԲ. Այո, բոլորը միաժամանակ: Ես օրական վեց ժամ կաշխատեմ. ոչ, ոչ թէ վեց այլ տասներկու, քսան, քսանչորս և կ'ապացուցեմ... այ, կ'տեսնէք:

ՏՕՊՕՐՑ. Մարդու այնուանենայնիւ կերթաս:

ԲՕԲԲ. Երբէք (նստում է պիանօի մօտ եւ նուագում է վարժութիւններ:) Երբէք, երբէք: Մէկ-երկու - երեք, մէկ - երկու, երեք: Հա... մարդու գնալ... Մի որեւիցէ կուպիտ մարդ, առանց այլեւի, քեզ վրայ իրաւունք բանացնէ, գրկէ քեզ իր երկաթեայ թաթերով, համբուրէ իր խոզանակի նրման բեթերով... Ես ուղղակի չեմ հասկանում այն կանանց, որոնք մարդու են գնում: Հարց, ինչո՞ւ են գնում: Մէկ-երկու-երեք, մէկ-երկու-երեք:

ՏՕՊՕՐՑ. Հա... հա... հա... ... Շատ անմեղ ես և սիրելի: Այնուամենայնիւ զրազ կը գամ, որ դու մարդու կերթաս:

ԲՕԲԲ. Իսկ ես զրազ կ'գամ... Մէկ-երկու-երեք... Այ, փոքր մնաց,

որ շփոթուէի: Իսկ ես գրագ կը գամ, մօրաքոյր, որ դո՛ւք ինձանից առաջ մարդու կերթաք:

ՏՕՊՕՐՑ. (Վերաւորուած:) Սիրելիս, այդ ի՞նչ յիմարութիւններ ես խօսում: Դու մոռանում ես, որ ես արդէն մի անգամ մարդու գնացած եղել եմ:

ԲՕԲԲ. Մէկ-երկու-երեք... մէկ-երկու-երեք:

ՏՕՊՕՐՑ. Այդ ի՞նչ է, Կատեան, դու ինձ ծաղրում ես, ինչ է: Դու դիտմամբ բոլոր ժամանակը, քո մէկ-երկու-երեքն ես կրկնում: Ես քեզ ասում եմ, որ ինձ համար մի անգամ մարդու գնացած լինելն էլ բաւական է:

ԲՕԲԲ. Այո, մօրաքոյր, դորա հաշիւը այդպէս է... Այդ երեք երրորդական հաշուելու վարժութիւն է: Բայց այնուամենայնիւ, դուք մօրաքոյր, մարդու կերթաք... Երկու-երեք... Մէկ-երկու-երեք...

ՏՕՊՕՐՑ. Այդ անտանելի է... Դադարեցրո՛ւ, ի սէրն Աստուծոյ, խնդրում եմ քեզ, այդ քո յիմար հաշիւը: Այդ ի՞նչ բան է. մարդու կերթաւ—և մէկ-երկու-երեք:

ԲՕԲԲ. Դէ՛հ լաւ, ես ուրիշը կ'սկսեմ: Ա՛յ, դորա հաշիւը վեց ութերորդականի է բաժանած... Բայց ինչո՞ւ ձեզ, մօրաքոյր, մարդու չգնալ: Դուք դեռ ջահէլ էք: Մէկ - երկու - երեք - չորս - հինգ - վեց: — Մէկ - երկու - երեք - չորս - հինգ - վեց.

ՏՕՊՕՐՑ. Ա՛խ... Այդ սոսկալի է: Վերջապէս կարող է մարդու գրծուացնել:

ԲՕԲԲ. (Պիանօի կտնից վեր է կենում:) Համեցէք, մօրաքոյր, ես զագարեցնում եմ: Բայց ձեզ

ոչ թէ հաշիւն է գրգռում, այլ այն, որ ես ձեր գաղտնի ցանկութիւնը գուշակեցի: Դուք շատ և շատ ուզում էք մարդու գնալ, և այդ պատճառով էլ ինձ հետ ամուսնութեան մասին էք խօսում... Այո, այո, այո: Դուք շատ էք ուզում մարդու գնալ: Սարսափելի ուզում էք: Զափազանց ուզում էք: Հա... հա... հա... Բայց մի բարկանաք, սիրելի մօրաքոյր, մի բարկանաք (Մօտենում է նրան եւ համընդուն է): Իսկ ես, երբէք մարդու չեմ գնալ: Ես սաստիկ ատում եմ տղամարդկանց:

ՏՕՊՕՐՑ. Գիտե՛ս, Կատեան, ճիշտն ասած, ես շատ ուրախ եմ, որ դու այդպիսի հայեացքներ ունիս: Շատ ախորժելի է տեսնել, որ մի ուրիշ մարդ էլ նոյնպէս է մտածում, ինչպէս դու: Ես բոլորովին համակարծիք եմ քեզ: Ես եղել եմ ամուսնացած, և բաց կասեմ քեզ—չեմ հասկանում, թէ նորա հրապուրանքը ինչի՞ մէջ է և ինչո՞ւ են կանայք այդքան ձրգտում մարդու գնալ: Խեղճ իմ Վազիմ, դու հօ գիտես ի՞նչ հրաշալի մարդ էր և ես ինչպէս էի սիրում նրան... Եւ ի՞նչ դուրս եկաւ դորանից: Ասենք թէ ես բաղտաւոր էի, բայց բաղաւորութիւնը կեանքի մէջ միայն մի անգամ է պատահում, սիրելիս: Եւ միևնոյն ժամանակ, բոլոր միւս տղամարդիկ շատ զգուշիկ են: Իսկ գլխաւորը ես քեզ պարզ կասեմ, ահա չորրորդ տարի է, ինչ ես այրի եմ, և հաւատա՛ն, այնպիսի երանելի խաղաղութիւն եմ վայելում, այնպիսի ուրախալի միայնութիւն, որ դրանից առաւել լայ-

ինձ ոչինչ հարկաւոր չէ: Եւ եթէ ինձ միլիոններ տային, եթէ ինձ մինչև անգամ մի իշխան առաջարկութիւն անէր, ես կասէի ո՛չ, և կըմնայի այստեղ Ֆուրշտատսկիում, միայնակ, այրի:

ԲՕԲՐ. (Ժափահարում է:) Կեցցես, մօրաքոյր, կեցցես: Ուրեմն դուք հասկանում էք, թէ ես ինչո՞ւ երբէք մարդու չեմ գնալ: Եւրանելի խաղաղութիւն: Ուրախալի միայնութիւն: Այդ ինչպէս հիանալի ասացիք դուք, մօրաքոյր: Խոյլ տուէք կրկին անգամ համբուրել ձեզ: (Համբուրում է: Գլխաւոր մուտքից մտնում է Պօլինսկոյնա:)

ՏԵՍԻԼ 3.

Նրանք և Պօլինսկոյնան

ՊՕԼԻՆՍԿՈՅՆԱ. (Գլխարկը հանելով:) Ո՛հ, գրողը տանի, ի՞նչ սրտառու չ տեսարան է: Դուք սիշտ այդպէս էք: Երկուքդ նստում էք և համբուրվում, հա... հա... հա...

ՏՕՊՕՐՅ. Ի՞նչ լաւ ժամանակին եկաք: Բայց ես բոլորովին համոզուած էի, որ դուք դեռ քնած էք:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ե՛ս: Կարծում էք թէ ես այստեղ Պետերբուրգցու նման քնքշութիւն կը բանեցնեմ մինչև տասներկու ժամը: Մեզ մօտ, Կրօնշտադում, առաւօտեան եօթը ժամին, բոլոր տիկնայք ուրի վրայ են, ըստ զինուորական սովորութեան: Ես արդէն երեք մագաղիւնում եմ եղել:

ԲՕԲՐ. Ո՛ւր է ձեր առած բաները, Եւգինեա Իվանովնա:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Առած բաներ: Ի՞նչ

առած բաներ: Ա՛յ, անձուռնի միտք: Կ'առնեմ, ինչպէս չէ: Ես երբէք, ոչինչ չեմ առնում: Մտնում եմ մագաղին, հրամայում եմ. ցոյց տուէք ինձ սիւրա: Ցոյց են տալիս: Ես քրքրում եմ, քրքրում եմ, քրքրում եմ: Ո՛չ, այդ իմ ուղածք չէ: Արդեօք դուք ֆուլեար չունէք: Կայ—Ցոյց են տալիս: Ես դարձեալ քրքրում եմ, քրքրում եմ, քրքրում եմ... Ո՛չ, դարձեալ այն չէ: Ցոյց տուէք, ֆայ, ատլաս, բարխատ... և բոլորը ցոյց են տալիս, իսկ ես դարձեալ քրքրում եմ, քրքրում մինչև բոլորովին շշմուելա: Իսկ յետոյ, ցտեսութիւն, և գնում ուրիշ տեղ, Յետոյ մտնում եմ գլխարկների մագաղին, մի քանի գլխարկ եմ փորձում և գնում եմ: Մի ուրիշ տեղ կօշիկներ եմ եմ սկսում չափել, մէկէլ տեսար մի հինգ ժամ անցաւ և շատ ախորժելի ժամանակ անցկացրիր... Ձէ, դուք ասէք, այդ ինչի՞ առիթով էիք դուք քնքշութիւններ անում: Քնքշութիւններ անել սաստիկ չեմ սիրում: Մինչև անգամ թատրոնում, երբ որ քնքուշ տեսարաններ է կատարում, երեսուշուռ եմ տալիս: Երէկ «Փառաստի» երրորդ գործողութեան բոլոր ժամանակը սիրտս խառնում էր... Ձեզանում այդ ինչ էր: Գաղանի է:

ՏՕՊՕՐՅ. Մենք ո՛չ մի գաղանիք չունենք, այլ Կատեայի հետ սկսեցինք խօսել և երևաց, որ մենք նրա հետ...

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ի՞նչ երևաց: Այդ հետաքրքիր է:

ՏՕՊՕՐՅ. Որ ես և Կատեան համակարծիք ենք միեւնոյն առարկայի մասին:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Գրողը տանի, այդ ի՞նչ առարկայի մասին է: Շուտով ասացէք, ես Եւայի նման հետաքրքիր եմ:

ՏՕՊՕՐՑ. Տղամարդկանց մասին:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ա՛խ, այդ հետաքրքիր է: Այդ շատ հետաքրքիր է: Դէ՛հ, ի՞նչ կարծիք է:

ԲՕԲՐ. (Հանդիսաւոր:) Մենք երկուսս էլ սաստիկ չենք սիրում տղամարդկանց:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ի՞նչ էք ասում: Մի՞թէ: Հրաշալի է: Ես էլ նոյնպէս, ես նրանց տեսնել չեմ կարողանում, ես նրանց ատում եմ, արհամարհում եմ: Գրողը տանի բոլոր տղամարդկանց:

ԲՕԲՐ. Եւ երբէք, ո՛չ ես և ո՛չ էլ մօրաքոյրս, մարդու չենք գնալու: Ահա թէ ինչ:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Հրաշալի է: Ես էլ նոյնպէս: Ես էլ նոյնպէս:

ՏՕՊՕՐՑ. Դձեք, հա-հա-հա... չէ՞ որ դուք մարդ ունէք, Եւգլինեա Իվանովնա:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ա՛խ, իսկ որ. բայց ես մոռացել եմ: Այո, գրողը տանի, ի հարկէ կըմոռանաս, երբ նա արդէն տարի ու կէս է՝ շրջում է, մի ինչ որ Հնդկական ովկիանոսում: Չէ, ես այնուամենայնիւ միանում եմ ձեզ հետ... Ես ատում եմ տղամարդկանց: Նրանք ամենքն էլ անասուններ են, այլանդակ են, անամուլ են, բարբարոս են և ապուշներ:

ԲՕԲՐ. Ի՞նչպէս: Ամենքը՝ Եւ ձեր ամուսինը:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ա՛խ, նա ճանապարհորդում է Հնդկական ովկիանոսում. նրան հանգիստ թողէք: Ես միայն այսբանը գիտեմ, որ ես

տղամարդկանց սաստիկ չեմ սիրում, և ամեն մի քայլափոխում պատրաստ եմ ամենայն վատութիւն անել նրանց, անարգել և անպատուել: ստորացնել և յիմարդրութեան մէջ գցել: Ասացէք խնդրեմ, այդ ի՞նչ բան է, հետաժուտ լինել ջահել և անփորձ աղջկան, նրան խելքից հանել, շշկուցնել, խոստանալ երջանկութիւն, ամուսնանալ և յետոյ, գնալ Հընդկական ովկիանոս: Դու քեզ համար սուսկի պէս մենակ նստիր, իսկ նա, սատանան գիտէ նրա գլուխը, ի՞նչ է անում Հնդկական ովկիանոսում:

ՏՕՊՕՐՑ. Ներողութիւն, Եւգլինեա Իվանովնա. բայց բոլոր ամուսինները ովկիանոսում չեն ճանապարհորդում:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Միեւնոյն է, միեւնոյն է: Ես բոլորին ատում եմ: Գիտէք ի՞նչ է... Ահա, դուք Կատեան, դեռ անփորձ էք, ես ձեզ խորհուրդ եմ տալիս ամենեւին մարդու չգնալ:

ԲՕԲՐ. Այդ մասին կարող էք հանգիստ լինել, ես այդ արդէն վաղուց վճռել եմ:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Եւ դուք էլ, Լիւդմիլա Նիկոլաեւնա, ձեր պատուական այրիութիւնից մի՛ դուրս եկէք: Մարդու մի՛ գնացէք: Ա՛խ, ինչպէս ես ձեզ նախանձում եմ: Ինչպէս ես կ'ուզէի այրի լինել:

ՏՕՊՕՐՑ. Այդ ի՞նչ էք ասում, Եւգլինեա Իվանովնա, դուք ուզում էք, որ այնպիսի մի պատուական մարդը, ինչպիսին ձեր ամուսին Անտօն Սիմէօնիչն է, մեռնի՞: Ա՛յ... այ... այ...

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ա՛խ, ո՛չ, Տէրը մի՛ ա-

րացէ: Ես կ'ուզէի, որ նա կենդանի լինէր և միեւնոյն ժամանակ ես այրի լինէի: Այդ սատանայի պէս հետաքրքիր է: (Լռութիւն:) Գիտէք ի՞նչ է... Գիտէք ի՞նչ է... Իմ գլուխս մի հրաշալի միտք է եկել... Եկէք մի ընկերութիւն կազմենք:

ՏՕՊՕՐՅ. և ԲՕԲՐ. Ընկերութիւն: Ի՞նչ ընկերութիւն: Ինչո՞ւ:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Հակաաղամարդկային ընկերութիւն: Հրաշալի է: Մենք մեր հայեացքները կը տարածենք կանանց մէջ, կը հիմնենք կլուբ և ինքներս էլ հիմնադիր անդամներ կը լինենք: Այդ հիմնալի է:

ՏՕՊՕՐՅ. Այդ հետաքրքրական է: Ես դէմ չեմ:

ԲՕԲՐ. Ես էլ նոյնպէս: Միայն մի պայմանով: Այդ ընկերութեան մէջ ամենակին տղամարդ չընդունել:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Օ', դա ինքն ըստ ինքեան պարզ է: Բայց, ո՛չ, ո՛չ... Ես առաւել լաւ բան մտածեցի՝ մենք կ'ունենանք մեր սեպհական կլուբը և տղամարդիկ այդ կլուբում դռնապաններ, խոհարարներ և սպասաւորներ կը լինեն... Ներանք մեզ միայն կը ծառայեն: Հասկանո՞ւմ էք. թէ դա ի՞նչ դժոխային վրէժխնդրութիւն կը լինի նրանց համար: Ուրեմն համաձայն էք... սկսենք:

ԲՕԲՐ. Ես համաձայն եմ:

ՏՕՊՕՐ. Ես դորա դէմ ոչինչ չունեմ: Բայց հարկաւոր է կանոնադրութիւն կազմել. իսկ այդ շատ տաղակալի բան է:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ի՞նչ կանոնադրութիւն: Ատել տղամարդկանց, ներանց վզակոթին: Ես ապա աստի-

ճաններէից ցած վռնդել, ամենայն կերպ փնասել նրանց — ահա՛ ձեզ և բոլոր կանոնադրութիւնը և ընկերութեան նպատակը: Համաձայն էք... Ձեռքերդ: (Մեկնում է աջ ձեռքը Տօպօրցովային, եւ ձախը Բօբրովային, նրանք տալիս են իրենց ձեռքը:) Երդուեցէք:

ՏՕՊՕՐՅ. և ԲՕԲՐ. (Ժիծաղելով:) Երդուում ենք. երդուում ենք, երդուում ենք...

ՊՕԼԻՆՍԿ. Դէհ, շատ լաւ: Ուրեմն կեցցէ հակաաղամարդկային ընկերութիւնը: Իսկ այժմ ինձ տուէ՛ք թէյ, կամ սուրճ, կամ կաթ, կամ վերջապէս կվաս: Ձէ՛ որ առաւօտից աչքերս բաց եմ արել թէ չէ, իսկոյն մազազին եմ վազել:

ՏՕՊՕՐՅ. Մենք էլ դեռ այսօր ոչինչ չենք խմել: Ես չեմ հասկանում, թէ Մաշան մեզ ի՞նչու չէ հրաւիրում: (Ձանգահարում է:)

ՏԵՍԻՆ 4.

Նրանի եւ Մաշա

ՄԱՇԱ. Ի՞նչ էք կամենում տիրուհի:

ՏՕՊՕՐՅ. Մի՛թէ մինչև հիմա թէյը պատրաստ չէ:

ՄԱՇ. Այո՛, տիրուհի, քանի որ ինքնաեռը հանգել է... Նա համարեա թէ սկսել էր խշխշալ, բայց ես այստեղ խօսքով եղայ թղթատարի հետ:

ՏՕՊՕՐՅ. Ի՞նչ թղթատարի հետ:

ՄԱՇ. Ես ի՞նչ գիտեմ ինչ: Նա եկաւ և ասաց, ահա՛, ասում է, փունջ են ուղարկել:

ԲՈԼՈՐԸ. Փո՛ւնջ:

ՄԱՇ. Այո՛, փունջ: Ես հարցնում եմ — ումիցն է: Նա պատաս-

խանութ է՝ «այդ ինձ յայտնի չէ. ես, ասում է, հիւրանոցի թղթատարն եմ: Ինձ ասում է, համար 44-րդ պարոնը հրամայել է՝ զնն, ասել է, Ֆուրշտատսկի փողոց, առն համար 14 և այդ փունջը տար, բնակարան համար 6, իսկ ինքս, ասում է, 5-րդ համարն եմ:

ՏՕՊՕՐՑ. Ոչինչ չեմ հասկանում:

ՊՕԼԻՍԿ. Այդ ի՞նչ սատանայա-
կան բան է:

ՏՕՊՕՐՑ. Լսեցէք, Մաշա, այդ ինչեր էք դուրս տալիս: Գուցէ դուք փոքր ինչ խմած էք:

ՄԱՇ. Ե՛... Զուր էք, տիրուհի, դուք ինձ վիրաւորում... Ես բարոյական աղջիկ եմ, և իմ վարքս էլ, մինչև անգամ, շատ ազնիւ է: Ես գէներալշայի մօտ եմ ծառայել. մինչև անգամ կարող եմ նրանցից վկայական բերել:

ՏՕՊՕՐՑ. Ա՛խ, Աստուած իմ, ինձ հարկաւոր չէ՛ ձեր վկայակա-
կանը: Դուք ասում էք թէ փոնջը՝ Ո՛ւր է ձեր փունջը:

ՄԱՇ. Ինչպէս թէ ո՛ւր է: Ահա, (Յոյց է տալիս փունջը):

ՏՕՊՕՐՑ. ՊՕԼԻՍԿ. ԲՕԲՐ. (Ընկ-
նում են փունջի վրայ): Իսկ որ, բայց մենք չենք նկատել (հոտո-
տում են): Ա՛խ, ի՞նչ հիանալի բան է: Ի՞նչ լաւն է. հրաշալի է. հրա-
շալի բան է: — Բայց վերջապէս դա ումի՞ցն է և ո՛ւմ համար է:

ՄԱՇ. Ահա, այստեղ այցեւորումս կայ: (Տալիս է այցեւորման ծաղո-
րցակին):

ՏՕՊՕՐՑ. Ա՛խ, ահա թէ ինչ. չէի սպասում: Այդ տեսակի արջից՝ յանկարծ — փունջ: Տեսէք... Չէի սպասում... չէի սպասում:

ՊՕԼԻՍԿ. Դէ, վերջապէս անա-

ցէք, ո՛վ է: Այդպէս տանջելը ան-
տանելի է:

ՏՕՊՕՐՑ. Դուք ձեզ երևակայել չէք կարծո՞ւ: Բօստովցեմ Վլադիմիր Պետրովիչ: Բայց ի՞նչպէս է նա այդ ամիս ու կիսուայ մէջ փոխուել Պետերբուրգում: Գալուց կարծեմ մի արջ լինէր:

ԲՕԲՐ. Դուք հանաք էք անում, մօրաբոյր:

ՏՕՊՕՐՑ. Ամենեկն: Կարգացէ՛ք: (Տալիս է նրանց այցեւորման): Բայց փունջը — շատ փառահեղն է: Հ՛ը... Իսկապէս ես նկատել էի, որ նա ինձ փոքր ինչ համակրում է... Այո, այո... Մաշա, գնա՛ (Մաշան գը-
նում է): Հրաշալի փունջ է: Մեր-
սի — Վլադիմիր Պետրովիչ: (Փուն-
ջը դնում է տնդը):

ԲՕԲՐ. Մօրաբոյր, դուք իմ վրայ մի բարկանաք, բայց այս փունջը ձեզ համար չէ՛ ուղարկած, այլ ինձ համար:

ՏՕՊՕՐՑ. Ի՞նչ... Այդ ինչո՞ւ հա-
մար:

ԲՕԲՐ. Հէնց այդպէս: Բօստով-
ցովը առաջին ծանօթացած օրից, սկսեց ինձ հետամուտ լինել, ես այդ նկատել եմ: Ես նրան դուր եմ գալիս: Նա մինչև անգամ ակ-
նարկեց այդ մասին: Ընտանեկան կեանքի երջանկութեան մասին էր խօսում:

ՏՕՊՕՐՑ. Բայց Կատեան, հաւա-
տա, որ դու սխալվում ես: Պարզ երևում է, որ նա ինձ է համա-
կրում:

ԲՕԲՐ. Իսկ ես ասում եմ, որ ինձ է համակրում, և այդ փունջը ինձ համար է ուղարկած:

ՏՕՊՕՐՑ. Երբէք: Այդ արդէն չափազանց է, Կատեան: Դու շատ

մեծ կարծիք ունես քո մասին:
ԲՕԲՐ. Ինձ համար է, ինձ հա-
մար է և ինձ համար է...

ՊՕԼԻՆՍԿ. (Բոլոր ժամանակը
հեղինակար ծիծաղում է) Հա...
հա... հա... հա... հա... հա... Սիրե-
լիքս, զուր էք վիճում: Ես ձեզ
կասեմ, թէ այդ փունջը ում հա-
մար է: Ինձ համար է, միայն ինձ
համար:

ՏՕՊՕՐՑ. Եւգինեա Իվանովնա.
դուք այդ լինչից վերցրիք: Կար-
ծե՞՞ք, որ նա զիտէ, թէ այս տան
տիրուհին ես եմ, և տարօրինակ
կլլիներ՝ մի շաբաթով Կրօնշտա-
դից եկած հիւրի համար փունջ ու-
ղարկելը այն տանը, որտեղ տան-
տիկին կայ: Եւ լինչի վրայ հիմնուե-
լով էք դուք այդպէս կարծում:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ահա թէ ինչ հիման
վրայ: Նա երէկ օպերայում մօտե-
ցաւ ինձ և ինձ հետ շատ սիրա-
լիր էր, շատ հաճոյախօսութիւն-
ներ արեց, և մինչև անգամ ասաց,
որ շատ ցանկանում է Կրօնշտադ
գալ, հարցրեց որտեղ եմ իջել: Ես
ասացի թէ ձեզ մօտ եմ: Հիմա
եմ հասկանում ես, թէ նա ինչո՞ւ
էր հարցնում: Վերջապէս այդ չա-
փազանց պարզ է, որ նա ինձ է
հետամուտ լինում:

ԲՕԲՐ. Ձեզ է հետամուտ լի-
նում: Ա՛յ, նորութիւն: Հա... հա...
հա...

ՏՕՊՕՐՑ. Այդ ես երբէք չեմ
նկատել:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ա՛խ, իմ սիրելիքս,
ի հարկէ դուք չէք նկատել: Ի՞նչ
ասել կուզէ: Կանայք երբէք չեն
նկատում, երբ տղամարդը ուրի-
շին է հետամուտ լինում... Բայց
մենք ինչո՞ւ ենք վիճում... Միթէ

միևնոյն չէ, թէ ում համար է ու-
ղարկած: Մենք չէ՞ որ հակառա-
մարդկային ենք: Մենք երգուել ենք:

ՏՕՊՕՐՑ. Այո, ինձ համար, ա-
սենք, միևնոյն է: Ես հէնց այնպէս:
Միայն ճշմարտութիւնն է ի ուզում
վերականգնեցնել...

ԲՕԲՐ. Ինձ համար էլ նոյնպէս
միևնոյն է: Ես այս բոլորին սկը-
սում եմ վարժութիւններ անել:
(Նստում է պիանոի մօտ եւ նուա-
զում է:)

ՊՕԼԻՆՍԿ. Թէև միևնոյն է, բայց
ինչո՞ւ չխոստովանել, որ փունջը
ինձ համար է:

ԲՕԲՐ. Ինչպէս չէ, ներեցէք
խնդրեմ: Ինձ համար է: (Թողնում
է ածելը եւ վեր է կենում:)

ՏՕՊՕՐՑ. Ծաղրելի կամակորու-
թիւն: Փունջը տանտիկնոջ հա-
մար է:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Սա... հակառադմարդ-
կային ընկերութիւն... Մենք եր-
գուել ենք:

ՏԵՍԻԼ 5.

Նրանք եւ Մառա

ՄԱՇԱ. Վլադիմիր Պետրովիչ
Բօստովցով:

ԲՈԼՈՐԸ. Ահ...

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ա՛յ, դուք կըտեսնէք,
թէ ես ինձ ինչպէս կըպահեմ նո-
րա մօտ, ես նրան կ'ոչնչացնեմ:

ԲՕԲՐ. Ես վարժութիւններ կա-
ծեմ և նրա վրայ ամենակին ուշա-
դրութիւն չեմ դարձնի:

ՏՕՊՕՐՑ. Ես նրան կընդունեմ
քաղաքավարի, բայց սառը...

ՏԵՍԻՆ 6.

Նրանք եւ Բոսնովցով

ՄԱՇԱ. (կողմ) Մէկը երեքի
դէմ: (Գնում է:)

ԲՕՍՏՈՎ. (Ընդհանուր ողջոյն:) Ողջոյն ձեզ: (Մօտենում է Տօսօր-
ցովային:) Բարե ձեզ, Լիւդմիլա
Նիկօլաեֆնա:

ՏՕՊՕՐՅ. (Տալիս է նրան ձեռ-
քը եւ ամաշելով նայում է իր հան-
դերձին:) Բարե ձեզ... Շատ ու-
րախ եմ... Ներողութիւն: Ինձ հա-
մար անսպասելի հանդիպումն էր...
Ես այս բոլորին կը գամ... Եւզի-
նեա Իվանովնան Կատեայի հետ
միասին ձեզ կը զբաղեցնեն... (Գը-
նում է դէպի ծախ:)

ԲՕՍՏՈՎ. (Մօտենում է Պօ-
լինսկուն:) Ողջոյն ձեզ, Եւզինեա
Իվանովնա:

ՊՕԼԻՆՍԿ. (Տալիս է նրան ձեռ-
քը:) Բարե ձեզ... Ներողութիւն...
Դուք այնպէս յանկարծ. ես այսրո-
պէին... Կատեան ձեզ կը զբաղեցնէ:
(Գնում է դէպի ծախ:)

ԲՕՍՏՈՎ. Ողջոյն ձեզ, Կատե-
րինա Ալէքսանդրովնա:

ԲՕԲԲ. (Ամաշելով ձեռքը տա-
լիս է:) Բարե ձեզ, Վլադիմիր
Պետրովիչ: (Կողմը:) Հը՛... Իրանք
գնացին գոլգոթելու, իսկ ինձ թո-
ղին... Բայց ո՛չ, ես դորան համա-
ձայն չեմ (Երան:) Ներեցէք, ես
այս բոլորին (Վազում է դէպի
ծախ:)

ԲՕՍՏՈՎ. Այդ ի՞նչ պատահե-
ցաւ դրանց: Մէկ մէկու ետեւից
ասացին՝ «Ներողութիւն ես այս
բոլորին»: Բայց թէ ես էլ ի՞նչ յի-

մարն եմ: Հէնց սկզբից դէպքը
բաց թողի: Նա չէ՛ որ մենակ էր
էր և շատ յարմար առիթ էր: Հի-
մա գուցէ այսպիսի դէպք չըպա-
տահէ: (Նստում է:) Այո՛, այո՛, այո՛,
Վլադիմիր Պետրովիչ, գաւառական
կոճղ ես, փոքրիկ մանուկ ես, ինչ-
պէս քեզ անուանում էր զիւղացի
հօրաքոյրդ: Բաւականին դու կըր-
թուել ես այդ ամիս ու կէսուայ
ընթացքումը մայրաքաղաքում: Սո-
վորել ես սիրահարուել, փունջեր
ուղարկել և մինչև անգամ առա-
ջարկութիւն անել... Երեւի ճակա-
տագիրս է, բաղդս գտայ. Ի՞նչ ա-
րած: Սիրահարուած եմ, հաստատ
սիրահարուած եմ: Սարսափելի սի-
րահարուած եմ: Բայց ինչպէս բա-
ցատրեմ: Ա՛յ, հարց: Կեանքիս մէջ
երբեք բացատրութիւն արած չեմ:
Երեսուն ու երեք տարի է ապ-
րում եմ աշխարհում և երբեք ա-
ռիթ չեմ ունեցել: Ազնիւ խօսք:
Գուցէ այդ տարօրինակ թուայ,
բայց այդ փաստ է... Ասենք դա
մի գործ էլ չէ: Ի՞նչ կարիք կայ
ձգձգելու: Հարկաւոր է ասել, ես
սիրահարուած եմ և խնդրում եմ
ձեր ձեռքը և աւել ոչինչ: Թէև
այդ կարելի է, աւելի զարդարուն
ձևով ասել, օրինակ,—թէ միայն
նակ կեանքը սպանում է մարդու
մէջ ամենալաւ ուժերը. թէ ան-
ցեալը խաւար է, ապագան մու-
թը, կամ թէ ընդհակառակը... Այդ
ասենք միևնոյն է: Յետոյ կեանքի
ճանապարհը լուսաւորող փստղի
մասին և վերջապէս ասել կամե-
նում եմ իմ ամբողջ կեանքս ձեզ
զոհ բերել և իմ ամբողջ կարողու-
թիւնս սիրոյ աեղանի վրայ դնել...
Հը՛... Այո՛, բայց երբ ժամանակը

կը դայ, բոլոր բառերը մտքիցս
կը թռչեն և ոչինչ ասել չեմ կա-
րողանալ: Բայց հարկաւոր է: Ան-
պատճառ հարկաւոր է: Տուն վե-
րադառնալու ժամանակն էլ հա-
սել է: Շատ ուշացայ: Հօրաքոյրս
հեռադրով կանչում է: Գործերը
սաստիկ խաբնիճադանճ գրութեան
մէջ են, գրում է նա: (Վճռողա-
քար վեր է կենում): Է՛հ, ի՞նչ կա-
րիք կայ երկարացնելու: Ուղղա-
կի կասեմ նորան, չէ՞ք կամենում
արդեօք... Եւ աւել ոչինչ: Եւ մօ-
րաքոյրը կասեմ և այն կրօնշտա-
դի տիկնոջն էլ: Ի՞նչ քաշուելու
բան կայ, իմ մտադրութիւններս
խիստ մաքուր են: Հ՛ր... Բայց այ-
նուամենայնիւ շատ լաւ կը լինէր,
եթէ նա մենակ դուրս գար... Շատ
լաւ կը լինէր:

ՏԵՍԻԼ 7.

Նա եւ Մաւա

ՐՕՍՏՈՎ. Ա՛... Թղթիւնը: Այդ
յարմար է: Կսեցէք, սիրելիս, կար-
ծեօք ձեր անունը Մաշա է:

ՄԱՇԱ. Այո՛, Մաշա է:

ՐՕՍՏՈՎ. Ահա թէ ինչ Մա-
շա, վերցրէք այդ ձեզ համար (փող
է տալիս: Կողմ): Պետերբուրգում,
կարծեօք, ամեն գործ և ամեն
քան սորանից են սկսում:

ՄԱՇԱ. (Վերցնում է): Խոնար-
հաքար շնորհակալ եմ: Ո՛հ, այդ
ինչ շատ էք տուել: Տասը բութի:
Ի՞նչու համար:

ՐՕՍՏՈՎ. Ի՞նչպէս թէ ինչու
համար: Հէնց արկաւ... Ոչնչի հա-
մար: Ահա դուք հէնց այս բոլորին
ինձ համար կարող էք ծառայու-
թիւն անել:

ՄԱՇԱ. Ի՞նչ կը հրամայէք, ու-
րախութեամբ:

ՐՕՍՏՈՎ. Ա՛յ, ինչ. Գնացէ՛ք
Կատերինա Ալէքսանդրովնայի մօտ
և խնդրեցէ՛ք նորան, որ այս բո-
լորին դայ այստեղ: Ասացէ՛ք, որ
շատ կարեւոր գործ ունեմ նորա
հետ, սարսափելի կարեւոր:

ՄԱՇԱ. Ես գնալ չեմ կարող,
իսկ նա գալ չի կարող...

ՐՕՍՏՈՎ. Ի՞նչպէս թէ չի կա-
րող: Ինչո՞ւ չի կարող: Ուրեմն ես
նորան այլեւ չեմ տեսնի: Նա գը-
նացել է: Այդ ի՞նչ բան է...

ՄԱՇԱ. Ո՛հ, նա հագնւում է.
թոյլ տուէ՛ք խնդրեմ, ձեզ հարցնել,
այդ փունջը Կատերինա Ալէքսանդ-
րովնայի համար էր:

ՐՕՍՏՈՎ. Ի հարկէ... Թէ չէ
համար է:

ՄԱՇԱ. (Ժիծաղելով գնում է):

ՐՕՍՏՈՎ. Ի՞նչի համար է ծի-
ծաղում: Աստուած իմ: Այդ ի՞նչ
յիմարութիւն արի: Ստորութիւն:
Փունջը ուղարկեցի և չասացի թէ
համար է: Իսկ այստեղ երեք
կին կայ: Ո՛հ, գաւառացի, գաւա-
ռացի: Յոյց տուի՛ր քեզ, խօսք չը-
կայ, ցոյց տուի՛ր: Ամեն մէկը նը-
րանցից կարող է կարծել թէ իրա
համար է—և երեքն էլ կատարեալ
իրաւունք ունին վիրաւորուելու:
Տաս... Մէկը գալիս է: Ով էլ լի-
նի, ես ուղղակի կսկսեմ: (Աջ կող-
մից ներս է գալիս Պօլինսկայնան,
զարդարուած):

ՏԵՍԻԼ 8.

Նա եւ Պօլինսկայնա

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ահա և ես: Գիտէ՛ք,
ես գինուորականի պէս. մէկ, եր-

կու, երեք և պատրաստ է: Ինչպէս, Կատեան զնացել է: Ուրեմն դուք խղճուի, երեք մենակ ձանձրացած կը լինէք: Ես չգիտէի, թէ չէ վաղուց դուքս կը գայի:

ԲՕՍՏՈՎ. Ձեզանից չափազանց շնորհակալ եմ: Դուք շատ սիրալիր էք, Եւգինեա Իվանովնա: Գիտէք, ես ձեզ հետ... (կողմ): Արի մի փորձեմ սորան միջնորդ ընտրել: (Նորոտն): Գիտէք, Եւգինեա Իվանովնա, ես ձեզ հետ գործ ունեմ:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ես ամբողջովին պատրաստ եմ ձեզ ծառայել: Ամբողջովին:

ԲՕՍՏՈՎ. Գիտէք, մի փոքր փափուկ խնդիր է, ճիշտը առած, ես դժուարանում եմ:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Մի դժուարացէք: Ուղղակի ասացէք: Գրողը տանի, ես գործը պարզ եմ սիրում: Ձէ որ ես Պետերբուրգի փափկասուն տիկին չեմ, այլ Կրօնշտադի ծովային... Այո՞ս...

ԲՕՍՏՈՎ. Գործը ահա ինչու՞ն է, Եւգինեա Իվանովնա: Ի հարկէ ես... ես ձեզ չափազանց քիչ եմ ճանաչում, դուք էլ ինձ նոյնպէս... Մենք ընդամենը մի հինգ, վեց անգամ ենք հանդիպել միմեանց... Բայց...

ՊՕԼԻՆՍԿ. Այդ նշանակութիւն չունի... Պատահում է, որ առաջի անգամից մարդիկ սկսում են զէպի միմեանց զգալ... Ինչպէս այդ ասել...

ԲՕՍՏՈՎ. Ճիշտ այսպէս... Դուք բոլորովին ուղիղ բարեհաճեցիք նկատել... Պատահում է, որ առաջի անգամից... Այո, Եւգինեա Իվանովնա, իսկապէս այդպէս պա-

տահեցաւ... Հէնց առաջի պատահելուց: Ի հարկէ, ես գաւառացի եմ, բայց ոչ էլ պնքան յետ ընկածներին: Մանաւանդ մեր տոհմը խիստ հինաւուրց է և մեր կողմերում յարգուած... Եւ յետոյ ես կարգին կարողութեան տէր եմ:

ՊՕԼԻՆՍԿ. (Բռնկելով): Կարողութիւն: Ինչու էք դուք խօսում ինձ ձեր կարողութեան մասին:

ԲՕՍՏՈՎ. Ներողութիւն... Ես... չըվերջացրի—մի խօսքով՝ այդ այս բոլորին կը պարզուի: Գիտէք ես յուզուած եմ, ես չափազանց յուզուած եմ... Երեւկայեցէք, չընայելով, որ ես երեսունութեք տարեկան եմ, բայց այդ կեանքիս մէջ առաջին անգամն է: Բայց ես պարզ կը խօսեմ, Եւգինեա Իվանովնա: Թէև մենք ձեզ հետ նոր ենք ծանօթացել և ընդամենը մի հինգ, վեց անգամ ենք տեսնուել...

ՊՕԼԻՆՍԿ. Դուք այդ արդէն ասել էք, Վլադիմիր Պետրովիչ:

ԲՕՍՏՈՎ. Ո՛հ, այո, այո... Ես այդ արդէն ասել եմ... Ճիշտ է... Մի խօսքով—այնուամենայնիւ, ես նկատել եմ, որ դուք ինձ փոքր ինչ համակրում էք:

ՊՕԼԻՆՍԿ. (Կոտրատուելով): Այո, մի փոքր կայ:

ԲՕՍՏՈՎ. Հէնց այդ հանգամանքները ինձ իրաւունք են տալիս, խօսելու ձեզ հետ այն առարկայի մասին, որը իմ հոգու խոր զաղտնիքն է կազմում:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Դէհ, ասացէք վերջ չապէս, գրողը թանի: Դուք շարունակ պատրաստվում էք, պատրաստվում, բայց ոչինչ չէք ասում:

ԲՕՍՏՈՎ. Աստուած իմ, դուք բարկանում էք — ես աւելի ևս

շփոթվում եմ: Ո՛չ, ես այս բո-
պէին երկու բառով, Եւգինեա Ի-
վանովնա: Այդ պատահեց յանկարծ,
անսպասելի կերպով, Ալէքսանդ-
րեան թատրոնում, օթեակում, ինձ
ներկայացրին և ես տեղն ու տեղը
սպանուեցայ: Իմ զգացմունքները
մեծանում էին, շղթաները, որոն-
ցով նա ինձ կաշկանդեց, քանի
գնում՝ աւելի ու աւելի էին սեղ-
մում ինձ, վերջապէս ես ինձ զգա-
ցի ձեռքով, ոտքով շղթայուած:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ասացէք, ասացէք:

ԲՕՍՏՈՎ. Ի՞նչ ասել, Եւգի-
նեա Իվանովնա, միթէ այդ պարզ
չէ: Ես գիշերները չեմ քնում, ես
ոչինչ գործ անել չեմ կարողա-
նում, ես ամբողջովին համակուած
եմ այդ զգացմունքով, ոտից գլուխ,
Եւգինեա Իվանովնա:

ՏԵՍԻՆ 9.

Նրանք եւ Տօպոբոգովա (մտնում է ձախից)

ԲՕՍՏՈՎՅՈՎ. Ա՛, Լիւդմիլա Նի-
կոլայեֆնա, լաւ ժամանակին եկած:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ի՞նչպէս թէ լաւ ժա-
մանակին: Ամենակին անժամա-
նակ է:

ՏՕՊՈՐՅ. Ներողութիւն, ես
փոքր ինչ սպասել տուի ձեզ:

ԲՕՍՏՈՎ. Ձէ, փոյթ չէ: Ես
այժմ այնպէս տրամադրուած եմ,
որ բոլորը կարող եմ ձեզ ասել,
Լիւդմիլա Նիկոլայեֆնա: Ի հարկէ
այդ կարող է ձեզ տարօրինակ ե-
րևալ... Ես ընդամենը ամիս ու
կէս է, որ այստեղ եմ...

ՊՕԼԻՆՍԿ. (ցածր). Լսեցէք:
Դուք այդ ի՞նչ էք անում: Ի՞նչ
կարիք կայ նորան այդ իմաստալու:
Այդ մեր մէջ է:

ԲՕՍՏՈՎ. Ո՛չ, Լիւդմիլա Նիկո-
լայեֆնան պէտք է բոլորը իմանայ:
Լիւդմիլա Նիկոլայեֆնա, պատահում
են չարաբաստիկ բոպէներ, երբ մի
զոյգ հրաշալի աչքերի հայեցումածքը
մարդու գերի են դարձնում... Եր-
բեմն բաւական է լինում մի հան-
գիպումն, որ մարդու ճակատա-
գիրը որոշուի:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Սա, գիժ է, գիժ է:

ՏՕՊՈՐՅ. (Շփոթուած). Վրադի-
միր Պետրովիչ, այս տեսակի բա-
ները օտարների առաջ չեն խօ-
սում:

ԲՕՍՏՈՎ. Ո՛չ, ներեցէք... Ես
չեմ կարող, ես պէտք է բոլորը ա-
սեմ... Ես չափազանց տրամադր-
ուած եմ... Ի հարկէ, Լիւդմիլա
Նիկոլայեֆնա, մենք ձեզ հետ տես-
նուել ենք հազիւ քսան անգամ
միայն, բայց այն համակրութիւնը,
որ դուք ինձ ցոյց էք տալիս...

ՏՕՊՈՐՅ. Արդեօք չէք կամենալ
ինձ հետ սեղանատուն անցնել:

ԲՕՍՏՈՎ. Այդ միեւնոյն է: Իմ
մտադրութիւններս այնքան մա-
քուր են, որ ես կարող եմ նրանց
ամբողջ աշխարհի առաջ յայտնել...
Լիւդմիլա Նիկոլայեֆնա, թոյլ տուէք
ձեր ձեռքը համբուրել: (Համբու-
րում է ձեռքը): Լիւդմիլա Նիկոլա-
յեֆնա, միթէ դուք կը հրաժա-
րուէք այն մարդու երջանկութիւ-
նը կազմել, որը...

ՊՕԼԻՆՍԿ. (Շտապով վերցնում
է իւր գլխարկը). Ես գնում կ'ընեմ շ-
տաղ, ես այս բոպէին գնում եմ
կ'ընեմ շտաղ: Այդ ի՞նչի է նման, ի՞նչ
բան է:

ՏՕՊՈՐՅ. Ի՞նչ պատահեցաւ ձեզ
հետ, Եւգինեա Իվանովնա:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ո՛չ, ո՛չ, ես գնում

եմ Կրօնշտադ (Հայելու առաջ հագնում է գլխարկը):

ՐՕՍՏՈՎ. Ո՛հ, թոյլ տուէք ինձ վերջացնել: Ես դեռ ամենագլխաւորը չեմ ասել:

ՏՕՊՕՐՑ. Կարող էք հաւատաւորացած լինել, որ ձեզ շատ լաւ են հասկացել:

ՊՕԼԻՆՍԿ. (Շտապով գլխարկի լէնտերը կապում է:): Ես գնում եմ Կրօնշտադ, Կրօնշտադ:

ՐՕՍՏՈՎ. Եթէ դուք ինձ հասկացել էք՝ ուրեմն ինձ մնում է միայն...

ՏԵՍԻԼ 11.

Նրանք եւ Բօբրովա

ՐՕՍՏՈՎ. Եկատերինա Ալէքսանդրովնա, դուք ամենայարմարագոյն ժամանակին եկաք:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ի՞նչպէս: Նա էլ յարմար ժամանակին եկաւ: Այդ հետաքրքիր է:

ՐՕՍՏՈՎ. Եկատերինա Ալէքսանդրովնա, այստեղ ձեր բացակայութեան միջոցին, իմ ամբողջ կեանքիս, իմ երջանկութեան հարցը մի թղթի վրայ էր դրած:

ՏՕՊՕՐՑ. Ի՞նչ կարիք կայ այդ: Դու պէտք է իմանաս, Կատեան, եթէ միայն այդ քեզ հետաքրքրում է, որ Վլադիմիր Պետրովիչը առաջարկութիւն է անում...

ՐՕՍՏՈՎ. Այո, ես ձեզ առաջարկութիւն եմ անում, եկատերինա Ալէքսանդրովնա:

ՏՕՊՕՐՑ. (կողմ) Ի՞նչ, նորան: Այդ նորան: (Ինքը իրեն ժողովելով): Այո... նա... քեզ առաջարկութիւն է անում, Կատեան:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Ահա թէ գործը ինչ-

չունի է: Հա, հա, հա... Դէհ, այժմ, ես այլ ես Կրօնշտադ չեմ գնալ: (Գլխարկը հանում է:)

ՐՕՍՏՈՎ. (Կատեային) Ձեզանից է կախուած իմ վիճակիս վրէժը:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Տարաբաղդաբար Կատեան չի կարող ընդունել: Նա — անդամ է հակառակմարդկային ընկերութեան:

ՏՕՊՕՐՑ. Այո, նա չի կարող ընդունել... Նա երգուել է տղամարդկերանցը ատել:

ԲՕԲՐ. Ես համաձայն եմ, Վլադիմիր Պետրովիչ:

ՐՕՍՏՈՎ. (Աննուն նորա ծնորդը եւ շարունակ համբուրում է:): Օ՛, որքան երջանիկ եմ: Ո՛րքան երջանիկ:

ԲՕԲՐ. (Տփուրացովն) ինչ? Մօրաբոյր, դուք համաձայն էք:

ՏՕՊՕՐՑ. (կիսաաղաթ:): Այո... այո... համաձայն եմ:

ԲՕԲՐ. Իսկ դուք, Եւգենեա Իվանովնա:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Համաձայն եմ, զրոյը տանի:

ՏԵՍԻԼ 12.

Նրանք եւ Մաւա

ՄԱՇԱ. Փունջը կը հրամայէք, եկատերինա Ալէքսանդրովնա, սենեակում գնել:

ՊՕԼԻՆՍԿ. Հ'ը... Փունջը:

ՏՕՊՕՐՑ. Ա՛... Փունջը:

ԲՕԲՐ. Ո՛հ, ո՛չ, ես այդ փունջը իմ մօրաքրոջս կընծայեմ, որովհետեւ նա զէպի ինձ միշտ բարի է եղել:

ՏՕՊՕՐՑ. Մերսի:

ՐՕՍՏՈՎ. Բաւական է: Լիւդ-

միւլա Նիկողայեֆնա, ես այսօր հա-
րիւր փունջ, ամբողջ ծաղիկների
մի ծով կընծայեմ ձեզ: (Պօլինս-
կուն:) Իսկ ձեզ համար յար-
զելի, Եւգինեա Իվանովնա, թոյլ
տուէք, Կրօնշտադ բերել: (Համ-
ընդունում է Պօլինսկու եւ Տօլօր-
ցուլայի ձեռքը:)

ՊՕԼԻՆՍԿ. (Տօլօրցուլային:) Բայց
ինչ կը լինի, Լիւդմիլա Նիկողայեվ-
նա, մեր մանուկ հակատղամարդ-
կային ընկերութեան բանը:

ՏՕՊՕՐՑ. (Հոգոց հաննալով:) Ափ-
սոս, նա քանդուեց, Եւգինեա Ի-
վանովնա:

Փ Ո Ւ Ն Ջ

Վոյ. 1 արար. հեղ. Պօտապենկօի.

Թարգմ. Թ. Կաճկաճեանի

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ջ Ի Ն Ք

Լ. Ն. Տօպօրցովա	—	—	—	տ. Արտեմեան.
Եկատերինէ, նրա բրոջ աղջիկը	—	—	—	օր. Աշակեան.
Ե. Ի. Պօլինսկայա	—	—	—	տ. Պօպովեան
Վ. Բօստովցով	—	—	—	սլ. Զառաիեան.
Գրաբեր	—	—	—	սլ. Թաւարրէկեան.
Աղախին	—	—	—	տ. Հ. Արեւեան:

ՈՓԵՀԱՐՑՈՒԹԻՒՆ

(S p i r i t i s m e)

ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՔ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

ՀԵՂԻՆ. ՎԻԿՏՕՐԻԷՆ ՍԱՐԴՈՒ

(ԵՂԱՍԵՐԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐ ՏԻԿԻՆ ՍԻՐԱՆՈՒՇԻՆ)

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

Ալբերսո Դ'Օբենաս.

Սիմի, նրա կինը.

Դեյֆին, Սիմիի ձորաբորոջ աղջիկը.

Ժորժ Դ'Օբենաս.

Թեկդի, Սիմիի ընկերուհին.

Դոկսոր Պարիզոս, ռեզիդենտ (մե-
դիում).

Դոկսոր Դալիբուսոն, հիւր.

Վալենտին Կլաւիեր, հիւր.

Ռայմոնդ, նրա կինը.

Մարեսկո, հիւր.

Փիլլեթ, նրա կինը.

Միքայել Սոֆնա, ռուսինացի.

Դեզոբիե, հիւր.

Ֆիլիպ, Միքայելի ծառան.

Իվոնէ, Դ'Օբենասների աղախինը:

STUTZ U. A. G. Z. H.

ԿԼ. (Նոյնպես ծիծաղելով:) Հա, հա, հա... Ահա նկատողութեանդ անսպասելի հետևանքը:

Թեկ, ես միշտ հաւատացել եմ ոգե-
հարցութեան—սպիրիտիզմին:

ԱՄԵՆՔԸ. Պատմեցէք, խնդրո՞ւմ ենք,
պատմեցէ՞ք!

ԴՕԲ. Ոգեհարցութիւնը — սպիրի-
տիզմը՝ ինձ համար համարեա թէ կրօնը
է: Հաւատում եմ որ մերկացումներ
եղած են, որովհետեւ մարդիկ միշտ բա-
ժանուած են եղել՝ իսկապէս մարգա-
րէնների և խաբէբանների:

ԴՕԲ. Դուք ևս լաւ գիտէք որ նախ
քան նշանուելս Սիմիին երբէք չէի տե-
սած, մինչև անգամ չէի էլ կարծում
թէ այդ չքնաղ աղջիկն ապրում է աշ-
խարհիս երեսին. և Այս բանը պատա-
հեց օրիցս չորս տարի առաջ... Այն,
երեք տարի է մեր ամուսնանալը: Բո-
լորովին պատահաբար ես ներկայ ե-
լայ մի տան մէջ կատարուող ոգեհար-
ցութեան փորձին: Այդ առաջին փորձն
էր, որին ես ներկայ էի լինում: Այն
ժամանակ ես ոչ-միայն չէի հաւատում,
այլ տրամադիր էլ չէի հաւատալու որեւէ
անյայտ բանի: Մեզիկումը—ոգեմիջնոր-
դը՝ մեր յայտնի դօկտօր Պարիզօսն
էր...

ԿԼ. Սակայն սպասեցէք, սպասեցէք.
չէ՞ որ ամեն բանի ևս պէտք է քննա-
կան կերպով վերաբերուել:

Թեեւ Ուր քննութիւն կայ, այնպէս
այլեւ չի կարող հաւատ լինել:

ՌԱՅ. (Նստած սեղից) Թեկզի, եթէ
դուք վէճ էք սկսել ամուսնուս հետ,
յայն դէպս պէտք է ասեմ որ այդ ան-
օգուտ բան է, որովհետեւ նա վիճում
է սկզբունքից դրդուած՝ որպէսզի եւ-
րէք չհամաձայնուի:

ՊԱՐ. Ս, ի՞նչ հարկ կայ անունը յիշկու:

ԺՕԲ. (Միծաղելով:) Հն, հն, հն...
Ամուսնական կեանքում այդ լու սկզբ-
բունք է:

ԴՕԲ. Դօկտօր, չէ՞-որ մինչև օրս ևս
ոչինչ չեմ տեսել, բայց քանի-որ սրանք

հիմա այսպէս յարձակվում են պարի-տիզմի վրայ, ես անկարող եմ ծածկել մի այնպիսի անսովոր դէպք: Ուրեմն այդպէս՝ բոլոր ներկայ եղողներդ գիտէք զօկտօր Պարիզօտի ոգեմիջնորդական ոյժը: Առաջին փորձին ես ակա-նատես եղայ մի ամբողջ շարք՝ թէև զարմանալի, բայց-և-այնպէս սովորա-կան երևոյթներ: Դօկտօր Պարիզօտը, երևի նկատելով կասկածոտութիւնս, հարցրեց ինձ. «Արդեօք չէ՞ր կամի-նալ տեսնել այն անձնաւորութիւնը, որ ահագին դեր պէտք է խաղայ ձեր կեան-քի մէջ»: Ես պատասխանեցի՝ մեծ ու-րախութեամբ... Եւ մէկ-էլ յանկարծ՝ բոլորովին մոռթը սենհակի մի անկիւ-նում մի տեսակ կապտաւուն յուս երե-ւաց, յետոյ մի ինչ-որ անորոշ, սպի-տակ բան և ես՝ ի զարմանս իմ, սկսե-ցի զանազանել երեսի գծերը, ոսկե-զոյն մազերը և մի բոլորակապ պարզ նկարուեց մի փոքրիկ, չքնաղ երես, եր-կու խոշոր աչքեր, որոնք ինձ էին նայ-ում և... բոլորը չքացաւ:

Թեկ. Ո՛րտեղ էր այդ փորձը:

ԴՕԲ. Այդ փորձը տեղի ունեցաւ քաղաքից դուրս, Հովարդենց որսոր-դական փոքրիկ տան մէջ:

ԴԵԼ. Արդեօք այդ այն փոքրիկ տու-նը չէ՞, որ յետոյ նրանցից գնեցիք:

ԴՕԲ. Այո, հէնց այն է: Մի ամսից յետոյ երբ Հովարդենց մօտ հանդիպե-ցի Սիմիին, զարմանքից քիչ մնաց խելքս թոցնէի: Այդ նա էր: (Ընկնե-լով մտածման մեջ:) Հարսանիքից յետոյ մեր կեանքի ամենալու մասը այդ փո-քրիկ տան մէջ անցկացրինք:

ԺԻԼ. Ինչո՞ւ չէք գնում այնտեղ, գար-նանը հիանալի է լինում:

ԴՕԲ. Չեմ սիրում մենակ այնտեղ լինել:

ԴԵԼ. Ի՞նչպէս-թէ մենակ. հապա Սի-մի:

Թեկ. Ես ու Սիմին ամարային սե-զօնին Լօնդօն ենք գնալու, այդ արդէն վաղուց է վճռուած:

ԺՕՐ. Եւ դու թողնում ես զր Սի-մին գնալ:

ԴՕԲ. Չարմանալի հարց:

ԺՕՐ. (Դեմֆրեի ակամջին բան է փրս-փսում, նա էլ սկսում է ծիծաղել:)

ԴՕԲ. Այդ խելառն ի՞նչ կարող էր ա-սել ձեզ որ այդպէս ծիծաղում էք... Ափսոս որ Սիմին այնտեղ չէ:

ԺԻԼ. Ի դէպ. ո՞ւր է նա:

ԺՕՐ. Ստօնձային ցոյց է տալիս իր նոր դաշնամուրը և նա էլ, երևի, յան-պասրաստից երգում է:

ԴՕԲ. Դեմֆրին, ինչո՞ւ է՞ր ծիծաղում:

ԴԻԼ. (կնօթաւած:) Ժօրժն ասում էր...

ԴՕԲ. Նրա բոլոր արտասովոր վար-մունքների մէջ, երևի, այդ ամենասար-սափելին չէ. բայց եթէ դուք սկսէք լուռ մնալ, այն-ժամանակ, ուղիղն ա-սեմ, ձրեւէ սոսկալի բան պիտի մտա-ծեմ:

ԺՕՐ. Ես կ'ազատեմ մօքրի սիրելի աղջկան ինձ մատնելու սոսկումից. չէ՞-որ նա ինձանից վախենում է:

ԴԵԼ. Ժօրժ... Ի՞նչպէս էք համարձակ-վում: (Տեղից վեր է բռնում եւ վազում՝ ԴՕԲԵՆԱՍԻ մօտ:) ԴՕԲԵՆԱՍ, նա ա-սում է՝ ոգիկերն արգելել են ձեզ խան-դաւ լինելը:

Բալոբեբեան ծիծաղում են:

ԴՕԲ. Խելօք բան չես ասել, Ժօրժ. այստեղ ոգիներն ամենեւին գործ չու-նեն: Իմ սեպնական խորին համոզմունքս է որ խանդը անարժան զգացմունք է և յատուկ մի՛միայն ստորին քնաւո-րութիւններին:

ԴԵԼ. (Ձեռքերով սխառութիւն ցոյց տա-լով:) Ես չեմ ուզում բարձր քնաւորու-թեամբ ամուսին:

ԺՕՐ. Սիրելի՛ Դեմֆրին, սքանչելի՛ էք: Ուրեմն դուք կամենում էք որ ձեր ամուսինը խանդոտ լինէր:

ԴԵԼ. Սարսափելի կերպով, ինչպա-րի պէս, միշտ և ամենքի վերաբերմամբ:

ՊԱՐ. Բայց չէ՞-որ խանդը ժխտում է վստահութիւնը:

ԴԵԼ. (Իտաճարձիկապիքութե անելով, գնում է իր տեղը:) Եւ թող վստահ չը-լինի... Թող չհաւատայ... Եթէ նա երկուդ ունենայ որ կարող եմ իրան սիրելուց դադարել, այն-ժամանակ շարունակ մօ-տըս կը լինի... (Հանդիսաւոր կերպով նստելով:) պրծնալ-գնաց:

ԴՕԲ. Ես երբէք չեմ նախանձում Սի-
միին. նա բոլորովին ազատ է անհո-
րնչ-որ կամենայ:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆՐԱՆՔ, ՍԻՄԻ ԵՒ ՍՏՈՆՁԱ

ՍԻՄ. (Թեքել սեւ հագուսով, մագե-
րի մեջ եւ զօսկում քաւմ ծաղիկներ. ամուս-
նուն:) Ալբերտօ, նոր դաշնամուրը հիա-
նալի է հնչում: (Միւսներին:) Ես ձեզ
թողի-գնաց, խնդրում եմ ներէք: Դուք
արդէն գիտէք որ ես միշտ յափշտակ-
վում եմ երաժշտութեամբ: Դօկտօր Պա-
րիզօտ, եթէ ձեր ոգիները եւ կարողա-
նային գոնէ կիսով չափ այնպէս նուա-
գել, ինչպէս-որ Սաօնձան է նուագում,
այն-ժամանակ ամենից շատ ես կը հա-
ւատայի ոգիներէ զօրութեան: (Նսե-
լով փոքրիկ սեղանի մօտ արձուի վրայ.)
Ինչի մասին էիք խօսում:

ԹԵԿ. Մեր Լօնդօն գնալու եւ ամու-
սինների խանդոտութեան մասին:

ՍԻՄ. (Շփոթուելով:) Ձեմ հասկանում,
թէ դրանք ինչ կապ ունեն իրար հետ:

ԹԵԿ. Հարցրի՛մ մօրաբորջդ աղջկան:

ՍԻՄ. (Ձարմանալով:) Դեմքիս:

ԴԵԼ. (Նստած սեղից ձեռներով բացա-
սական նշաններ եւ անում:) Ինչ է, ինչ
է. ինչպիսի ոչինչ չկայ. այդ ամենը
ժօրժի հնարած բաներն են:

ԺՕՐ. Հնարած բաներ. հիանալի
խօսք... Իսկոյն երևում է, որ դեռ գի-
շերօթիկ դպրոցի գրականութեան ազ-
դեցութեան տակ էք գտնվում:

ԴՕԲ. (Մօտենալով կնոջը եւ համբու-
րելով նրա ձեռքը:) Չարժէ հարցու-
փորձ անել. խանդն ու ես՝ իրար
չենք ընկնում: Կարծում եմ որ դու
վախենալու բան չունես այդ զգացմուն-
քից:

ՍԻՄ. (Նայում է ամուսնու աչքերին
եւ ծիծաղում:) Ո՛, այո՛, ի հարկէ. դու
ընդունակ չես ոչ մի անմտութեան:

ԴՕԲ. (Հեռանալով:) Ո՛չ մի... Հանգըս-
տութիւնը՝ բազմաթիւութեան նշան է:

ԺԻԼ. (Վերկենալով:) Ինչպէս լաւ է
այժմ այգին: Պարոններ, եկէ՛ք-գնանք:

Դուրս ե գնում նեմեղի. բացի Թեկ-
դիից, Սօնձայից, Սիմիից ու ԴՕԲե-
նասից միւսները հետեւում են նրան:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

**ԹԵԿՂԻ, ՍՏՈՆՁԱ, ՍԻՄԻ ԵՒ
ԴՕԲԵՆԱՍ**

ԹԵԿ. Ե ՍՏ. (մօտենալով լուսամտին,
ցածր ձայնով խօսում են:)

ԴՕԲ. Գնում ես, Սիմի:

ՍԻՄ. Այո՛, ի հարկէ. միթէ այդ ար-
դէն վճռուած չէ:

ԴՕԲ. Թեկդիի հետ:

ՍԻՄ. Ինչ զարմանալի հարց է... Կար-
ծեմ որ այդ եւ վաղուց յայտնի էր քեզ:

ԴՕԲ. Արդեօք կարող եմ ճանապարհ
զցել քեզ երկաթուղով՝ գոնէ մինչեւ Կա-
լէ:

ՍԻՄ. Աւելի լաւ է որ ուղղակի ա-
սես՝ Սիմի, ֆինա: (Վեր ե կենում:) Առ-
հասարակ այս ամենը ինչ համար ան-
հասկանալի ե... միքիչ էլ աւելորդ խօ-
սակցութիւն է:

ԴՕԲ. Դու կ'անես այնպէս, ինչպէս-
որ կամենում ես. ես միայն հարցրի:

ՍԻՄ. Բայց հէնց այդ հարցդ ինչ հա-
ճելի չէ. այդ ամեններն նման չէ մեր
յարաբերութիւններին... Դու միշտ էլ
հանգիստ էիր:

ԴՕԲ. Ես հէնց հիմա էլ հանգիստ եմ:
(ձեմեղիից լսվում է ժօրժի ձայնը՝ «Ալ-
բերտօ, Սիմի, եկէ՛ք այստեղ»):

ՍԻՄ. (Հնչիւն ձայնով:) Իսկոյն կը-
գամ: (Ամուսնուն:) Ժօրժը կանչում է.
դու գնա՛, ես պէտք է Թեկդիին մի-եր-
կու խօսք ասեմ: (Նորից ժօրժի ձայնը՝
«Ալբերտօ»):

ԴՕԲ. (Ժօրժին:) Գալիս եմ:

Դուրս ե գնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ՍԻՄԻ, ԹԵԿՂԻ ԵՒ ՍՏՈՆՁԱ

ՍԻՄ. (Առաջ մօտենալով:) Ինչ է պա-
տահել Ալբերտօին: Ես չեմ ճանաչում
նրան. առաջին անգամն է որ նրա

ձայնի մէջ մի ինչ-որ անհանգստութիւն է նկատուում: Երեւեակայի՛ր, նա առաջարկեց՝ մեզ ճանապարհ գցել մինչև Կալէ:

ՍՏ. Եւ դուք թո՛ղ տուիք:

ՍԻՄ. (Միծաղելով:) Ի հարկէ:

ՍՏ. (Յուսահասկան ծափումով:) Դուք մահուանս դատավճիռն էք ստորագրել:

ԹԻԿ. Դէ, հերիք. ինչ երեխան էք. միթէ չէք տեսնում որ նա ծիծաղում է:

ՍՏ. Այս ճանապարհուելուցն է կախուած իմ ամբողջ կեանքս: Ես ասում էի ձեզ՝ ինձանով միք խաղալ: (Ձեռքերով ծածկում է աչքերը:)

ՍԻՄ. (Յուզուելով:) Թեկդ ին իրաւունք ունէ՛ր՝ ձեզ երեխայ անուանելու:

ԴԵԼ. (ձեռնիկփից:) Սիմի, դէ արի. դոկտորը կամենում է լուսնեակի լուսով մի երևոյթ ցոյց տալ մեզ:

ՍԻՄ. (Դոտիկից մի վարդ հանելով:) Կարելի է թէ այս մխիթարի ձեզ:

Մաղիկը երբ տալիս է Սօցմային, վերջինս շատով համբուրում է նրա ձեռքը եւ տանելիս եւ դուրս գնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՍՏՕՆՁԱ և ԹԵԿՂԻ

ՍՏ. (Թեկդի ձեռքը բռնելով:) Ուրեմն այդպէս՝ այսօր, մի ժամից յետոյ դնալու էք: Արդէն վաղուց է, որ երկու սենեակ եմ վարձել՝ ուղիղ երկաթուղու կայարանի դիմաց. իմ ծառայ ֆիլիպն այսօր ծաղիկներով զարդարել էր և հիմա ձեզ է սպասում:

ԹԵԿ. Իսկ յետոյ բոլոր կուժնուկուէն իմ գլխին է կոտրուելու... Անպատճառ ասելու են, թէ ես նպաստեցի ձեր փախուստին. մինչդեռ ես գտնում եմ ինձ և իմ բարի անունս միմիայն այն պատճառով, որ ցաւում եմ ձեզ համար և սիրում Սիմիին:

ՍՏ. (Շեւեռելով:) Ի դէպ. արդեօք ըստացա՞ք այն առարկաները, որ ընտրել էիք ակնավաճառի մօտ:

ԹԵԿ. (Անպոյք կերպով:) Ա՛խ, այո՛, մատանին ու գնձիկը: Դրանց համար ո՞րքան էք վճարել:

ՍՏ. Դատարկ ըան է, յետոյ կը հաշուենք, մինչև անգամ չեմ էլ յիշում: Ուրեմն այդպէս՝ դուք կը լինէք ճանապարհորդական միատեսակ հագուստով:

ԹԵԿ. Այսինքն ճանապարհորդական միատեսակ հագուստով կը լինենք մենք երեքս միասին, այն է՝ Սիմին, ես և իմ աղախին Լիւսիէտը: Այնպէս արէք, որ ծածկած կառքը կանգնած լինի բոլորովին կայարանի մօտ: Դուք նրանով կ'երթաք Լիւսիէտի հետ և երբ ես ու Սիմին մօտենանք կառքին, պէտք է փոփոխութիւն լինի. Սիմին կը մտնի կառքի մէջ, իսկ Լիւսիէտը՝ թանձր քողով դուրս գալով նրա միջից, կը գայ ինձ հետ: Բայց դուք երդմամբ խօսք տուէք ինձ որ երեք օրից յետոյ կը գաք Լօնդօն. վասնզի ինձ չի յաջողուիլ երկար միջոց ծածկել: Լաւ, ասենք՝ առաջին օրերը նամակ կը գրեմ և կ'ասեմ, թէ Սիմին միքիչ քէֆ չունի. իսկ յետոյ... Ձէ՛-որ այստեղ կըսկսեն անհանգստանալ:

ՍՏ. Խօսք եմ տալիս: Միայն-թէ շուտով, շուտով գնայիք այստեղից:

ԹԵԿ. Միայն-թէ կայարանի մօտ ոչինչ չպատահէր մեզ:

ՍՏ. Ամեն ինչ կախուած է այն բանից, թէ ո՞րքան խելացի և անձուէր է ձեզ աղախինդ: Արդեօք նա կարող է Սիմիի դերը խաղալ:

ԹԻԿ. Այդ մասին անհանգիստ միք լինիլ. նա ու Սիմին արտաքինով նման են իրար: Բացի դրանից աղախինս անչափ երջանիկ է որ տիկնոջ դեր է խաղալու: Ձէ՛-որ մի ամբողջ ձեռք ճանապարհորդական հագուստ է ստացել՝ Սիմիին նման. միասին պէտք է գնանք առաջին կարգով, առանձին կուպէղում, և մինչև Լօնդօն օգտուելու է ճանապարհորդող օտարուհու բոլոր արտօնութիւններով:

ՍՏ. Իսկ յետոյ:

ԹԵԿ. Յետոյ... նա կը մնայ Լօնդօնում, ուր նա ազգականներ ունի, և կը ստանայ լաւ վարձատրութիւն: Սակայն աւելի լաւ է՝ մտածէք ձեր մասին. այնպէս արէք, որ ոսկեձկնիկը ձեռքից չփախցնէք: Միծաղում ե:

— ՍՏ. Օ՛ր, միայն-թէ կարողանայի Սի-
միին իմ խոռն հասցնել: Երբ երկու-
սով միանին կը-լինենք, ահա միայն
ան-ժամանակ ես կարող կը-լինեմ ամ-
բողջապէս տիրապետել նրա սրտին:

ԹԵԿ. Եւ նրա կարողութեանը:

ՍՏ. (Ձեռքով արհամարհական շար-
ժումն է անում): Կարող եմ ձեզ հաձ-
ւատացնել որ այստեղ դրամական հա-
շիւն ամենևին գործ չունի: Սիմիի գե-
ղեցկութիւնը, նրա վայելուչ հասակը,
նրա նազուք շարժաճածքը...

ԹԵԿ. Ի հարկէ, պակայն հօ չի՞ կա-
րելի միջոցների վրայ ուշադրութիւն
չդարձնել... Հն, ինչ եմ ասում. զգուշ
շացէ՛ք փոփոյ:

ՍՏ. Փօրժից... Թող այդ պարոնը ճա-
նապարհիս վրայ չկանգնի, իմ գնդակը
դեռ ոչ մի անգամ նշանից չի վրի-
պել:

ԲԵԿ. Խնդիրը մենամարտութեան քէջ
չէ, բայց նա կարող է արգելք լինել
մեր ծրագիրն իրագործելու: Ես նրա
համար եմ օգնում ձեզ որ սիրում եմ
Սիմիին և կամենում եմ որ նա եր-
ջանիկ լինի: Դուք Սիմիին սիրում էք:

ՍՏ. (Փնուն կեպով): Ես նրան պաշ-
տում եմ:

ԹԵԿ. Խիղճս հանգիստ կը-լինի մի-
շայն. այն-ժամանակ, երբ իմանամ որ
նա երջանիկ է:

ՍՏ. Եթէ նա ինձ սիրում է, սմուս-
նուց կը-բաժանուի և մենք երջանիկ կը-
լինենք:

ԹԵԿ. Ես ձեզ հաւատա՞ծ եմ:

— Անում եմ նեմիլի. Ներսիս Դիմացից
պուրս եմ գալիս փօրժը և Լիւիս:

ՍԵՍԻԼ 2

ՓՕՐԺ ԵՒ ՍԻՄԻ, կանգ առնելով դրո-
նեում, նայում են ՍՏՆՁԱՅԻ ետեւից:

ՓՕՐ. Ի՞նչ սիրուն տղամարդ է այդ
ուռմիտացին... Կարծես քաշած պանկեր
լինի:

ՍԻՄ. (Բարկութեամբ): Ինչո՞ւ ես տըն-
տուկ-անում եմ Տաղանդաւոր մարդ, մեր
հիւրը, յօտարական... մի՞թէ այդքան

բաւական չէ որ հանգիստ թողնեմ նրան:

ՓՕՐ. Ո՛րպիսի տաք պաշտպանու-
թիւն:

ՍԻՄ. Ինձ այնպէս է թվում որ ու-
զածդ նրա մասին խօսելը չէր: Ի՞նչո՞ւ
համար ինձ բերիք այստեղ, ես պէտք
է գնամ հագնուեմ:

ՓՕՐ. Ես ուզում էի խօսել քո մա-
սին... Սիմի, չէ՞-որ ես չունեմ այն հաճ-
գոտութիւնը, որ ունի Ալբերտօն, բացի
դրանից ես լիակատար աղատութեան
թէօրիայի համակրողներից չեմ:

ՍԻՄ. (Բարկութեամբ պոկոտում է
ձեռքի ծաղկի քեքերը): Ես կարծում եմ
որ ինձ համար պարտաւորական չեն
ոչ քո թէօրիաները և ոչ էլ քո կար-
ծիքները:

ՓՕՐ. Թող այդպէս լինի, բայց ես
սիրում եմ քեզ... Նստի՛ր, Սիմի:

ՍԻՄ. (Վերդյուլած): Ես ժափանակ
չունեմ:

ՓՕՐ. Հինգ րոպէ միայն, երկար չեմ
սլահիլ: (Սիմին նստում է): Ես սիրում
եմ քեզ, Սիմի, ինչպէս հարազատ քրոջ
և զոգոգոգում վրադ, ինչպէս Ալբեր-
տօն պատուի և ֆանդատութեան վրայ:
Նա իմ հօրիգորորդին է, հարազատնե-
րի պէս միտսին ենք մեծացել, նա միայն
միքանի տաբով է ինձանից մեծ, բացի
դրանից նա ինձ համար եղել է թէ հալլա
և թէ խնամակալ միաժամանակ...

ՍԻՄ. Այդ ամենը ես շատ սրտաշարժ
է, փօրժ, բայց թվում է որ այժմ այդ-
պիսի պատմութիւնների ժամանակը
չէ: (Վեր է կենում):

ՓՕՐ. (Բռնելով նրա եղու ձեռքը):
Սիմի, Թեկդիի հետ մի գնա՛ք, ես վա-
խենում եմ ձեր այդ ճանապարհորդու-
թիւնից (Վախաց): Ես նրան չեմ հա-
ւատում:

ՍԻՄ. Ի՞նչպէս թէ չես հաւատում.
եւ մինչև անգամ չեմ էլ ճապկոտում
ասածդ:

ՓՕՐ. Ես ինքս էլ չեմ հասկանում.
ահա քանի ժամանակ է՝ ես բոլորովին
անընդունակ եմ զարձեղ քեզ հասկա-
նալու:

ՍԻՄ. (Անկատելով տգիտել): Այլևս
ոչինչ չունեմ ինձ պետու. Խնդրում եմ՝

բոլորովին էլ կոնչեա այստեղ. մնաւ-
բարովի ժամանակն է:

ԺՕԲ. (Աղաչանով.) Սիմի, ինչ գը-
տար այդ մարդու մէջ: Միթէ չես տես-
նում որ դա մինն է այն ստոր ու
բաղդախնդիր թափառականներից, ո-
րոնք օտար ընտանիքների մէջ մուտք
գործելով՝ որոնում են միայն...

ՍԻՄ. Ժօրժ...

ԺՕԲ. Այնպիսի հարուստ կանայք,
որոնք միամտութիւն ունենային հա-
ւատալու նրանց շողմքոր խօսքերին,
նրանց կեղծ սիրոյն:

ՍԻՄ. (Ձայնոյով.) Ես այս բանը եր-
բէք չեմ ներիլ քեզ, երբէք: (Մօտենա-
լով նետախիւսի դռներին.) Ալբերտոյ բո-
ւորին էլ խնդրիր՝ քան այստեղ. իմ
գնալու ժամանակն է: Թեկզիս

Ժօքսը գնում է դեպի լուսամուտը:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ԱՄԵՆՔՆ ԷԼ ՄՏՆՈՒՄ ԵՆ ՀԻԻՐԱ-
ՍԵՆԵԱԿ

ՍԻՄ. Թեկզի, ժամանակ է. խընդ-
րում եմ՝ կարգադրես, որ իրեղէններս
կառքի մէջ դնեն:

ԹԵԿ. Ես արդէն ամենքին էլ մնա-
բարով ապացի... Յտեսութիւն, ցաւե-
տութիւն. (Դնալով դռներէ մեջ) Մտնե-
ձա, դուք խոստացիլ էք ճանապարհ
զցելու մեզ, յիշում էք:

ՍԻՄ. Ախ, Տէր Աստուած, ես
կը-կամենայի առանց սրկէ ուղեկցու-
թեան. ինչ հարկ կայ ուրիշներին ան-
հանգիստ անելու:

ՍՏ. Դուք շատ խիստ էք, բայց ձեր
ընկերուհին արդէն վաղուց այդ թոյլ-
տուութիւնը տուել է ինձ. ես կ'երթամ
ներքեւ և կը-հրամայեմ կառք բերել:

ԴՕԲ. Մտնեձա, յոյս ունեմ, որ դուք
մեր տիկիններին ճանապարհ դնելուց
յետոյ կը-վերադառնաք՝ երեկոն մեզ
հետ անցկացնելու:

ՍՏ. (Նվորդաւած.) Դժուար-թէ, ԴՕԲե-
նա: Այսօր երեկոյեան ես պէտք է գնամ
ծանօթիս մօտ, որին խօսք եմ տուել:

ԴՕԲ. Շատ ափսոս. ես յոյս ունէի

որ կը-գամք մեզ պատմելու, թէ մեր տի-
կինները՝ մնալով առանց քաղցրեղէնի
ու ծաղիկների, ինչպէս զղջում էին որ
մեզ թոյլ չառելն իրանց ուղեկցելու:

ՍԻՄ. (Ծիծաղելով.) Օ՛, հաւատան, որ
համակրութեան այդ արտայայտու-
թիւնները միշտ միմիայն նեղութիւն
են պատճառում շողմեկաւորում:

ԺՕԲ. Մտնեձա, կարծեմ դուք կայա-
րանի դիմացն էք ապրում:

ՍՏ. և ՍԻՄ. (Նայում են իրար.)

ՍՏ. Այո... այսինքն՝ այնտեղից շատ
էլ հեռու չեմ... Այնտեղ... բարեկամնե-
րիս... կացարանն է:

ԴՕԲ. Ախ, այո, յիշում եմ. մէկ ան-
գամ մենք իրար մնա-բարով ասացինք
հէնց մուտքի դռանը. այդ ուղիւ
կայարանի դիմացն է:

ՍՏ. (Սեղմում է ԴՕԲեմուտի ձեռքը,
միւսներին մնա-բարով և ասում եւ դուրս
գնում.)

ԱՄԵՆՔՆ (Ճանապարհի ձայնով) Մի-
միին.) Յտեսութիւն, ցաւեպութիւն:

ԴԵԼԺ. Գնա-բարով, Սիմի. եթէ իմ
ապագայ ամուսինու երբեք էլ ինձ թող-
նի որ մենակ Անգլիա գնամ, ես այլեւ
չեմ վերադառնալ. նա հէնց այն տես-
նելն է, որ ինձ կը-տեսնի:

ՍԻՄ. Նա՛ սգ-որ ամուսնանայ այն-
դիւսի խելառ ու թեթեւօյիկ աղջկայ
հետ, ինչպիսին-որ դու ես, ուրիշ բանի
էլ չպէտք է սպասի: Յտեսութիւն:

ԴՕԲ (Մօտենալով Սիմիին, միւսներից
հեռու.) Ուրեմն այդպէս՝ գնում եմ:

ՍԻՄ. Այս երկրորդ անգամն է ինչ
միւսնոյն հարցը տալիս ես ինձ: Ի հար-
կէ գնում եմ, մինչև անգամ շտապում
եմ. Մնա-բարով:

ԴՕԲ. Մի՛ արտասանիր միջ խօսքու:
Ես էլ չգիտեմ թէ ինչու, բայց տխուր
եմ:

ՍԻՄ. (Տեսնուման մեջ.) Ալբերտոյ
այդ լեզուով դու երբէք ինձ հետ չես
խօսեցած... Միթէ քեզ համար ես արդ-
պէս թանկ եմ:

ԴՕԲ. Դ՛հա... Սիմի, միթէ կարելի է
այդպիսի բան հարցնել: Ի՛նձ տուր այդ
ծաղիկը:

ՍԻՄ. (Գլխի վրայից հանելով ծաղի-

կրլ) Մեզ են նայում և, երևի, ծիծաղում վրաներս: (Բարձր:) Ուրեմն այդպէս ցտեսութիւն: Պարոններ, ցտեսութիւն, ցտեսութիւն...

Ամենքի ձեռքն էլ սեղմում է:

ԴՕԲ. Ես կ'ուղեկցեմ քեզ:

ՍԻՄ. Այս դռներից դէնը չպէտք է գաս. դու ինձ խօսք տուիր: Ի՞նչ կարիք կայ աւելի հեռու ուղեկցելու, աւելորդ արտասուքներ թափելու... (Համբուրում է նրա նակասը:) Ցտեսութիւն... Ամենքդ էլ մնացէ՛ք այստեղ, ես ամենեւին չեմ սիրում հրաժեշտի տեսարանը:

Դուրս է գնում:

ՏԵՍԻԼ Ը

ՆՐԱՆՔ, առանց ՍԻՄԻԻ, ԹԵԿԼԻԻ ԵՆ ՍՏՕՆՁԱՅԻ, յետոյ դօկս. ԴԱԻԹՍՕՆ

ԴԵԼ. Ես վրդովեցուցիչ եմ համարում որ ՍԻՄԻՆ ինձ հետը չտարաւ Լօնդօն:

ԺՕՐ. Դեկտին, ես ու դուք միասին նաւով կը-պտըտենք աշխարհիս շուրջը, միայն այն պայմանով որ անպատճառ նորընտիր նաւաստիի շորեր հագնէք, ապա-թէ-ոչ՝ բոլոր նաւաստիներին խելքից կը հանէք:

ԴԵԼ. Ձեմ ուզում: Ես կ'երթամ որպէս սպայ, իսկ դուք իբրև նորընտիր նաւաստի. գոնէ այն-ժամանակ, երբ ձեզանից անբաւական մնամ, կարող կը-լինեմ բանտարկել տալ: (Մօտենում է ԴՕՐԵՆԱՍԻՆ ԵՆ ձեռքը դնում նրա ուսին:) Ալբերտօ, դուք կարօտ էք բաշում, դուք տխուր էք, այնպէս չէ: Եթէ ուզում էք, ես հէնց այս լուպէիս կ'երթամ ՍԻՄԻԻ ետևից և կը-համոզեմ նրան՝ յետաձգել գնալը:

ԴՕԲ. (Համբուրում է նրա գլուխը:) Ինչե՛ր էք ասում, սիրելիս. ես ու ՍԻՄԻՆ մեր կեանքը կարգադրել ենք սկզբունքի համեմատ, այն է—մեզանից իւրաքանչիւրն ազատ է՝ ուզուած ժամանակ ճանապարհորդել և ժամանակառ-ժամանակ իրարից հեռու հանգստանալ:

ԴԵԼ. Բայց այդ ազատութիւնից դուք երբէք չէք օգտուել:

ԴՕԲ. Ե՛ս. ո՛չ. յարմար դէտք չի հղել: Սակայն ՍԻՄԻՆ ցանկացաւ Լօնդօնի ամառային սեզօնը տեսնել, իսկ ես չկամեցայ արգելք լինել նրան:

ԴԱԻ. (Ներս գալով նեմօլիֆի կողմից:) Ի՞նչ հրաշալի գիշեր է. տաք, աստղալից: ԱՄԵՆՔԸ. Դօկտօր Դաւիթսօն: (Ամեն կողմից բացականում են:) Բարով ձեզ: Վաղձուց է որ եկել էք:

ԴՕԲ. Դօկտօր Դաւիթսօն, ինչպէս ուրախ եմ ձեզ տեսնելուս համար:

ԴԱԻ. (Սեղմելով նրա ձեռքը:) Ե՛ս ևս, ես ևս: Հապա սէր է ՍԻՄԻՆ, իմ հրաշալի, միշտ առողջ հիւանդս:

ԴՕԲ. Անշուշտ նա շատ պիտի ափսոսայ որ ձեզ չտեսաւ: Նա գնաց:

ԴԱԻ. Ջրօնե՛ր:

ԴՕԲ. Ո՛ր-ոչ, կարճ ժամանակով մի փոքրիկ ճանապարհորդութիւն կատարելու դէպի Լօնդօն:

ԴԱԻ. Սակայն ո՞ւմ հետ է գնացել. Ժօրժն այստեղ է, Թռչնակը ևս այստեղ է. Բարով ձեզ, Թռչնակ:

Ձեռքը մեկնում է ԴԵԿԻՆԻՆ:

ԴԵԼ. Ինձ հետը չտարաւ, այլ գնաց Թեկղիի հետ...

ԴԱԻ. Ա՛յ, այդ նրա անբաժան ընկերուհին է:

ԴՕԲ. (Աւազակները խօսակցութիւնը փոխելով) Դօկտօր Դաւիթսօն, Թոյլ տուէ՛ք ներկայացնել ձեզ իմ բարեկամ՝ նշանաւոր ոգեմիջնորդ դօկտօր Պարիզօտին:

ԴԱԻ. (Սեղմելով Պարիզօտի ձեռքը:) Շատ ուրախ եմ հետներդ ծանօթանալու, միայն-թէ ես ամենափոքր չափով անգամ չեմ հաւատում ոգեհարցութեան:

ԿԼԱԻ. Մեր զօրագունդն ստուարացաւ... Ես ձեր կողմն եմ, դօկտօր:

ՌԱՅ. Ա՛յ, ինչպէս կը-կամենայի՝ գոնէ մի սրկէ փորձ տեսնել:

ԺԻԼ. Ե՛ս ևս:

ԴԵԶ. Եթէ-միայն դօկտօր Պարիզօտը չմերժի՝ մի փոքրիկ փորձ ցոյց տալ մեզ:

ԴԵԼ. Օ՛, այո, հէնց հիմա, այստեղ... Ի՞նչպէս ուրախ եմ թէ սարսափելի կը լինի այդ:

ՊԱՐ. (Դաւիթսօնին:) Դօկտօր, խընդ-րեմ ասէ՛ք, թէ ի՞նչ հիման վրայ չէ՛ք հաւատում ոգեհարցութեան:

ԴԱԻ. Ի՞նչպէս ասեմ ձեզ. գուցէ այն պատճառով, որ մինչև այժմ ոչ մի պարզ ու որոշակի բան չեմ տեսած. այլ միշտ էլ միևնույն երևոյթներն են տեղի ունենում, այն է՝ զանգակիկներ են թըռչկոտում, սեղաններ՝ վեր-վեր բարձրանում... Դօկտօր, համաձայնեցէ՛ք որ այդ բաները ձանձրալի են: Բացի դրանից՝ խելքումս չի նստում ո՛ր այդպիսի անսովոր ոյժի տէր մի մարդ՝ իր այգիսի ոյժը գործ դնի միմիայն ահա բանի վրայ որ անշունչ առարկաները տեղներից բարձրանան, շարժուեն...

ՊԱՐ. Սակայն սպասեցէ՛ք. դուք հօջէ՛ք կարող այնպէս անել որ ծանր սեղանը աննիւթականանայ, այսինքն իր քաշն ու անշարժութիւնը կորցնի, որպէսզի դուք նրան ստիպէք ման գալ սենեակի մէջ, կամ տեղից բարձրանալ, այն-ինչ ոգեհարցը կարող է այդ բաներն անել:

ԴԱԻ. Այո՛, ես չեմ կարող և իսկի չէի էլ պարապիլ այդպիսի բաներով: Եթէ ես կարողանայի ներշնչումներ առնել մարդկանց... Օ՛, ինչքան բարիք կը-գործէի, որքան լաւ-լաւ բաներ կ'անէի յօգուտ մարդկութեան. բացի դրանից՝ աւելի հարուստ կը-լինէի, քան-որ այժմ եմ: (Միծաղում է.) Հա՛, հա՛, հա՛... Իսկ դուք ձեր ոյժը գործ էք դնում չնչին ու ոչինչ բաների վրայ. ահա այդ է պատճառը որ ձեզ չեմ հաւատում:

ԴՕԲ. Պարիզօտ, խնդրում եմ ձեզ, եկէ՛ք հէնց այս բոպէիս մի փորձ անենք. ես մի առանձին ոգևորութիւն եմ զգում:

ԱՄԵՆՔԸ. (Շրջապատում են Պարիզօսին:) Դօկտօր, յատուկ խնդրում ենք, մի՛ք մերժիլ:

ԴԵԼ. Դօկտօր, աղաչում եմ ձեզ. ահա հէնց այստեղ, այս սեղանի մօտ... Ի՞նչ պէտք է անել. ճրագները հանգցնել:

ԺՕՐ. Դօկտօր Պարիզօտ, Ալբերտօին հանգստացրէ՛ք. նրան ցոյց տուէ՛ք Սիմիին՝ շոգեկառքում հանգիստ գնալիս:

ՊԱՐ. Ես ոչինչ չեմ կարող խոստանալ, վասնզի ես չգիտեմ, թէ ոգին ինչ է ասելու. սակայն համաձայն եմ

փորձ անելու: Խնդրում եմ, դօկտօր Դաւիթսօն, չէ՛իք կամենալ կողքիս նըպտել. այ, հէնց այստեղ:

Յոյց է ցալիս մեծ սեղանը:

ԴԱԻ. Շնորհակալ եմ, աւելի լաւ է՝ ես մի կողմը մնամ: Սպիրիտիզմի այբբենի հետ ինքս էլ ծանօթ եմ. ես կը-գրեմ հարուածները, իսկ յետոյ կը-կարդանք, թէ ինչ էր ասում ոգին:

ՊԱՐ. Պարոններ, նստեցէ՛ք, իսկ միևնուրդ միքիչ ետ քաշուեցէ՛ք դէպի մի կողմը: (Սեղանի մօտ նստում է Իեյֆինը, Ժօրժը, Ռայմօնը, ԴՕՔեանասը եւ Պարիզօսը, որոնք կոնաքոնուկ մի շրայ են կազմում:) Պարոններ, սեղանի մի հարուածը նշան է, թէ ոգին ներկայ է, երկու հարուածը՝ թէ նա համաձայն է պատասխանելու, երեքը՝ լոյսը պակասացնելու, չորսը՝ աւելացնելու: Սկսենք:

Բոլորն էլ նստում են:

ԴՕԲ. Սեղանն սկսում է տատանուել:

ԴԵԼ. Օ՛, այո՛, նա դողում է:

ՌԱՅ. (Սարսափով:) Թե՛քվում է:

Սեղանը թեկում է դէպի նրա կողմը, յետոյ ծանր-ծանր բաղխում է ոտներով:

ԴՕԲ. Պարիզօտ, հարցրէ՛ք:

ՊԱՐ. Արդեօք ոգին ներկայ է այստեղ:

Սեղանը բաղխում է մի անգամ:

ԱՄԵՆՔԸ. Ներկայ է:

ՊԱՐ. Արդեօք նա խօսելու է:

Սեղանը բաղխում է երեք անգամ:

ԴՕԲ. Լոյսը պակասացրէ՛ք:

Ժիլբերտը հանգցնում է կանդելաբրներից մէկը. մթնանում է:

ՊԱՐ. Արդեօք ոգին պատասխանելու է:

Սեղանը բաղխում է երկու անգամ:

ԱՄԵՆՔԸ. Կը-պատասխանի, կը-պատասխանի:

ՊԱՐ. ԴՕՔենաս, հարցրէ՛ք:

ԴՕԲ. Ես կամենում եմ իմանալ, թէ երկաթեղուկն այն գնացքը, որով պէտք է ուղևորուէր Սիմիին, գնաց արդեօք:

ԺՕՐ. Ի հարկէ-դր գնաց սրանից մի ժամ առաջ:

ԴՕԲ. Ես կամենում եմ որ ինքը ոգին ասի ինձ այդ բանը:

Սեղանը սկսում է մին յանգիս, մին ուր-ուր բաղխել:

ԴԱԻ. (Նստնակելով հարուածները) Լուսամտին նայեցէք:

ԱՄԵՆՔԸ. (Նայում են նեմելիքի կողմը) Ոչինչ չի երևում:

ՊԱՐ. Արդեօք այստեղ է ոգին: (Սեղանը բաղխում է մեկ անգամ:) Ի՞նչ պէտք է անել:

Սեղանը բաղխում է արագ-արագ:

ԴԱԻ. Դարձեալ նոյնը: Լուսամտին նայեցէք:

ԴԵԼ. Ա՛խ, Տէր Աստուած, երևի աշակողմեան լուսամտի համար է ասում, որ ծածկուած է վարագոյրով:

Սեղանը բաղխում է երեք անգամ:

ԴՕԲ. Ճրագները հանգցրէք:

ԿԼԱԻ. (Հանգցնում է) Դէ հիմա բոլորովին մութն է:

ՊԱՐ. Ձեզանից մէկը թող ետ քաշէ վարագոյրը:

Կլաիերը ետ է փառում վարագոյրը, կարմրագոյն բոցը լուսաւորում է ողջ սենեակը:

ԱՄԵՆՔԸ. (Տեղներից վեր բռնելով) Տէր Աստուած, այդ ի՞նչ է... Հրդեհ...

ԴՕԲ. Լուսամուտը բաց արէք:

Կլաիերը բաց է անում լուսամուտը, որի սակից լսվում են աղաղակներ. «Հըր-դեհ, հրդեհ...—Ո՞րտեղ է հրդեհը...»

—Երկաթուղու կայարանում»...

ԿԼԱԻ. (Գլուխը դուրս բերելով լուսամտից) Ո՞րտեղ է հրդեհը. ի՞նչ էք ասում:

ՁԱՅՆԵՐ. (Փողոցից) Երկաթուղու գնացքն այրուեց... կայարանից հազիւ հեռացած՝ ամբողջովին այրուեց:

ԴՕԲ. Շճւտ, շճւտ արէք գնանք այնտեղ... Սիմիս...

Վարագոյր

Ա Ր Ա Ր Ո Ի Ա Ժ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

Քեմը ներկայացնում է գեղեցիկ զարդարուած մի մեծ սենեակ. մէջը շատ ծաղիկներ: Միջոցը ընկղզմարան. անկիւններից մեկում մի փոքրիկ շահաւորակ. մի փանի խշոր արքայական: Խորքում դուռը, որ ասում է զիսկ միս սենեակը. մաս կողմում մուտքի դուռը. երկու վարագուռուած շուսամուտ նայում են փողոցին: Քաղաքի ոտերի մօտ քարանձ, որոնց վրայ՝ վարագոյրը քարանձակիս նստած է Սօնման: Դուռը դուրսից կասարկում է միւս օրը:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ՍԻՄԻ ԵՒ ԱՏՕՆՁԱ

ՍԻՄ. (Առաւօտեան սպիտակ հագուստով նստած է բազմոցի վրայ. Սօնման՝ նրա ձեռքերը իր ձեռքերի մէջ առած նստած է նրա ոտերի մօտ:) Ի՞նչպէս խաղաղ է այստեղ. արդեօք մենակ ենք: Սակայն ինչո՞ւ եմ վախենում այսպէս:

ՍՏ. Այդպէս չդային չպէտք է լինել, իմ անմահ: Մենք մենակ ենք, բոլորովին մենակ: Սիրում եմ քեզ, ես քո հաւատարիմ ստորունկն եմ. ահա այսպէս՝ իմ ամբողջ կեանքս կ'անցկացնեմ քո ոտերի մօտ:

ՍԻՄ. (Մտախոհ) Նա յանկարծ ինձանից ծաղիկ խնդրեց... Ի՞նչպէս զարմանալի է:

ՍՏ. Այդ ո՞վ:

ՍԻՄ. Ալբերտոն՝ ամուսինս...

ՍՏ. (Համբուրելով նրա ձեռքը:) Ի՞նչ կարիք կայ յիշելու այդ սառը, մեղ համար օտար մարդուն: Անհրաժեշտ է մոռանալ բոլոր անցեալը: Ես քեզ կը շրջապատեմ այնպիսի բուռն, քնքուշ ու կաթոգին սիրով, որպիսին քո ետասէր ամուսինը երազումն անգամ չի տեսել:

ՍԻՄ. Այո, այդ ճշմարիտ է, Միքայէլ... Օ՛, իմա Միքայէլ... Գրկիր ինձ, ամուսնու սեղմիր ինձ կրծքիդ. կամենում եմ ամեն ինչ մոռանալ...

ՍՏ. (Գրկելով:) Այսուհետեւ մենք ընդմիշտ անանջատ կը-լինենք: Օ՛, երբ պիտի լինես մեր կախարդական երկրում, իմ չքնաղ հայրենիքում, ուր ես հայրեն-

նի ամբողջ ունեւմ: Ի՞նչպէս պէտք է հըպարտանան նախնիքներին ստուերները, երբ քեզ տանեմ այնտեղ:

ՍԻՄ. Ո՛ր, այո, Միքայէլ, մենք կ'երթանք այնտեղ: Ես ապահարզան ձեռք կը-ռերեմ, մենք կ'ամուսնանանք և երջանիկ կը-լինենք: (Մսփի ետեւից ընկնելով:) Սակայն ինչո՞ւ էր նա այնպէս տը-խուր:

ՍՏ. (Վեր կենալով:) Դարձեալ... Ուղիւն ասեմ՝ քիչ է ֆուում որ նախանձուեմ. այնպէս պէտք է մոռածեմ, թէ դու քո ամուսնուն ես սիրում:

ՍԻՄ. (Կրակ կտաձ:) Եթէ ես նրան լինէի սիրելիս, հիմա ես այստեղ չէի լինիլ: (Կաւաց:) մանաւանդ՝ եթէ նա ինձ սիրելիս լինէր:

ՍՏ. Սակայն միթէ նա կարող էր սիրել. այն՝ սառը, չափած-ձեւածը... Դէ ինքդ ասա. միթէ ինքը չհամաձայնեց այս անջատմանը՝ հէնց քո առաջին խօսքից յետոյ:

ՍԻՄ. Ո՛ր, այո: Սակայն այդ փոխադարձ ազատ գործողութեան սկզբունքը՝ ինչ ասել կ'ուզի, վրդովում էր ինձ: Միթէ կարելի է դատողութիւններ անել, երբ սիրում ես:

ՍՏ. Տեսնում ես ուրեմն. այն-ինչ նա շարունակ դատողութիւններ էր անում:

ՍԻՄ. Շարունակ... Բայց վերջին օրերը նա ինչո՞ւ այնպէս փոխուեց... Ի՞նչպէս թաղանձում էր որ թոյլ տայի իրան ճանապարհ գցել ինձ՝ գոնէ մինչև Կալէ:

ՍՏ. (Մաղրով:) Երևի դօկտօր Պարիզօտը խորհուրդ էր տուել նրան մի փոքր զրօսանք կատարելու:

ՍԻՄ. (Վեր կենալով:) Շատ հաւանա-կան է: Ա՛խ, այստեղ քեզ մօտ ինչ լաւ է. ի՞նչպէս յարմար ու կարգին է ամեն բան: (Կիպ-կալչելով նրան:) Իսկ երկաթուղու գնացքը հիմա արագընթաց սլանում է: Ամենքն էլ կարծում են, թէ ես գնացի: (Միծաղում է:) Հա, հա, հա... Եթէ մինը կայ, որ սաստիկ գոհ է, այդ անշուշտ լիւսիէտն է: Մի ամբողջ ձեռք հագուստ ստացաւ, այժմ գնում է առաջին կարգով, առանձին կուպէի մէջ: Միայն-թէ սաս-

տիկ ուրախութիւնից չկորցնէր արկը-ղիկս:

ՍՏ. Ի՞նչ արկղիկ:

ՍԻՄ. (Անփոյք կերպով) Չարդն-րանքներին արկղիկը:

ՍՏ. (Սարսափով:) Աղամանդներով:

ՍԻՄ. Այո. աղամանդներ, մարգարիտներ, զմրուխաներ... Չէ՛-որ ես չէի կարող սեղօնին Լօնդօն գնալ ու հետո ոչինչ չվերցնել:

ՍՏ. Ի՞նչ աններելի անհոգութիւն, թանկագին զարդարանքներով արկղիկը թողնել աղախնու մօտ: Դէ, միթէ կարելի է այդպէս բան:

ՍԻՄ. (Ժպտալով:) Երևի թէ կարելի է որ ես այդպէս արի: Այս բանն ինչո՞ւ է այդպէս քեֆդ կոտորում:

ՍՏ. Բայց, սիրելիս, չէ՛-որ այդ մի ահագին գումար է. այդպիսի բաները ձեռքից չեն թողնում, այլ միշտ իրանց մօտն են պահում: Աններելի՛ անզգուշութիւն... Ի՞նչպէս ես գլխի չընկայ լիւսիէտին հարցնելու, թէ ի՞նչ է ձեռքինը:

ՍԻՄ. Ի՞նչպէս բարի ես դու. մինչև անգամ ունեցածներին քստին էլ ես դողգողում: Մինչդեռ նա... այն միւսը... նա նոյնիսկ ուշադրութիւն անգամ չդարձրեց, թէ ինչ-ու-ինչ եմ վերցնում հետս: Եթէ ես կամենայի, կարող էի ամբողջ օժիտս հետս բերել, որովհե-տե քոլոր տոմսակները, արժեթղթերը, ամբողջ դրամագլուխս իմ սենեակում երկաթէ արկղի մէջ է լինում, որի բա-նալին էլ... (Յոյց ցալով վրիպ կախուած մի ցաւ բարակ շղթայ:) ահա մօտս է:

ՍՏ. Ասում ես՝ ամբողջ դրամագլու-խըդ տանն է և քո անունով պահեստի չէ՛ դրուած դրամատանը:

ՍԻՄ. Այո, դու էլ գիտես որ նա լաւ տեղեակ է բօրսային գործերին և նա շատ է մեծացրել իմ դրամագլու-խը. ես էլ՝ ի նշան շնորհակալութեան քոլորը թողել էի տանը, որ բան է, եթէ շրջանառութեան համար դրամի պէտք ունենար, կարողանար իմօնքը վերցնել:

ՍՏ. Եւ նա վերցնում էր:

ՍԻՄ. Երբէք, այլ շարունակ գլուխս

տանում էր, թէ թող քո անունով զրամատանը դնեմ. իսկ ես շարունակ յետաձգում էի և ահա հիմա...

ՍՏ. Հիմա ի՞նչ:

ՍԻՄ. Ամեն ինչ նրան կը-մնայ: Ես նրանից հեռացայ... փողերս պահանջելու համար նոր հօ ես չեմ գնալու նրա մօտ:

ՍՏ. Ուրիշ կերպ մի՞թէ կարելի է, Սիմի: Ի՞նչու քաղխում ես:

ՍԻՄ. Դուռը բաղխում եմ. արդեօք ո՞վ կարող է լինել: Միքայէլ, ես վախենում եմ:

ՍՏ. Տէր Աստուած, ի՞նչ երեխան ես դու գնա՛ այն սենեակը:

ՍԻՄ. Ո՛չ, ո՛չ. ես դեռ ուզում եմ իմանալ՝ դուռը ծեծողն ո՞վ է: (Կաշելով:)

Հապա եթէ իմ ետևից եկած լինե՛ն:

ՍՏ. Ո՛ւմ մտքովը կարող էր անցնել որ մենք այստեղ ենք:

Ի՞նչ ես ուզում:

ՖԻԼ. (Ի՞նչու ես ելի): Ե՛ս եմ, ես, Ֆիլիպը, անհրաժեշտ բան ունեմ ձեզ ասելու:

ՍՏ. Իսկոյն, միքիչ սպասի՛ր: (Սիմի-ին:) Տեսա՞ր ուրեմն. այդ իմ սպասաւորն է: Դէ, հանգստացի՛ր և խելօք եղի՛ր. գնա՛ այն սենեակը:

ՍԻՄ. Միքայէլ, սպասաւորդ ինչո՞ւ է եկել. ես վախենում եմ:

ՍՏ. Գնա՛, իմ աննման, ես իսկոյն կ'իմանամ և քեզ կ'ասեմ:

Սիմին դեռ ամուր կայում է նրան եւ ապա քի գնում:

ՏԵՍԻԼ Բ

Սոֆնա, մենակ, յետոյ Ֆիլիպ

ՍՏ. (Ձայնագին:) Ա՛խ, այս կանայք. իրանց աբրող զարդութիւնը ուրիշների ձեռքին թողնելուց չեն վախենում, դռան թղկոցիցն են վախենում: (Բաց է անում դուռը, մտնում է Ֆիլիպը:) Ինչո՞ւ ես եկել, քեզ չհրամայեցի՞ որ ինձ անհանգիստ չանես: Ի՞նչ է պատահել:

ՖԻԼ. Դժբաղդութիւն:

ՍՏ. (Նայելով դեպի միւս սենեակի կողմը:) Կամաց, հօ չե՛ս գիտել: Ի՞նչ դժբաղդութեան մասին ես ասում:

ՖԻԼ. Երկաթուղու այն գնացքը, որով գնացին տիկիները, այրուեց:

ՍՏ. Ի՞նչպէս թէ այրուեց. ի՞նչ գընացք. ինչե՛ր ես ասում:

ՖԻԼ. Այն գնացքը, որով երէկ զուգ ճանապարհ զրիք ձեր ծանօթ տիկիներին: Գնացքը կայարանից դեռ չհեռացած՝ շոգեկաթսան պայթել է: Այս րոպէիս հանեցին դիակները: Լուսամտից նայեցէք, թէ ի՞նչ է կատարվում փողոցում. ժողովուրդը խմբերով գումում է կայարան: Արդէն ամբողջ քաղաքը գիտի պատահած դժբաղդութեան մասին:

ՍՏ. (Վազում է լուսամտի մօտ եւ վարագոյրը ետ քաշում:) Աստուած իմ, ի՞նչ սարսափելի բան է: Ֆիլիպ, շուտ, վազի՛ր գնա՛ այնտեղ, մանրամասն իմացիր՝ թէ ո՞վ է այրուել, ո՞ւմ հանդիպեցիր՝ այնտեղ և իսկոյն արի՛ ինձ իմաց տու՛ր:

ՖԻԼ. Գնում եմ: (Կանգ առնելով:) Միայն-թէ... ես արդէն այնտեղ էի... Կարծեմ որ տիկին Թեկղին այրուել է:

ՍՏ. Դու գնա՛. յիմար-յիմար բաներ մի՛ խօսիր, մինչև ճիշտը չիմանաս:

Ֆիլիպը դուրս է գնում:

ՏԵՍԻԼ Գ

Սոֆնա եւ Սիմի

ՍԻՄ. (Շեմում, անհանգիստ:) Այդ Ֆիլիպն էր. ի՞նչ էր ասում. ինչո՞ւ էր եկել:

ՍՏ. Որովհետեւ ծալը պակաս է՝ նա ինձ հաւատալիցն էր, որպէս-թէ ես եմ հրամայել՝ տուաւօտեան դալ պատուէրներ ստանալու:

ՍԻՄ. Բայց ինձ այնպէս թուաց, որ ձայնիդ մէջ անհանգստութիւն էր նշկատվում:

ՍՏ. Դու չափազանց դիւրազգած ես: Գնա՛, իմ աննման, հագնու՛ր, ուզում

եմ փակ կառք վարձել որ միասին գնանք զբոսնելու:

ՍԻՄ. Հապա դու ի՞նչ պէտք է անես:

ՍՏ. Ե՛ս... ես պէտք է անպատճառ պատասխանեմ տանից ստացուած նամակին... Գնա՛ այն սենեակը և մի շտապիր:

ՍԻՄ. (Ուրախ:) Ա՛խ, մի շտապիր: Ասել է թէ հագնուելու համար դեռ ժամանակ կ'ունենամ: Ես հաւանում եմ այստեղը. դու քո նամակը գրի՛ր, իսկ ես բազմոցի վրայ կը-պառկեմ. մի վախենար, քեզ չեմ խանգարիլ:

ՍՏ. (Վեցուկեամբ:) Մի՛թէ կարող եմ որեւէ գործով զբաղուել՝ գիտենալով որ դու այստեղ ես: Գնա՛ այն սենեակը, սիրելիս, և մագերդ այն ձեռքով սանրիր, որ ինձ դիւր է գալիս. չէ՞-որ այսօրուայ հագնուելիք յատկապէս ինձ համար է լինելու:

ՍԻՄ. (Բազկաթուռի մեջ չոփելով:) Իսկոյն, մօտ արի այստեղ:

ՍՏ. (Մօտ գնալով ետեւից:) Ի՞նչ ես ուզում:

ՍԻՄ. Ես ուզում եմ մի շատ, շատ կարեւոր բանի մասին հարցնել:

ՍՏ. (Անհամբաստանաբար:) Ի՞նչ բանի:

ՍԻՄ. (Նրան քեփելով դեպի իրան:) Դու ինձ սիրո՞ւմ ես:

ՍՏ. Սիր:

ՍԻՄ. (Փնտրելով եւ ուրախ:) Հարցիս պատասխանիր:

ՍՏ. Սիրո՞ւմ եմ, պաշտում եմ, բայց դու հօ այդ գիտես:

ՍԻՄ. Ես լսել եմ ուզում: Մի՛թէ դու չես հասկանում, թէ ինչ քաղցր երաժշտութիւն կայ մի կնոջ համար՝ «սիրում եմ» խօսքի մէջ:

ՍՏ. (Համարեա անհամբեր:) Սիրում եմ, սիրում եմ...

ՍԻՄ. (Ձեռքերի մեջ առնելով նրա գլուխը, համբուրում եւ աչքերը կամաց:) Սիրում եմ, սիրում եմ... (Վեր քոչելով բազկաթուռից:) Ահա այժմ կ'երթամ հագնուելու:

Վազելով դուրս է գնում:

ՍՏ. (Մենակ:) Աստուած իմ, ինչ տանջանք է: Ձէի իմանում, թէ ինչ հնարով հեռացնեմ նրան այստեղից:

Այս ինչ դժբաղդութիւն էր, այս ինչ դժբաղդութիւն էր... Արդեօք վերջն ինչ է լինելու:

ՍԻՄ. (Հերարձակ երեւալով շեմքում:) Միքայէլ, առանց աղախնի օգնութեան չեմ կարողանում սանրուել: (Ժրուկալով:) Արդեօք դու չե՞ս օգնիլ:

ՍՏ. (Անհամբեր:) Սիմի, չէ՞-որ քեզ խնդրեցի:

ՍԻՄ. (Ներս րնկնելով:) Ի՞նչ է պատահել, ի՞նչ է պատահել: Հիմա արդէն ես այստեղից դուրս չեմ գնալ, մինչև-որ չասես ինձ, թէ ինչն է քեզ այդպէս վրդովել:

Լուսամտի ետեւից ձայներ են լսվում:

ՍՏ. Աղաչում եմ, գնա՛ այն սենեակը:

ՍԻՄ. (Վազելով լուսամտի մօտ, ետ Դաւում վարագոյրը:) Տէր Աստուած, այս ինչ շատ ժողովուրդ կայ. ինչպիսի աղաղակներ: Ինչո՞ւ են ամենքն էլ դէպի կայարան վազում... Միքայէլ, դու ինձանից բան ես ծածկում... (Շտապով մօտենում է նրան) Օ՛, ի սէր Աստուծոյ, ասա՛ ինձ:

ՍՏ. Երկաթուղու այն գնացքը, որով դու պէտք է գնայիր, կարծեմ դժբաղդութեան է հանդիպել: Ես Ֆիլիպին այնտեղ ուղարկեցի՝ ճիշտն իմանալու. ամեն բոպէ նա կարող է վերադառնալ: Երգվում եմ որ ուրիշ որեւէ բան չգիտեմ... Աղաչում եմ՝ հեռացիր այդտեղից:

ՍԻՄ. Աստուած իմ, Աստուած, այս ինչ բան է արդեօք: Ես գնում եմ, բայց հէնց-որ Ֆիլիպը վերադառնայ, իսկոյն կանչիր ինձ և ամեն բան ասա:

ՍՏ. Լաւ, լաւ, խօսք եմ տալիս. դէ չո՛ւտ գնա:

ՍԻՄ. Ես այդպէս էլ համոզուած էի... (Բեմի ետեւից զանգի ձայն:) որ անպատճառ պէտք է մի բան պատահի:

Դուրս է գնում:

ՍՏ. (մենակ:) Այդ ի՞նչ էր. ինձ այնպէս թուաց, թէ զանգի ձայն լսեցի:

Դուրս բաղխում են, Սօցնան բաց է անում. ներս է վազում Ֆիլիպը:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ՍՏՕՆԶԱ ԵՒ ՖԵԼԻՊ

ՖԻԼ. Իմ ետեկից կընկալուի զալիս են:
ՍՏ. Ո՞վքեր:

ՖԻԼ. Պարոն ԴՕՐԵՆԱՍՈՐ, նրա եղբայրը, իսկ նրանց հետ էլի ուրիշ երկու պարոն: Դրանց պատահեցի այնտեղ, այրուած դիակներէ մօտ: Պարոն ԴՕՐԵՆԱՍՈՐ ճանաչեց իր ամուսնուն այն արկղից ու իրեղէններէ, որոնք պատահաբար, չէին այրուել:

ՍՏ. (Մեկուսի:) Արկղիկն ազատուած է... Բաց այս դուռը և դուրս գնա: (Ֆիլիպը դուրս ե գնում ցոյց տուած դռնով: Ստօնձա վագում ե դռներէ մօտ:) Սիմի, Սիմի, (Սիմի ձայնը՝ «Իսկոյն կը-գամ»:) Ի սէր Աստուծոյ, դուրս չգաս, հիմա որտեղ որ է՝ օտար մարդիկ կը-գան: Դժուար փակում ե:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՍՏՕՆԶԱ, ԴՕՐԵՆԱՍ, ԺՕՐԺ, ԿԼԱ-ԻՒԷՐ ԵՒ ԴԵԶՕՐԻԷ

ԴՕՐ. (Մագերը գզգզուած, գլխաբաց, փողբաք բանդուած, առանց ձեռնոցներէ, իսկ միւսները վերին աստիճանի վայելուչ հագնուած:) Մտօնձա, Մտօնձա, ի սէր Աստուծոյ, դուք տեսնոք նրանց... Սիմի, Սիմի... Միթէ այդ նա էր:

ԺՕՐ. (Մօտենալով Ստօնձային, լքօրեմ:) Մտօնձա, դուք ուղեկցեցիք Սիմին ու Թեկղիին: Գնաց Սիմին:

ԴՕՐ. Կարելի է թէ նրանք մի ընտանիքով ուղացան: Սիմին Թեկղիի հետ էր... Այո՞:

ՍՏ. Նրանք երէկ գնացին:

ԴՕՐ. Գնացին, գնացին...

ՍՏ. (Շփոթուած:) Այո... Ես ճանապարհ դրի նրանց. երբ վագօն մտան, ես վերադարձայ...

ԴՕՐ. (Յուսահատ, ընկնելով ընկողմաբանի վրայ:) Ուրեմն այն Սիմին էր... Սիմին... Բաց Ես ինչո՞ւ կասկածեցի արդեօք: Չնայած որ կրակը բոլորովին կերպարանափոխ էր արել Թեկղիին,

բայց-և-այնպէս իսկոյն ճանաչեցի, այն-ինչ Սիմին... յանկարծ ինձ այնպէս թուաց, թէ այդ նա չէ: (Աղաղակում է:) Սիմին... Սիմին մեռել է... այնպիսի սարսափելի մահով, մենակ, կրակի մէջ... Սիմի, ինչո՞ւ քեզ լսեցի... Ես պէտք է վագէի, ճանապարհ գցէի քեզ, թէկուզ միւս վագօնով, այն-ժամանակ մենք միասին կը-մեռնէինք: Սիմին, իմ աննման Սիմին կրակի մէջ... Օ՛, Աստուած իմ, Աստուած իմ. նա մեռաւ, չիմանալով, թէ ինչպէս եմ սիրում իրան: (Տեղից ցատկելով, վագվագում ե սենեակում:) Ո՛չ, այն դեակը Սիմինը չէ... Սիրտս վկայում է, որ նա ողջ է: Սիմի, արդեօք լսում ես ինձ: Զէ-որ սիրում էի քեզ և խելագարի պէս նախանձում, բայց չէի համարձակվում խոստովանուել: Մենք վճռել էինք ապրել ըստ սկզբմունքի... (Բռնելով գլուխը:) Ի՞նչ ասել է սկզբմունք, երբ սիրտդ քիչ է մնում թէ դուրս թռչի անդից: Մենք վճռել էինք՝ ոչ մէկ բանով արգելք չլինել միմեանց, իրար չնեղացնել. մենք կամեցանք մեր ամուսնութիւնը՝ ընկերութիւն դարձնել որ հիմնուած լինէր բանականութեան վրայ: Ի՞նչ անխելութիւն և սրպիսի յիմարութիւն: Կեանքի քաղցրութիւնը կայանում է նրանում որ մարդ սիրի առանց անշատուելու... Օ՛, Սիմի, Սիմի, ես իմ ամբողջ արիւնս կը-տայի, եթէ միայն կարողանայի վերադարձնել քեզ, որպէսզի ասեմ, թէ ինչպէս եմ սիրում քեզ: (Շատ մօտենում Ստօնձային:) Մտօնձա, վերջին անգամը դուք տեսաք նրան. արդեօք նա ուրախ էր, յիշում էր ինձ. արդեօք որեւէ պատուէր չարուաւ ձեզ՝ ինձ տալու... Մտօնձա, գուցէ նա այն գնացքով չգնաց:

ՍՏ. Ո՛չ, նրանով գնաց. նա ոչինչ չտաց և շատ ուրախ էր:

ԴՕՐ. Նա չէր նախազգում...

ԴԵԶ. ԴՕՐԵՆԱՍ, հանգստացէք... Զուր տուէք նրան:

ԺՕՐ. (Մօտենալով միւս սենեակի դռնանը:) Արդեօք այն սենեակում գտնէ շուր չկայ:

ՍՏ. (Շատ ընկնելով դռներէ վրայ:)

Ո՛հ, ո՛հ, այդ իմ սենեակը չէ... չի կարելի...

ԺՕԲ. (Նայելով Էրա աչքերին:) Չի կարելի...

Վ՛ժնեմասը՝ գլուխը ձեռքերի մեջ առած, անկույտ խօսքեր արձանանելով, մտնե Գալիս սենեակի մեջ:

ԴԵԶ. Գոնէ սպիրտ, կամ օղորդ-կօլօն տուէք. միթէ դրանցից ո՛չ մէկն էլ չունէք:

ՄՏ. Տէր Աստուած, ես այստեղ չեմ ապրում... Ես այստեղ... ծանօթներին մօտ եմ եկել...

Դ՛ՕԲ. (Կանգ առնելով:) Ի՞նչ սարսափելի բան... Կրակ, կրակ ամեն կողմից, իսկ Սիմիս անօգնական, մեն-ու-մենակ: Երէկ երբ նկատեցինք այն հրդեհը, ես պարտաւոր էի իսկոյն-հետ վազել գլխաւ: Ո՛վ էր՝ որ արգելեց ինձ. (Ձայնոյթով:) Տ՛վ, Տ՛վ ասաց, թէ այդ մի սարքովի բան է, որ հրդեհը բոլորովին ուրիշ տեղ է... Դօկտօր Դաւիթսօնը:

ԿԼ. Բայց չէ՞ որ մենք համարեա իսկոյն-հետ վազեցինք դէպի կայարան:

Դ՛ՕԲ. Ո՛չ-իսկոյն-հետ, քանիմի ըստէ մենք իդուր կորցրինք, երբ Սիմիս՝ շատ կարելի է թէ հէնց այդ միջոցին դեռ կոմում էր մահուան հետ: Իսկ յետոյ... (Խօսում է ինչպէս քի զառանցանքի մեջ:) մենք ամբողջ գիշեր ման էինք գալիս աւերակների մէջ և դուրս հանոտում դիակները, մօտիկ տալիս նըրանց: Ժօրժը գտաւ արկղիկը: (Արկղիկ բառը խելիս Սօֆիան անհանգիստ Եւրոմն է գործում...) Թեկդին էլի կարելի էր ճանաչել, սակայն նրա կողքին, նրան կից մի ինչ-որ սարսափելի... Միթէ այն Սիմիս էր... (Ճակասը կրպցնում է պսիւն եւ հեկեկում) Սիմի, Սիմի, ես չեմ կարող հաւատալ, որ դու մենիկ ես...

ԺՕԲ. (Կլաւիերին եւ Դեգօքիին:) Ի՞նչ պատրուակով էլ ուզում է լինի, միայն-թէ տարէք նրան այստեղից:

ԴԵԶ. Դ՛ՕԲենաս, աշխարհիս երեսին հրաշքներ շատ են եղել, կարելի է թէ այս միջոցիս՝ երբ դուք այստեղ խեղճներդ էք թոցնում, նա էլ ձեզ է որոնում այստեղ:

ԿԼԱԻ. Մի անգամ ես գնանք այստեղ.

Տ՛վ է իմանում, շատ կարելի է թէ նա մի ուրեք հրաշքով ազատուել է:

Դ՛ՕԲ. Ի՞նչ ասացիք. ազատուել է. կարելի է թէ ազատուել է... Դէ, ուրեմն շնորհ. վազենք այստեղ, վազենք ուրեմն... Ի՞նչ կ'ասէք, եթէ Սիմիս ողջ է և ինձ է որոնում... Սիմի...

Դուրս է վազում. Կլաւիերն ու Դեգօքիին հետեւում են նրան:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՄՏՈՆԶԱ ԵՒ ԺՕՐԺ

ԺՕԲ. (Մօտենալով Մօֆիանին:) Ներեցէք որ ես ֆիացի. ձեզ քանիմի խօսք պէտք է ասեմ:

ՄՏ. Պատրաստ եմ ձեզ ծառայելու. թէպէտեւ, ուղիղն ասեմ, չեմ իմանում, թէ ուրիշ ի՞նչ կարող էի էլի աւելացնել:

ԺՕԲ. Դուք կարող էիք ճշմարտն ասել:

ՄՏ. (Շփոթւելով:) Ի՞նչպէս թէ ճշմարտը:

ԺՕԲ. Սիմիս գնաց:

ՄՏ. Ես արդէն ասացի:

ԺՕԲ. Եւ այս դուռը տանում է դէպի այն սենեակը, որ ձեզ չի պատկանում:

ՄՏ. Պարոն:

ԺՕԲ. (Մօտենալով դուռը, բաղիւնում է:) Սիմի, բաց դուռը. ես եմ, Ժօրժ եղբայրդ:

ՄՏ. (Բռնելով Ժօրժի ձեռքը.) Պարոն Դ՛ՕԲենաս, ի՞նչ իրաւունք ունէք դուք իմ սենեակում...

ԺՕԲ. (Ձեռքը խելով.) Չէ՞ որ Սիմիս գնացել է, իսկ այս սենեակը ձեզ չի պատկանում: (Բաղիւնում է:) Սիմի, դուրս արի, եթէ ո՛չ՝ դուռը կը կոտրեմ:

Դուան շեմքում երեւում է Սիմին, աչքերն արձատուելով լի. ձեռքերով ծածկում է երեսը:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ՆՐԱՆՔ ԵՒ ՍԻՄԻ

ՍԻՄ. (Փարուելով տեղի վրին:) Ժօրժ, Ժօրժ, ի՞նչ սարսափելի բան է...

ՍՏ. (Կասաղուքեան մեջ:) Ի՞նչ անգողաշուքիւն:

ԺՕՐ. (Ուշագրութիւն չդարձնելով Սօցնայի վրայ:) Դու բոլոր լսում էիր և կարողացար գուրս չգալ... Օ՛, Սիմի...

ՍԻՄ. (Յուսնով:) Միթէ կարող էի համարձակուել, միթէ խայտառակութիւնն աւելի լաւ է, քան թէ մահը:

ԺՕՐ. Դու ճշմարիտ ես ասում: Այժմ ի՞նչ պէտք է անես:

ՍԻՄ. (Հեկեկալով:) Ինչ պէտք է անեմ. ոչինչ, ես մեռել եմ, էլ չկամ: Ինձ պէտք է թաղել և մոռանալ. մոռանալ. մոռանալ՝ որ աշխարհիս երեսին մի դժբաղդ կիրն էր ապրում:

ԺՕՐ. Բայց չէ՞ որ դու լսեցիր, թէ նա ինչպէս է սիրում քեզ, որ նա տանջվում է:

ՍԻՄ. (Յուսահատ:) Ինչո՞ւ նա հիմա ասաց այդ բանը: Այժմ ուշ է: Ես չէի իմանում, թէ նա ինչ զգացմունք է տածում զէպի ինձ. մինչև անգամ չէի կարող երևակայել որ նրան այդպիսի սարսափելի ցաւ կը-պատճառեն: (Դժուր ծիծաղում է:) Հա, հա, հա... Աստուած իմ, մեր ամուսնական կեանքի մէջ ճրջափ խոհեմութիւն, ճրջափ սկզբունք կար:

ԺՕՐ. Մակայն հիմա դու ամեն բան զիտես: Հէնց այս բոպէիս հեռացիր այստեղից և շտապիր տուն: Նա ամեն բանի կը-հաւատայ, հէնց ինչ-էլ-որ ասես. ես երբէք երևան չեմ հանիլ քո այս գաղտնիքը:

ՍԻՄ. Դնամ տուն... (Նայում է Սօցնայի վրայ, որ սեղանի մօտ կանգնած մատերով քմեկահարում է:) Հօ չեմ գրծուել: Այսպիսի խայտառակութիւնից յետոյ այլևս ի՞նչպէս պէտք է մտիկ տամ ամուսնուս աչքերին, կամ ի՞նչպէս և ի՞նչ խօսքերով պէտք է ստեմ ու պատմեմ իմ ազատուելու մասին:

ԺՕՐ. Ես քեզ կ'օգնեմ, մենք երկսով մի բան կը-մտածենք... Սիմի, բարոյապէս մի սպանիր քեզ. վերադարձիր քո տուն, քանի դեռ ուշ չէ:

ՍԻՄ. (Մօտենում Սօցնային եւ նրա ձեռքը բռնում:) Ո՛չ, այժմ այլևս ուշ է:

ՍՏ. Տեսա՞ք, պարոն ԴՕՐեան, որ ես լուս համբերեցի:

ԺՕՐ. (Ուշագրութիւն չդարձնելով նրա վրայ:) Սիմի, մէկ այս մարդու վրայ նայիր: Համեմատիր սրան ամուսնուդ հետ... Միթէ ոչինչ չես տեսնում և ոչինչ չես հասկանում:

ՍՏ. Պարոն, այդ վիրաւորանքի համար դուք ինձ պատասխան կը-տար:

ԺՕՐ. Ե՛րբ կամենաք և որտեղ կամենաք, միայն-թէ ձեզպէսները չեն մէ-նամարտում:

ՍՏ. (Յարձակուելով ԺՕՐի վրայ:) Դուրս կորէք այստեղից:

ԺՕՐ. Նիթէ նորից տեղիցդ շարժուէք, լուսամտից դուրս կը-շարժեմ ձեզ:

ՍԻՄ. (Ընկնելով նրանց մէջ:) ԺՕՐ, խնդրում եմ գնաս, այստեղ քո տեղը չէ. ինչ-որ քաշեցի, այն էլ հերիք է. ամօթիս վրայ նոր ամօթ մի աւելացնիր: Տուն վերադառնալ ես անկարող եմ, այդ հօ ինքդ էլ ես հասկանում: Մնաս բարով, թող ինձ և գնա:

ԺՕՐ. Ո՛չ թէ մնաս բարով, Սիմի, այլ ցտեսութիւն: Դու ինձ աւելի շուտ կը-կանչես, քան-որ կարծում ես: Միտքդ պահիր, Սիմի, որ ես քո եղբայրն եմ և միշտ էլ կը-գամ, հէնց-որ կանչես ինձ: Ցտեսութիւն, իմ խեղճ Սիմի:

Դուրս է գնում:

ՏԵՍԻԼ Ը

ՍԻՄԻ և ՍՏՕՆՁԱ

ՍՏ. (ԺՕՐի ետևից:) Անպիտան, զգուշանա՛ւ, ինձ հետ դեռ էլի գործ կ'ունենաս:

ՍԻՄ. Միքայէլ, չէ՞ որ նա չի ճանաչում քեզ. հասկացիր, թէ ինչքան ցաւ պատճառեցի նրան:

ՍՏ. Օ՛, եթէ դու չլինէիր, նա չէր կարող կենդան *): Դուրս գնա՛ւ այստեղից:

ՍԻՄ. Միքայէլ, բացի քեզանից ես այլևս ոչ-որ չունեմ աշխարհիս երեսին:

*) Խնդրում եմ թէ՛ ընթերցողից և թէ՛ խաղաղութան-դերասանուհուց որ այդ բանը տպագրական վրիպակ չհամարեն, և հէնց այդպէս էլ թողնեն:

(Ստորափով հեռանալով նրա մոտից:) Լսում ես, թէ ինչ է այդ. թաղման երգեցողութիւն է:

Վազում ե դեպի լուսամուտը եւ վարագոյրը բաց անում: Լուսամտից շարունակ լսվում է քաղման երգեցողութիւնը եւ հետզհետէ դադարում է հեռւում:

ՍՏ. (Նրա ձեռքից բռնելով:) Սիմի, Սիմի, կարող ես քեզ տեսնել:

ՍԻՄ. (Կանգնելով վարագոյրի ետեւը:) Ո՛հ, ո՛չ. ո՞վ պէտք է այս կողմը նայի: Միքայէլ, տանում ե՞ն, տանում ե՞ն... Ամուսինս... ինչպէս հեկեկում է... նա հազիւ է քայլում... Սիմիին եւս տանում... մեռած Սիմիին... (Հեկեկում է:) Սիմիին մեռել է... Օ՛, ինչպէս սարսափելի կերպով պատժուած եմ ես...

Լաց է լինում:

ՍՏ. (Աւստիանելով հեռացնել լուսամտից:) Սիմի, միթէ ինձ չես սիրում:

ՍԻՄ. Սիրում եմ... Բայց միթէ ես կամենում էի այդքան ցաւ պատճառել նրան... Նայիր, կանայք ծոռնկ եւն չորում. աղօթում են Սիմիի հոգու փրկւելու թեան համար: Ո՛հ, ինչպէս կը-ցանկայի նրա տեղը լինել: Նա մեռաւ մաքուր, ամուսնուց բռնն կերպով սիրուած: Օ՛, Միքայէլ, Միքայէլ, ինչպէս անբաղձ եմ ես: (Ստոնաւ աւստիանելով եւ Սիմիին հեռու ցնել լուսամտից, բայց նա բաց է ընկնում լուսամտից եւ կիցնորից վազում դեպի լուսամուտը:) Ահա, ահա ծառուկային դէպի անկիւնը: Մնաս բարով, Սիմի... մնաս բարով...

Հեկեկում է:

ՍՏ. (Լուսամտից հեռացնում է նրան եւ գրկում:) Ի՛մ անգին, ի՛մ աղանձակ, մոռացիր այդ ամենը: Աւելի լաւ է խօսենք այն մասին, թէ ինչ է լինելու այսուհետեւ, ինչպէս ուղղենք այն ամենը, ինչ-որ պատահել է:

ՍԻՄ. (Ուրպէս խելագար, բռնում է նրա ձեռքից:) Մենք այսօր-եւթ գնանք, հէնց հիմա և որքան կարելի է՝ շուտ: Հեռու փախչենք այս երկրից, գնանք այնտեղ, քեզ մօտ, քո հայրենիք, ուր ոչ-որ ինձ չի ճանաչում, ոչ-որ ինձ Սիմի չի կանչի:

ՍՏ. Գնանք, հոգիս, բայց չէ՛-որ դեռ պէտք է միքանի գործեր վերջացնենք այստեղ:

ՍԻՄ. Գործեր. մեռած Սիմին այլևս ինչ գործեր կարող է ունենալ:

ՍՏ. Բայց չէ՛-որ դեռ կենդան ես:

ՍԻՄ. Կենդան եմ... Կենդան եմ՝ հաշքի կիւնը, բայց Սիմի ԴՕթենասը այլևս չկայ երկրիս հրեան. այս ընտելեալ տարան նրան պատանդում դրած, ծննդի կիւներով ծածկուած, որի վրայ հեկեկում էր ամուսինը, աղգականները հեծ տնում էին նրա այրուած դիակին: Սիմին այժմ պառկելու է սառը հողի մէջ: Ինչպէս սարսափելի է, Միքայէլ, ինչպէս սարսափելի է, երբ մարդ սեպհական աչքով տեսնում է իր մահը:

Ձեռներով ծածկում է երեսը եւ ցրնցվում հեկեկանքից:

ՍՏ. Սիմի, այդ զառանցանք է, դու կարող ես հիւանդանալ... Նստիր այստեղ. Ահա այդպէս (Նրան նստեցնում է գնդուսկի վրայ եւ ինքն էլ կողքին նստում:) Գլուխդ դիր ուսիս. հանգրտացիր, սիրելիս: Ես միշտ հետդ կըլինեմ, մենք հեռու կըլինենք այստեղից և այս ամենը կ'անցկենայ ինչպէս մի սարսափելի երազ: Միթէ դու չգիտես որ մարդիկ առհասարակ շատ դիւրազգած են դէպի մահը: Դու կենդան էիր. ամուսինդ քո արժէքը չէր հասկանում. իսկ հիմա այնպէս է կարծում, թէ մահացել ես յանկարծ, և ահա նա քեզ համար սուգ է անում՝ հեկեկալով, աղաղակելով: Վեց ամիս կամ մի ամբողջ տարի անցնի թէ-չէ, նա ստելու է. — ամեն-ինչ դէպի լաւն է գնում:

ՍԻՄ. Դու կարծում ես՝ նա կըմխիթարուի:

ՍՏ. (Հեզգօրէն:) Օ՛, անկասկած: Ուրեմն այժմ խօսենք, կենդան Սիմիի մասին, թէ ինչպէս ձեռք բերենք արկղիկը:

ՍԻՄ. Ի՞նչ արկղիկ:

ՍՏ. Քո արկղիկը, որի մէջ էին թանկագին զարդարանքներդ: Մէկ մտածիր թէ ինչ բաղդաւորութիւն է որ ազատուել է անվնաս:

ՍԻՄ. Բայց չէ՞ որ այդ արկղիկն այժմ ամուսնուս մօտն է:

ՍՏ. Աւելի լաւ... Կը-նշանակի՞ս ոչ-ոք չի գողացել:

ՍԻՄ. Ճիշտ է, այո՛. սակայն ես ի՞նչ պէս կարող եմ ստանալ այդ արկղիկը:

ՍՏ. Բայց չէ՞ որ մի առժամանակից յետոյ դու պէտք է ստիպուած լինես՝ կամ ինքդ անձամբ գնալ նրա մօտ և կամ գրել նրան:

ՍԻՄ. Ե՛ս... գնամ նրա մօտ. ինչե՞ք ես ասում, Միքայէլ:

ՍՏ. (Փառաբանելով) Սիրելիս, ես հասկանում եմ, թէ որքան դժուար է այդ քեզ համար, բայց չէ՞ որ վերջի-վերջոյ դու պէտք է յետ վերցնես նրանից քո արժէթղթերը, տոմսակները...

ՍԻՄ. Դրանք իմը չեն, ես ոչինչ չունեմ:

ՍՏ. Ի՞նչպէս-թէ քոնը չեն. չէ՞ որ միքիչ առաջ դու էիր ասում որ քոնն են: Հապա վզիցդ կախուած փոքրիկ բանակի՞ն:

ՍԻՄ. Ա՛խ, այո՛... Բայց այս բանալին այլեւս ինձ չի պատկանում, այլ նրան՝ Սիմիին. իսկ նա մեռել է:

ՍՏ. Երախայութիւն մի անիր, Սիմի:

ՍԻՄ. Միքայէլ, Միքայէլ... Ես ի՞նչ պէս կարող եմ գնալ ամուսնուս մօտ և ասել. —Իմ փոխարէն դուք աղախնու դիակը թողեցիք. ես տեսայ լուսամտից, թէ ինչպէս ուժասպառ էիք լինում հեկեկանքից. լսեցի իմ սիրելի-նիս սենեակում, թէ ինչպէս աղերսում էիք նրան ասելու՝ որ շատ կաբելի է թէ կենդանի եմ... (Տեսիլից վեր ցաւեկելով) Թէ ինչպէս դուք՝ քիչ էր մնում խելքներդ թոցնէիք լոկ այն մտքից որ ինձ հետ միասին չէք մեռնել, իսկ ես միւս սենեակից դուրս չեկայ ձեզ մօտ և չասացի. —միք լաց լինի՛լ՝ մի անարժան, ձեզ խաբող մի անհաւատարիմ կնոջ համար: Հէնց հիմա էլ ձեզ մօտ եմ եկել միմիայն նրա համար, որպէզի փողերս յետ վերցնեմ և ձեզ խայտառակ անեմ... Եւ այդ ամենը ես պէտք է ասեմ ամուսնուս:

ՍՏ. Բայց ես աղքատ եմ, Սիմի:

ՍԻՄ. (Փառաբանելով նրան) Ի՞նչ անենք

որ աղքատ ես... Միքայէլ, կարիքն ինձ չի վախեցնում. մենք միասին կը-լինենք. ես երաժշտութեան, երգեցողութեան դասեր կը տամ:

ՍՏ. (Ազատելով նրա գրկից) Ի՞նչ իդիլիա է: Եւ ես պէտք է մտիկ տամ, թէ ինչպէս՝ գեղեցիկ, վայելուչ ու գեղանի Սիմին քիչ-քիչ դառնում է հիւանդոտ, մոռացուած դաստիարակչուհի:

ՍԻՄ. Ես գորեղ եմ, Միքայէլ. իսկ անց միտքը՝ թէ քեզ համար եմ աշխատում, ինձ եռանդ կը-տայ: Ասա ուրիմն, երբ ենք գնալու այստեղից:

ՍՏ. Այդ քեզանից է կախուած: Մենք խեղճ կը-ճանապարհուենք, հէնց-որ գրեւս ամուսնուդ և զրամներդ յետ ստանաս:

ՍԻՄ. Դարձեալ: Արդէն քեզ ասացի որ այդ երբէք լինելու բան չէ, երբէք:

ՍՏ. Յայն պէպս կը-մնանք այստեղ:

ՍԻՄ. (Սառսափով) Ի՞նչպէս-թէ այս-տեղ. բայց չէ՞ որ՝ ես ոչ-միայն չեմ կարող փողոց դուրս գալ, այլ չեմ էլ համարձակուելու նոյնիսկ լուսամտից նայել:

ՍՏ. Ուրիմն լսիր ինձ և գրի՛ր ամուսնուդ. մենք կ'երթանք, հէնց-որ փողերդ ստացուի:

ՍԻՄ. (Նայելով նրա փչեքի մեջ, ծանր) Եւ ան-ժամանակ հետս կ'ամուսնանամ:

ՍՏ. Օ՛, այո՛, անմիջապէս:

ՍԻՄ. Իսկ առանց այդ փողերի՞:

ՍՏ. Ի՞նքդ մտածիր. ես քեզ սիրում եմ, Սիմի, կարելի է թէ ես մեռնեմ կարօտդ քաշկուռ, բայց ես անկարող եմ աղքատութեան մէջ զցիլ քեզ. ես չեմ թող տալ, որ դու նեղութիւն քաշես:

ՍԻՄ. Այդ շատ սրտաշարժ է... Բայց այդ թողնենք: Ես քեզ ուղղակի հարցնում եմ. —եթէ ես գնամ ամուսնուս մօտ ու պահանջեմ զրամներս և ամենքն իմանան իմ անկման, իմ անխեղճ վարմունքիս մասին, ամենքն էլ երես թեքեն ինձանից, ան-ժամանակ էլ դու ինձ քոնը կ'անուանես:

ՍՏ. Այո՛... Ես կ'ասեմ, որ դու այդ ամենը տարար ինձ համար:

ՍԻՄ. Բարի. Իսկ եթէ թողնեմ որ ամուսինս սուգ պահի այրուած Սիմիի համար, եթէ յանցանքս քաւելու համար ընդմիջող ծածկուեմ մարդկանցից, ինձ դատապարտում աղքատութեան և աշխատանքի, դու ինձ կը-թողնե՞ս:

ՍՏ. Հասկացիր, Սիմի:

ՍԻՄ. Աւելորդ խօսքեր մի ասիր. ուղղակի պատասխանիր. առանց փողի կ'ամուսնանամս հետո: (Սօցնձան լուռ է եւ զլխակո՛ւ կանգնած:) Երգ-վում եմ ինձ համար ամենանուիրական սրբութիւններով որ ես ամուսնուս մօտ չեմ գնալ, նրանից ոչինչ չեմ վերցնիլ: Դէ, ասա. առանց փողի կ'ամուսնանամս հետո:

ՍՏ. Ո՛չ:

ՍԻՄ. (Ինչպէս խեղազար:) Ո՛չ. ո՛չ: Դու ասացիր՝ ո՛չ:

ՍՏ. (Կուպտութեամբ:) Ո՛չ:

ՍԻՄ. Ո՛չ... (Ցարձակուելով վրան:)

Ցած արարած...

Մի փառաւոր ապսակ է խփում: ՍՏ. (Սիմիի ձեռքերից բռնելով՝ վայր է գցում բազմոցի վրայ: Չսպելով կասաղութիւնը:) Երբեքդ չուր կը-հասկանաք ձեր վարմունքի անարդարութիւնը և կը-գնահատէք մերժումս: Ես երեկոյեան կը-վերադառնամ այստեղ ուր՝ յոյս ունեմ այլեւ երբէք չհանդիպել ձեզ:

Դուրս է գնում:

ՍԻՄ. (Խելագարուածի նման:) Աստուած, Աստուած, ո՛ւր կ'ընչեմ ես: (Վազում է դեպի դուռը:) Գնաց... Բայց մի՛թէ այս երազ կամ զառանցանք չէ... Թողեց, ինձ թողեց մենակ... Այժմ ո՛ւր գնամ... Բոպէ առաջ հեռանալ այստեղից... Ժօրժը, միայն ժօրժը կարող է փրկել ինձ:

Վ ա Ր ա Պ ո յ ր

Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Ա Ժ Ե Ր Ր Ո Ր Դ

Յեմը ներկայացնում է ԴՕթեմաի ֆաղափից դուրս ունեցած տունը: Յեմին գիծն ամբողջապէս ազակեպատ է, որից չբնասեցեալի է նմանում տունը: Չորս կողմն այգու թերեւ կառախի: Խորֆի լայն կաւաւը դեպի այգին է նայում: Չախ կողմի վրայ դուռը, որ ներքին սենեակներն է ցանում, դեպի աջ՝ յորսամուտ, ձօնաբոլ: Վարագոյրք քարձրամալիս Դեկեմբրն ու Ժօրժը հեծանիւներով ներս եւն մտնում այգու կողմից:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ԺՕՐԺ ԵՒ ԴԵԼՖԻՆ, ԵՐԿՈՒՍՆ ԷԼ
ՀԵԾԱՆԻՒԱԻՈՐԻ ՏԱՐԱԶՈՎ

ԺՕՐ. (Թաշկինակով հովհարելով երեսին:) Ի՞նչպէս էլ շոք է: Ի՞նչ ես կարծում, քանի վերստ կտրեցինք, Դեկ-ֆին:

ԴԵԼ. (Նստելով ճօնաբոլի վրայ:) Չգիտեմ:

ԺՕՐ. Յոգնե՛լ էք:

ԴԵԼ. (Ճօնաբոլի վրայ օրօրուելով:) Ո՛չ:

ԺՕՐ. Այդ ի՞նչ լակոնական պա-

տասխաններ են: Կարելի է ենթադրել, թէ խօսք էք տուել՝ հետս ամենեին չխօսելու: Ամբողջ ճանապարհին հէնց միայն լսում էի՝ այո, ո՛չ:

ԴԵԼ. Ձեզ է այդպէս թվում:

ԺՕՐ. Դեկֆին, այդպէս չի կարելի. ես սովորել եմ ձեր սրտաբաց, սիրուն ճոռողելուն: Արդեօք ի՞նչ մեղ ունեմ:

ԴԵԼ. Դուք սարսափելի երևակայողն էք, ժօրժ:

ԺՕՐ. (Իրան պահելով:) Երբ փոքր էիք, ես ձեզ ձեռքերիս վրայ էի մանածում. երբ մեծացաք, ձեր անձնուէր ասպետը դարձայ: Իսկ երբ Ալբերտօն պատահաբար հանդիպելով Սիմիին՝

վրան սիրահարուեց, ես երջանիկ էի որ կարող էի ձեզ քոյրս անուանել՝ այն յուսով... (Շփոթուելով): այն յուսով...

Դե՛լ. (Տնազավարի): Որ քոյրերի հետ շատ էլ նազ չեն անում:

ԺՕՐ. (Նուանվով) Ա՛մօթ է, սիրելի Դե՛լֆին: Ես հարուստ չեմ և աշխարհիս մէջ այն դիրքը չունեմ, որ մարդուս ինքնահաւան է դարձնում: Ահա թէ ինչու էի լուռ և միայն ուշի-ուշով դիտում, թէ արդեօք ձեր փոքրիկ սրտիկը ոչինչ չի՞ ասում, որպէսզի ինձ առիթ տրուի...

Դե՛լ (Վեր կենալով): Իսկ ի՞նչպէս են մօտենում ջահէլ աղջկայ սրտին, Ժօրժ:

ԺՕՐ. Ի՞նչպէս, Բնչպէս:

Դե՛լ. Ահա ասեմ. լիակատար անկեղծութեամբ:

ԺՕՐ. Բայց մի՞թէ ես ձրեւէ բան ծածկել եմ ձեզանից:

Դե՛լ. Ո՛վ էր այն սև շորերով ու թանձր քողով կիւնը, որի հետ երէկ երկկոյ խօսում էիք՝ ահա այնտեղ, պարտէզի դռան մօտ:

ԺՕՐ. (Շփոթուելով): Դողով կիւն, ինձ հետ...

Դե՛լ. Ժօրժ, մի՞ք ստիլ և մի՞ք աշխատիլ մի կերպ աղատուելի: Դուք մոռանում էք որ իմ սենեակը վերին է, իսկ լուսամուտն այգուն է նայում: Ես անձամբ տեսայ ձեզ:

ԺՕՐ. Բայց... ճշմարիտ...

Դե՛լ. (Նրա խօսքի կտրելով) Որ ես սխալուած եմ, այնպէս չէ, որ այն դուք չէիք, որ նա կին չէր և պարտէզն էլ ձրեւէ դուռը չունի... Ես գնում եմ Ալբերտին գտնելու:

Կամեցում ե գնալ:

ԺՕՐ. (Բռնելով նրա ձեռքից) Դե՛լֆին...

Դե՛լ. (Ձեռքի դուրս կորցելով): Ժօրժ, հաւատացե՛ք՝ մենք իրար հետ խօսելու բան չունենք:

ԺՕՐ. Այդ իմ գաղտնիքը չէ:

Դե՛լ. Ա՛խ, Տէր Աստուած, ի հարկէ, այն կիւնը ձեզ բոլորովին օտար է, նրա համար էլ համբուրեցիք նրա ձեռքը:

ԺՕՐ. (Հրճուանով): Սիրելի Դե՛լֆին, չլինի՞ թէ նախանձում էք:

Դե՛լ. (Բարկանալով): Դուք գիտե՛լ էք. ես, ես եմ նախանձում: Դուք թէկուզ չորս, տասը, նոյնիսկ հարիւր կնոջ համբուրեցե՛ք՝ և՛ պարտէզում, և՛ փողոցում, ի՞նչ ինչ: (Նրեք արջուհի է) Ե՛ս՝ նախանձում եմ. հը՛...

Ուետր վեր ե Բառում:

ԺՕՐ. Դէ լաւ՝ կար թէ չկար: Եկէ՛ք այստեղ, սիրելի Դե՛լֆին, թո՛ղ ձեր պատճը լինի. ես ձեզ կ'ասեմ այդ գաղտնիքը:

Դե՛լ. Ինձ պէտքը չեն ձեր գաղտնիքները, ես իմոնքն ունեմ:

ԺՕՐ. Լաւ, ձեր գաղտնիքները յետոյ, իսկ իմա՛ այս բոլորիս կը-յայտնեմ ձեզ: Լսեցէ՛ք, սիրելի Դե՛լֆին, (Բռնում ե նրան, որ վրիժ կամակորուելուց յետոյ, նստում ե գամաւորակի վրայ Ժօրժի կողքին): Դե՛լֆին, արդեօք իսկի չէ՞ք մտածում Սիմի մասին...

Դե՛լ. (Տեղից ցատկելով): Սիմի, Սիմի... Ժօրժ, Սիմին կենդանի է:

ԺՕՐ. Ի՞նչպէս կարողացաք այդպէս շուտով գլխի բնկնել, Դե՛լֆին:

Դե՛լ. Օ՛, Ժօրժ, սիրելիս, իմ անգին, այդ նա էր: Սկեր հագած կնոջը լուսամտից հէնց նկատեցի թէ-չէ, իսկոյն մտքովս անցաւ, թէ նա Սիմին է. բայց յետոյ հասկացայ որ այդ անկարելի է:

ԺՕՐ. Ինչո՞ւ է անկարելի:

Դե՛լ. Որովհետեւ... որովհետեւ... ամենքն էլ ասում են, թէ նա մեռել է: Այսօր ճիշտ վեց շաբաթ է նրա թաղումը... Իսկ այսօր նրանց պատկազրութեան օրն է, որ նրանք ամեն տարի տօնում էին:

ԺՕՐ. Այո, ճշմարիտ է:

Դե՛լ. Միայն գիտէ՛ք ինչ, Ժօրժ. երբ այստեղ բերին նրա դիակը, ես վախեցում էի, սաստիկ վախեցում, բայց-և-այնպէս ինձ ստիպեցի նայել վրան... Այդ Սիմին չէր. ո՛չ, ո՛չ, այդ նա չէր: Ձեռքերից մէկը բռն էր պրուած, պատկան այդ ձեռքը Սիմի փոքրիկ գողտրիկ աւ սիրուն ձեռքը չէր: Այ՛

բերտօն աշնայի յուսահատութեան մէջ էր, որ ոչինչ չէր կարող մտածել, թէպէտև կային ըողակներ, երբ նա էլ էր կասկածում:

ԺՕԲ. Նրան հաղորդեցի՞ք ձեր կասկածները:

ԴԵԼ. (Տխուր:) Ո՛չ, ժօրժ: Անհրաժեշտ էր, որ Ալբերտօն գտնէ Սիմիի դիակը սգար: Ուստի ինքս ինձ ասացի՝ շատ հաւանական է, որ Սիմիի մընացորդները աւելի ևս կը պարանափոխուած լինէին և նրա գեղանի մարմնից կարող էին միայն ջարդուած ու քրքրուած կտորներ մնալ. ուրեմն թող նա թաղի դրան, որին Սիմիի տեղն է ընդունում: Բացի զրանից, ոչ-ոք չեկաւ մեր ձեռքից առնելու այդ դիակը: Եւ վերջապէս ես կարող էի սխալուել:

ԺՕԲ. Դուք մի բարի և սիրիլի աղջիկ էք. Սիմին կենդան է: Իսկ թէ ինչո՞ւ նա չի գալիս, գժբաղդութեան միջոցին ուր էր, ահա այդ էլ նրա գաղտնիքն է: Երբ յարմար ժամանակը գայ, նա ինքն անձամբ կը պատմի Ալբերտօին այդ ամենը:

ԴԵԼ. Կընշանակի՞ Սիմին կը գայ և կը մնայ այստեղ:

ԺՕԲ. Այդ ամենը կախուած կը լինի նրա և Ալբերտօի խօսակցութիւնից:

ԴԵԼ. (Յուսկոյն:) Ժօրժ, Սիմին պէտք է որ գայ և որքան կարելի է՝ շուտ. մենք ամենքս էլ երկիւղի մէջ ենք Ալբերտօի համար: Այս վեց շաբաթուայ մէջ նա անձանաչելի է դարձել. մազերը սպիտակել են, մէջքը կորացել, գիշերներն ամենեւին քուն չունի. շարունակ ոգեհարցութեամբ է զրազվում:

ԺՕԲ. Դեկտիւն, տեսէք թէ ես ինչ եմ մտածել. անհրաժեշտ է որ Սիմին երևայ նրան որպէս ոգի:

ԴԵԼ. Ի՞նչպէս-թէ՞ որպէս ոգի:

ԺՕԲ. Այո, Սիմին միայն ինչպէս ստուեր կարող է նրան արեւ այն ամենը, ինչ-որ իր սրտումը կայ: Իսկ թէ ինչպէս կ'ընդունի Ալբերտօն և ինչ պատասխան կը տայ Սիմիի այդ խոստովանութեանը, ահա այդ բանից

կը լինի կախում աշուհեան երկուսի կեանքն էլ:

ԴԵԼ. Ես վախենում եմ, ժօրժ:

ԺՕԲ. Այո, հոգիս. շատ հաւանական է որ երկուսի կեանքը ևս հէնց այդ խօսակցութիւնից լինի կախում: Իսկ դուք ի՞նչ կ'ասէք ինձ, Դեկտիւն: (Բըռնելով նրա ձեռքը:) Հիմա՝ որ այլևս գաղտնիք չունիմ ձեզանից, ևս ի՞նչպէս գտնեմ դէպի սիրտդ տանող ճանապարհը:

ԴԵԼ. Ուրեմն երեկուայ կինը Սիմին էր: Ա՛խ, ինչպէս ցաւում եմ. ինչո՞ւ իսկոյն չվազեցի պարտէզ՝ որ գրկէի ու համբուրէի նրան: Արդեօք նա գիտի, թէ ինչպէս եմ սիրում իրան:

ԺՕԲ. Գիտի:

ԴԵԼ. Մեր մասին, ժօրժ, յետոյ կը խօսենք, երբ տան մէջ առաջուայ նման խաղաղ, ամեն բան պարզ և ուրախ կը լինի:

ԺՕԲ. Յոյս ունէ՞ք որ յաջողուի:

ԴԵԼ. Օ՛հ, այո. ևս ինքս էլ կ'աշխատեմ ձեզ օգնել:

Հնչեցնում է զանգը, մեկնում է Իվօնէսը:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆՐԱՆՔ ԵՒ ԻՎՕՆԷՏ

ԻՎ. Դժուր կանչեցիք, օրիորդ:

ԴԵԼ. Այո, ես: Ասա, Իվօնէտ, այս երեկոյ ի՞նչ պատրաստութիւններ կ'ունենում այստեղ:

ԻՎ. Սարսափելի բաներ, օրիորդ: Մեր պարտնը (Մասով ցոյց տալով ճակատը) ... բո-լո-բո-վին: Ամբողջ գիշեր չի քնում, այլ նստում է ահա այստեղ, այս բազկաթոռի վրայ, (Յոյց է տալիս:) ճրագները հանգցնում, բացի այն (Յոյց տալով:) սիւնակի վրայի մուգ լուսամփոփով փոքրիկ լապտերից ևսկսում է մտիկ տալ՝ աչքերը յառած այդ դռանը (Յոյց է տալիս սենեակների ներսերը տեսնող դուռը) և ասում. «Միմի, արի»: Մէկ անգամ պատշգամբի կողմից ծածուկ մօտեցայ և նայեցի, օրիորդ, բայց այնպէս վախեցայ որ ամբողջ գիշեր չկարողացայ քնել: Իսկ այսօր

(Ձայնը ցածրացնելով) պարոնը հրամայել է՝ բացի դոկտոր Պարիզոտից, ուրիշ ոչ-որը չընդունել։—«Այսօր, ասում է, Սիմիոն անպատճառ կը-գայ, որովհետև մեր պսակադրութեան օրն է, իսկ նրա մահուան վեց շաբաթը հէնց այսօր լրացաւ»։ Ինչպէս էլ կամենաք, օրիորդ, սակայն այսօր պէտք է փախչեմ տանից։ Ո՛չ մէկ պայմանով չեմ համաձայնիլ մնալ այսօր այստեղ, եթէ նոյնիսկ տեղիցս էլ զրկուելու լինեմ։

Դե՛լ. Գիտե՞ս ինչ, Ի՛վօնէտ. եթէ դու այդպէս վախենում ես, ուրեմն հէնց այս բոպէիս փախիր, բանի դեռ պարոն ԴՕՐԵՆԱՍԸ չի եկել. նրան կ'ասեմ՝ ես թոյլ տուի քեզ գնալու։

ԻՎ. Ա՛յ, Տէրը բարի տայ ձեզ, օրիորդ. յատուկ շնորհակալ եմ։ Ես հէնց հիմա, անմիջապէս կը-փախչեմ և կը-վերադառնամ միայն վաղը առաւօտեան։

Դե՛լ. Շատ լաւ, միայն-թէ շուտ հեռացիր. ինչ-որ պէտք է մենք քո փոխարէն կ'անենք։

ԻՎ. Գնում եմ։

Դուրս է գնում։

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

Դե՛լՖիոն, ԺՕՐԺ և դօկտ. ԴԱԻԻԹՍՕՆ

ԴԱԻ. Փահ... Ինչպէս էլ ազատ էք ապրում. դռները կրնկի վրայ բաց, նախասենեակում ոչ-որ։

ԺՕՐ. Դօկտոր Դաւիթսօն... Այս ո՞ր խաչը բերաւ ձեզ այստեղ։

ԴԱԻ. Խաչը չէ, այլ երկաթուղին բերաւ մի քառորդ ժամ առաջ։ Բարով ձեզ, թոչնակ. այ-թէ ուր էք եկել։ Իսկ Ալբերտօն ի՞նչպէս է։ Հէնց-որ միտքս ընկաւ, թէ այսօր վեց շաբաթ է Սիմիոն մահը, մտքովս անցաւ՝ որեւէ բան չպատահի։

Դե՛լ. Այժմ ես պնամ... դեռ միքանի բան կայ պատրաստելու։ Ցտեսութիւն, Ժօրժ. ցտեսութիւն, դօկտոր։

Դուրս է գնում։

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

Դօկտ. ԴԱԻԻԹՍՕՆ և ԺՕՐԺ

ԺՕՐ. Բայց Ալբերտօն ձեզ չէր սպասում, այլ դօկտոր Պարիզոտին. այսօր ոգեհարցութեան մեծ փորձ են անելու երկուսով։

ԴԱԻ. Է՛հ, բարեբաղդաբար, Ալբերտօն այլևս չի արժանանալ նրա տեսութեան։ Հէնց նոր մի նորութիւն իմացայ և եկայ որ Ալբերտօն հաղորդեմ։ Այն խաբերան էլի յաջողեցրել էր՝ մի հարուստ կնոջ խելքից հանել, որի հետ և փախաւ գող շան պէս։

ԺՕՐ. Ա՛խ, այդ կանայք, որ ամեն շան ու գէլի ականջ են դնում... Սակայն ճշմարիտ էք ասում, դօկտոր։

ԴԱԻ. Այո՛։ Այժմ ամբողջ ժողովաբանի խօսակցութեան նիւթը միմիայն այդ է։ Գիտե՞ք ինչ. այս բանի համար դուք պէտք է ուրախանաք, թէ-չէ ձեր եղբայրը կամ գերեզման կ'իջնէր շուտով և կամ կը-խելագարուէր. սպիրիտական այդպիսի փորձերով չի կարելի անպատիժ կատակ անել։ Միքանի օր առաջ ես տեսայ Ալբերտօն...

ԺՕՐ. Յետոյ։

ԴԱԻ. Յետոյ այն՝ որ տաքութեան աստիճանը բարձրացած էր, աչքերն այրվում էին, իսկ ինքը բացի սպիրիտիզմից—ոգեհարցութիւնից էլ ուրիշ ոչ մէկ բանի մասին չէր խօսում։ Անհրաժեշտ է այսօր նրան որեւէ տեղ տանել և թոյլ չտալ որ մենակ մնայ։

ԺՕՐ. Դօկտոր, ես պէտք է հետդ խօսեմ և...մի գաղտնիք յայտնեմ ձեզ։

Ներս է մտնում Դե՛լՖիոն։

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՆՐԱՆՔ և ԴԵ՛ԼՖԻՆ

ԴԵ՛Լ. Ժօրժ, ո՞ւր է հեծանիւս. ուղում եմ միքանի շրջան անել պարտեզում։ Դուք հետս չէ՞ք գալ։

ԺՕՐ. Մենք երեքով միասին կ'երթանք. դօկտորն էլ է գալու։

ԴԵԼ. Խնչպէս. դօկտօրն է՞լ հեծա-
նիւով:

ԴԱԻ. Ո՛չ, սիրելի թռչնակ, միք վա-
խենալ այդ գործիքի համար. ես դեռ
չեմ վարակուել այդ ախտով. ես միայն
մինչև պարտէզ կ'ուղեկցեմ ձեզ և կը
նստեմ հովանոցում:

Երեւոյ միասին գնում են այգի, Ժօրժն
ու Դելֆինը հեծանիւով: Մի բո-
պեաշափ բերք դասարկ է մնում,
ապա ներս է մտնում ԴՕԲնասը:

Տ Ե Ս Ի Լ 2

ԴՕԲ. (Մենակ. կանգ է առնում սե-
նեակի մէջտեղը, մտքի ետեւից քնկած.
վերցնում է գլխարկը: Ձեռնոցները հա-
ցնելով:) Ձարմանալի է որ դօկտօր Պա-
րիզօտը մինչև հիմա չեկաւ: (Նայում
է ժամացոյցին:) Արդէն ուշ է. նա գի-
տի որ այսօր ես անպատճառ փորձ եմ
անելու: (Մտն է գալիս սենեակում, ա-
պա կանգ առնելով՝ ձեռքը ճակատին է
սանում:)... Ա՛յ, ինչպէս էր, երբ, շատ
վաղուց, առաջին անգամ Սիմին երե-
ւաց ինձ... Այդ րանը հէնց այս սենեա-
կում պատահեց: Հովարդինը ինձ հրա-
ւիրել էին՝ փորձին ներկայ լինելու...
Սեղանը՝ անա այստեղ էր դրուած. ես
նստած էի այսպէս... (Նստում է այն
դռան դիմաց, որ սենեակների ներսերն
է սանում:) Եւ մէկէլ յանկարծ այնտե-
ղից երևաց Սիմին այդ դռան շէմ-
քում... (Մտն է գալիս:) Արդեօք այսօր
կը-տեսնեմ նրան:

Տ Ե Ս Ի Լ 3

ԴՕԲԵՆԱՍ և ԺՕՐԺ

ԺՕՐ. Ալբերտօ, կարծեմ դու դօկ-
տօր Պարիզօտին ես սպասում:

ԴՕԲ. Քեզ մի ասաց, դու սրտեղից
գիտես:

ԺՕՐ. Նա ինքն ինձ ասաց. այսօր
առաւօտեան տեսայ նրան:

ԴՕԲ. Այսօր... Ո՛րտեղ, այստեղ. ե-
րեք երբ նա եկել է, ես տանը չեմ ե-
ղել:

ԺՕՐ. Ո՛չ, ես նրան քաղաքում տե-

սայ, կենդրոնական կայարանում:

ԴՕԲ. (Յնցուելով:) Կայարանում:

ԺՕՐ. Այո, Ամերիկա էր գնում.
նա ինձ խնդրեց քեզ ասելու...

ԴՕԲ. Գնում էր Ամերիկա... Անկա-
րելի բան է. նա լաւ գիտի, թէ ինձ
համար ինչ օր է այսօր:

ԺՕՐ. Նա ինձ խնդրեց քեզ յայտնեմ
որ ոգիները հրամայել են իրան զը-
նալ, իսկ քեզ մենակ թողնել այսօր:

ԴՕԲ. Այդ նա խնդրեց որ ինձ ա-
սես:

ԺՕՐ. Այո. նա այն էլ ասաց, թէ
այսօրուայ փորձիդ յաջողութիւնը բո-
ւորովին մենակ լինելուցդ է կախուած:

ԴՕԲ. Եթէ նա այդպէս է ասել, ու-
րեմն այդպէս էլ պէտք է տնել: Լսի՛ր,
Ժօրժ. ես վճռել եմ այսօր Սիմին
կանչել: Քիչ է մնում խելագարուեմ,
երբ ինձ պատկերացնում եմ նրան
կրակի մէջ, մենակ... անօգնական...
Ժօրժ, ես կամենում եմ իմանալ, թէ
արդեօք ինձ չի՞ անիծում Սիմին այն
բանի համար որ թողի իրան առանց
ինձ գնալու: Օ՛, եթէ-միայն նա երևար
և ես կարողանայի նրան արտայայ-
տել սէրս, իր համար քաջածա կարօ-
տը... (Խորհրդաւոր կերպով:) Դու խօս
գիտես. մեր հարսանիքից առաջ, Հո-
վարդենց մօտ, առաջին անգամ քեզ
պատմեցի... Յիշում ես. ես նրան...
տեսայ այստեղ:

ԺՕՐ. Հէնց այս սենեակում:

ԴՕԲ. Այո... Ա՛յ, այդ դուռը փակ
էր և նա երևաց այն անկիւնից:

ԺՕՐ. Դօկտօր Պարիզօտը յոյս ունի
որ դու կը-տեսնես նրան:

ԴՕԲ. Կը-տեսնեմ... Աստուած իմ,
ինչպէս բարախում է սիրտս, ինչպէս
սարսափելի է... Ուրեմն երբ սկսեմ
փորձը:

ԺՕՐ. Դեռ գնա այգի, Ալբերտօ,
այնտեղ են նաև Դելֆինը և դօկտօր
Դուլիթթօնը:

ԴՕԲ. Ինչո՞ւ է եկել նա:

ԺՕՐ. Հէնց այնպէս. մեր հարեան-
ների մօտն է եղել, ուղեցել է մեզ էլ
այցելել: Գնա հետը տեսնուելի և ասա
որ փափագում ես այսօր մենակ մնալ:

խակ այնուհետև կը-գաս այստեղ, դու-
որ կը-փակես և կ'անես այնպէս, ինչ-
որ հարկաւոր է:

ԴՕԲ. Շնորհակալ եմ, ժօրժ, շնոր-
հակալ եմ... Ինձ հանգստութիւն է
հարկաւոր. ես շատ եմ յուզուած:

Գնում ե այդի:

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ԺՕԲԺ և ՄԻՄԻ

ԺՕԲ. (Ներսի սենեակները տանող պը-
ռան ետքում կանչում է:) Միմի, Միմի...

ՄԻՄ. (Պուրս է գալիս, ամբողջովին
սեւեռ հագած, գլխահկով, փոյր երեսին:)
Ժօրժ, մենակ ենք:

ԺՕԲ. Այո, բայց կարճ միջոցով. կէս
ժամից յետոյ Ալբերտոն այստեղ կը-
լինի: Արի այստեղ նստի՛ր-հանգստա-
ցիր, դու դողում ես:

ՄԻՄ. Ա՛խ, ժօրժ... (Նստում է:) Եթէ
դու չլինէիր, ես երբէք չէի վճռիլ ոտքս
ներս դնել այս շէմքից: Այստեղ ամեն
բան՝ իւրաքանչիւր անկիւն, ամեն մի
սուրբայ կորած անցեալս է յիշե-
ցնում ինձ:

Թաւկիմակը հանելով, գլուխը դնում
է ժօրժի ուսին եւ լաց լինում:

ԺՕԲ. Մի լար, Միմի: (Շոյում է նրա
գլուխը:) Հանգստացիր, սիրելի քոյ-
րիկս: Այժմ հասել է ժամանակը՝ ա-
մեն-ինչ ուղղելու. դու պէտք է Ալբեր-
տին ազատես, ապա-թէ ոչ՝ նա կո-
րած է:

ՄԻՄ. (Բարձրացնելով գլուխը:) Ձե-
ռը նրա կորստեան պատճառը ես եմ,
այլևս ի՞նչպէս կարող եմ ազատել նը-
րան:

ԺՕԲ. Երկրիս երեսին միայն մահն
է անուղղելի. արդէն ինքդ էլ տեսնում
ես, թէ ինչ էր լինելու նրա դրու-
թիւն, եթէ դու իրաւ մահացած լինէիր.
Այն-ժամանակ այլևս ոչ-ոք չէր կարող
ազատել նրան: Դօկտօր Պարիզօտի նը-
ման խաբեբաները տիրապետել են
նրան. նա կամ կը-խելագարուէր և
կամ ձեռք կը-բարձրացնէր իր վրայ:
Բայց ճակատագիրը չկամեցաւ այդ.

դու կենդան ես և միայն դու կարող
ես ազատել նրան:

ՄԻՄ. Երբ յուսահատ զրութեանս
մէջ վազեցի քեզ մօտ եկայ, աղաչելով՝
միայն մի բանի մասին խնդրեցի քե-
զանից, այսինքն ու դու՝ իմ մահից
յետոյ, բոլոր ճշմարտութիւնն ստէիր
նրան, գիտես որ սուտ չէի ասում. ես
մահ էի ցանկանում: Բայց դու չթողիր
խօսքս շարունակելու, այլ տասցիր՝
ինքդ էլ պէտք է ուղղես արածդ չա-
րիքը, դու պարտաւոր ես քաւելու
յանցանքդ: (Վեր է կենում:) Ահա, տես-
նում ես, եկայ որ յանցանքս քաւեմ.
ուստի պատրաստ եմ կատարելու ամեն
բան, ինչ-որ դու կ'ասես: Իսկ յետոյ,
եթէ նա ինձ չհերիք ես արդէն բարոյ-
ապէս ազատ լինե՛լով՝ կարող եմ մեռ-
նել:

ԺՕԲ. Այո, Միմի, դու պէտք է նրան
յայտնես ամեն բան, որից յետոյ միայն
նա կամ քեզ կը-նհրի և կամ կը-դա-
դարի այնպէս սաստիկ կերպով կա-
րօտդ քաշելուց: Ամեն բան կախուած
է նրա սիրոյ ոյժից:

ՄԻՄ. Բայց ի՞նչպէս գլուխ բերեմ
այդ բանը: Եւ ես ի՞նչպէս անեմ որ
նա անպատճառ ինձ յիշի:

ԺՕԲ. Սիրելի Միմի, չէ՛-որ դու մի
անգամ արդէն հրեացիկ ես նրան որ-
պէս երեոյթ, հէնց այստեղ, այս միև-
նոյն սենեակում:

ՄԻՄ. Օ՛, եղբայրս, երդվում եմ ա-
զնդ արեովդ որ այդ մի կատակ էր...
Այն-ժամանակ ես հիւս էի Հովարդենց
մօտ. թէ նրանք և թէ դօկտօր Պարի-
զօտը համոզեցին ինձ այս անկիւնից
(Յոյց տալով) երեսի փորձի ժամանակ:
Մինչ այդ երբէք տեսած չէի Ալբեր-
տին... Ուրախ էի գժութիւն անելու:
Սակայն յետոյ երբ մենք ծանօթա-
ցանք, նա այդ ղէպքին մի այնպիսի
հաագին նշանակութիւն տուաւ որ ես
քաջութիւն չունեցայ այդ կատակի
մասին նրան բան ասել:

ԺՕԲ. Անհրաժեշտ է այսօր նոյնը
կրկնել. դու նրան կ'երեւաս էլի մի ան-
գամ: Գնանք, ամեն բան քեզ կը-
պատմեմ... Շտապի՛ր, Միմի, ես լսում

եմ նրա քայլերի ձայնը:

Սիմիոն դուրս է գնում ձախ կողմից:

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ԺՕՐԺ և ԴՕԲԵՆԱՍ

ԴՕԲ. Ժօրժ, ինձ մենակ թող: Ես ինձ հազիւ զսպեցի՝ դօկտօր Դաւիթ-սօնին մնաւ-բարով ասելիս. նա ինձ հաւատացնում էր՝ որպէս-թէ հիւանդ եմ: Սակայն երբէք այնպէս առողջ չեմ եղած, ինչպէս-որ այսօր եմ: Ինձ թվում է որ՝ թէ լսողութիւնս, թէ տեսողութիւնս այսօր առանձնապէս քաւիւր պարզ են ու աւելի մաքուր:

ԺՕՐ. Այլերես, ես գնում եմ, միայն աղաչում եմ՝ հանգստացիր. խօս չի՝ կարելի փորձն սկսել այդպէս վերդավում զրութեամբ: Բժիշկն ուղիղ է ասում. դու զոգում ես:

ԴՕԲ. Անհամբեր սպասելուցս է... նա գալու է... Ցտեսութիւն, Ժօրժ, շնորհակալ եմ...

ԺՕՐ. Ցտեսութիւն, Այլերես:

Դուրս է գնում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

ԴՕԲԵՆԱՍ, մենակ. յետոյ ՍԻՄԻ

ԴՕԲ. (Երբեմն ման է գալիս սենեակում, երբեմն կանգ առնում:) Ո՛րպէս-թէ՝ ես տենդ ունեմ... Ողորմելի մարդիկ... դուք ամեն բան մարմնին էք վերագրում... Հրգիս այրվում, կրծքիցս դուրս թռչել է ուզում... զգում եմ որ մօտենում եմ անդր-գերեզմանեան սարսափելի գաղտնիքին, իսկ նրանք ասում են՝ հանգիստ եղիր: Սիմի, Սիմի, այսօր դու անպատճառ պէտք է երեւաս ինձ: Ո՛հ, ինչպէս ուժասպառ եմ կղել առանց քեզ: (Հանգցնում է բոլոր նրազները եւ քոյնում միայն անկիւնում դրում սիւնակի վրայի կուրմագոյն լուսամփոփով լապսերը:) Ահա այդպէս... Ի՛նչպիսի խաղաղութիւն է տիրում շուրջս. պարզ լսում եմ սրտիս բարախումը: (Նստում է եւ ձեռքե-

րով ծածկում երեսը:) Գլուխս աչքում է: (Վեր է կենում եւ ձեռքերը՝ դեպի սենեակների ներսը ճանող դուռը պարզում:) Սիմի, եկ... երևա ինձ. ես պէտք է քեզ տեսնեմ և հետզ խօսեմ: (Լուսամտից ներս է քափանձում լուսնի շողը:) Սիմի, արդեօք այստեղ ես: (Դռների ետեւից լսվում է մի հարուած:) Այստեղ է... Ո՛վ Աստուած, նա այստեղ է... Արդեօք պիտի խօսեմ հետս: (Լսվում է երկու հարուած:) Խօսելու է... Սիմի, ամուսնու իշխանութեամբ, սիրոյս զօրութիւնով երգուեցնում եմ քեզ... երևա ինձ: (Դուռը կամաց բացվում է, շեմքի վրայ երեւում է Սիմիոն՝ ոտքից մինչեւ գլուխ ամբողջապէս սիւսակ փողով ծածկուած եւ չափազանց դժոյց:) Սիմի, Սիմի, այդ դու ես... (Ուզում է դեպի նրան գնալ, բայց նա ձեռքի նշանով չի թողնում:) Ներքի, Սիմի, տեղիցս չեմ շարժուիլ, միայն աղաչում եմ պատասխանիր: Ասա ինձ, Սիմի, դու շատ տանջուեցիր: (Սիմիոն գլխով է անում:) Ասում ես՝ այո՛... Օ՛, իմ խեղճ Սիմի: (Դարձեալ ուզում է դեպի նրան գնալ, բայց նա իսկոյն մի քայլ ետ է գնում:) Սիմի... մի՛ գնար... այլևս տեղիցս... չեմ շարժուիլ: Սիմի, հիմա իմացա՞ր, թէ ի՛նչպէս եմ սիրում քեզ:

ՍԻՄ. Այո՛:

ԴՕԲ. Դու խօսում ես... Դու խօսում ես... Ես լսեցի՝ այո՛: (Յաղքական կերպով:) Կը-նշանակի՝ այն աշխարհը մատչելի է մեզ... Սէրը յաղթում է մահուան... Օ՛, Սիմի, ներքի ինձ որ սառն էի վերաբերվում քեզ, որ քեզ թողի մենակ գնալու, դու կորար սարսափելի տանջանքների մէջ: Բայց հիմա կարող եմ քեզ ասել՝ որ կաթիլ-կաթիլ ամբողջ արիւնս կը-տալի, եթէ-միայն քեզ նորից կենդանացնելու երջանկութիւնն ունենայի... Նոյն տեսակ սարսափելի մահուան բոլոր տանջանքները կը-տանէի, միայն-թէ քեզ վերադարձնել կարողանայի...

ՍԻՄ. Հարկաւոր չէ... Մոռացիր Սիմիին... Նա արժանի չէ՛ այդպիսի բուռն սիրոյ...

ԴՕԲ. Ինչ ասացիք... արժանի չէ...
Զեմ հասկանում:

ՍԻՄ. (Հեկեկանքը զսպելով) Սի-
մին... սարսափելի մահի է արժանի.
Նա քեզ խաբեց...

Ուզում ե գնալ:

ԴՕԲ. Մի գնար... Երգուեցնում եմ
քեզ՝ մի գնար: Սիմին չէր կարող ինձ
խաբել... Ես սխալ լսեցի:

ՍԻՄ. Ո՛չ, նա քեզ խաբեց: Եթէ նա
չմեռնէր, քեզ կը-խայտառակէր և դու
ինքդ երես կը-թեքէիր նրանից:

ԴՕԲ. (Աղաղակում է օձից խայր-
ուածի նման) Խաբեց... Ինձ թողեց-
գնաց... Ահա-թէ ինչ է անդր-գերեզ-
մանեան զաղտնիքը, որ դու հետդ
տարար:

ՍԻՄ. Ալբերտո, Սիմին չգիտէր որ
դու սիրում ես իրան. քո ինքնազըս-
տութիւնը նա սառնութեան տեղ էր
ընդունում, իսկ զիջումներդ՝ ան-
տարբերութեան տեղ: Նա տանջվում
էր, նա ծարաւի էր բուռն, քնքուշ սի-
րոյ և... խորտակեց իրան...

ԴՕԲ. Ո՞վ էր նրա սիրեկանը...
(Սիմին լուռ է:) Ի՞նչպէս, ուրեմն դու
միայն նրա համար երեացիր ինձ, որ-
պէսզի դանակը նորից միէիր կրծքիս
մէջ: Դու մի այդպիսի սարսափելի
զաղտնիք յայտնեցիր ինձ և հիմա ու-
զում ես փախչես իմ վրէժխնդրութիւ-
նից: Ուզում ես հեռանա և հետդ տա-
նես այն անարգ մարդու անունը, որ
այդպէս սոսկալի կերպով անպատուել
է ինձ... Եւ միթէ սրանից յետոյ կա-
րելի է ապրել... (Սիմին ուզում է գը-
նալ) Սպասիր, մի հեռանար... Կարե-
լի է դա... օ, որպիսի կասկած, ժօրժը...

ՍԻՄ. Լո՛ւիս, ժօրժն ազնիւ է... Դա
Ստօնձան էր:

ԴՕԲ. Ստօնձան... (Բռնելով կուրծքը)
Ստօնձան... Նա գնաց իր հայրենիք և
ես անկարող եմ ոտնատակ տուած
պատուիս համար վրէժխնդիր լինել...
Օ՛, Աստուած, Աստուած, ինչպէս
տանջվում եմ ես...

ՍԻՄ. Օ՛, և ինչպէս տանջվում էր
Սիմին: Ազատ, բոլորովին թողնուած
էր կամքին, նա հաւատաց սիրուն

հրապուրողի խաղախ ու շողոքորթ
խօսքերին: Քո առերևոյթ սառնութիւ-
նից Սիմին բոլորովին մենակ էր զգում
իրան, իսկ նրա անազնիւ ընկերուհին՝
Թեկլին շարունակ այն էր պնդում, թէ
ամուսինը չի սիրում նրան: Եւ... Սիմին
ընկաւ... Բայց-և տարաւ բոլոր սար-
սափները... Էնթարկուեց ամեն տեսակ
ստորացումների... Իմանալ՝ որ Ստօն-
ձան սիրում էր ոչ-թէ Սիմին, այլ
միայն նրան հարստութիւնը, որ նա
կամենում էր Սիմին ամուսնուց բա-
ժանել՝ միմիայն նրա փողերը ձեռք
պցելու յուսով... Եւ Սիմին մեռաւ ան-
պատուած, խաբուած, ստորացած,
լքուած: Սիմին միայն մահից յետոյ
իմացաւ, թէ ինչպէս էր սիրուած իր
ամուսնուց: Սիմի հոգին սարսա-
փելի կերպով տանջվում է... Նա հան-
գստութիւն չունի: Ես եկայ խնդրելու
քեզանից... որ ներես նրան: Ներիր և
հանգստութիւն տուր նրան:

Հեկեկում է:

ԴՕԲ. (Հանգիստ) Դու լաց ես լի-
նում... Այդ Սիմիի հոգին է հեկեկում...
Խաբուած, լքուած... Խեղճ Սիմի...

Յ ! ՍԻՄ. Տեսնում ես, թէ ինչպիսի
բաղդաւորութիւն էր նրա մահը... Չէ-
որ դու չէիր կարող նրան ներել:

ԴՕԲ. Ներել... ծանր է... ծանր...
Բայց դու տանջուեցիր, մեռար մար-
տիրոսական մահով... Ես ներում եմ
Սիմիի հոգուն:

ՍԻՄ. (Կամաց-կամաց ետ-ետ է գնում)
Դու ներում ես մահացածին, բայց եր-
բէք չէիր ներել կենդան Սիմին:

Ուզում ե գնալ:

ԴՕԲ. Մի հեռանար: Թող մի վեր-
ջին անգամ էլ նայեմ վրադ... Սիմի,
այլես երբէք քեզ չեմ տեսնելու... Ի՞նչ-
պէս սիրում եմ քեզ... ինչպէս սիրում
եմ քեզ...

ՍԻՄ. Սիրում ես... Օ՛, եթէ Սիմին
կարողանար կենդանանալ... ինչպի-
սի սիրով կը-շրջապատէր քեզ: Նրա
կեանքի իւրաքանչիւր ժամը, նրա սըր-
տի ամեն մի տրոփիւնը՝ քեզ, միմիայն
քեզ կը-լինէր նուիրուած: Սիրոյ ինչ-
պիսի գանձ կայ Թագնուած Սիմիի

սրտի մէջ. նա ամեն ճիգն կը-թափէր, որպէսզի կարողանար մոռացնել տալ քեզ իր կարճատևութիւնը՝ ինչպէս երազ բուսական մոլորութիւնը։ Օ՛, կթէ-միայն կարողանայիք ներել նրան...

ԴՕԲ. Նորից գրկել Սիմիիս, կըրծ-քիս սեղմել և զգալ, թէ ինչպէս բա-րասում է նրա սրտիկը... Օ՛, ես ամեն բան կը-նեմէի, ամեն բան կը-մոռա-նայի, միայն-թէ կարողանայի վերա-դարձնել նրան... (Նսում է եւ ձեռքե-րով ծածկում երեսը։)

ՍԻՄ. (Արդէն շնորհակալ) Ալբերտո, Ալբերտո, ուրեմն դու ներում ես Սի-միին։

ԴՕԲ. Ներում եմ... Ներում եմ և մեռնում այն մաքից, որ երբէք չպէտք է կարողանամ նրան ասել՝ ներում և սիրում եմ...

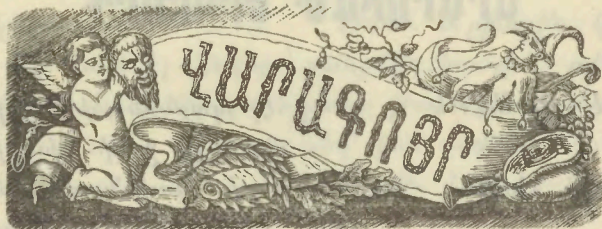
ՍԻՄ. Ալբերտո, Ալբերտո...

ԴՕԲ. (Բազկաքողից վեր ցատկելով) Ի՛նչ եմ լսում... Միքիչ առաջուան ձայնը չէր այդ, այլ Սիմիիս սեպհա-կան ձայնը... Սիմիս կենդան է և կանչում է ինձ։

Գնում է դէպի Սիմին։

ՍԻՄ. (Քողը վերցնելով գլխի վրայ-ից) Ալբերտո, ես եմ—բո Սիմին... Նե-րքը, ներքը ինձ...

ԴՕԲ. Կենդան է... կենդան է... (Համբոյրներով ծածկում է նրա երեսը, կաքոգին կերպով իր երեսին է փակում նրա ձեռքերը, մազերը) Սիմի, իմա Սիմի... Ներում եմ քեզ և ամեն բան մոռա-նում... Կենդան է... Սիմիս կենդանէ՛...)

Ժ Օ Ր Ժ Դ Ա Ն Դ Է Ն

Հեղինակութիւն ՄՕԼԻԷՐԻ

Թարգ. Դ. Սունդուկեանի

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

Քլօդին, Լիբիւն

ՔԼՕԴԻՆ ՀԱՅ, ԷՆ ՍԱՀԱԹԻՆ ՄԵՐՈՒ
ԿՈՒՍԱՆ ԱՆՅԿԼԱԿԱԼ ՎՈՒՐ ՔՈՒ ՄԻՊ
ԱԽԱՐԻ ԵԼԻԼ ԷՐ. ՕՄՔՆՈՒ Կ'ՕՍԷԻՐ ՈՒ
ՆԱ ԷԼ ԽԱՐԱՐԸ ԿԱՍՏՐԻԼ Է ՄԻՐ
ԱԿԱՐՆԻՆ:

ԼԻԻԲԻՆ ԻՄ ԱՐԻԼԸ, ՄԵՆԱԿՄԷ
ԷՐԿՈՒ ԽՕՍԿ ԱՍԻ ՄԷԿԻՆ ԷՍՏԻ ԱՆՅ-
ԿԵՆԱԿԻՍ, ԷՆ ԷԼ ԷՆՂՈՒՐ ՎՈՒՐ Օ-
ՇՈՒՐ ՀԱՍԷ, ԹԷ ՆԱ ԻՆՃ ՄԵՍԱԼ
'ԵՓՈՐ 'ԵՍ ԷՍՂԱՆՅ ՂՈՒՍ ԷԻ ՊԱ-
ԼԻ: ԷՍ ԻՆՅ ԽԱՐԱՐՔԱՆ ՍԱՐԹԻՔ
ԻՆ ԷԻ ԷՍ 'ԵՐՂՐՈՒՄԸ ՂԻՓՈՒՆՔԸ:

ՔԼՕԴ. ԻՆՅ ԱՍԻՄ 'ԵՍ ՔՈՒ ՉԷ-

ԿԷԼ ԱԿԱՐՆԻՆ, ՎՈՒՐ ՔԻՊ Է ԻՐ ԿԱ-
ՄԱ ԷԼՂԻ ՉՈՂԻ. ԽԷՐԻ ԿՈՒ ՈՍՍՈ
ԸԵՐԻՍ ՂՈՒՆՆՐԱՆ, ՊԱՆՍԱ չԻՄՂԻՂԻ:

ԼԻԻԲ. ՄԻ ՎԱԽԵՆԱ, ՄԷԿԷԼ ՊԱ-
ՍՈՔ ԷԼ ՕՇՈՒ չԻ ԿԱՆԱ ԽԱՓԻ ԻՆՃ.
ՍՈՒՂԱՅԻԹ ԿՈՒ ԿԵՆԱՄ ՂԼԽԻՍ:

ՔԼՕԴ. ՀԱՅ, ԿԱՅ, ՎՈՒՐՍԱՆ ԷԼ
ԿՈՒՂԻ:

ԼԻԻԲ. ԼԱՒ Է, ԷԼ ԷՍՈՒ ՎՐԱՅ
ՉԽՕՍԻՆՔ: ԻՆՃ ԱՆՊԱՃ ՂԻ:

ՔԼՕԴ. ԻՆՅ ՊՈՒՂԻՍ, ԻՆՅ ԱՆ-
ՊԱՃ ՂՆԻՄ:

ԼԻԻԲ. ՄԷ ԷՍ ԷՐԵՍՂ ԻՄ ԿՈՒՈՐ
ՉՈՒՆ ՄՈՒ:

ՔԼՕԴ. ՀՐԱՅ, ԻՆՅ ԽԱՐԱՐ Է:

ԼԻԻԲ. ՔԼՕԴԻՆ.

ՔԼՕԴ. ԻՆՅ Է:

ԼԻԻԲ. Է՛հ, վա՛, չի՛ս գիղի ինչ-
որ ուզում իմ ասի՛:

ՔԼՕԴ. Ձէ՛:

ԼԻԻԲ. Ախար, 'ես քիզ օրում
իմ:

ՔԼՕԴ. Էտէնց մէբա՛:

ԼԻԻԲ. Վա՛յ, փչանամ թէ սուտ
ըլիմ ասում. օրթում իմ ուտում,
հիմի էլ չիս աւտում:

ՔԼՕԴ. Բարի սահաթի ըլի:

ԼԻԻԲ. Քիզ վուր մտիկ իմ ա-
նում, հէնց գիղիմ սիրտս ղիրա-
մալա է կանգնում:

ՔԼՕԴ. Խիստ լաւ էլ է ըլում.
էտ ինձ ուրախացնում է:

ԼԻԻԲ. Մէ ասա՛՝ էտ վոնց իս
անում վուր էտէնց սիրուն իս:

ՔԼՕԴ. Վունցոր ուրիշները:

ԼԻԻԲ. Գիղիս ինչ է, թաթար
եօխնի էփելու շատ մասալէք հար-
կաւուր չէ. թէ գ'ուղիս՝ դուն կու՛-
լիս իմը կնիկ, 'ես կու՛լիմ քունը
մարթ ու էրկուսս մէտի կու՛լինք՝
մարթ ու կնիկ:

ՔԼՕԴ. Վա՛յ թէ դուն էլ էնէնց
նախանձուտ ըլիս, վունցոր միր պա-
րունը:

ԼԻԻԲ. Իսկի՛:

ՔԼՕԴ. Էս գլխէն կ'օսիմ վուր
նախանձուտ մարթկերանցն՝ 'ես ա-
տում իմ. 'ես գ'ուղիմ հէստի մարթ
ունենամ վուր վունչըչումը ահ ու
դուղը ջանը չը ննգնի. մէ խօս-
կով՝ ինձմէն էնէնց աւատացած ու
խաթըջամ ըլի վուր թէկուզ եար-
սուն մարթու մէջ տեանէ ինձ,
մտկումը վունչիչ չանցկացնէ:

ԼԻԻԲ. Զուխտ աճկիս. հէնց
դրուստ էտէնց կու՛լիմ:

ՔԼՕԴ. Աշխրբումն էլ էնէնց տու-
տուց բան չկայ վուր մարթը իր
կնկան չըլի աւտում ու տանջում

ըլի. Վիրչն էն է դուս գալի վուր
վունչիչ խէրի չին հասնում. զօ-
ռով չար բանիւր է անցկենում միր
գլխումն ու շատ ջէր միղաւուրը
մարթիքն ին, վուր իրանց շատ ու
շամաթով իրանք էւէտ ին դառ-
նում էն, ինչոր կան:

ԼԻԻԲ. Ահա, 'ես քիզ դաստուր
կու տամ՝ ինչ քէփդ տայ, էն անիս:

ՔԼՕԴ. Ա՛յ, էտէնց պիտի անին
վուր էլ խափելու չդառնան: 'Եփոր
մարթը բանը միզ վրայ է գցում,
մինք էլ էնէնց ինք ժած գալի,
վունցոր կարքն է: Դիփ մէկ է թէ
քիսի բերանը բաց անին միզ հա-
մա ու թաւազով ասին՝ համեցէք:
Մինք էլ ամուլթով ինք վարվում
ու էնչախն քիսէն չինք դարդկում.
Ամա 'եփոր միր զահլէն տանում
ին, մինք էլ չալիշ ինք գալի, քա-
նի կանանք՝ խուզինք նրանցը ու
էլ վունչըչումը նրանցը չինք խը-
նահում:

ԼԻԻԲ. Արխային կաց. 'ես նը-
րանցմէն կու՛լիմ, ովոր քիսի բե-
րանը թաւազա է անում. մնում է
քիզ՝ ինձ ուղիս:

ՔԼՕԴ. Լաւ է, լաւ, կու տեւե-
նինք:

ԼԻԻԲ. Է՛ստի արի, Բլօղին:

ՔԼՕԴ. Ի՞նչ իս ուզում:

ԼԻԻԲ. Արի, ասում իմ:

ՔԼՕԴ. Ա՛խ, դէնը, դինջ կաց.
'ես չիմ սիրի վուր ինձ ձեռը տան:

ԼԻԻԲ. Է՛հ, մի ցլանգ բարեկամու-
թին:

ՔԼՕԴ. Թ'ող, էնթէնն, ասում իմ.
'ես հանաքնիւր չիմ գիտի:

ԼԻԻԲ. Քլօղին:

ՔԼՕՆԴ. (Շրջւով Լիւրէնին.) Ա՛յ:

ԼԻԻԲ. Օհ, թէ անողորմ իս խիղճ
մարթու համա: Փի, օմքնու խաթը

չիս գիտացի: Ամուր չէ՞ վուր է-
տէնց սիրուն իս ու չիս ուզում,
վուր քիզ փաթթվին: Աբա, հըս:

ՔԼՕԴ. Էկաւ սիլէն քնթիտ:

ԼիիԲ. 'Եի, կոսլիտ, սարի էծ,
Ֆի, փուան, փիս, չար:

ՔԼՕԴ. Խիստ իս թիւրդ վիւ
թողնում:

ԼիիԲ. Ի՞նչ կու պակսի քիզ վուր
մէքիչ թողնիս:

ՔԼՕԲ. Չէ, պիտի համփիրու-
թին սորվիս:

ԼիիԲ. Մէ պստլիկ պաչ մենակ.
միր փսակումը դուս գուքանք:

ՔԼՕԴ. Վճնց չէ, չուգենաս:

ԼիիԲ. Քլօդին, տղանչաք իմ
անում, մէ մսլիլի տօլ մայինց:

ՔԼՕԴ. Է՛հ. չէ ու չէ: Էտումն
'ես մէկ դէւէր իմ ննգի: Մնաս բա-
րով: Գնա ու քու ջէհէլ պարնին
ասա վուր իր բարաթը անպատ-
ճառ կու հասցնիմ:

ԼիիԲ. Մնաս բարով, սիրուն
պատուհաս:

ՔԼՕԴ. Սիրուն խօսկիր իս ա-
սում:

ԼիիԲ. Մնաս բարով, ապառաժ
քար, քարափ ու էլի ինչ խիստ
դ'այիմ բան կայ աշխրբիս էրեսին:

ՔԼՕԴ. (Մենակ:) տանիմ էս
բարաթը, ձեռը դնիմ իմ ախչիկ-
պարնին... Ամա յօրէն իր մարթու
հիդ. հիռանանք ու մնանք վուր
մենակ ըլի:

ՏԵՍԻԼ Բ

Ժօրժ Դանդեհ, Անժիլի

ԺՕՐԺ ԴԱՆԴԵՀ Չէ, չէ, էտէնց
հիշտ ու հանգիստ չին կանա խա-
փի ինձ. 'ես հաստատ գիտիմ վուր

ինչ խաբար էլ բերիլ ին ինձ մօդ,
դրուստ ին բերի: Իմ աճկիրն է-
նէնց թուլ չէ վունցոր կարծում
իս, 'ես լաւ իմ տեսում ու էլախտ-
վան քու օյինբազուկինը ինձ իս-
կի էլ աճկիրս չկապից:

ՏԵՍԻԼ Գ

Քլիքանդր, Անժիլի, Ժօրժ Դանդեհ

ՔԼԻԹԱՆԴՐ (Առանձին, ըսմի
խորքում:) Ա՛, այ. ամա մարթը
հիդն է:

ԺՕՐԺ ԴԱՆԴԵՀ (Զտնանլով
Քլիթանդրին:) Դէմքիտ էնդադա
ծումբելումը 'ես աջբարա տեսայ
վուր ինչ ասիլ ին ինձ, դուրթ ին
ասի ու իմացայ թէ ինչ քիչ իս
յարգում ու պատվում էն կապը,
վուրնոր միզ կապում է: (Քլիթան-
դրն ու Անժէլիքը ողջունում են մի-
մեանց:) Տէր Աստուծա՛, էտ ուէվէ-
րանան ու սալամ-քալամը դէնը թող.
'ես էտ հանգի պատիվիրու վրայ
չիմ խօսում. անմիդ իս մասխա-
րութին բանեցնում:

ԱՆԺ. 'Ես, մասխարութին. իս-
կի էլ չէ:

Ժ. ԴԱՆ. 'Ես քիզ լաւ կու ճանչ-
նամ ու գիդիմ էլ... (Քլիթանդրն
ու Անժէլիքը դարձեալ ողջունում
են միմեանց:) Է՛լի... Մասխարու-
թինդ վիրչացրո՛ւ, ասում իմ. 'ես
լաւ գիդիմ վուր քու ագնիվուր-
թութենի պատճառով դուն ինձ
մարթահեսաք էլ չիս գցում. ամա
պատիւ ու յարգանք վուր ասում
իմ, չէ թէ 'ես իմ գլխի համա իմ
ասում. միտկս էն է, վուր է՛ն սուրբ
կապը յարգիս ու պատվիս, վուր
փսակի կասն է... (Անժէլիքը նշան

է անում Բլիթանդրին:) Ի՞նչ իս
ուսիրքդ վիքաշում, 'ես յիմար բան
չիմ ասում:

Անժ. Ո՞վ է ուսիրքը վիքաշում.
Ի՞նչ իս ասում:

Ժ. ԴԱՆ. Տէր օղորմած Աստուծ.
քո խօս չիմ: 'Ես քիզ էլի իմ ա-
սում, էս մէջէն էլ, վուր փսակը
էն հանգի ջնջիլ է, վուրին պիտի
ամեն բարաթ պատիւ տանք, ու
էնէնց վարվիլ, վունցոր դուն իս
վարվում էս բանումը, խիստ վազ
արարածունք է: (Անժէլիքը գլխով
նշան է անում Բլիթանդրին:) Հա,
հա, վազ իս անում ու իսկի էլ
հարկաւոր չէ վուր գլուխտ է-
տէնց տմբտմբեցնում իս ու քինթ
ու պոռնգտ օլլորում ինձ վրայ:

Անժ. 'Ես. չիմ իմանում, ինչ իս
ուզում ասի:

Ժ. ԴԱՆ. 'Ես խիստ լաւ իմ իմա-
նում, 'ես. քու ատելութիւնը ինձ
յայտնի է: Թէ ազնիւութի չիմ
ծնվի, էն հանգի ցիղէմէն խօս մա-
յինց իմ, վուր վունչինչ զնամիշ
անելու չունինք ու Դանդէնիւրի
ասկը...

ՔԼԻԹԱՆԴԻՐ (Անժէլիքի ետեւից,
առանց երևալու Ժօրժ Դանդէնին:) Մէ
նմուտ մասլահաթ:

Ժ. ԴԱՆԴԷՆ (Զտեսնելով Բլի-
թանդրին:) Հրա:

Անժ. Ի՞նչ է: 'Ես վունչինչ չիմ
ասում:

Ժօրժ Դանդէն շրջում է իր կնոջ
շուրջը, իսկ Բլիթանդրը ան-
հետանում է, մեծ ռէվերանս
անելով Ժօրժ Դանդէնին:

ՏԵՍԻԼ Դ

Անժէլիք, Ժօրժ Դանդէն

Ժ. ԴԱՆ. Յօրէն էկիլ է, էգնէտ
թրէլ է գալի:

Անժ. Իժո՛ւմ, իմ միզն է: Ի՞նչ
կանամ անի:

Ժ. ԴԱՆ. Էն պիտի անիս, ինչոր
կնիկարմատն անելու է, 'եփոր
զարթնի իր մարթուն օշովու չէ
ուզում դուր գա: Ի՞նչ գ'ուզէ ասին,
կնիկ սիրող տղամարթիքը կնիկար-
մտի էգնէն չի ննգնի, թէ ինքը
կնիկարմատը չէ ուզում: Էնէնց մէ
ինչոր քաղցը նազ ու թլղիւր կայ,
վուր նրանցը մօդ է քաշում, վուն-
ցոր միղըր ճանջերուն. ամա պատ-
վական կնդիրքը էն հանգի վարք
ու բարք ունին, վուր էս գլխէն
էլէդ հաքշա ին անում դիփունին:

Անժ. 'Ես հաքշա անիմ նրանցը՝
իժում պատճառն ինչ ըլի: Իմ ջիգ-
ըն իսկի էլ չէ գալի, վուր 'ես լա-
ւըն իմ էրևում նրանց աճկումը. էս
ինձ խիստ է դուր գալի:

Ժ. ԴԱՆ. Հա: Ամա մարթու
անումը, քու խիլքով, ի՞նչ ըլի,
ինչոր նրա կնիկը ուրիշի հիդ ըլի
սազ ու բազ անում:

Անժ. Պատվական մէ մարթու,
վուր դուր է գալի վուր ուրիշները
նրա կնգայ պատվումն ին ու թա-
վազումը:

Ժ. ԴԱՆ. Խոնար ծառէտ իմ: Էտ
ինձ իսկի էլ ձեռք չի տայ. Դան-
դէնիւրը սովոր չին էտ մօդէրուն:

Անժ. Օ՛հ, Դանդէնիւրը կու սոր-
վին էտուրը թէ գ'ուզին. էնդուր
վուր 'ես իմ կունէն զէմուդէմն ա-
սում իմ քիզ՝ մտկումս էլ չունիմ
աշխրքէն հիռանա ու սաղ-սաղ թաղ-

վի իմ մարթու կամքումը: Վճենց, Ի՛նչ է թէ մէ մարթու քէփը տվիլ է ու միգ ուզիլ է, էն է մինք էլ էն սահաթին էւէտ ամեն բան պիտի պրծած համարինք միգ համա ու կենթանի աթմորթկերանց մէջ էլ չխառնըվինք: Զարմանք բան է, խաչը դիդենայ, վուր միւր մարթիքը միգ ուզում ին էսէնց տանջի: Էտ է՝ ամեն բանէմէն ձեռը վիկալ ու մենակ նրանց համա ապրի: Հըրա-մանք իս, բաս ի՛նչ իմ արի: 'Ես իսկի էլ չիմ ուզում էսէնց ջէհէլ մեռնի:

Ժ. ԴԱՆ. Բաս էտէնց իս կատարում քու տված խօսկը, վուր աշխարովի ինձ խոստացար:

ԱՆԺ. 'Ես. Էտ խօսկը 'ես իսկի էլ չիմ տվի քիզ իստակ սրտով. դուն ինքդ իս խլի ինձմէն: Փսակվելու առաջ մէ իմ համաձայնութիւն հարցրիլ իս, կամ թէ ուզում իմ 'ես քիզ: Էտ բանումը դուն մենակ իմ հօրն ու մօր հիդ իս խէյրաթ տեսի ու դրուստն ասած՝ նրանք ին ուզի քիզ, չէ թէ 'ես. էստու համա էլ լաւ կ'օնիս վուր մէ գլուխ դիփ նրանցը գանգավիս, 'եփոր քիզ փսաս է դիփչում: Ինձ համա 'ես էն կ'օսիմ, վուր 'ես չիմ ասի քիզ թէ ինձ վրայ փսակվի, վուր դուն ինքդ իս ինձ ուզի առանց իմ սրաին հարցնելու, վուր 'ես պարտական չիմ ճուրտի պէս դու-լուղ անի քու կամքին. 'ես ուզում իմ՝ քանի ջեր ջէհէլ իմ, մէ քանի լաւ օր տեսնիմ, ինչ իմ ջէհէլութենին կու սազ գայ, թէ քու բարի կամքն էլ կու'լի, ազատ տուն ու դուս անիմ, վունցոր իմ հասակին կու վախիլէ, լաւ է կող գնացող ունենամ ու իմ անգճով իմանամ

նրանց քաղցր խօսկիրը՝ Պատրաստ կաց. էսէնց պիտի պատժիմ 'ես քիզ ու Աստճուն փառք տու վուր էստու վրա վաթար բաներու շնուք չունիմ 'ես:

Ժ. ԴԱՆ. Լաւ: Է՛տէնց իս շուռ տալի բանը: 'Ես քու մարթն իմ ու ապում իմ քիզ վուր 'ես էտէնց չիմ ուզում:

ԱՆԺ. 'Ես քու կնիկն իմ ու ասում իմ քիզ վուր 'ես էտէնց իմ ուզում:

Ժ. ԴԱՆ. (Առանձին:) Սիրտս ասում է էրեսարքը քուփթա շինիմ ու էն հալը գցիմ վուր իր օրումն էլ օշովու չդուր գայ ու նրանցմէն էշխի խօսկիր չիմանայ: Է՛հ, մախլաս, գնանք, Ժօնժ Դանդէն, էլ գլուխ չիմ կանա պահի, լաւն էն է էսդ'անց հիռանում:

ՏԵՍԻԼ Ե

Անժիլի, Բլոգին

ՔԼՕԴԻՆ Համփիրութիւնս կորաւ կինաղամ, աղչիկ-պարուն, ինչընա կ'էհէր, վուր էս բարաթը քի տամ. էս նրամէն է, վուր գիտիս:

ԱՆԺ. Տեսնինք:

ՔԼՕԴ. (Առանձին:) Վունցոր տեսնում իմ խիստ էլ բէղամաղ չէ ըլում գրած խօսկերէմէն:

ԱՆԺ. Ա՛խ, Բլոգին. ինչ քաղաքավարի է խօսում էս բարաթը: Օ՛հ թէ ամեն բանումը դուրեկան ին պալատի մարթիքը, թէ խօսկ ու ջուղաբումը, թէ նստիլ վիկենալումը: Աբա, վճարդի գու քան նրանց մօդ միւր գիդի մարթիքը:

ՔԼՕԴ. Մնամ, ախչիկ-պարուն, վուր նրանց տեսնելէն դէսը, էլ

Դանդէնները դժար թէ դուր գան քիչ:

ԱՆԺ. Դուն էստի մոլափ տու, գնամ ջուղաբը գրիմ:

ՔԼՕԴ. (Մենակ:) 'Ես տեսնում եմ, իմ սորվեցնիլը հարկաւորը չի ըլի, վուր ջուղաբը դուրեկան դուս գայ: Ամա յօրէս...

ՏԵՍԻԼ 2

Քիթանդր, Լիբեհ, Քլօդին

ՔԼՕԴ. Խէրով խաբարաչի իք ճարի, պարուն, էլ ի՞նչ ասիլ գ'ուզէ:

ՔԼԻԹ. Չհամարցակվեցայ իմ տանու ծառայ էի դրգի մէկն ու մէկին: Ամա քիզ, իմ խիղճ Քլօդին, 'ես պիտի շնորակալութիւն անիմ քու լաւ ծառաութեան համա, վուր, 'ես գիդիմ, կատարիլ իս իմ խաթեր:

Չեոքը գրախանն է տանում:

ՔԼՕԴ. Է՛հ, պարուն, հարկաւորը չէ: Չէ, պարուն, անմիղ իք ձիզ նիդութիւն տալի: 'Ես էնդուր իմ ձիզ դուլուդ անում, վուր արժանի իք ու սիրտս քաշում է ինձ դիբա ձիզ:

ՔԼԻԹ. (Փող տալով Բլօդինին:) Ինձ խիստ իս պարտաւորում:

ԼԻԻԲ. (Բլօդինին:) Չունքի պիտի փսակվինք, իստու ինձ էտ, իմի հիզ կու պահիմ մէտի:

ՔԼՕԴ. 'Ես կու պահիմ քիզ համա էնէնց լաւ, վունցոր պաչը:

ՔԼԻԹ. (Բլօդինին:) Մէ ասա ինձ, բարաթս հասցրի՞ր քու սիրուն ախչիկ-պարնին:

ՔԼՕԴ. Հրամանք իս. գնաց ջուղաբը գրելու:

ՔԼԻԹ. Չի՞ ըլի, Քլօդին, վուր մէ հիդը խօսիմ:

ՔԼՕԴ. Լաւ, ինչի՞ չէ. համեցէք հիդս, 'ես ձիզ խօսեցնիլ տամ նրա հիդ:

ՔԼԻԹ. Ամա էս իրան կու դուր գայ. վունչիչ խօ չի՞ փչանա:

ՔԼՕԴ. Չէ. չէ: Մարթը տանը չէ ու էրես պահելուն նա չէ իմ ախչիկ-պարնի համա: Խօսկը հէրն ու մէրն ին. օղօնդ նրանք չիմանան դրուստը. մնացածը դիփ՝ էլ վախենալու չէ:

ՔԼԻԴ. Դուն գիտիս վունցոր կու ժաժ գաս. քու ձեռին իմ հիմի:

ԼԻԻԲ. (Մենակ:) Չանումսան, ախչիկ. հայ-թէ շուքով կնիկ կ'ունենամ: Չուրս հոքու խիլք ունէ դրուստ:

ՏԵՍԻԼ Է

Ժօրժ Գանդեհ, Լիբեհ

Ժ. ԴԱՆ. (Յածր, առանձին:) Ա՛յ, էս իմ էլախտվան մարթը: Մէ Աստուծ անէ, կանենամ կոտորի վուր վկայ կանգնի հօր մօդ էլ ու մօր մօդ էլ: Է՛նչախն էլ չին աւտոմ:

ԼԻԻԲ. Օ՛հ, հրամանքդ իս, պարուն խաբարգան: Էնդ'ադա վուր քիզ աղաչաք արի թէ օչովու մօդ վունչիչ չգիդենաս ու դուն էլ ինձ էնէնց խոստացար, էտ էր: Էրևում է բերնումդ լօրի չէ դուրվում ու գնում իս էն սահաթին յիզ իս ասում, ինչոր թաքուն ին քիզ ասում:

Ժ. ԴԱՆ. 'Ես:

ԼԻԻԲ. Հէնց հրամանքդ: Գնացիլ իս ու մարթուն դիփ մէտի դէմուդէմը յիզ իս ասի. քու միդն է,

վուր նա էլ զ'ալմաղալ է սարքի:
էտ ինձ խրատ՝ իմացայ ինչ լիզվի
տէր էլ իս. բէսար նամադուլ կ'օ-
նիւմ ու էլ վունչիչ չիմ ասի 'ես քիզ:
Ժ. ԴԱՆ. Ա'նգաճ դի' հէնց ապ-
րիս:

ԼիիԲ. Էտէնց վուր բերան պատ-
գած չէիր էլի, 'ես քիզ յիդ կ'օսէի,
թէ ինչ է անցկենում էս սահաթիս.
ամա քի պատժելու համա, զնա,
ճիճինի արի, էլ իսկի վունչիչ չիս
իմանա:

Ժ. ԴԱՆ. Ի'նչ, ինչ է անցկեն-
ում:

ԼիիԲ. Վունչիչ, վունչիչ: Այ,
էտէնց իմացի թէ ինչ է խաբրա-
բղանութիւնը. հիմի հուտն էլ չիս
իմանա, ինչոր գիտիմ: Գնա՛ ու լաւ
իշտահ պահէ հիմի. մէբաշ չուզե-
նաս:

Ժ. ԴԱՆ. Մուլափ մէքիչ:

ԼիիԲ. Թօբա:

Ժ. ԴԱՆ. Մենակ մէ խօսի իմ
ուզում ասի 'ես քիզ:

ԼիիԲ. Չի ըլի, չէ: Ուզում իս
կամաց-կամաց դուս ցնցլի:

Ժ. ԴԱՆ. Չէ, էտ չէ:

ԼիիԲ. Էհ, մէ տո՛ւ... տեսնում
իմ մօզկենում իս:

Ժ. ԴԱՆ. Չէ, ուրիշ բան է:
Ա'նգաճ դի:

ԼիիԲ. Էլ բան-ման չկայ: Դուն
ուզում իս՝ ասիմ վուր էն ջէհէլ
պարունը փուղ բախշից Գլօդինին
ու նա էլ նրան տուն տարաւ իր
ախշիկ-պարնի մօզ: Բաս ինչ իմ
արի. էտէնց յիմար չիմ:

Ժ. ԴԱՆ. Թէ քու Աստուճ կու
սիրիս:

ԼիիԲ. Չէ:

Ժ. ԴԱՆ. Իմքին կու տամ քիզ:
ԼիիԲ. Շաբաշ:

ՏԵՍԻԼ Ը

Ժ. ԴԱՆ. Չկանացի էս հալալ-
միամիտին իմ քէփ պէտի ածիս
Ամա դիփ մէկ է, էն նուր խաբարն
էլ, վուր բերնէն դուս թուաւ, կա-
նայ բանը էլի էնէնց շինի. վունցոր
ուզում էի: Թէ էն ջէհէլ աղաղա-
ղէն դուրթ իմ տանն է, դառաւ
վուր հօրն ու մօր աճկումը 'ես
դուրթվեցայ ու նրանք էլ հաստատ
կու իմանան իրանց ախշկայ լըր-
փութիւնը: Ամա ցաւն էն է վուր
չիմ գիդի՝ վունց պիտի գլուխ բե-
րիմ բանը: Թէ տո՛ւն գնամ իմ
տո՛ւն, էն անիրաւը դուս կու ծըլ-
կըվի ու ինչ գ'ուզէ իմ գլխի ան-
պատվութիւն տեսնիմ 'ես ինքս, օչով
չի աւտայ իմ օրթումներուն. կ'օ-
սին ինձ՝ վուր էրազումն իմ: Մէ-
կէլ կունէն, թէ գնամ անիրուշ ու
զոնքչիս իմաց անիմ ու նրանք
էլ գան տանս չվրայ հասին էն հո-
քեփուրին, էտ էլի էն դուս էկաւ,
էլախափան օյինը գու քայ գիտիս:
Վունց անիմ, մէ դրուստն իմանամ
ջեր՝ էլի էստի է, թէ չէ: (Նա-
յում է դռան կողպէքի ծակից) Վայ,
'Երգինք, էլ խալ չկայ. իմ աճ-
կովս տեսայ 'ես նրան դռան ծա-
կէմէն: Բախտը ինքն է օտկում
ինձ նրանցը խայտառակելու ու
բանը թամամեցնելու համա դրուծա-
իւր վուխտին է դրգում ինձ հար-
կաւուր դաղամէրներուն:

ՏԵՍԻԼ Թ

Պարոն Է. Եփիմ դը Սօբանվիլ,
Ժօրժ Դանդէն

Ժ. ԴԱՆ. Վիբշը. Էլախա դուր
չուզեցիք ինձ աւտա ու ձիր ախ-

չիկն արտից ինձ. ամա ձեռիս հէստի սաբութ ունիմ հիմի, վուր ձեր անկով կու տեսնիք, թէ ինչ օյին է գալի նա գլխիս. փառք Աստուծո, իմ անպատվութիւնը էնէնց աշքարա է էս գամօքը, վուր էլ տարեկուսիլ չիք կանա:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Վճնց, իմ փեսայ. դուն էլի էտընցումն իս:

Ժ. ԴԱՆ. Հա, էլի էտընցումն իմ ու իր օրումն էլ էսդադա սաբութ չիմ ունեցի:

Տ. ԴԸ ՍՕԹ. Էլի ուզում իս միզ շշկեցնի:

Ժ. ԴԱՆ. Հրամանք իս, արչիկ-պարուն. ինձ աւելի վաթար ին շշկեցնում:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Եարար չիս դադրում, վուր էտէնց ցաւեցնում իս միւր գլուխը:

Ժ. ԴԱՆ. Ձէ. ամա 'ես խիստ իմ դաթրում էնդու վրայ վուր ինձ յիմարի տիգ ին գցում:

Տ. ԴԸ ՍՕԹ. Ձեռը չիս ուզում վիկալնի էտ քու անհամ մտկերէմէն, էլի:

Ժ. ԴԱՆ. Ձէ, արչիկ-պարուն. ամա 'ես խիստ գ'ուզէի ձեռը վիկալնի էն կնդամէն, վուր ինձ անպատվում է:

Տ. ԴԸ ՍՕԹ. Տէր օղորմած Աստուծա: Միւր փեսայ, մէ խօսիլ մայինց սորվի:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Փիէ: Է՞տէնց անպատիւ խօսկիր կուլի, դուն իս բերնէտ դուս թողնում:

Ժ. ԴԱՆ. Վաճառականը զարար անելիս չէ ծիծաղում:

Տ. ԴԸ ՍՕԹ. Միտդ բի վուր ագնիվուրթու արչիկ իս ուզի:

Ժ. ԴԱՆ. Միտս էլ է ու անց էլ է կենում:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Թէ վուր միտդ է, իժուամ ինչի՞ չիս փիքը անում պատվով խօսիս նրա մասին:

Ժ. ԴԱՆ. Ի՞նչ կուլի մէ քիչ էլ նա փիքը անէ հիտս պատվով վարվելու: Դավի է: Գանա ագնիվուրթու արչիկ վուր է, էնդու համա էլ ինչ քէփը տայ, էն պիտի անէ ինձ ու 'ես կի մէ ծպտուն էլ չըկանենամ հանի:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Ի՞նչ է պատահի ու ի՞նչ իբ ուզում ասի: Չտեսնոր էսօր առուտեսան վուր նա չէ էլ ճանչնում էն տղին, վուրի մասին վիկալար մէբաշ ու ինձ գանգըտվեցար:

Ժ. ԴԱՆ. Հա: Ամա հրամանքդ ի՞նչ կ'օսիս, եթէ 'ես ձիգ շանց տամ էս սահաթիս վուր էն աղազադէն նրա մօդ է:

Տ. ԴԸ ՍՕԹ. Նրա մօդ:

Ժ. ԴԱՆ. Հրամանք իս, նրա մօդ, ու էն էլ իմ տանը:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Քու տանը:

Ժ. ԴԱՆ. Հա, յատուկ իմ տանը:

Տ. ԴԸ ՍՕԹ. Էտ թէ էտէնց է, մինք քու կուռը կու կանգնիք նրա դէմ:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Հա, միւր ասկի պատիւը միգ համա աւելի թանգ է, կանց ամեն բան, ու թէ դուրթ ին ասում, մինք նրան՝ էլ միւր միս ու արուն չինք համարի ու տուր կու տանք քու բարկութենին:

Ժ. ԴԱՆ. Բա, մէ հիդս էկէք:

Տ. ԴԸ ՍՕԹ. Մտիկ արա չըխափիս:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Էրախտվան օյինը չբերիս միւր գլուխը:

Ժ. ԴԱՆ. Տէր, օղորմած Աստուծա. այ, կու տեսնիք:

(Մատնացոյց անելով Բիթան)

որոն, որ դուքս է գալիս
Անժէլիքի հետ:) Ահա, սուս
էի ասում:

ՏԵՍԻԼ Ժ

Անժէլիք, Քլիքանդր, Քլոդին, Պարոն
դը Սօքանվիլ, Տիկին դը Սօքանվիլ
Ժօրժ Դանդէնի հետ բեմի խորում

Անժէլիք (Քլիքանդրին:) Գը-
նաք բարով: Վախենում իմ օմբին
չվրահասնի ձիգ էստի. պիտի պատ-
րաստ կենամ:

Քլիք. Խոստացէք ինձ, ախչիկ-
պարուն, վուր էս գլշիւր կանամ
ձիգ հիդ խօսի:

Անժ. Կու աշխատիմ, ինչքան
կանամ:

Ժ. ԴԱՆ. (Պարոն ու տիկին դը
Սօքանվիլին:) Կամաց-կամաց մօդ
գնանք էգնէմէն ու չալիշ գանք
միգ չտեսնին:

ՔԼՕԴ. (Անժէլիքին:) Վայ մէ,
ախչիկ-պարուն, դիպի մէտի կորնաւ:
Յօրէն քու հէրը ու քու մէրը ու
նրանց հիդ քու մարթը:

Քլիք. Ա՛խ, Աստուծ:

Անժէլիք. (Յաճօր, Քլիքանդ-
րին ու Քլոդինին:) Սո՛ւ, միթամ
վունչիչ չիք գիդի, էրկուսդ էլ թո-
ղէք ինձ: (Բարձր, Քլիքանդրին:)
Վո՛ւնց, վո՛ւնց իք համարցակվում
հիդս էտէնց վարվում էլախափան
անցկի գէսը: Էտէնց իք ծածկում
ձիր սրտի ափալը: Գալիս ին, ա-
սում ին ինձ վուր դուք ինձ սի-
րում իք ու ուզում իք ինձ տես-
նի, էտու վրայ 'ես չարանում իմ
ու իմ բարկութիւնը աշխարհ յայտ-
նում իմ ձիգ դիպիունանց առչիւր,
դուք բացարձակ հաշա իք ուտում

էս բանը ու խօսկ իք տալի վուր
վունչիչ միտք չունիք ինձ բէդա-
մադ անելու, ու հէնց էնօրն էլէտ
դուք համարցակվում իք իմ տուն
վիզիտ իք գալի, ինձ ասում իք
վուր 'ես էլ ձիգ սիրիմ. միթամ
'ես էն կնիկն իմ, վուր կանամ իմ
մարթուն տված օրթումը կտարի
ու յաւիտենական հեռանա էն բա-
րի խրատներէմէն վուր 'ես սոր-
վիլ իմ իմ ծնողներէմէն: Թէ իմ
հէրը կու գիդենայ էս. նա ձիգ
լաւ կու սորվեցնէ ինչի արժանի
էլ իք էս արարմունքը փորցելու
համա: Ամա օրինաւուր կնիկար-
մատը դրդուցնիր չի սիրի. Աս-
տուծ մի արացէ վուր 'ես նրան
բան ասիմ. (Քլոդինին նշան է
անում մի գաւազան քերելու) 'ես
ուզում իմ ձիգ ցոյց տա վուր իմ
կնիկարմատ տիղովս էնքան սիրտ
ունիմ վուր 'ես ինքս կանամ իմ
անպատվութենի ջիգըր հանիմ: Ձիր
տրարմունքը ազնիվութու արար-
մունք չէ ու վունց էլ 'ես կու
վարվիմ ձիգ հիդ էնէնց, վունցոր
ազնիվութու կու սազ գայ:

Անժէլիքն առնում է գաւազանը
ու քարծրացնում Քլիքանդրի
վրայ, որ այնպէս է կանգ-
նում, որ հարուածները դիպ-
չում են Ժօրժ Դանդէնին:

Քլիքանդր (Աղաչելով, իջնել թէ
ինքն է ստանում հարուածները)
Վայ, վայ, վայ, վայ, վայ, կամաց:

ՏԵՍԻԼ ԺԱ

Պարոն Եւ տիկին դը Սօքանվիլ, Անժէլիք
Ժօրժ Դանդէն, Քլոդին

ՔԼՕԴ. Ղայիմ, ախչիկ-պարուն.
վէր տվէք, քանի կանաք:

ԱՆԺ. (Խորհու թէ Քլիթմորի
հետ է խօսողով) Թէ էլի սրտումդ
բան մնաց, 'ես հաղիւր իմ քիզ ջու-

ղար տալուս
ՔԼՕԴ. Իմացի 'նամ հիգ իս հա-

նաք անում:

ԱՆԺ. (Խորհու թէ զարմացած.)
Ա'խ իմ հէր, դուն էստի իս:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Հա, իմ ախչիկս,
'ես տեսնում իմ վուր իմաստու-
թենով ու զ'օչադութենով Սօթան-
վիլի տան արժանի գաւակն իս:
Արի էսթէնը, մօղկացի, մէ փա-
թթվիմ քիզ:

Տ. ԴԸ ՍՕԹ. Ինձ էլ փաթթվի,
իմ ախչիկս. մեռնի դէդէն քիզ հա-
մա: Հ'ըմ... Ուրախու լացս գալիս
է. էտ քու արարմունքումը 'ես իմ
արունն իմ տեսնում:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Էրանի է քիզ, իմ
փեսայ. ուրախու էլ չիս գիդի թէ
ինչ անիս: Դուրթ է, էն գլխէն
օրինաւոր պատճառ ունէիր նի-
ղանալու. ամաքու չար մտկիրը է-
նէնց ցիր ու ցան էլաւ հիմի, վուր
էտու վրայ լաւ էլ իսկի չի ըլի
աշխրբումը:

Տ. ԴԸ ՍՕԹ. Հալբաթտա, միր
փեսայ. մարթկերանց մէջը դիփու-
նի վրայ աւելի ուրախը դուն պի-
տի ըլիս հիմի:

ՔԼՕԴ. Էլ ինչ ասիլ գ'ուզէ է-
տուրը: Ա'յ, կնիկ սրան կ'օսին:
Չափէն դուս բախտաւոր իս
վուր սրան ունիս. դուն պիտի սը-
րա վուտի թողը համբուրում ըլիս,
քանի էլ վուտը փոխէ:

Ժ. ԴԱՆ. (Առանձին.) Հը՛հ, չա՛ր
սատանայ:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Էտ ինչ է, իմ փե-
սայ: Ինչի՛ մէ շնորակալութիւն էլ
է չիս անում քու կնգան, վուր

էդքան սէր է ցոյց տալի քիզ:

ԱՆԺ. Չէ, չէ, իմ հէր, հարկա-
ւոր չէ: Դա ինձ վունչիչ պար-
տական չէ էնդու համա, ինչ հիմի
տեսաւ. դիփ ինչ կատարում իմ,
'ես մենակ իմ գլխի սիրու իմ կա-
տարում:

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Ո՛ւր իս գնում,
իմ ախչիկ:

ԱՆԺ. 'Ես հեռանում իմ, իմ հէր,
վուր դրա կամայ-ակամայ քաղա-
քավարի խօսկիրը չլիմ:

ՔԼՕԴ. (Ժօրժ Դանդէնին.) Լաւ
է անում վուր չարանում է. էտ
հանգի կնգան պիտի պաշտում ըլին
ու դուն կի էնէնց չիս վարվում
հիզը վունցոր պարտական իս:

Ժ. ԴԱՆ. (Առանձին.) Անօրէն:

ՏԵՍԻԼ ԺԲ

Պարոն Եւ Տիկին դը Սօրսնվիլ, Ժօրժ
'Իանդէն

Պ. ԴԸ ՍՕԹ. Էտ մէ պստի է-
լախտվան ջիգրն է. մէքիչ վուր
գուրգուրիս, կու անց կենայ: Մը-
նաս բարով, իմ փեսայ, էլ նիղա-
նալու վունչիչ չունիս յօրէսի դէ-
նը: Գնա՛, բարիշեցէք մէտի, ու
չալիշ արի հանգստացնիս իրան.
կ'օսիս բախշէ վուր էնէնց տաք-
ցար:

Տ. ԴԸ ՍՕԹ. Էնդու պատիւը
պիտի պահիս վուր նամուսով ու
սիրաթով մինձացրած ջէհէլ ախ-
չիկ է ու իսկի սովոր չէ վուր իր
վրայ օմքին վաղ բան փիքը անէ:
Մնաս բարով: Խիստ ուրախ իմ
վուր ձիր դաւիդառարէքը վիրչա-
ցաւ: Գնա՛ ու դնա՛, բախտաւոր
մարթ իս, 'ես ու իմ հօքին, վուր

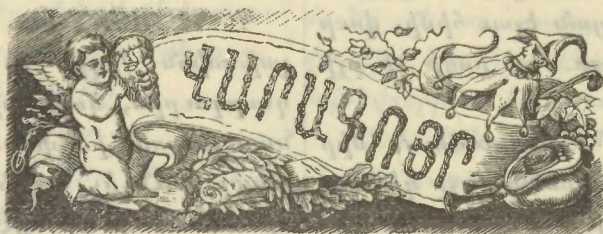
էա հանգի կնիկ ունիս. ցնծա՛մ ու
խիթարվի նրա արարմունքի վրայ:

ՏԵՍԻԼ ԺԳ

Փօքժ Դանդեկ

էլ խօսկ չիմ ասում, էնգուր
վուր խօսելով վունչիչ չէ գուս
գալի. իմ նիղութիւնն նիղութիւն
չի ճաքնի ու վունց էլ օմքին նը-
մանը տեսի իր օրումը: Հա՛, զար-
մացած մնացիլ իմ 'ես իմ բէբախ-

տութենի վրայ ու իմ լիրբ կնգայ
սատանութենի վրայ, վուր անգըս-
կածի բանն էնէնց է բերում՝ կ'օ-
սիք զուրթը նա է մէ գլուխ, սու-
տը—'ես էս բլելու բան է, վուր
գիւի 'ես մնամ նրա տակը, զրաէ-
մէն գիւի 'ես էրեւամ միղաւուրը՝
ու մէ ջէր էլ է մայինց չկանե-
նամ ախտի էն աննամուսին. Օ՜,
Տէր Աստուծ, Դուն օտկէ ինձ ու
օղորմա՛ մէ խալիւին շանց տամ
վուր ինձ էսէնց խայտառակ ին
անում:

ՄԻՐՔԱՆ-ՇԱՓԻՔ *) ԵՐԳԵՐԻՑ

Իւր սեփական ձեռքով շահը
Մի հրովարտակ էր զրել,
Եւ ամբողջ պարսից աշխարհը
Ջարմացել էր, հիացել:

«Ի՜նչ խելօք միտք ի՜նչ վսեմ՝ ոճ»
Կանչում է ամբոխը վստահ,
Եւ ամեն տեղ լսվում է կոչ՝
«Կեցցէ՛, կեցցէ՛ շահին շահ»:

Ջարմացել էր Միրզա-Շաֆին
Ազմուկի վրայ անսովոր,
Ասաց. «Մի՛թէ շահի մասին
Ունին կարծիք այդքան ստոր:»

«Մի՛թէ այնքան անշնորհ են
Նորա նորան համարում,
Որ չափազանց զարմանում են,
Երբ նա խելօք է զրուս:»

---

*) Մ Ի ր զ ա - Շ ա ֆ Ի գ եր մ ան ա գ Ի յ ա յ ո ի ի ք ան ա -
ս տ ե ղ ծ Ֆ ր Ի զ ր Ի խ Բ օ զ է ն շ ա է զ ա Ի ս ու ա ն ու լ ն ն է:

Մ. Թ.

ԲԱՐԵԿԱՄ ՈՒԹԻՒՆ

Միրզա-Շաֆին մէկ անգամ եկաւ մէկ հարստի տուն
Եւ այսպէս ասաց նորան եկաւորը իմաստուն.
«Այսօր ու վաղն ուզում եմ ես քո տանը հիւր լինել,
Դէ՛հ, ուրեմն օգնիր ինձ լաւ ժամանակ անցկացնել.
Խնջո՛յք սարքեր, հրաւիրի՛ր քո լաւ բարեկամներին,
Ուսներ, խմներ, զուարճանանք, ուրախանանք միասին.»
—Ես բարեկամներ չունիմ—հարուստ մարդը նրան ասաց:
Միրզա-Շաֆին երեսին նայեց սաստիկ զարմացած.
«Ապա քո տան յարկի տակ օթեւան չեմ ընդունի,
Որ թէպէտ եւ շատ հարուստ, բայց բարեկամներ չունի.»
Միրզան իսկոյն թափ տուեց փոշին իւր կօշիկներից.
Առանց մ'հաս բարովի դուրս գնաց հարստի տնից,
Ասելով. «Ում երկինքը չէ շնորհել մի բարեկամ,
Վա՛յ նորան, արժանի չէ նա ողջոյնի վինչ, ակզամ»:

*
* *

Այս քաժակը լինի նուէր
Յիշատակին այն օրուայ,
Երբ մէջիծից ես անվեհեր
Ուղիղ գինետուն թռայ՝

Հեզութիւնից ըղլորովին
Ժերացել էի սրտով,
Սակայն սէրը, երգն ու գինին
Նորից մանկացրին շուտով:

Խմի՛ր, Միրզա-Շաֆի, ու հարբի՛ր
Սիւքով, երգով ու գինով.
Երբ գինով ես, լա՛ւ իմացիր,
Երգը լի է աւինով:

*
* *

Անլի լա՛ւ է չգնահատուած ապրել աշխարհում
Եւ իւր վաստակով բարձրագոյն պատուի արժանի լինել,
Բան թէ անարժան բարձրագոյն պատուի ու փառքի հասնել,
Աշխարհի առաջ լինել մեծ եւ փոքր ինքն ուր աչքում:

Թարգմ. Գեորգ Բաբալոյան

ԱՐՔԱՅ ԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

Պատմական անցք մեկ գործողութեամբ, հեղինակութիւն
Բանվիլի, փոխադրութիւն Դ. Վ. Ավերկիեվի

Թարգմանութիւն

Ա. Սարգսեան—Արեւառանի եւ Ա. Մուրադբեկեանի

КОРОЛЬ И ПОЭТЪ

Историческ. бѣль, въ одномъ дѣйствиі. Банвила, передѣланъ Д. В. Авер-
кіевымъ, переводъ А. Сардарянъ—Аревшатянца и А. Мурадбеяна.

(Մտն)

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ջ Ի Ն Ք

Լիւղովիկոս XI, Թագաւոր Ֆրանսիայի, 46 տ.

Օլիվիէ Լը Դէն, Լիւղովիկոսի սափրիչը և նրա մտերիմը.

Սիմօն Փուրնիէ—վաճառական.

Ժաննա (Նիկօլ) Անդրի—սորա քոյրը.

Լուիզ—Սիմօնի դուստրը.

Պիէր Գրենգուար, բանաստեղծ, 35 տ.

Մանկլաւիկներ, ծառաներ, Թիկնապահ գնդի սպաներ:

Անցքը պատահել է Տուր քաղաքում, Սիմօն Փուրնիէի տանը 1469 թուա-
կանին՝ Մարտ ամսին:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա.

Հին գոթական շքեղ սենեակ. յետին պլանում փառայեղ վառարան սիւներով. վառարանի երկու կողմը փեղկաւոր դռներ, որոնք տանում են դէպի սանդուխտները: Աջ և ձախ պատուհաններ թանձր վարագոյրներով. ձախ՝ մեծ պահարան արծաթեայ ամաններով և կերակուրներով: Աջ՝ հին ձևի ժամացոյց. յատակը ծածկուած է:

Վարագոյրը բարձրանալիս Օլիվիեն կանգնած է պատուհանի աջ կողմը. երկու մանկալիկներ՝ անշարժ՝ պահարանի մօտ: Լիւդովիկը նստած է ծիրանեգոյն եւ ոսկեկար բարձերով զարդարուած բազկաթռօի վերայ: Սիւսոն ֆուրնիեն եւ ժամնա Անդրիեն նստած են մեղսեղը զսնուած սեղանի մօտ, ուր դրուած են պսուղներ եւ քմակիւիկներ:

ԺԱՆՆԱ. (Նիկօլ), (Վեր է կենում եւ Լիւդովիկին մատուցանում է գինի:) Այո՛, արքայ, ահա թէ ինչ պատահեց ձեր ամենաողորմած հանգուցեալ հօր թագաւորութեան ժամանակ: Ուսանողները կախաղանից իջեցրին դատապարտուածի դիակը և բերին կոյս Հոգուգոնի սենեակը (խուցը), երբ նա պատարագի ժամանակ աղօթում էր, և հանգստացրին նորա անկողնում: Դիակը կենդանացաւ և կոյսին վիճակուեց ամուսնանալ յիշեալ դատապարտուածի հետ:

ԼԻԻԴ. (Ժիծաղելով.) Հիանալի, հրաշալի պատմութիւն է: Է՛, պարոն Օլիվիէ, դու ի՞նչ կասես այս առիթով:

ՕԼԻՎ. Այսքանը միայն կարող եմ ասել, արքայ, որ դատապարտուածը, ինչպէս հարկն է, լաւ չի եղել կախուած:

ԼԻԻԴ. Դէհ, ի հարկէ, դու միշտ կարողանում ես պատճառներ գտնել: (Ժաննային.) Հաճելի է լսել

ինչպէս դու պատմում ես, սիրելի Ժաննա. բայց ինչո՞ւ ես այդքան հեռու կանգնել ինձանից:

ԺԱՆ. Դէպի ձեզ ունեցած յարգանքին համար, տէր արքայ:

ԼԻԻԴ. Մօտ եկ:

ԺԱՆ. Չեմ համարձակվում:

ԼԻԻԴ. (Կողմ:) Ուրեմն ես կը համարձակուեմ:

ԺԱՆ. Ա՛խ... տէր իմ:

ԼԻԻԴ. Քանի՞ տարեկան ես:

ԺԱՆ. 24 տէր արքայ:

ԼԻԻԴ. Այդ տարիքին դեռ վաղ է մտածել այրիութեան մասին, նամանաւանդ երբ դու հուշակուած ես Տուրիի մէջ իբրեւ առաջին դեղեցկուհի: Չէ՞ որ քեզ անուանում են «մահուդավաճառ դեղեցկուհի»:

Այդպէս չէ՛:

ԺԱՆ. Այո՛, արքայ: Իմ մասին այդպիսի մի երգ են երգում որ, եթէ չեմ սխալուում, ամենքիս սիրած երգն է:

ԼԻԻԴ. Բայց ո՞վ է հիւսել այդ երգը, երևի մի սիրահար ա՛:

ԺԱՆ. Սիրահան, օ՛ հչ, արքայ: Այդ երգը շարադրել է Գրէնզուարը:

ԼԻԻԴ. Իսկ ով է այդ Գրէնզուարը:

ՕԼԻՎ. Մի աննշան արարած:

ՖՈԻԲ. Մի երգիչ... միմոս... քաղցած թափառական:

ԼԻԻԴ. Բայց այդ չի արգելում նորան հայեացք ձգել գեղեցկուհու վրայ և երգեր շարադրել ի նպատիւ ամենագեղեցկուհւոյ:

ԺԱՆ. (Փուրնիէին) Տեսնում ես ինչպէս արքան սկսում է ինձ հետ սիրաբանել, պաշտպանիւր ինձ, սիրելի եղբայր:

ՖՈԻԲ. Մեր ամենաողորմած արքան սիրում կատակներ անել. իսկ դու իբրև և կին՝ կարող ես ինքդ քեզ պաշտպանել:

ԺԱՆ. Ուրեմն թոյլ տուէք, տէր արքայ, առաջարկել այն անձնաւորութեան կենացը, ով մեր հայրենիքում այնքան խիստ պատժում է գայթակղեցնող և հրապուրող մարդկանց:

ԼԻԻԴ. (Գրկելով մէջքից) Ա՛, դու դաւաճան, արժէք վրէժխնդիր լինել այդ բանի համար:

ԺԱՆ. (Ծիծաղելով և ըստակը ընթրեցնելով) Թագաւորի կենացը, թող ամենակալ Աստուածը պարգևէ նորան կարմիր արև...

ԼԻԻԴ. (Հնոսնալով նորանից, ինքն իրան) Օ՛, կանայք, կանայք, ինքը սատանան անգամ չի կարող ձեզ տիրապետել:

ԺԱՆ. (Շարունակելով) և տո՛ւր յաղթութիւն նորան դէպի իւր թշնամիները:

ԼԻԻԴ. Իմ ամենագարհուրելի թշնամին ահա այդ քո գեղածիծաղ,

կրակոտ աչքերն են, որոնք այրում են սիրտը, ինչպէս դժոխային բոցը: Իսկ ինչ կարելի է անել այն թշնամուն, որին անկարելի է յաղթել: Բայց չէ՞ որ այն ժամադրակ էլ կասեն թէ Լիւդովիկոս արքան վախեցաւ:

ԺԱՆ. Եթէ որևէ մէկը յանդգնի այդ ասել, այն ժամանակ անողորմացիք և շփեցարիացիք կպատասխանեն թէ «ստուռ է»:

ՖՈԻԲ. Խելացի պատասխան էր, քոյրիկս: Բայց մեր արքան ոչ միայն քաջ զօրավար է իւր պետութեան մէջ, այլև ամենաարդարադատ ինքնակալը: Միևնոյն ժամանակ նա հպարտ չէ և չի արհամարհում մի աննշան վաճառականին սեղանակից լինել:

ԼԻԻԴ. Ոչ թէ վաճառականի՝ այլ իւր բարեկամի՝ մտերիմ Սիմօն Փուրնիէի, օ, ես երբէք չեմ կարող մոռանալ այն հրաշալի օրերը, երբ մենք ժամերով նստում էինք քո պարտիզում: Այն ժամանակ դեռ ես թագաժառանգ էի: Դու իմ կարիք օրերին օգնում էիր քո քսակով, իսկ վտանգի ժամանակ պատրաստ էիր կենանք անգամ զոհել ինձ համար: Այդպիսի յիշողութիւններ երբէք չեն մոռացվում, իմ սիրելի Սիմօն:

ՖՈԻԲ. Դուք չափազանց բարի էք, տէր արքայ:

ԼԻԻԴ. Բաւական է, Սիմօն, ես այսօր եկայ քեզ մօտ բարեկամաբար ընթրելու, որպէսզի կարողանամ մի փոքր հանգստանալ կառավարչական գործերից, որպէսզի խօսակցելով ձեզ հետ՝ մի առժամանակ մոռանամ, որ ես թագաւոր եմ. այժմ՝ բարեկամներս, հասել են

վատ օրեր: (Ձևորները շփելով):
Բուրգոնդիայի մեր եղբոր որդին
շատ խորամանկն է, բայց կարող է
և գտնուել նրանից խորամանկը: Ես
յանձնեցի Լաբալիւին մի գործ, իսկ
Լաբալիւն մեր հաւատարիմ ծա-
ռան է:

Օլիվիէ. Այո, հաւատարիմ, ո-
րովհետեւ շուտով արքային առիթ
կտրուի ուրախանալ նորա հաւա-
տարմութեամբ:

Լիօն. (Բաժակը դնելով սեղա-
նի վերայ.) Դորանով ի՞նչ ես ու-
զում ասել, Օլիվիէ:

Օլիվ. Ոչինչ, տէր արքայ: (Կողմ):
Ձեմ ուզում խանգարել նրա ու-
րախ տրամադրութիւնը:

Լիօն. Է՛, թողնենք այդ ամե-
նը, աւելի լաւ է զուարճանանք,
զաւակներս: Կրկին մի բաժակ:
(Փուրնիէն լցնում է բաժակը, սպա-
սաւորները միջին սեղանը հեռա-
ցնում են դէպի խորքը: Լիւդովիկը
նստում է:) Դէհ, Սիմօն ֆուրնիէ,
այժմ ես կապացուցանեմ, որ գործ
ես ունեցել դու ոչ երախտամոռի
հետ: (Լռութիւն:) Իսկապէս միմիայն
գլխուորական յառաջադիմութիւն-
ները նշանակութիւն չունին տէրու-
թեան համար, այլ առեւտուրն է նո-
րա գլխաւոր ոյժը, ուստի և իմ մէջ
միտք յղացաւ քեզ իբրեւ դեսպան
ուղարկել Ֆլանդրիայ:

Ֆոնթ. Դեսպան, բայց այդ ան-
կարելի է, տէր իմ:

Լիօն. Շատ և շատ կարելի է,
ես ամեն ինչ մտածել եմ: Այդ
յանձնարարականը քեզանից լաւ ոչ
ոք կարող չէ կատարել:

Ֆոնթ. Բայց իմ գործերը... իմ
դուստրը... ան, եթէ իմ Լուիզան
ամուսնացած լինէր:

Լիօն. Է՛հ, ինչ կայ, մենք նո-
րան կամուսնացնենք:

Ֆոնթ. Դեռ այնքան էլ դիւրին
չէ, տէր արքայ, ինչպէս բարեհա-
ճեց ենթադրել Ձերդ մեծութիւնը:
Արդէն մի քանի ընտիր ամուսնա-
ցուներ առաջարկել եմ, բայց ա-
մենը ի դուր, ես բախտ չունեցայ
այդ երջանկութիւնը տեսնելու:

Լիօն. Է՛... գուցէ ես բաղդ ու-
նենամ յաջողեցնել այդ երջանկու-
թիւնը. իսկ փեսային մենք իսկոյն
կգտնենք: Եւ միթէ Լուիզան դե-
ռատի չէ, գեղեցիկ և արքայի սա-
նիկը:

Ֆոնթ. Այդպէս է, տէր արքայ,
ես ինքս ամեն օր պնդում եմ այդ
մասին, բայց ոչ մի վաճառականի
որդի հաճելի չէ նորան:

Օլիվ. Իսկ եթէ առաջարկուի
նորան աւելի արժանաւորը:

Ֆոնթ. Բայց ո՞վ կարող է վա-
ճառականից աւելի արժանաւորը
լինել:

Լիօն. Եւ միթէ դու չես գու-
շակում, Սիմօն: Օրինակ՝ պ. Օ-
լիվիէն:

Ֆոնթ. (Ժպտալով): Օ՛, ես չեմ
համարձակուիլ այդքան բարձր ձեգ-
տիլ, տէր արքայ:

Լիօն. Մենք անձամբ կխօսենք
մեր սանիկի հետ: (Տեսնելով Լուի-
զին:) Ահա և ինքը:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆՈՅՆՔ և ԼՈՒԻԶԱՆ

Լիօն. (Մօտ կանչելով Լուիզին):
Է՛, սանիկս, վերջապէս եկար...
գիտե՞ս թէ հայրդ իսկոյն ինչ ա-
սաց: Նա հաւատացնում է, որ դու
իբր ինձ այնքան սիրում ես, որ

չես համարձակուի մերժել իմ և ոչ մի խնդիրը: Այո՞, այդ ճիշտ է:

ԼՈՒԻՉ. Փորձեցէք, տէր արքայ:

ԼԻԻԴ. (Թռնում է նորա գլուխը ձեռքերով): Ուրեմն՝ լսիր չարածճի, ես կամենում եմ քեզ ամուսնացնել:

ԼՈՒԻՉ. Եւ այդ է ձեր խնդիրը:

ԼԻԻԴ. Հէնց այդ:

ԼՈՒԻՉ. Ո՛րքան ցաւալի է:

ԼԻԻԴ. Ինչո՞ւ, սանիկս, ինչո՞ւ ցաւալի: Մի՞թէ դու գեղեցիկ չես, կամ գուցէ չափազանց դեռահաս ես: Ասա, միայն մի խօսք և ամենագեղեցիկը՝ մեր տէրութեան բոլոր վաճառականների որդիներէց, խոնարհուի ոտքիդ առջև:

ԼՈՒԻՉ. Ես վաճառականին չեմ կամենում, տէր արքայ:

ՖՈԻԲ. (Ծռանդով) Ի հարկէ, քանի որ քեզ համար վաճառականը ստոր դասակարգին է պատկանում:

ԼՈՒԻՉ. Ո՛չ, հայրիկ, բայց այդպիսի երջանկութիւնը ինձ համար նման է բանտարկութեան: Ի՞նչպէս անցկացնել ամբողջ կեանքը նոյն տեղում և իւրաքանչիւր օրը տեսնել միևնոյնը, երբ Աստուծոյ աշխարհը այնքան ընդարձակ է, գեղեցիկ և վեհ:

ԼԻԻԴ. Հ՛մ... այդպէս ուրեմն, վաճառականին չե՞ս հաւանում:

ԼՈՒԻՉ. Ձեզ քաջ յայտնի է, տէր արքայ, որ մայրս տեղացի մի մահուգով վաճառի աղջիկ էր և մի անգամ՝ երբ նա երեխայ ժամանակ խաղում էր Լուարայի եզերքին, նորան գնչուները փախցրին և տարան: Տասն և երկու տարուց յետոյ մայրս հրաշքով գտնուեցաւ. գերութեան մէջ նա մնաց իբրեւ-

րեխայ հոգով մաքուր, բայց և այնպէս նորա մէջ պահպանուեց սէրը դէպի ազատութիւնը: Նա միշտ կարիք էր զգում մաքուր օդի, պարզ լոյսի և անհուն տարածութեան:

ՖՈԻԲ. Ա՛խ, իմ անգին վաղաթառամ ընկերուհիս:

ԼՈՒԻՉ. Նա մեռաւ երիտասարդ հասակում և թէև երջանիկ հայրիկիս սիրով, բայց և այնպէս հոգւով փափագում էր, թախծում էր այն երկրների մասին, որտեղ բնութիւնը կարծես թէ միշտ տօնական հազուատով է զարդարուած: Ես զգում եմ, որ երակներին մէջ եռում է նոյն արիւնը: Ահա թէ ինչու չեմ կամենում վաճառականի կիներ լինել:

ՖՈԻԲ. Ա՛յ դու իշխանուհի:

ԼԻԻԴ. Իսկ զինուորի կի՞ն լինել:

ԼՈՒԻՉ. Ո՛չ, տէր իմ:

ԼԻԻԴ. Ուրեմն դեռ սրտիկդ լուռ է:

ԼՈՒԻՉ. (Միամիտ) Ո՛չ, ո՛չ... նա արդէն սկսում է խօսել, միայն թէ ես չեմ հասկանում թէ ինչ է ուզում ասել: (Լուռ եւ մտախոհ մօտենում թագաւորին եւ զըլուխը յենում դէպի գահոյքը): Ինձ թւում է, որ արդէն սիրում եմ, թէև դեռ նորան չեմ տեսած, բայց և այնպէս գիտեմ թէ ինչպիսի մարդ պիտի լինի նա: Նա քաջ է, ընդունակ է հերոսութեան, բայց միևնոյն ժամանակ բարի, քնքոյշ՝ ինչպէս երեխայ: Բայց չէ՞ որ այս բոլորը անմիտ ցնորքներ են, այնպէս չէ՞... Եւ երբ ես մտածում եմ անծանօթի մասին, այն ժամանակ աչքիս առջև պատկերանում է իբրեւ մի հիւանդ, որ սաստիկ տանջւում է և կարօտ է, զգում եմ, օգ-

նութեան: Եւ ես՝ իբրեւ մի գթա-
ռատ մայր, խնամում եմ, զգւում
և մխիթարում նորան: (Կարծես
քնից սթափուելով:) Տեսնում էք,
որքան յիմար, անխելք աղջիկ եմ:
Ես պիտանացու չեմ կին լինելու,
ուստի լաւ է, որ հանգիստ Թող-
նէք ինձ:

ՖՈԻՐ. Տեսնում էք, Ձերդ մե-
ծութիւն. բայց բարեհաճեցէք հը-
րամայել...

ԼԻԻԴ. Ո՛չ Սիմօն, այս զործում
ես հրամայող չեմ:

ԼՈՒԻՉ. Աւելի լաւ է միշտ քեզ
հետ կմնամ:

ՖՈԻՐ. Սպասիր, ես քեզ կսո-
վորեցնեմ հնազանդել հօրը:

ԼՈՒԻՉ. Կաշխատեմ ինքս ինձ
ուղղել, միայն թէ ինձ մի ամուս-
նացնէք: (Լիւղովիկին:) Խնդրում
եմ, սիրելի կնքահայր: (Գնում է:)

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ՆՈՅՆՔ առանց ԼՈՒԻՉԻ

ԼԻԻԴ. Դու նրան վախեցրիր,
Սիմօն:

ՖՈԻՐ. Ես դեռ յոյս ունիմ հա-
մոզել նորան, այլապէս մնաս բա-
րեաւ իմ զեսպանութիւն:

ԼԻԻԴ. Հանգստացիր, Լուիզան
նորա համար է կամակորում՝ ու-
րովհետեւ դեռ ոչ ոքի չէ սիրում:
Ուրեմն հարկաւոր է գտնել մի
այնպիսի անձն, որին նա կարողա-
նար սիրել: (Բնմից դուրս ծիծաղ
ել շշուկ:) Այդ ի՞նչ աղմուկ է:
(Փութնիէն մօտենում է աջ պա-
տուհանին եւ անմիջապէս ինքն էլ
ծիծաղում:) Ի՞նչ կայ:

ՖՈԻՐ. (Ծիծաղելով:) Տէր ար-
քայ, այդ Գրենգուարն է:

ՕԼԻՎ. (Կողմ:) Գրենգուար,
այստեղ. ինչ է, քնած են թիկնա-
պահները, յօրանջում են:

ՖՈԻՐ. Նա կանգնած է ճաշա-
րանի դիմաց և կարծես աչքերով լա-
փում է շամփուրի վերայ խորո-
վուող հաւը: Ի՞նչպէս հոտոտում
է իւղալի խորովածը: Յիմար, յի-
մար արարած:

ՕԼԻՎ. (Փութնիէին:) Որքան էլ
յիմար լինի, բայց և անդադար
նայում է ձեր դասեր սենեակի
պատուհաններին:

ԺԱՆ, Ի՞նչ փաստ:

ՖՈԻՐ. Սքանչելի բանաստեղ-
ծութիւններ է յօրինում: (Արտա-
սանելով:)

«Բէհեզգեբուղը մի անգամ,

«Ես չ'գիտեմ ինչ առիթով

«Դժոխքիցը տեղափոխուեց,

«Երկրի վրայ բուն հապտատեց.

«Բայց ամենքից դժգոհելով

«Ոչ մի պաշտօնի չհասնելով՝

«Ի մեծ զարմանս ամէնիս,

«Եւ թէ նոյն իսկ Օլիվիէի,

«Լարսաւերի խանութ բացեց...

(Հանդիպելով Օլիվիէի հայնուց-
քին, կողմ:) Ա՛խ, սատանան տա-
նէ, միանգամայն մոռացայ...

ՕԼԻՎ. Այստեղ՝ երևի շատ յա-
ճախ է կրկնվում այդ երգը:

ԺԱՆ. Հարկաւ:

ՕԼԻՎ. Բայց և այնպէս պարծե-
նալու բան չէ:

ԼԻԻԴ. Եւ ինչո՞ւ, Օլիվիէ:

ՕԼԻՎ. Այդ յանդուգն երգի հա-
մար չպէտք է նորան խղճալ:

ԼԻԻԴ. Ահա թէ ինչ:

ՕԼԻՎ. Նա մանաւանդ նրա մի
բալլադան, որ յօրինել է կախա-
ղանի դատապարտութների մա-
սին: Հէնց այդ երգի համար հար-

կաւոր էր նոյն իսկ Թրգիչ հեղինակին կախել:

ԺԱՆ. (Կողմ, վախկեցած:) Կախել...

ԼԻԻԴ. (Ժաննային:) Ուրեմն այդ Գրենգուարը իւր երգերով զբոսում է Ժողովրդին:

ՖՈԻՐ. Ինքն էլ չէ հասկանում թէ ինչ է անում, տէր արքայ: Նա աւելի շուտ երեխայ է, քան մի լուրջ մարդ:

ՕԼԻՎ. Միայն թէ վատ և վրտանգաւոր երեխայ, ինչպէս և միւս իւր նմանները: Բանաստեղծները իսկապէս մի տեսակ խելագարներ են, որոնց դժբախտաբար չեն նստեցնում վանդակում. և եթէ գտնվում են նոցա մէջ խելօքներ անգամ՝ նոքա ևս կերակրվում են լուսնի լոյսով և դատում են միանգամայն առանց մտածելու, ինչպէս անխօս գազանները:

ԺԱՆ. (Զգուշանալով:) Օ՜Ֆ... (Լիւղովիկին:) Միթէ այդ ճշմարիտ է, արքայ:

ԼԻԻԴ. Ճշմարիտ է, բայց ոչ բոլորովին. իսկ դու կարծեմ եռանդուն մասնակցութիւն ես ցոյց տալիս դէպի այդ ձեր բանաստեղծը:

ԺԱՆ. Այո, տէր, ես անկեղծօրէն խոստովանում եմ որ սիրում եմ նորան:

ԼԻԻԴ. Ինչպէս, դու նորան սիրում ես:

ԺԱՆ. Շատ, շատ եմ սիրում: Առաջին անգամ ես տեսայ նորան երեք տարի առաջ, սաստիկ ցուրտ էր և ձիւն: Գրենգուարը նստած էր դրան շէմքին և ծնկան վրայ բռնած ունէր մի երեխայ, որին դտել էր փողոցում: Երեխան լալիս էր թէ ցրտից և թէ նորահա-

մար՝ որ չէր տեսել իւր մօրը: Ինքը Գրենգուարը՝ որ համարեայ թէ սառել էր, վերցրեց իւր ցնցոտի վերարկուն, փաթաթեց երեխային, օրօրում էր և նանիկ էր ասում:

ԼԻԻԴ. (Մի փոքր մտածմանց մէջ:) Ես կցանկանայի տեսնել այդ Գրենգուարին:

ԺԱՆ. Օ՜, տէր արքայ, ահա իսկապէս արքայական միտք:

ՕԼԻՎ. Այդ մուրացկանին, այդ միմոսին, արքայ:

ԼԻԻԴ. Ես ասացի:—Ես համե-

նում եմ: ՕԼԻՎ. (Փոքր մտածելով:) Ձեր կամքն է, տէր արքայ: (Խոնարհում է թագաւորին եւ գնալով դէպի խորքը, նշանով յայտնում է թիկնապահներին մէկին, որ ներս բերնի Գրենգուարին:)

ԼԻԻԴ. Գուցէ նա մեզ զուարճացնէ:

ՖՈԻՐ. Եւ կարգայ իւր բալլադան:

ՕԼԻՎ. (Վերադառնալով:) Ձերդ մեծութեան կամքը կատարուած է, նորան իսկոյն կբերեն:

ԼԻԻԴ. Կտեսնենք. երևի դեռ չէ ընթերել:

ՖՈԻՐ. (Գնալով դէպի դուռը:) Բերում են, տէր արքայ:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ՆՈՅՆՔ, ԳՐԵՆԳՈՒԱՐ և ԵՐԿՈՒ
ՋԻՆՈՒՈՐ

(Բերում են Գրենգուարին նրկու զինուորներ. նա գունատ է, դուրում է եւ թոյլ է քաղցից:)

ԳՐԵՆԳ. (Ճանապարհին խօսելով:) Ա՛խ, պարոններ, այդ ուր էք ինձ քաշ տալիս և ինչո՞ւ հա-

մար էք պի՛նդ ձեռքերս սեղմում, ցաւում է:

ՕԼԻՎ. (Նշանով յայտնում է զինուորայիններին որ քաց թողնեն. զինուորայինը կատարում են նրա հրամանը և դուրս գնում, նոյնպէս և մանկաւիկները):

ԳՐԵՆ. Տէր իմ Աստուած, այս ի՛նչ անուշ բուրմունք է. ա՛, ուրեմն դուք բռնի ընթրելու էք բերում և ի՛նչ կարիք կայ բռնութեան, ես ի՛նքս ազատ կամքով կգայի: (Թազաւորին և Օլիվիէին): Ո՛րքան հեռատեսն էք եղել, պարոններ, դուք երևի նկատեցիք որ դեռ չեմ ընթրել, ուստի և, նախ քան ի՛նձ բանտն ուղարկելը, ուզեցիք մի լաւ կերակրել:

ԼԻԻԴ. Այդպէս ուրեմն, պարոն Դրենգուար, դուք դեռ չէք ընթրել:

ԳՐԵՆ. Ո՛չ, չեմ ընթրել:

ԺԱՆ. (Թազաւորին) Այդ նկատում է նրա գունատ դէմքից:

ԳՐԵՆ. (Անհանգիստ) Ա՛խ, Ժաննա:

ՖՈԻՐ. Ո՛րքան քաղցած է խեղճը:

ԳՐԵՆ. Պարոն Ֆուրնիէ, ես այնքան շփոթուեցի, այնպէս վախեցայ, որ միանգամից չկարողացայ ձեր տունը ճանաչել:

ՕԼԻՎ. (Գրենգուարին): Թոյլ տուէք ձեզ առաջարկել հաւի մի թև:

ԳՐԵՆ. Շատ ուրախ եմ, երկու թևերը, նոյն իսկ մի ոտն էլ աւել:

ՕԼԻՎ. Կարծեմ մի կէս բաժակ գինուց էլ չէք հրաժարուի:

ԳՐԵՆ. Ոչ թէ կէս, այլ ամբողջ և այն էլ մեծ բաժակ: (Ուզում է մօտենալ սեղանին):

ՕԼԻՎ. (Կանգնեցնում է): Սպասեցէք մի րօպէ. արդեօք կարո՞ղ

էք ընթրիքի վարձը վճարել:

ԳՐԵՆ. (Տխուր գլուխը շարժելով): Ո՛չ, բարի պարոն, վճարել չեմ կարող:

ՕԼԻՎ. Մեզ փող հարկաւոր չէ. բայց բանաստեղծները ուրիշ գանձեր ունին՝ երևակայութիւն, գեղեցիկ մտքեր, լաւ ոտանաւորներ...

ԳՐԵՆ. Ա՛խ, երբ բանաստեղծը քաղցած է՝ երևակայութիւնը լուռ է. իսկ ես այսօր ոչինչ չեմ կերել:

ՕԼԻՎ. Լսեցէք ի՛նձ, նախ քան ընթրիքը դուք պէտք է արտասանէք ձեր բալլադաներից մէկը:

ԳՐԵՆԳ. Ձեր աղանջները կարող են մի փոքր համբերել, իսկ իմ ստամոքսը վաղուց է արդէն կորցրել է իւր համբերութիւնը: (Նորից ուզում է սեղանին մօտենալ):

ՕԼԻՎ. Սպասեցէք, նախ ոտանաւոր և ապա ընթրիք:

ԳՐԵՆԳ. Իրաւ որ այսօր միանգամայն ձայն չունիմ:

ԺԱՆ. Տղամարդ եղէք, Գրենգուար:

ԳՐԵՆ. (Մտածելով): Ի՛նչ էք կամենում լսել:

ՕԼԻՎ. Արտասանեցէք այն բալլադան, որ նուիրել էք կախաղանի զատապարտուածներին:

ԳՐԵՆԳ. (Վախեցած): Այդ ի՛նչ բալլադա է:

ՕԼԻՎ. Ձեր վերջին շարադիւթիւթիւնը:

ԳՐԵՆԳ. Ճշմարիտ չէ:

ՕԼԻՎ. Ո՛վ կարող է ներկայումս բացի ձեզանից այդպիսի քաղցրահնչիւն ոտանաւորներ յօրինել... արտայայտել այդպիսի համարձակ մտքեր:

ԳՐԵՆ. (Ժպտալով) Այո, փառ
ոտանաւոր չէ:

ՕԼԻՎ. (Արագ) Ա, ուրեմն
դուք գիտէք:

ԳՐԵՆ. Ո՛չ, գաղափար անգամ
չունիմ:

ՕԼԻՎ. (Խիստ) Ես քեզ ճանա-
չեմ էի մի այնպիսի մարդ, որ
ընդունակ էր ամենքի առաջ, նոյն-
իսկ թագաւորի ներկայութեամբ,
բացէ ի բաց ասել ճշմարտութիւ-
նը, ներեցէք սխալուել եմ: Մնաք
բարեաւ, ահա դռները:

ԳՐԵՆ. (Ցաւելով) Ուրեմն՝ ինչ-
պէս տեսնում եմ, պէտք է առանց
ընթերցել գնամ. բայց դուք գիտէք
գր ինչ տանջում էք: Այժմ քաղցը
աւելի զգալի է քան առաջ: (Ան-
վտանգ) Յարգելի պարոններ...

ՕԼԻՎ. Խօսքեր աւելորդ է: Մը-
նաք բարեաւ, մնաք բարեաւ: (Հը-
րում է դէպի դռները):

ԳՐԵՆ. (Անշարժ) Յարգելի
պարոններ...

ՕԼԻՎ. (Սեղանից վերցնում քս-
կոտողը եւ ժօնեցնում Գրենգուա-
արին) Ասացէք տեսնեմ ինչպէս
էք հաւանում այս տապալած բա-
ղը:

ԳՐԵՆ. (Հոտոտելով) Ի՛նչ...
Աստուած իմ, Աստուած իմ: Էհ,
երբ անպատճառ կամենում էք...

ԺԱՆ. (Վախեցած) Ողորմած
Աստուած:

ՕԼԻՎ. (Խիստ ազդու ժաննա-
յին) Սաս... ժաննա:

ԳՐԵՆ. (Ժաննային) Դձուք էլ
ուզում էք լսել այդ բալլադան. էհ,
ինչ արած, երբ ամենքդ ցանկա-
նում էք՝ կարտասանենք: (Թագա-
ւորին դառնալով, մասամբ հը-
պարտ:) Պարոն, այս իմ շարա-

դրութիւնն է: (Միամիտ) Այդ
միտքը իմ մէջ յղացաւ, երբ մի
անգամ գնում էի Կլէսի անտա-
ռը, այնտեղ ծառերի վերայ կա-
էին շատ և շատ մարդիկ: Նոցա
շատ բարձր էին կախել, երե-
ւի նրա համար՝ որ նոցա մերկ
տաները չթրջվէին ցօղից:

ԺԱՆ. (Կողմ) Արդեօք ինչով
պիտի վերջանայ այս ամենը:

ԼԻԻԴ. Դէհ, սկսիր, Գրենգուա:

ԳՐԵՆ. Բալլադա կախեալների
մասին:—

«Առաւօտեան արշալոյսին
Տերեախիտ զով անտառում՝
Ճընշուած ծանր բեզան տալին,
Ամուր ճիւղերն են ճարճա-
տում:

«Սորհրդաւոր այդ անտառին
Դողդողալով եմ մօտենում.
Ո՛հ, ինչ սարսուռ և ինչ զար-
մանք՝
Մերկ դիակներն են տապանում:

«Նոցա գլխին սաւառնելով
Երամ երամ գիշատիչներ,
Պըտըտում են կըռկըռալով՝
Ազահ ցիւներ, սև ազուաներ:

«Բայց չէ լաւում լաց՝ հագուշանք,
Եւ ոչ տրտունջ կամ հեծեծանք.
Լաւ են կախած դիակները,
Անտերունջ՝ գոհ մեռեալները:

«Դիշակերք միայն ճախրելով՝
Օրհնաբանում են փառք տալով.
Լիւղվիկ, կեցցես, մեծդ գահէն,
Վիվա՛տ արքայ, մեք կերակրիչ:

ՕԼԻՎ. Սկիզբը վատ չէ:

ԳՐԵՆ. (Ոգեւորուած)
«Դիակների ծանրութիւնից
Տերեւները խոնարհուել են,

Բռնակալի սոսկ երկիւղից
Կից և առ կից մօտեցել են»:

«Եւ գլխակոր, դողդողալով՝
(Կարծես իրարու ականջին)
Շշնջում են անէծք, նզով,
Բողոքելով մեծն Արարչին՝

«Արդարադատ Տէրն մեր Աստուած,
Դատիր, դատիր դու դահիճին,
Սոքա իգուր են անպատուած.
Կործանիր անգութ սպանիչին»:

ԼիԻԴ. Հիանալի է, շարունա-
կիր:

ԳՐԵՆ. Վերջին տունը ամենա-
ընտիրն է:

ԼիԻԴ. Իրան.

ԳՐԵՆ. Ահա յպեցէք:

«Յանկարծ փչեց հողմիկն անուշ,
Ողջ բնութիւնը արթնացրեց,
Եւ մայիսեան վարդը քնքոյշ
Ախորժ բուրմունքներ տարա-
ծեց»:

Սակայն՝ աւանդ, մերկ կախուած են
Բոկոտն ու անշունչ դիակներ,
Նոքա ընդմիջտ լուռ ննջած են
Ժանտ մարդկույթեան անմեղ գոհ-
եր»:

«Փոյթ չէ կանցնին շատ տա-
րիներ,
Նոյն իսկ սիրած այդ գարունը,
Կանցնի ամառ, աշուն, ձմեռ,
Կջնջուի շատի անունը»,

ՎՄԻԴԻԱՅՆ, Լիւզվիզ, ինձ հաւատան,
Որ քո արած այդ չարութիւն
Յետագայ ազգաց կըմնայ
Ամօթալի մի պատմութիւն
Եւ խայտառակ ժառանգութիւն:

ԺԱՆ. Թշուառական: (Ընդհա-
նուր լռութիւն:)

ԳՐԵՆ. Է՛հ, ինչպէս էք հաւա-
նում, պարոններ: (Կողմ:) Կարծեմ
ծերունին հաւան չէ, երևի նա
գիտէ բալլադայի իմաստը: (Լիւ-
զովիկին:) Իսկ դուք ի՞նչ կասէք,
պարոն, չէ՞ որ ես կարող էի այս
բալլադան նուիրել Բրիտանեայի
կամ Նորմանդեայի հերցոգին:

ԼիԻԴ. Ինչո՞ւ չընուիրեցիք:

ԳՐԵՆ. Որովհետեւ սիրում եմ
հայրենիքս, նոյնպէս Լիւզովիկոս
թագաւորին, (թէ և ճշմարիտն ա-
սած չարժէ նորան սիրել, բայց
ես սիրում եմ) ուստի և յայտնում
եմ դառն ճշմարտութիւնը: Գիտէք
առածն ասում է, «ու՛մը սիրում
ես»...

ԼիԻԴ. (Շարունակելով:) «Նո-
րան և թակում ես», գիտեմ, գի-
տեմ:

ՕԼԻՎ. (Գրեննզուարին:) Պ. Գրեն-
զուար, թոյլ տուէք արտայայտել
իմ զարմանքը ձեր տաղանդի վե-
րաբերմամբ:

ԳՐԵՆ. Խնդրեմ:

ԼիԻԴ. (Գրեննզուարին:) Իսկ նո-
րա գովեստը քիչ բան չէ: Շաթ
և շատ սակաւ անձինք ունին Օլի-
վիէի ճաշակը:

ԳՐԵՆ. (Վախեցած:) Ինչպէս,
սափրիչ Օլիվիէն, սատանայ Օլի-
վիէն:

ՕԼԻՎ. Շնորհակալ եմ, Ձերդ
մեծութիւն:

ԳՐԵՆ. (Լիւզովիկին:) Ինչպէս
մեծութիւն:

ԼիԻԴ. Այո, ինքը Լիւզովիկը:

ԳՐԵՆ. (Հազիւ լսելի ձայնով:)
Ողորմած Աստուած:

ԼիԻԴ. Ի՞նչու վախեցար. ահա-

քան փառաւոր նկարագրեցիր կա՛ն խեղճներն, որ դու իրաւունք ունիս...

ՕԼԻՎ. Նոյնպէս կախուելու:

ԳՐԵՆ. Աստուած իմ, ողորմիր ինձ:

ԺԱՆ. (Աղերսանօք:) Տէր արքայ:

ԼԻԻԴ. (Հայեացքով յայտնում է Ժաննային որ յասկանում է նըրան, յետոյ դառնալով դէպի Օլիվիէն:) Նա առանց իմ իրաւունքի խօսեց, բայց դուցէ ճշմարտութիւն է ասածը:

ԺԱՆ. (Կամաց Լիւդովիկին:) Ես նկատեցի ինչպէս դուք ժպտացիք, արքայ. իսկ երբ արքան ժպտում է՝ նշանակում է ներում է:

ԼԻԻԴ. (Քաղցրաքարոյ:) Իրաւ, դու կարծում ես:

ԳՐԵՆ. (Ինքնիրան:) Կախուել... (Միամիտ:) Առանց ընթրելու:

ԼԻԻԴ. Ինչպէս, միթէ դու ընդունակ ես այժմ ընթրելու:

ԳՐԵՆ. Եւ ինչո՞ւ չէ, շատ փառաւոր կընթրեմ, բայց երեւի ուտելու ոչինչ չեն տայ:

ԼԻԻԴ. (Ժիծաղելով:) Հա, հա, հա, պարոն Գրենգուար, ինչ վատ կարծիք ես ունեցել իմ մասին այդպիսի ստոր վրէժխնդրութիւն արքային վայել չէ: Եւ ինչ, բարեկամիս ուղարկել յաւետենական հանգստութիւն առանց ընթրելու: Ո՛չ, ո՛չ, դու կընթրես:

ԳՐԵՆ. Վերջապէս, փառք քեզ, Աստուած:

ԼԻԻԴ. Դէհ, գործդ տես առանց աւելորդաբանութեան, առանց քաշուելու, լսում ես:

ԳՐԵՆ. (Դիմելով ազահաքար դէպի սեղանը:) Անհանգիստ մի

լինիք, ես գիտեմ իմ անելիքը:

ԼԻԻԴ. Դու, տիկին Ժաննա, հիւրասիրիր: (Ժաննան լցնում է ըստակը:) Իսկ դու, Օլիվիէ, ծառայիր մեր հիւրին:

ԳՐԵՆ. Նեղութիւն միք կրի, ինքս կարող եմ:

ՕԼԻՎ. Ես ծառայեմ. տէր արքայ:

ԼԻԻԴ. Այո, դու: Ես չեմ մոռացել որ քեզ ազնուական դարձրի եւ կարծում եմ, որ բանաստեղծին ծառայելը վիրաւորական չէ:

ԳՐԵՆ. (Չորելով Թագաւորի առաջ:) Ողորմեցէք ինձ, արքայ, ես մեղաւոր չեմ ձեր առաջ. թէև դուք խլում էք ինձանից կեանքս, բայց եւ այնպէս շնորհակալ եմ ձեզանից, որ դուք այդքան բարձրացնում էք բանաստեղծի պատիւը:

ԼԻԻԴ. (Կողմ:) Հիանալի խօսեց (Բարձր:) Դէհ, Գրենգուար, նըստիր եւ շարունակիր շուտ:

ԳՐԵՆ. (Վեր կենալով:) Յիրա, չպէտք է ժամանակ կորցնել (Գրենգուարը ախորժակով ուտում է. Ժաննա եւ Օլիվիէն ծառայում են, Լիւդովիկը ժպտալով նայում է.) Ինչպէս ամեն ինչ թւում է համեղ, երբ ամբողջ կեանքս քաղցով եմ անցկացրել: Ամեն երեկոյ հարցնում ես փայլուն աստղերին թէ. «արդեօք վաղը կարող եմ ճաշել». իսկ նոքա միշտ սիրալիր ակնարկով պատասխանում են. «կարող ես, կարող ես»: Նոքա բարենիրտ են, թէև չունին անգամ հացի կըտոր: (Թագաւորին) Ու մանաւոր այսպէս համեղ ճաշում է, նորա խիղճը անպատճառ խաղաղ պիտի լինի: (Խմում է:) Օ՛, ինչ հրաշալի զինի է. մի տեսակ սիրտդ

սկսում է ցագենալ ու խնդալ. խը-
մում ես և գգում որ հեռագնետ
բարեխիտ ես լինում. կարծես թէ
այս վայրկենից այլես տխրելու
չեմ: Իսկ նա՝ ով ասում է թէ ինձ
պէտք է կախեն—սխալում է,
անկարելի է: (Լիւդովիկին:) Եւ
ի՞նչ օգուտս արքայ, կախել մի բա-
նաստեղծի՝ որը կարող է գովա-
բանել ձեր մեծագործութիւնները՝ ի
փառս ապագայ սերնդի:

ԼԻԻԴ. Ֆոք արդէն փառաբանե-
ցիր՝

Միտիայն, Լիւդովիգ, ինձ հաւատա
«Որ քո արած այդ չարութիւն
«Յետագայ ազգաց կմնայ»

«Ամօթալի մի պատմութիւն»:

ԳՐԵՆ. Այդ դէպքում կախեցէք
ինձ: (Վեր կենալով:) Եւ ի՞նչ պի-
տի ոնեմ այս սառն երկրի վերայ.
Ես սիրում էի արեւ և ծաղիկներ.
Ինչպէս արտայտ՝ երգում էի գաշ-
տերում և օգնում էի մերձադո-
ւերիս կարողութեանս չափ: Մի-
միայն մի քանի մասին չկարողա-
ցայ կարգին հոգալ—այն է՝ ու-
տելիքիս մասին. բայց անսօր ընթի-
րիք էլ ձեռք բերի և այն էլ ինչ
փառանքուր ես վիրաւորեցի ան-
քային, ներումն խնդրեցի, միով
բանիս գործերս կարգի են. վերջ
ի վերջոյ ես պէտք է օրհնեմ այն
ամառնային երեկոն, երբ առաջին
անգամ, պարոն Ֆուրնիէ, բաղդ
ունեցայ ձեր տան մօտովն անցնել:

ՅԱԻԲ. Այդ ո՞ր գիշերուայ մա-
սին է ձեր խօսքը:

ԳՐԵՆ. (Առաջ յենվում է այն
քաղկալթոռի վերայ, ուր նստած
էր Վիւդովիկը, յետոյ մոռանալով
իրան նստում է: Օրիվին բռնում
է յարձակուել, բայց արքան հայ-

եացքով կանգնեցնում է նորան:
Գրենգուարը անծնատուր է լինում
մտածմունքներին եւ միանգամայն
մոռանում է իւր շրջապատողնե-
քին:) Բանաստեղծները, պարոնայք,
առհասարակ քաղցած են: Ինչպէս
թիթեռները թռչում են դէպի կը-
րակը, այնպէս և ես մի անգամ,
երեկոյ էր, գնում եմ. արեւ մայր
է մտնում, ամբողջապէս կրակի
մէջն է լողում արեւմուտքը և ձեր
պատուհանները վառվում են ինչ-
պէս հալած ոսկի: Չգիտեմ ի՞նչը
քաշեց դէպի այդ լոյսը: Մօտե-
նում եմ, նայում եմ պատուհա-
նին և աչքիս առջև պատկերանում
է հետեւալը՝—սեղանը պատրաստ,
վերջնալոյսը խաղում է արծաթեայ
բաժակների վրայ և կարմրաու-
կում է հասունացած պտուղները.
կանգնած եմ և մտածում եմ—ահա
խակոյն կսկսեն ընթրել: Յանկարծ
գլխիս վերեւ բացւում է պատու-
հանը և դուրս է նայում մի դեռ-
ատի, թարմ և նազելի կոյտ: Արե-
ւի ճառագայթները ոսկեայ պտակ
կազմեցին նորա չքնաղ գլխի շուր-
ջը և նա՝ ինձ թուաց որպէս երկ-
նային հրեշտակ:

ԺԱՆ. (Արքային:) Այդ Լուիզան էր:

ԳՐԵՆ. (Շարունակելով:) Ան-
շարժ կանգնած էի, կարծես գամ-
ուած հողի վրայ և չէի կարողա-
նում աչքս հեռացնել այդ տանից,
ուր միանգամից գծնւում էին եր-
կու այնպիսի գանձեր, որոնց եր-
բէք չեմ կարող արժանանալ—հիւ-
նալի ընթրիք և գեղեցկութիւն տան-
տիկին:

ԼԻԻԴ. (Ժաննային կամաց:) Իմ
սանիկը միանգամայն յափշտակել
սորան:

ՖԱԻՐ. (Ուսերը թարծրացնելով, անբռնականութեամբ նայում է Գրենգուարին):

ԳՐԵՆ. Այն օրուանից ամենախ երեկոյ մի աներեւոյթ այժ ինձ քաշում է դէպի այդ պատուհանը: (Ժիծաղելով): Ասում են որ վերջի վերջոյ մեր ցանկութիւնները իբր իրագործվում են. և իրաւ., անագուստացայ Բաղդատար թագաւորից աւելի լաւ, թէև զորան չէի սպասում:

ԼԻԻԴ. (Յնկունով Գրենգուարի նստած ըստղծովին): Հապա ինչու եկար այստեղ?

ԳՐԵՆ. (Երկիւղով վեր է կենում տեղից): Որպէս զի երկրորդ անգամ տեսնեմ նորան, տէր արքայ:

ՖԱԻՐ. Ասենք քո այդ ցանկութիւնը չի կատարուի:

ԳՐԵՆ. Ահ, պարոն Ֆուրնիէ, նախ քան ինձ կտանեն կախելու, խնդրում եմ թոյլ տուէք նայել նորան գոնէ մի անգամ, իսկ յետոյ... յետոյ ես շարունակ կը տեսնեմ նորան կապուտակ երկընքում: (Լիքողմիկին): Ի՞նչ կհրատայէք, տէր արքայ, արդեօք ժամանակ չէ:

ԼԻԻԴ. (Կողմ): Կեցցեա՛ (Ժաննա հարցական հայեացք է ծագում Լիւդովիկի վերայ, որ ցած խօսում է նորա հետ): Լաիւր, Ժաննա, ի՞նչ ես կարծում, արդեօք կարող է Լուիզան սիրել Գրենգուարին:

ԺԱՆ. (Զարմացած): Աստուած իմ, սորան, այս այլանդակին:

ԼԻԻԴ. Դու ճշմարիտ ես, բայց այնուամենայնիւ...

ՕԼԻՎ. Կհրամայէք տանել սորան:

ԼԻԻԴ. Ո՛չ, սպասիր, զեռ խօսելիք ունիմ:

ՕԼԻՎ. Ինչպէս... միթէ Ձերդ մեծութիւնը ցանկանում է...

ԼԻԻԴ. (Խիստ): Ժակ դու միթէ մոռացել ես ինձ հասկանալ: Հեռացիր և չգաս, մինչև որ չկանչեն:

ՕԼԻՎ. (Կողմ): Երբ արքան ուրախ տրամադրութեան մէջ է, նա այլեւ պէտք չէ. բայց համբերութիւն: (Խոնարհում է եւ գնում):

ԼԻԻԴ. Պարոն Ֆուրնիէ և Գուր ժաննա, թողէք մեզ միայնակ: (Երկուսով դուրս են գնում):

ԳՐԵՆ. Հետաքրքիր է իմանալ թէ ինչ է ուզում ասել:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ԼԻԻԴՈՎԻԿ և ԳՐԵՆԳՈՒԱՐ

ԼԻԻԴ. Ես սիրում եմ քեզ նմաններին, ուստի և ներում եմ:

ԳՐԵՆ. (Զոգում է): Օ՛, արքայ... Եւ դու, ամենակարող Աստուած, օրհնիր քղորմածներին:

ԼԻԻԴ. Միայն թէ մի պայտանով:

ԳՐԵՆ. Իրաւունքը ձերն է:

ԼԻԻԴ. Դու պէտք է ամուսնանաս:

ԳՐԵՆ. (Վեր զժոշելով): Դժուարացրան խիստ պատժել, երևի հարսը զառամեալ է:

ԼԻԻԴ. Ո՛չ, նա օրիորդ է հագիւ 13 տարեկան:

ԳՐԵՆ. Տասնեօթ. երևի նա զայրացրել է երկնքին իւր այլանդակութեամբ:

ԼԻԻԴ. Ո՛չ, նա գեղեցիկ է և թարմ՝ ինչպէս մաքիսեան վարդը. մաքուր և անարատ՝ որպէս նոր եկած ձիւն:

ԳՐԵՆ. (Ապշած:) Բայց ինչ անեմ այդպիսի կինը, երբ ստիպում եմ պիտի լինի քաղցել:

ԼԻԻԴ. Այդ մասին ծանոթ եմ քեզ, ես կիսակատար ոչինչ չեմ թողնում:

ԳՐԵՆ. Տէր արքայ, դուք բարի էք որպէս լուսատու արևը. բայց ի՞նչ կհամոզէ այդ դեռատի օրիորդին ամուսնանալ ինձ հետ:

ԼԻԻԴ. Հարկաւ դու ինքդ և այդ դժուարին չէ. Դու կնայես նորան, ինչպէս քիչ առաջ նայում էիր ընթրիքին և կասես, «կցանկանաս իմ ամուսինը լինել»:

ԳՐԵՆ. Ես չեմ համարձակուի:

ԼԻԻԴ. Դու պարտաւոր ես համարձակուել, միմիայն պիտի աշխատես հաճոյանալ:

ԳՐԵՆ. Հէնց այդ է դժուարինը. այն դէմքով: Այդ, կիսուեմ սիրոյ մասին, բայց դորանով ծիծաղ կը յարուցանեմ և կամ ցաւակցական արցունքներ:

ԼԻԻԴ. Եթէ դու անկարող ես, այն ժամանակ ոչ ոք քեզ չի օգնիլ. Եւ միթէ դու բանաստեղծ չես, միթէ բոլոր գեղեցիկը և վսեմը քո իրաւանց ներքոյ չէ և դու վախճում ես:

ԳՐԵՆ. Այո, արքայ, վախճում եմ:

ԼԻԻԴ. Եւ քո կարծիքով աւելի դիւրին է մեռնելը:

ԳՐԵՆ. Այո, արքայ, դիւրին է: Ես գիտեմ թէ սորանից ինչ կծագէ: Նա կ'ծիծաղէ վրաս կամ կարտասուէ խղճալով: Ինձ ոչ ոք չի կարող սիրել և ոչ էլ ես կարող եմ սիրել որեւէ մէկը:

ԼԻԻԴ. Եւ մինչև անգամ նորմալ, որին տեսար պատուհանում: Ուրեմն ինչո՞ւ ցանկացար մի անգամ

ևս մահուանիցդ առաջ նայել նորան: (Գրենզուարը զարմացած նայում է:) Լաիր, Գրենզուար, ես քեզ նշանում եմ նորա հետ՝ որին դու սիրում ես—Լուիզա Ֆուրնիէ: Է՛, հիմա ի՞նչ կասես, քո կարծիքով այժմ էլ գերադասելի է մահը:

ԳՐԵՆ. Օ՛, ողորմած տէր, երբ դուք նշանում էք նորան—այժմ ես կորած եմ:

ԼԻԻԴ. (Ժծադնելով:) Ես քեզ աւելի քաջ էի կարծում: Դէ՛ս պատրաստուի: (Մտնելով դռնանը:) Է՛, Սիմօն, ժաննա: (Գրենզուարին:) Ես վախում եմ որ մի գուցէ և ուշաթափուես:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՆՈՅՆՔ, ՖՈԻՐՆԻԷ, ԺԱՆՆԱ և
ԼՈՒԻԶԱ

ԺԱՆ. Այստեղ ենք, տէր արքայ:

ԳՐԵՆ (Կողմ:) Նա է: (Յնկունելով ըստկալածով, ոճալէս զի վայր չընկնի:)

ԼՈՒԻԶ. (Լիւղովիկին:) Ես հայրիկիս հետ հաշտուեցայ... նա երկար չի կարող բարկանալ: (Համբուրում է հօրը:) Եւ եթէ արքան կբարեհաճէ ներել ինձ... օ... հայրիկս անպատճառ կներէ, այո, կներէ:

ԼԻԻԴ. (Ժպտալով:) Ե՛կ այստեղ: (Ժաննան կատարում է Լիւղովիկի հրամանը, վերջինը բռնում է նորա ձեռքից եւ կամաց ասում:) Ասա տեսնեմ, Լուիզա, ինչպէս ես հաւանում այս մարդուն (Լուիզան նայում է:)

ԼՈՒԻԶ. (Կամաց:) Թէև գեղեցիկ չէ, բայց նա այնպիսի տխուր պատկեր ունի, որ...

ԼԻԻԴ. (Լուիզային ըսածը) Պիէր Գրենգոլարը՝ իմ ծառան քեզ մի բան կ'այտնէ իմ անունով, ցանկանում ես լսել նորան: (Փուրնիէին) Թոյլ կտաս, Սիմօն:

ՖՈԻՐՆ. Ի հարկէ: Գրենգոլարը վտանգաւոր չէ, նա կանանց համար խրտուիլակ է:

ԳՐԵՆ. (Կողմ եւ վշտացած) Խրտուիլակ... և օրիորդը լսեց այդ...

ԼԻԻԴ. (Լուիթինից յետոյ) Ուրեմն ես ձեզ երկուսիդ միայնակ եմ թողնում: (Նկատում է, որ դուռը ըացվում է) Այդ ո՞վ է համար ձեզ վրում մտնել առանց իմ թոյլատուութեան: (Մտնում է Օլիվիէն) Օլիվիէ:

Տ Ե Ս Ի Լ 2

ՆՈՅՆՔ և ՕԼԻՎԻԵ

ԼԻԻԴ. (Շարունակելով) Չէ՞ որ ես քեզ արգելեցի ներս մտնել մինչև կ'վճռուի Լուիզայի վիճակը:

ՕԼԻՎ. Մի շատ կարևոր և անյետաձգելի գործի համար եմ եկել, տէր արքայ:

ԼԻԻԴ. Խօսիր և զգուշացիր, որ եթէ չնչին բանի համար ինձ անհանգիստ արիր, կստանաս վարձատրութիւնդ:

ՕԼԻՎ. Ձեր եղբայրը հրաժարւում է ձեր առաջարկութիւնից, նա չի ցանկանում և ոչ մի գաւառ փոխել:

ԼԻԻԴ. (Կատաղի) Հրաժարուեց:

ՕԼԻՎ. Եւ Լաբալիւն գաւառումնեց ձեզ:

ԼԻԻԴ. Լաբալիւն, նա կստանայ փոխարէնը: Ի՞նչ, փախաւ: (Ամենքը, ըացի Օլիվիէից, ետ են քաշվում):

ՕԼԻՎ. Փախաւ, բայց մեր ձեռքերը երկար են:

ԼԻԻԴ. Շնորհակալ եմ, Օլիվիէ, դու իմ հաւատարիմ ծառան ես, ես այդ չեմ մոռանալ: (Բարկացած) Ա՛, դուք ուզում էք իշխել իմ վերայ, բայց չսխալուէք ձեր հաշիւներին մէջ: Ֆրանսիան անտառ է—իսկ ես նորա փայտահատը, եթէ մի որեւէ ոստն անգամ փակէ ճանապարհս—անմիջապէս կ'կրտաւորուի ինձանից. երթանք:

ՖՈԻՐ. (Յառաջ գալով) Մեծափառ արքայ, դուք կամենում էիք ինձ հետ խօսել:

ԼԻԻԴ. (Յետ դռնաշնորհ) Ի՞նչ ես ուզում, ի՞նչ բանի մասին կարող եմ խօսել քեզ հետ, առանց այդ էլ բաւականաչափ մնացի այստեղ: Դնա քո խանութը:

ՖՈԻՐ. (Շփոթուած) Լսում եմ, տէր արքայ:

ՕԼԻՎ. Իսկ Գրենգոլարը:

ԼԻԻԴ. Գրենգոլար... այդ ի՞նչ Գրենգոլար է:

ՕԼԻՎ. Բանաստեղծը, որը ծագւում էր ձեզ:

ԼԻԻԴ. Ծաղրվում էր—կախել:

ԺԱՆ. Ձերդ մեծութիւնը մոռացել է, որ բարեհաճեց ներել նորան:

ԼԻԻԴ. (Խաղաղութիւնով) Այո, ճշմարիտ է: Ներեցի, բայց ես սխալ գործեցի, յափշտակուեցայ և այդ լաւ նշան չէ: Թագաւորը չպէտք է զիջող լինի. զիջողութիւնը յանցանք է: Ողորմածութիւնն աւ ներումն ծնում են միմիայն ապերախտութիւն:

ԺԱՆ. Տէր արքայ...

ԼԻԻԴ. Թող ինձ: (Գրենգոլարին խօստ) Ես ներեցի քեզ միմիայն մի պայմանով:

ՅԱՆ. Բայց եթէ նա անկարող է կատարել:

ԼՈՒԻԶ. Ուրեմն ինքն Աստուած չէ ցանկանում որ ներեմ նորան: (Գրենգուարին): Յարենայն դէպք այդ քո գործն է: Մի ժամից վիճակդ կորոշուի: (Ժաննան կամենում է խօսել): Բաւական է, երթանք: (Արագ դուրս է գնում, Օլիվիէն յետևից):

ԼՈՒԻԶ. (Հօրք): Տէր Աստուած, ի՞նչ պատահեց արքային:

ՖՈՒԲ. (Մոայլ կրկնելով Լիւդովիկի հրամանը): «Գնա՛ քո խանութը»... և այդ բոլորը այս մտադրեանի համար:

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ՆՈՅՆՔԱՅԻՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՕԼԻՎ. (Վերադառնալով): Պարոն Ֆուբին է և դուք տիկին ժաննա, արքայի հրամանի համաձայն թողէք օրիորդ Լուիզային Գրենգուարի հետ առանձին:

ՖՈՒԲ. (Սպառնալով Գրենգուարին) Ձգոյ՛ջ կաց, դու աղքատ. (Գնում է ժաննայի հետ):

ՕԼԻՎ. Մի ժամ ժամանակ: (Դուրս է գնում, առանձին լուռ պատուէր տալով մի զինուորականի, որ դրպից իջը նսկէ):

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ԳՐԵՆԳՈՒԱՐ և ԼՈՒԻԶԱ

ԳՐԵՆ. (Կողմ): Ահա և մենք երկուսով: Ես վախում եմ, ամաչում եմ նորանից և պէտք է ստիպեմ նորան սիրել ինձ: Մի ժամ

ժամանակ: Աստուած իմ, ազոր մի՛ր ինձ:

ԼՈՒԻԶ. (Կողմ): Մա ինչ բան է, ես ամենևին չեմ հասկանում: Թագաւորը հրամայեց ինձ խօսել սրա հետ, մինչդեռ ինքը այնքան բարկացաւ սրա վերայ: Արդեօք ի՞նչ պէտք է ասէ: (Բարձր): Դուք կամենում էք ինձ հետ խօսել:

ԳՐԵՆ. Ե՛ս — ոչ... խօսելիք չունիմ:

ԼՈՒԻԶ. Իսկ թագաւորը ասաց, որ...

ԳՐԵՆ. Այո, այո... նա հրամայեց ինձ... հրամայեց ինձ մի տարօրինակ առաջարկութիւն անել ձեզ:

ԼՈՒԻԶ. Ի՞նչ կայ, առաջարկեցէք:

ԳՐԵՆ. Այո: Բայց միևնոյն է, դուք կմերժէք:

ԼՈՒԻԶ. Ասացէք:

ԳՐԵՆ. Արքան յանձնարարեց ինձ ուղղակի ձեզ...

ԼՈՒԻԶ. Ի՞նչ:

ԳՐԵՆ. Որ ձեզ... ձրպէս գիշուք... (Կողմ): Լեզուս ոչ մի կերպ չի հպատակում ինձ:

ԼՈՒԻԶ. Բանն ինչո՞ւն է, իսկապէս ի՞նչ էք ուզում ասել:

ԳՐԵՆ. Իսկոյն: — Լիւզովիկոս արքան ցանկանում է... այսինքն... իսկապէս... մի խօսքով արքան կամենում է ձեզ ամուսնացնել:

ԼՈՒԻԶ. Նա այդ մասին ինձ հետ խօսեց, բայց ո՞ւմ հետ է ցանկանում ամուսնացնել:

ԳՐԵՆ. Դուք... Բայց իսկապէս դուք... Նա՛ որին արքան ձեր ամուսինն է ընտրել, նախ և առաջ պէտք է արժանանայ ձեր սիրոյն:

ԼՈՒԻԶ. Վերջապէս ո՞վ է:

ԳՐԵՆ. Ո՞վ է—իսկոյն, անմիջապէս կպարգեմ, եղէք ուշադիր: Դուք գեղեցիկ էք, զմայլեցուցիչ, իսկ նա տգեղ, զգուելիւ... Դուք հարուստ էք... նա խեղճ, քաղցած և տնանկ: Դուք ուրախ էք, ձեր սիրտը պայծառ, իսկ նա մռայլ և վշտալի: Ահա ձեզ նորա պատկերը:

ԼՈՒԻՉ. (Կողմ, վախեցած:) Չըլինի՞ թէ իրան է ակնարկում, ոչ, այդ անկարելի է: (Բարձր:) Դուք ծիծաղում էք վրաս, արքան բարի է, նա ինձ համար այդպիսին չի ընտրի:

ԳՐԵՆ. Այն ինչ ընտրել է:

ԼՈՒԻՉ. Բայց ի՞նչպէս կարող էր ուշադրութիւն դարձնել մի այդպիսի թշուառականի վերայ և կամ ինչո՞վ կարողացաւ այդ տնանկը հաճելի երևալ թագաւորի աչքին:

ԳՐԵՆ. Իւր ոտանաւորներով:

ԼՈՒԻՉ. Ոտանաւորներով:

ԳՐԵՆ. Այո: Բանաստեղծը նոյնպէս յաղթում է իւր ոտանաւորներով, ինչպէս զինուորը սրով և նիզակով: Բանաստեղծը քաջագործութիւն չէ անում, բայց փառաբանում է ուրիշների քաջագործութիւնները:

ԼՈՒԻՉ. Այսինքն ոչինչ չէ շինում: Նշանակում է բանաստեղծները յիմար են կամ երկչոտ:

ԳՐԵՆ. Երկչոտ:—Այո, հնումն կային այդպիսի երկչոտ բանաստեղծներ, որոնք պատերազմի ժամանակ առաջնորդում էին զինուորներին և իրանց երգերով քաջալերում էին նրանց անվեհերութիւնը: Իսկ անվեհերութիւնը տանում է դէպի յաղթանակը: Ասում էք յիմարներ—այդ տեսակ յիմարներ ամեն ժամանակ եղել են, ո-

րոնց ժողովուրդը անուանում էր չնաշխարիկ, նոյա երգերով պարծենում էին և այդ յիմարների գլուխը զարդարում էին դափնեայ պսակներով:

ԼՈՒԻՉ. Այո, հնումն այդպէս էր, իսկ այժմ...

ԳՐԵՆ. (Վշտալի:) Իսկ այժմ... այո, այդպէս չէ: Այժմ մարդիկ այնքան մանրացել են, որ անընդունակ են լուրջ գործ կատարել:

ԼՈՒԻՉ. Բայց ո՞վ կարող էր ստիպել արքայի սիրելիին ընտրել բանաստեղծի ասպարէզը:

ԳՐԵՆ. Ոչ ոք: Բանաստեղծը իւր համար ասպարէզ չի ընտրում, բանաստեղծութիւնը աստուածային մի տուրք է:

ԼՈՒԻՉ. Աստուածային, ուրեմն ինչո՞ւ Ամենակալը այնպէս է պարգևատրել իւր շնորհներով բանաստեղծներին, որ նոքա անընդունակ են որեւէ գործ կատարել:

ԳՐԵՆ. Ամեն մարդ իւր գործն ունի—նոյնպէս և բանաստեղծը: Ասացէք խնդրեմ, արդեօք երբեմն ձեր ուրախ վայրկեաններին չի փայլել ձեր ուղեղում մի միտք, որ երբ դուք այդքան երջանիկ էք, այդ նոյն միջոցին կան հազարաւոր թշուառներ, որոնք ծանր կարիքի մէջ մրցում են, ուժասպառ լինելով վշտի ծանր բեռն տակ: Երբեք փորձած կա՞ք մի այսպիսի բան:

ԼՈՒԻՉ. Այո, այն միտքը՝ թէ կան բազմաթիւ չքաւորներ, որոնց ես, իմ փարթամութեան մէջ ապրելով, չեմ կարողանում օգնել, երբեմն ինձ ստիպում է արհամարել իմ հարստութիւնը:

ԳՐԵՆ. (Եռանդով:) Դուք սի-

թող և բարի սիրտ ունիք: Այո, շատ, շատ վշտեր կան երկրիս և-
րեսին: Այստեղ մարդս դատապար-
տուած է մաշող աշխատանքի, ա-
ռաւօտից մինչև երեկոյ արեան
քրտինք թափելով տանջվում, չար-
չարվում է—և ի՞նչ վարձատրու-
թիւն է ստանում այդ աշխատան-
քի համար: Նա հազիւ ձեռք է բե-
րում մի կտոր չոր հաց. ապրում
է ծխոտ և մուսյլ խրճիթի մէջ, որ
աւելի նման է մի դազադի, քան
քան թէ ընակարանի: Մի այլ տեղ
թշուառ և նիհարած մայրը սեղ-
մում է չորացած կրծքին իւր զաւա-
կը: Թող լաց լինի մանուկը—ի՞նչ
փոյթ, թէ չէ կերակրում մայրը.
բայց չէ որ ինքն էլ ոչինչ չէ կե-
րել... Բայց ամենամեծ վիշտն այն
է՝ երբ տեսնում ես մարդկային
թշուառութիւնը և չես կարողա-
նում պատմել ու լսեցնել տալ: Եւ
ահա բանաստեղծը տեսնում է այս
ամենը, նա երգում է «եղբայրա-
կան օգնութիւն հասցրէք այդ թըշ-
ուառներին». նա ամենքի երեսին
ասում է դառն ճշմարտութիւնը,
նա առանց զարդարանքի նկարում
է ինչ որ տեսնում է, նա իր ու-
ժեղ երգերով վեհութիւն է ներ-
շնչում ձեր սրտերին, նա յիշում
է հինաւուրց մեծագործութիւն-
ները, նա հալածում է ամեն մի
արատաւոր մարդուն, ամեն մի
բռնակալին և ասում՝ «ի՞նչ էք վա-
խենում այդ զառէկ՝ խայտաճա-
մուկ չարագործից, այդ հինաւուրց
կուռքից, նոքա զարհուրելի չեն,
այլ ծաղրալի: (Շիշտելով:) Այո,
բանաստեղծը մաղթում է սիրոյ և
ներման մասին:

ԼՈՒԻՉ. (Արտասուակից:) Աստ-

ուած իմ, Աստուած իմ:

ԳՐԵՆ. Ի՞նչ պատահեց, դուք
արտասովում էք:

ԼՈՒԻՉ. «Նա մաղթում է սիրոյ
և ներման մասին»: (Գրենգուարը
լուռ նայում է, Լուիզան յուզւած
մօտենում է Գրենգուարին:) Իսկ
նա՝ իմ ամուսնացուն, որին քիչ
առաջ ակնարկում էիք, նոյնպէս
բանաստեղծ է: Եւ ինչո՞ւ ենթա-
դրեցիք, որ ես չեմ սիրել նորան:
Նա տանջվում է, մաշվում է, նա
կարօտ է օգնութեան և կարեկցու-
թեան. ասացէք, ասացէք ով է նա,
ես կամենում եմ տեսնել, ճանա-
չել նորան:

ԳՐԵՆ. (Յետ քաշուկով:) Յան-
կանում էք իմանալ:

ԼՈՒԻՉ. Այո, ես կամենում եմ
օգնել և ի սէր նորա մոռանալ ինձ:

ԳՐԵՆ. Ի սէր նորա՝ մոռանալ
ձեզ... (Վողմ:) Ո՛չ, ո՛չ, Գրենգու-
ար, դու արժանի չես նորան, դու
ևս ի սէր նորա պէտք է մոռանաս
քեզ. դու պարտաւոր ես ազատել
սորան. աւելի լաւ է մեռնել:

ԼՈՒԻՉ. Ես ձեզ սպասում եմ,
ասացէք նորա անունը:

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ՆՈՅՆՔ, ՕԼԻՎԻԷ, ԵԽՈՅ ԼԻԻԴՈՎԻԿ:

ՕԼԻՎ. Ժամանակը լրացաւ,
գնանք:

ԳՐԵՆ. Մնաք բարեաւ Լուիզա,
թող Աստուած օրհնէ ձեզ:

ԼՈՒԻՉ. Այդ ո՞ւր:

ԳՐԵՆ. Խնջոյքին, ես այնտեղ
ամենապատուաւոր հիւրը պիտի
լինեմ: (Մտնում Լիւդովիկոսը ման-
կլաւիկների ուղեկցութեամբ:)

ԼՈՒԻԶ. Արքան, փառք Աստուծոյ: (Լուիզան, Գրենգուարը, Օլիվիէն մի կողմն են քաշում, Լիւզովիկը մտնելով չէ նկատում նրանց եւ քազմում է քազկաթոռի վերայ:)

ԼԻԻԴ. (Շփելով ձեռքերը:) Դաւաճանը պատժուած է, ես նորից առողջ եմ, ես կրկին թագաւոր եմ, պատահարները ձեռքուծա են: (Նկատելով Օլիվիէն:) Ա՛, դու այստեղ ես, հաւատիրիմա, ի՞նչ ես շինում:

ՕԼԻՎ. Տէր արքայ, ես կատաւրում եմ ձեր հրամանները:

ԼԻԻԴ. Իմ հրամանները (Տեսնելով Գրենգուարին:) Ա՛, Գրենգուար. (Օլիվիէն:) Օլիվիէ, քո հաւատարիմ ծառայութեան համար արժանի ես վարձատրութեան. իսկ այժմ թող մեզ, ինքս կ'իջնեմ այս գործը: (Օլիվիէն զրնում է:)

Տ Ե Ս Ի Լ Փ

ՆՈՅՆՔ առանց ՕԼԻՎԻԵԻ, յետոյ
ՖՈՒԻՐՆԻԷ և ԺԱՆՆԱ

ԼԻԻԴ. (Շարունակելով:) Դու էլ այստեղ ես, սանիկս, ինչո՞ւ չես մօտենում, գուցէ դու վախենում ես ինձանից:

ԼՈՒԻԶ. Այո, արքայ... մի փոքր առաջ դուք այնպէս զայրացաք, որ...

ԼԻԻԴ. Փոյթ չէ, ես այժմ կըրկին հաղաղ եմ... մօտ եկ: (Համբուրում է ծակատը:) Ո՛ւր է հայրդ:

ԼՈՒԻԶ. (Յետ նայելով:) Ահա նա, դուք այնպէս բարկացաք նո-

րա վերայ, որ նա չէ համարձակում մօտենալ ձեզ:

ԼԻԻԴ. Արի այստեղ, Սիմօն, ձեռք... մոռացիր ամեն ինչ. տեսնում ես փոթորիկն անցաւ և ես կրկին քո տանն եմ: Գրենգուար, եկ այստեղ: Է՛, ի՞նչ կասես, արդեօք սանիկս հաւանեց իմ ընտրած ամուսնացուին: (Լուիզային:) Իսկ դ՞ու Լուիզա, համաձայն ես ամուսնանալ նորա հետ:

ԼՈՒԻԶ. Ո՛չ:

ԼԻԻԴ. Եւ ինչո՞ւ:

ԼՈՒԻԶ. Որովհետեւ ես չեմ կարող ամուսնանալ մի մարդու հետ, որի անունն անգամ չգիտեմ:

ԼԻԻԴ. Ինչպէ՞ս, մի՞թէ Գրենգուարը չստաց քեզ, որ վիրաւորեց ինձ իւր մի ոտանաւորով և ես հրամայեցի նորան, որ եթէ կամենում է փրկել իւր կեանքը, թող արժանանայ քո սիրոյն, հակառակ դէպքում նորան մահ է սպառնում:

ԼՈՒԻԶ. (Որախ մօտենում է Գրենգուարին եւ ըննում է ձեռքը:) Տէր արքայ, չէ՞ որ ես ձեզ քիչ առաջ ստացի, թէ կամուսնանամ նորա հետ՝ ով ընդունակ է հերոսութեան—ահա նա: Ինքն Աստուած ուղարկեց սորան. ես սիրեցի Գրենգուարին և հպարտանում եմ այդպիսի հերոսի կինը լինելով:

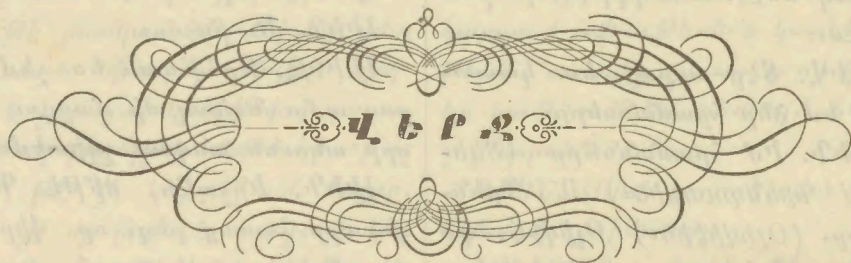
ԼԻԻԴ. (Փորնիէին:) Դէհ, սիրելի դեսպան, Լուիզայի վիճակը կարգաւորեցինք, այժմ պատրաստուիր դէպի Ֆլանդրիայ: (Վեր է կենում, ըննում է Ժաննայի եւ Լուիզայի ձեռքը:) Գրենգուար, դու փոքր ինչ առաջ ստիպեցիր ինձ լսել կախեալներին մասին յօ-

ըինած երգի, այժմ յուսով եմ,
որ այսուհետև քո նոր երգերի հա-
մար կընտրես մի այլ նիւթ:

ԳՐԵՆ. Տէր արքայ, սիրտս լի է

շնորհակալութեամբ, սիրով և նե-
րողամտութեամբ և ես կերպեմ
այն՝ ինչ որ (Ձեռքը իւր սրտին
տանկնլով:) սա կթելադրէ:

Վ Ր Ի Պ Ա Կ

Վ. Փափագեանի «ՀՈՍԱՆՔ» պիէսայի մէջ սպրտել են մի
քանի սխալներ, որոնց անհրաժեշտ է ուղղել:

Երես 16. ա. սիւնակ, 1 տող տպուած է Երեւան, պիտի լինի
Երեւան.

« 20. ա. սիւնակ 1 տող մոռացուած է ԼԵԻՈՆ ԲԱՐԻՆ ԳԻՄՆԵՐ,
Մսերեան» ասողը Լեւոն է:

« 38. երրորդ արարածի տակը դրուած՝ «երեք ամիս յետոյ»
խօսքերը աւելորդ են:

« 41. բ. սիւնակ, վերից 9-րդ տող. տպուած է Նազան, պիտի
լինի Նախագահ:

